

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Cemalettin PERÇEMKAYA

SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN EĞİTİM ve
DİN EĞİTİMİ ile İLGİLİ GÖRÜŞ ve ÖNERİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Abbas ÇELİK

ERZURUM - 1999

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalının Din Eğitimi (Din Eğitimi Tarihi) Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

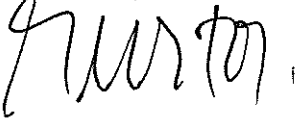
Danışman / Jüri

Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

Jüri

Jüri

Doç.Dr. Niyazi USTA

Yrd.Doç.Dr. Hanefi PALABIYIK

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 01.10.1999

Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO</u>
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
a- Eğitim Meselesi	1
b- Din-Eğitim ve İnsan İlişkisi	2
c- Dinin Fert ve Toplum Üzerindeki Fonksiyonu	3
I. BÖLÜM	9
SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ	9
1.1. Arvasî'nin Hayatı	9
1.1.1. Ailesi ve Soyu	9
1.1.2. Öğrenim Hayatı	10
1.1.3. Çalışma Hayatı	14
1.1.4. Politika Hayatı ve Vefatı	18
1.1.5. Mustafa Necati Özfatura'nın Dilinden Arvasî	22
1.2. Arvasî'nin Kişiliği	25
1.3. Eserlerinden Bazıları	28
1.3.1. Kendini Arayan İnsan	30
1.3.2. İnsan ve İnsan Ötesi	31
1.3.3. Türk-İslâm Ülküsü	32
1.3.4. Eğitim Sosyolojisi	34
1.3.5. Doğu Anadolu Gerçeği	35
1.3.6. İlm-i Hâl	36
1.3.7. Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz	36
1.3.8. Şiirlerim	37
1.3.9. Dünyadaki Kaynaşmalar ve Millî Eğitimimiz	37
1.3.10. Arvasî Hakkında Yazılan Eserler	38
II. BÖLÜM	41
TEMEL KAVRAMLAR ve DEĞERLER	41
2.1. Dinin mahiyeti, Kaynağı, sahası ve Fonksiyonu	41
2.1.1. Dinin Tanımı	41
2.1.2. Arvasî'de Din Kavramı	42
2.1.3. Dinin Fert ve Toplum Açısından Önemi	44
2.1.4. İnsanın Fıtratı ve Din	45
2.1.5. İnsanın Bunalımı ve Din	47

2.2. Eğitimin Mahiyeti	48
2.2.1. Eğitimin Tanımı ve Menşei	48
2.2.2. Eğitim ve Öğretim	51
2.2.3. Eğitimin Amaçları	52
2.3. Arvasî'nin Bazı Değer ve Kavramlara Yaklaşımı	54
2.3.1. "İnsan" Anlayışı	54
2.3.2. Manevî Kalkınma	57
2.3.3. "Aydın" Kavramı	58
2.3.4. Milliyetçilik Anlayışı	63
2.4. Arvasî'de Metod	67
III. BÖLÜM	71
ARVASÎ'NİN EĞİTİM ve DİN EĞİTİMİ ile İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	71
3.1. Arvasî'nin Eğitim Anlayışı	71
3.1.1. İnsan Merkezli Eğitim	72
3.1.2. Eğitim-Kalkınma ilişkisi	74
3.1.3. Eğitimin Sosyal Boyutu	77
3.1.4. Eğitimin Millî Karakteri	78
3.1.5. "Millî Eğitimin" Fonksiyonları	81
3.1.6. Eğitimde Fırsat ve İmkân Eşitliği	84
3.1.7. Eğitimde Disiplin ve Hürriyet	84
3.1.8. Okulun Sorumluluğu ve Müfredat Programı	86
3.1.9. Millî Eğitim ve Öğretmen	89
3.2. XII. Millî Eğitim Şûrası ve Dinî Eğitim-Öğretim Müfredatı	90
3.3. Din ve Vicdan Hürriyeti	93
3.4. Din eğitimi ve Öğretimi ile İlgili Görüşleri	97
3.4.1. Din Eğitimi Realitesi	97
3.4.2. Din Eğitimi ve Öğretiminin Lüzumu	100
3.4.3. Din Eğitiminin Esasları	101
3.4.4. Ülkemizde ve Avrupa'da Din Eğitimi ve Yasal Boyutu	104
3.5. İslâm Eğitim Sistemi	111
3.5.1. İslâm Eğitiminin Belli Başlı Esasları	113
3.5.2. İslâm'da Terbiyenin Maksadı	115
3.5.3. İslâm'da Âlimlerin ve Muallimlerin Vasıfları	117
3.6. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi	118
3.6.1. Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri	118
3.6.2. İlmihâl Öğretimi	120
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	126
ÖZGEÇMİŞ	129

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYYİD AHMET ARVASI'NİN EĞİTİM ve
DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞ ve ÖNERİLERİ

Cemalettin PERÇEMKAYA

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

1999 – SAYFA: 129

Jüri : Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

.....

.....

Yüksek Lisans tamamlama tezimizin ana temasını, Seyyid Ahmet Arvası'nın din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüş ve tekliflerinin araştırılması oluşturmaktadır. Tezimize temel teşkil etmesi bakımından, tezimizin giriş kısmında “din eğitimi ve öğretiminin fert ve toplum açısından üstlendiği yapıcı fonksiyonu” anlatılmış ve bulgularımız ortaya konmuştur.

Bu çalışmamız üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde, üzerinde çalışmış olduğumuz Seyyid Ahmet Arvası'nın hayatı, topladığımız veriler doğrultusunda detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Hayatı, eserleri ve kişiliği üzerinde yapmış olduğumuz bu detaylı araştırmamız, bize, Arvası'nın fikrî yapısını anlamamızda kolaylık sağlayıcı bir etkidir. İkinci bölümde ise, üçüncü bölüme hazırlık düşüncesinden hareketle, tezimizle ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuştur.

Arvası, meslek itibarıyla bir pedagoji öğretmenidir. Aynı zamanda, o, dinî eğitim ve öğretim ile ilgili bilgilere de sahiptir. İdeoloji-eğitim ilişkisi, din eğitimi ve öğretimi üzerine bir çok makalesi ve köşe yazıları bulunmaktadır. Bu bağlamda, asıl bölümümüz olan üçüncü bölümümüzde Arvası'nın eğitimci yönü ve din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüş ve teklifleri araştırılmıştır. Tez çalışmamız boyunca elde ettiğimiz bulgular ve veriler genişçe bir yer teşkil etmektedir.

Çalışmamızın sonuç kısmında da, bütün bölümlerimizin ve Arvası'nın görüşlerinden üzerinde duramadığımız konuların bir özeti yapılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Master Thesis

SEYYİD AHMET ARVASÎ'S VIEWPOINTS and SUGGESTIONS
ON EDUCATION and RELİGİON EDUCATION

Cemalettin PERÇEMKAYA

Supervisor: Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

1999 – PAGE: 129

Jury: Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

.....
.....

The fundamental goal of our master thesis study is consist of researching of opinion and suggestions on education and religional education-teaching of Seyyid Ahmet Arvasî. We have been mentioned to “maker function of religion education and teaching from perspektive of personal and social” with thought being a base to our thesis in our introduction division.

This post-graduate (master thesis) study consist of three divisions. İn the first division Seyyid Ahmet Arvasî's live has been researched in detail we have been studing at the moment in direction we have been collected datas. This our detail research we have been studied on his live, written works and personality (her character) has been a factor making easiness in understanding her idea structure to us, namely, her live given us some important informations. However, in the second part we examined carefully on basic consepts connected with our thesis with movement from preparation thought for the third part.

Arvasî is a pedagogics teacher as occupation. Also, he has religional knowledges and written a lot of article conected with education and religional education-teaching. As depedent it, in third division that it's fundamental division Arvasî's educationer and teaching direction and viewpoints and suggestions on “her religion education and teaching” has been researched. The obtaining findings have occupied place in our thesis study process. İn addition at the last quetient our all studing divisions has been summarized.

ÖNSÖZ

Günümüzde millî birlik ve bütünlüğü sağlamada, fertlerin aynı eğitim ve öğretimi almaları ve aynı duygu ve düşünceleri paylaşmaları büyük önem taşımaktadır. Şüphesiz ki, bu bağlamda, din eğitimi ve öğretiminin yapıcı bir fonksiyona sahip olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bunu da, ancak, idealist kadrolar ve kişiler verebilir. Arvasî de, bu anlamda kendini yetiştirmiş, vatanına ve milletine kendini adanmış idealist bir kişiliğe sahiptir.

Arvasî, millî bilinci ön plânda tutarak, uzun bir süre, ülkemizde fikrî canlılığı ve mefkûre anlayışını sağlamış, Türk-İslâm Ülküsü isimli kitabı ve makale-fıkra türünde kaleme almış olduğu yazıları ile okuyucularına vatan ve millet sevgisi ile birlikte İslâm bilincini de kazandırmıştır. Seyyid Ahmet Arvasî, kolay anlaşılır, sade ve akıcı bir dille Türkçe grameri çok iyi kullanarak, düşüncelerini ve duygularını okuyucularına aktarmış, samimî yaklaşımlarla Devletimizin sosyal problemlerine çare bulma yoluna giderek, dikkate değer teklif ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Bu çalışmamızda, Arvasî'nin eğitim anlayışı, özellikle de din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşleri üzerinde durulmuştur. Yüksek lisans tamamlama tezi niteliğinde olan çalışmamız, üç bölümden teşekkül etmektedir. İlk bölümde Seyyid Ahmet Arvasî'nin hayatı, kişiliği ve eserleri tanıtılmış, ikinci bölümde ise, tezimize temel teşkil eden kavram ve değerler üzerinde durulmuştur. Asıl bölümümüz olan üçüncü bölümde, eğitim, din eğitimi ve öğretimi, İslâm eğitim sistemi... gibi konular işlenmiştir.

Bu yüksek lisans tamamlama tezinin hazırlanmasında, çalışmam boyunca yardımlarını gördüğüm ve ondan çok şey öğrendiğim hocam Abbas ÇELİK Bey'e bu vesile ile saygılarımı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Arvasî'yi daha iyi araştırabilmem için, hayatta iken yaşam ortamları olan Van, Ağrı-Doğubeyazıt ve İstanbul'a gitmeyi tasavvur ettim. Zaman yetersizliği ve imkansızlığı yüzünden bu niyetim gerçekleşemedi. Fakat, kısa bir süre de olsa İstanbul'a gittim. Orada, Arvasî'yi yakînen tanıyan, Türkiye Gazetesi dış politika köşe yazarı Mustafa Necati ÖZFATURA ile görüşme imkanım oldu. Türkiye Gazetesi Bilgi İşlem Arşivi'ndeki yardımlarından dolayı, sözünü etmiş olduğum kıymetli hocama da teşekkürü bir borç telakki ediyorum.

Ayrıca Burak Yayınevi, merhum Hocamızın bütün eserlerini Türk kültür ve eğitimine kazandırmış, külliyât haline getirmiştir. Bu nedenle, Burak Yayınevi'ne ve kaynak bulmam konusunda yardımlarını esirgemeyen Turan TEKDAŞ'a da teşekkürlerimi sunarım.

Üzerinde çalışmış olduğum bu tezimizi, merhum hocamız Arvasî Bey'in 11. vefat yılında hatırasını tazelemek ve yaşatmak bakımından faydalı olacağı düşüncesiyle...

Eylül 1999

Cemalettin PERÇEMKAYA

KISALTMALAR

Age. : Adı geçen eser

Agm. : Adı geçen makale

A.Ü.İ.F. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

C.Ü.İ.F.D. : Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Çev. : Çeviren, Tercüme eden

Der. : Dergisi

D.İ.B.Y. : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Haz. : Hazırlayan

Hız. : Hazreti, Hazretleri

İ.Ü.D.İ.F. : İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesi

M.Ü.İ.F. : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

MCP : Milliyetçi Çalışma Partisi

M.E.B.Y. : Milli Eğitim Yayınevi

M.E.G.S.B.Y. : Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

s. : Sayfa

S. : Sayı

S. A. : Seyyid Ahmet

S.Ü.İ.F.D. : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

S.D.Ü.İ.F. : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı

T.İ.Ü. : Türk İslâm Ülküsü

U.Ü.İ.F.D. : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Yay. : Yayınevi, Yayınları, yayını

Yön. : Yöneten

Y.L.T. : Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

Giriş bölümümüzde, bölümün mahiyetine uygun olarak, “fert ve cemiyet açısından dinin ve din eğitimi ve öğretiminin önemi ve fonksiyonu” üzerinde durmayı tasavvur ettik. Bu bağlamda, insan ideoloji, insan-din, insan-cemiyet, din-cemiyet... ilişkileri üzerinde durmaya ve bu kavramlar arasındaki bağlantıyı bulmaya gayret gösterdik.

Yeryüzünde ilk eğitim-öğretim faaliyetleri, bizzat Yüce Allah ile Hz. Adem arasında gerçekleştirilmiştir. Meleklerin bile bilemediği eşyanın isimleri, Allah tarafından Hz. Adem’e öğretilmişti¹. Hz. Adem de bu bilgileri Allah’ın huzurunda meleklerle öğretmiş, daha sonra da kendi neslinden gelen insanlara bu isimleri nakletmişti. Ondan sonra gelen bütün peygamberler de, aynı yolu takip etmiş ve Allah’tan aldıkları bilgileri insanlara öğretmişlerdi. Bundan dolayı, her peygamber bir tebliğci, bir muallimdir. Bunun tabii bir neticesi olarak da dünya eğitim tarihine baktığımız zaman, eğitim müesseselerinin eskiden beri mabetler etrafında teşekkül ettiklerini ve din eğitimiyle başlayan bu hareketin giderek bütün ilim şubelerini içine aldığını görmekteyiz².

Yukarıda görüldüğü gibi, insanların atası Hz. Adem’in aynı zamanda bir peygamber olması, insan için din ve inancın ne kadar önemli olduğunun güzel bir kanıtıdır. Dinin temelini, müteâl varlık olan Yüce Allah ile insanın münasebetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle dinin olduğu yerde, niteliği nasıl olursa olsun, onun eğitimi de yapılmıştır. Bu doğal bir durumdur. Çünkü, bireyin olduğu kadar, toplumun da sosyal kontrolünü sağlayan vasıtaların en önemlisi dindir. Dinin vazettiği inanç sisteminin, dünya görüşünün fert ve topluma ulaştırılması eğitim vasıtasıyla mümkün olmaktadır. Din gerçeğinin inkar edilememesindedir ki, onun eğitimine, fertlerin dinden gelen değer yargılarını öğrenmelerine ve bunları kendilerini izleyen kuşaklara aktarabilmelerine imkan sağlaması, inanç ve vicdan hürriyetinin bir gereği olarak kabul edilmiştir³.

a- Eğitim Meselesi

Eğitim ve öğretim problemi, bütün milletlerin tarih sahnesi sürecinde, üzerinde kafa yordukları önemli problemten birisidir. Ülkemizde ise eğitim meselesi, aşağı-

¹ Bakara Suresi II/31-32.

² Cahit Baltacı. “Milli Eğitimimizin Dünü, Bugünü ve Yarını 1”, Milli Eğitim ve Kültür Der., S. 3, Haziran 1979, s. 3.

³ Mehmet Bulut. “Niçin Yaygın Din Eğitimi”, Diyanet Aylık Dergi, S. 65, Mayıs 1996, s.44.

yukarı iki asırdır değişmeyen ve istikrarlı bir şekilde rayına oturtulamayan temel bir meseledir. Sosyal düzenin maddi ve manevi asıl unsuru insan olduğu müddetçe de değişmeyecek bir gündem konusu olarak, hep önümüze gelecektir.

Eğitim meselesi, özellikle de din eğitimi ve öğretimi, uzun yıllardan beri tartışılan bir konudur. Osmanlının duraklama ve dağılma dönemlerinden itibaren aktüalitesini yitirmeyen ve günümüzde de sürekli konuşulan eğitim ve öğretim fenomeni bazı çevrelerce, hep istismara uğratılmıştır. Bir taraftan “yıkılmanın ve geri kalmanın yegâne sebebinin din olduğuna inanarak, dindarlarla mücadele eden zihniyet” ve diğer taraftan “dünyadaki teknik ve fenni gelişmelere sırt çeviren mutaassıp bir zihniyet”⁴. Aynı mesele, Osmanlının son dönemlerinde mektep-medrese kavgası şeklinde karşımıza çıkmakta; günümüzde ise, farklı şekillerde aynı polemik faaliyetler devam etmektedir. Netice itibariyle, bütün bu faaliyetlerdeki amaç, insan unsurunun idealler doğrultusunda eğitilmesi ve daha verimli hale getirilme çabasıdır.

b- Din-Eğitim ve İnsan İlişkisi

Eğitim psikolojisi ve eğitim sosyolojisi üzerinde çalışmalarda bulunan Arvasi, eserlerinde ve köşe yazılarında, tüm boyutlarıyla, özlem duyduğu ve idealinde şekillendirdiği insan anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır. İdealindeki insan tipinin oluşması için milli eğitimimize büyük görevler düştüğünü beyan eden yazıları mevcuttur⁵. Arvasi'nin eğitim anlayışı üzerinde üçüncü bölümümüzde genişçe yer verilecektir. Onun önemle üzerinde durduğu “insan” kavramı ise, ikinci bölümde ele alınacaktır. Fakat, burada, söz konusu kavram ve eğitim ilişkisi üzerinde kısaca durmayı uygun gördük.

Eğitimin esas konusu insandır. Eğitimle insan, milli ve evrensel ölçülere göre işlenerek hem kendisi hem de toplum için verimli kılınmaya çalışılır. Hedefin “insan” olduğu terbiye sistemlerinin güçlü olabilmesi ancak; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir varlık olan insanın fitrat olarak iyi tanınmasıyla mümkündür. Zira, terbiye sistemleriyle, insan fitratı arasında doğrudan bir münasebet vardır. Eğitilmeye en uygun canlı olan insanın psikolojik yapısı bilinmeden nasıl eğitilebilir? Bu yüzden, dünyadaki bütün terbiye sistemleri insanın psikolojik yapısını dikkate almışlar, belli pedagojiler geliştirmişlerdir. İnsan ise kendisine getirilen yoruma uygun bir statü içinde terbiye edilmeye çalışılmıştır⁶. Zira, terbiyenin hedefi; ferdi hem kendisi, hem de cemiyeti için verimli ve başarılı kılmaktır. Bunu yaparken de insanı madden ve mânen tanımaya yönelik biyoloji, psikoloji ve sosyoloji ilimlerinden olduğu kadar; güzel sanatlar, din ve beşeri tefekkürden de azamî ölçüde faydalanmaya çalışılır.

Esasen, insanı eğitme hususunda, eğitimle dinin faaliyetlerinde bir paralellik bulunmaktadır. Şöyle ki, ikisi de amaç itibariyle kişiyi, hem kendisi ve hem de cemiyeti açısından daha verimli hale getirmektir. Bu nedenle, “*din eğitimi bütünüyle genel milli eğitimden ayrı olarak düşünmeye imkan yoktur; çünkü din,*

⁴ Cahit Baltacı. “Türkiye’de Genel Eğitim İçinde Din Eğitimi”, Din Öğretimi Dergisi, M.E.G.S.B.Y., S. 3, Nisan-Mayıs-Haziran 185, s. 84.

⁵ Seyyid Ahmet Arvasi. “Milli Eğitimin Fonksiyonları”, Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 20, Mart 1983, s. 94.

⁶ Necdet Ekici. Çağımızın Temel Çelişkisi: İdeoloji ve İnsan, Günalp Yayıncılık, Ankara, Mart 1993, s.12.

aynı zamanda eğitimin maksat ve hedeflerine yönelmiş durumdadır. Şayet eğitimden maksat insanı terbiye edip belli hedefler doğrultusunda yetiştirmekse, dini eğitimin gayesi de bir bakıma aynıdır. Öte yandan dinî eğitim bir kalp eğitimidir. İnsan ise yalnızca maddi bir varlık değildir. Onun manevî hayatının da terbiye edilmesi gerekir. Bu mühim husus ihmal edildiği vakit insanda inançsızlık, manevi değer boşluğu, çeşitli buhranlar ve ahlâki bunalımlar gibi hiç de istenmeyen hallerin görülmesi kaçınılmaz hale gelir. Bir başka deyişle, manevi yönü eğitilmemiş insan ne kadar terbiye edilirse edilsin mukadder netice; maddenin esiri olmuş, ahlâk, fazilet, vatanseverlik, sevgi ve şefkat gibi insana yakışan hasletlerden uzak ruhsuz bir insandır. Böylesi Allah'a, imana bağlanmak yerine, bir insana taparcasına bağlanmayı tercih edecek; ilim, irfan dururken sloganlara bağlanacak ve hepsinden önemlisi hiçbir suçu olmayan insanları bile öldürebilecektir.

Şu da var ki din, bir içtimaî kuruluştur. İnsanla birlikte vardır. Realitede yaşamakta, insan benliğinde varlığını sürdürmektedir. Tarihin en karanlık devirlerinden bu güne kadar dinin insan benliğinde yaşamasına kimse mâni olamamıştır; olamaz da. Asrımızın dinsizliği tercih eden akımları ve çeşitli zorba rejimler bile insandaki din duygusuna mâni olamamışlardır. Bu sebeple demirperde ülkelerine varıncaya kadar yer yüzünün her tarafında batıl da olsa, dine bağlananların sayısında önemli ölçüde artışlar meydana gelmektedir. Şu hale göre insan benliğinde varlığını sürdüren din duygusunun belli esaslar dahilinde terbiye edilmesi kaçınılmaz mecburiyet olmakta, daha açık bir ifadeyle dini eğitim zorunlu karşımıza çıkmaktadır. Tabiatıyla Türkiye halkının % 99'a varan büyük çoğunluğu müsliman olduğu için, burada esas itibarıyla üzerinde durulacak dinî eğitim, İslâm dinine ait eğitim olacaktır”⁷.

c- Dinin Fert ve Toplum Üzerindeki Fonksiyonu

Dinin ve din eğitiminin anlam ve fonksiyonları üzerine bir çok makale ve eser yazılmıştır⁸. Atatürk'ün doğumunun 100. yıl dönümü nedeniyle 1981'de hazırlanan Türkiye'de 1. Din Eğitimi Semineri isimli eser, konumuzla ilgili güzel bir çalışmadır⁹. Ayrıca, bu konu ile ilgili paneller ve açık oturumlar da düzenlenmiştir¹⁰. Bu seminer ve açık oturumlarda, Türkiye'deki dinî tedrisatın dünü, bu günü ve geleceği tartışılmış, fert ve toplumun sağlıklı ve huzurlu yaşaması için din eğitiminin ehemmiyeti üzerinde durulmuştur. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın konumuzla ilgili güzel çalışmaları bulunmaktadır. Bununla

⁷ Müçteba Uğur. “Türkiye’de Din Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler”, Milli Eğitim ve Kültür Der., S. 3, Haziran 1979, s. 86.

⁸ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu. “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, C.Ü.İ.F.D., S.2, Sivas 1998, s. 45; Halis Ayhan. “Eğitimde Din Eğitimi ve Öğretiminin Rolü”, İslâm Medeniyeti Dergisi, S.27, Ocak 1973, s. 17; “İ.H.L. Başarılı Bir Model”, Altınoluk Der., Mayıs 1997, s. 9; Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi”, U.Ü.İ.F.D., S.1, 1986, s. 25; Din Eğitimi ve Öğretimi. D.İ.B.Y., Aralık 1984; Şükrü Özbuğday. “Devlet-Millet Bütünleşmesi Açısından Din Eğitimi”, Diyanet, S. 75, Mart 1997, s. 20; Ahmet Gökbel. “Milli Birlik Beraberlik ve Ülke Kalkınmasında Dinin Önemi”, Diyanet, S. 81, Eylül 1997, s.43; Şükrü Öztürk. “Fert ve Toplum İçin Dine ve Din Eğitimi Olan İhtiyaç”, Diyanet, S. 76, Nisan 1997, s. 49; Durak Pusmaz. “Din, Huzur ve Kalkınmanın Temelidir”, Diyanet, S. 63, Mart 1996, s. 22; Hikmet Özdemir. “Din Eğitimi ve Öğretiminin Lüzumu”, Din Öğretimi Dergisi, M.E.B.G.S.B.Y., S. 4, s. 14.

⁹ Türkiye Din Eğitimi Semineri 1, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı, Ankara, 1981.

¹⁰ Din Eğitimi (Açık Oturum). Yön. Vehbi Vakkasoğlu, Yeni Asya Yay., İstanbul, 1982, 71 s.

birlikte, bazı vakıflarda boş durmamaktadır. Meselâ, Ankara İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı'nın hazırlatmış olduğu, Din Eğitimi Raporu isimli eseri burada sayabiliriz¹¹. Milli Eğitim Bakanlığımıza bağlı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü de din öğretimi dergileriyle katkıda bulunmuşlardı. Bu açıklamalardan sonra, dinî eğitim ihtiyacı ve din eğitiminin fert ve toplum açısından önemine ve konumuzla ilgili bulgulara geçebiliriz.

Toplumları ayakta tutan, dinamizmini sağlayan bazı kavramlar ve değerler vardır. Din, neredeyse bunların başında gelmektedir. Bu nedenle dinin, dolayısıyla mensubu olunan dinin eğitilmesi kaçınılmaz ve zarurî bir realite halini almaktadır. Özellikle, fert açısından, mensubu olduğu din ve pedagojik verilerle icra edilen dinî eğitim vazgeçilmesi mümkün olmayan bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın doğru bir şekilde karşılanmaması toplumda hurafelerin doğmasına, toplumsal kargaşaya, anarşizme ve dinî hayatta telâfisi güç yaraların açılmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, din psikologları ve din sosyologları, bu konu üzerine eğilmişler, din hakkında genişçe tahlilsel açıklamalar ve yorumlarda bulunmuşlardır. Tarihî ve sosyolojik belgeler de göstermektedir ki; insanoğlu, tarihin hiçbir devrinde kendini dinden koparmamış ve böylece toplumda ortaya çıkan ilk müessese de din ve dinî kurumlar olmuştur. Toplumlar en fazla harcamaları bu alana, sanatkârlar da en üstün yeteneklerini bu tür eserlere harcamışlardır. Tarihte medeniyetsiz toplumlara rastlanabilir; fakat mabetsiz toplumlara rastlanmamaktadır. Bu nedenle din, fertler kadar toplumların da temel ihtiyaçlarından birini teşkil etmiş ve teşkil etmeye devam etmektedir. Başka bir anlatımla din; hem psikolojik ve hem de sosyolojik bir ihtiyaç olara karşımıza çıkmaktadır¹².

Din psikolojisi, dinin fert açısından fitrî bir zaruret olduğunu söylerken, din sosyolojisi de sosyal bir varlık olan insanın topluluklar halinde yaşadığını ve dinin cemiyet için de bir zaruret olduğunu savunmaktadır. Zira, insan, sosyal bir varlık olması gereği, toplum halinde yaşamaktadır. Bu onun kaçınılmaz özelliklerinden biridir. Kişilerdeki mevcut inanç ve ideolojiler, tarih boyunca toplumlar üzerinde etkili olmuş, kültür ve medeniyetlerin doğmasına neden olmuştur. *“Bir çok sosyologun, ilim ve fikir adamının da belirttiği üzere, “din”, bütün beşer tarihi boyunca varlığını korumuş, ‘içtimâî (kollektif) ruhun’ teşkilinde ve ‘ferdî vicdanın’ kuruluşunda çok önemli roller oynamış, inkâr ve ihmâl edilmesi mümkün olmayan bir içtimâî müessesedir. “Din”, daha bir çok âmile bağlı olarak -bütün zaman ve mekanlarda olduğu gibi- zamanımızda da fonksiyoneldir”*¹³.

İnsanoğlu din duygusu ile bezenmiş olarak yaratılmıştır. Diğer bir ifadeyle din duygusu insanda fitrîdir. Yaradılıştan var olan bu duygunun yüzeye çıkması ve gelişmesi eğitim ile mümkündür. Dinin, ferdî hayatta vazgeçilmesi mümkün olmayan fitrî bir ihtiyaç olduğunu belirten İbrahim Canan, bir açık oturumda şunları söylemektedir:

“Bugün bir kısım sosyologların ve psikologların tahlili şunu ortaya koymuştur: Nasıl ki insan acıktır, yemek yer, acıkmak fitrî bir hâldir. Soğuğa karşı elbise giyer. Çoğalma ihtiyacına sahiptir. Aynen bunun gibi insanın vazgeçmesi mümkün olmayan

¹¹ Din Eğitimi Raporu, Haz. Süleyman Hayri Bolay-Mümtaz'er Türköne, Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara, 1995, 197 s.

¹² Hasan Çelikkaya. “Eğitim ve Din Duygusu”, Kadın ve Aile Der., S. 93, Aralık 1992-Ocak 1993, s.49.

¹³ Seyyid Ahmet Arvasi. Şüphe ve İman, Burak Yay., Aralık 1996, s. 102.

ihtiyaçlarından birisi de dindir. Tabirimi câiz görürseniz, insan için "dincil bir varlık" tarifini kullanacağım.

İnsan fıtraten dindardır. Ben bu fıtrî dindarlığı ifade etmek için dindar değil, dincil kelimesini kullanmak istiyorum. Çünkü kendisini dinden uzak hisseden insanlar var. Dindar dediğimiz zaman belli bir dine intisap etmiş, samimiyetle yaşayan insanı anlarız. Dilimizde , dindarın mânâsı budur. Dindar insan inancının gereğini yerine getiren kimsedir. Dincil deyince kastettiğimiz durum başka bir şeydir, fıtrî dindarlıktır. Örfî manada kendisini dindar bilmeyen ya İslâm düşmanıdır veya Hıristiyan düşmanıdır. Bütün dinlere de düşman olabilir, ama biz diyoruz ki böyle bir kimse, her şeye rağmen dincildir, fıtrî dindarlıktan kendisini kurtaramamıştır.

İşte bu durumu ifade edebilmek için yeni bir kelime bulma ihtiyacı hissettim. Bu mefhumu "dincil" kelimesiyle ifade etmeyi uygun buluyorum. Gerçekten insan dincil bir mahlûk. Dindar olmanın dışına çıkamıyor"¹⁴.

Tarihin hiçbir devrinde beşeriyet, ister ferdî açıdan olsun isterse içtimâî açıdan olsun, din olgusundan uzak kalmamıştır. Dindarlık fıtratımızın gereğidir, elimizde olmayan beşeri bir gerçektir. Biz Yaratıcının fıtratımıza uygun olarak teklif ettiği dinî yaşayışı benimsemediğimiz takdirde, onun yerine kendi uydurmamız olan bir din ikâme ediyoruz. Dindarlık ihtiyacımızı onunla tatmin ediyoruz. Tıpkı acıktığımız zaman normal gıda olan ekmeği bulamayınca, açlığımızı gidermek için ne bulursak onu yememiz gibi.

Tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda kendisiyle karşılaşılan, evrensel bir olgu olan din, insanı hem içten hem dıştan kuşatan, onun düşünce ve davranışlarında kendini gösteren bir disiplindir. Kişi tarih boyunca kendisini insanüstü bağları bulunduğunu, ihtiyaçları için onu aşan bir yüce kudrete yönelmesi gerektiğini düşünmüştür¹⁵.

İnsanın yüce bir kudrete gönülden bağlanması onun gücüne güç katar; dua, niyaz, iltica insanı huzura kavuşturur. Allah sevgisi ve korkusu iki yönden insanın ruhi ilkeliğini giderir, ona kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter kazandırır. Böyle kimselerin içinde yer aldığı toplumlarda fazilet yarışı başlar¹⁶.

Din, yukarıda da belirttiğimiz gibi, fıtrî bir unsurdur. Dolayısıyla din, toplumlar için zarurî bir ihtiyaç ve vazgeçilmez değerler bütünüdür. Zira insan fıtratına yerleşmiş olan, ferdin ve toplumun düşünce yaşayışına önemli ölçüde tesir eden din duygusunun millet bütünlüğünü sağlamada, insanlar arasında karşılıklı sevgi ve saygı ilkesini yerleştirmede ve karşılıklı haklara hürmetteki rolü akli başında olan herkes tarafında bilinen bir gerçektir¹⁷.

Toplum yararına olduğu tartışma götürmez bir gerçek olan din eğitimi, bu bağlamda fonksiyonlarını icra edebilmesi için bir takım müesseselerin varlığına ihtiyaç göstermektedir. Zira, müesseseleşmemiş hiçbir düşünce ve olgu, fonksiyonunu icra edemez. Fonksiyonunu icra edemeyen bir şeyin de varlığından bahsedilemez.

¹⁴ İbrahim Canan. Adı geçen açık oturum, s. 25.

¹⁵ Age., s.33.

¹⁶ Faruk Harman. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, "Din" maddesi, İstanbul 1994, c. 9, s. 317.

¹⁷ Şükrü Öztürk. (Din Eğitimi Dairesi Başkanı). Din Eğitimi Üzerine Söyleşi, Diyanet Aylık Dergi. S. 35, Kasım 1993, s. 14.

Ferdin doğumundan itibaren, kişideki sosyalleşme süreci, büyük ölçüde din eğitimi ile şekillenmektedir. Dini bilgiler, insana, iyiyi ve güzeli, kötü ve çirkini öğretir. Bu anlamda din, yerine başka bir şey ikâme edilemeyecek kadar rakipsiz bir sosyal müessesedir. Modern kurumların insanın fitraten ihtiyacı olan hayatî fonksiyonları yerine getiremediği, bugün genel kabul görmektedir¹⁸.

Esasen dinî müesseseleri olmayan, dinî bağları zayıflayan bir toplum çökmekte ve çözülmektedir. Bu yüzden, üçüncü bölümde de detaylı bir şekilde ele alacağımız gibi, Batı ülkelerinde, devlet halkın dini duygularını güçlendirmeye, bir kamu hizmeti olarak önemli yer vermektedir. Gerçekten, günümüz Batı dünyası, insanın içinde bulunduğu ruhî ve sosyal problemlerin çözümünde dinin moral gücüne sığınmanın gerektiğini çoktan görmüş, onun için eğitim çalışmalarında din eğitimine büyük bir değer vermiştir. Bu bağlamda, Din Eğitimi Raporu isimli eserde konumuzla ilgili şu tespitlerde bulunulmuştur:

“Toplumda suç oranlarının düşük olması, toplumsal dayanışma ve işbirliğinin ayakta durması, başkalarının haklarına ve hürriyetlerine saygılı insan, topluma ve devlete karşı sorumluluklarını idrâk eden vatandaş kuvvetli bir dinî terbiyenin ürünü olmaktadır.

Toplumun temel hücresi olan aileyi, çağdaş gelişmelerin çözücü etkilerinden korumak, yetişen çocuğun şahsiyet bütünlüğünü sağlamak; alkol, uyuşturucu gibi iptilaları azaltmak ve bir bütün olarak toplumsal bünyeyi istikrarlı bir durumda tutmak din eğitimi ile mümkündür. Araştırmalar Türkiye’de suç oranlarının düşük; alkol-uyuşturucu gibi alışkanlıkların hiç bulunmadığı eğitim kurumlarının din eğitimi kurumları olduğunu göstermektedir”¹⁹.

Hiç şüphe yok ki, din olgusu, sosyal hayatın düzenini sağlayan, insanlar arası anlaşılabilirliği kolaylaştıran çok etkili bir unsurdur. İnsanlar gerek iç ve gerekse dış dünyaları itibarıyla birbirlerine benzedikleri oranda daha iyi anlaşılır ve kaynaşır. Şahsiyet bütünlüğü göz önüne alındığında, insanların iç ve dış dünyaları birbirinin devamı durumundadır. Aynı inanca sahip olan fertlerin daha kolay anlaşabildiklerini ve hayatlarını beraberce sürdürdüklerini görürüz. Din, insanların iç dünyalarını bir düzene sokmak suretiyle, onlara bir dünya görüşü, hayata bakış tarzı kazandırır. Buna göre aynı dinî eğitimi almış olan insanların kişilere ve olaylara yaklaşma biçimi aynı olacaktır. Dolayısıyla iç dünyalarında yakınlık kurulan bu insanların, dış dünyaları da belli bir oranda birlik, bütünlük arz edecektir²⁰. Bu bakımdan din kültürüne, din eğitimine büyük önem verilmelidir. Çünkü zihniyet bütünlüğünü sağlamış olan toplumlarda kültür birliğini sağlamak, sosyal yapıyı sağlamlaştırmak daha kolay olmaktadır.

Din eğitiminin fert ve topluma kazandıracığı faydalardan bazılarını Halis Ayhan şöyle sıralamaktadır:

“1- Din eğitimi insana Allah inancını öğreterek, Allah’ın değerini ve üstünlüğünü anlatır. İnsanın sıradan bir canlı olmadığını, yemek, içmek ve çoğalmak suretiyle yaşayan ve zamanı gelince ölen, yok olan bir canlı olmadığını öğreterek, hayatta, dünyada ve ebedi alemde bir anlam kazandırmak ister. Böylece insana,

¹⁸ Din Eğitimi Raporu, s.10.

¹⁹ Age., s.10.

²⁰ Habil Şentürk. “Sosyal İlişkilerimiz ve Din”, Yeni Ümit Der., c.3, S. 24, Nisan 1994, s. 30.

bedenî zevklerini ve ihtiyaçlarını gidermesi yanında ruhunun isteklerini de dikkate almasını öğretir.

İman fikri geliştikçe, gerçek iyilik ve güzellik kavramlarına da ileri hedefler gösterilmiş olur. İnsanın yer yüzünde yükselebileceği kadar yükselmesi gerektiği, hatta zorunlu olduğu anlatılarak bu hedefe ulaşabilmesi için bütün ruhi ve bedenî gücünü kullanması tavsiye edilir. Yetişkin insan kendi çabası ile Allah'ın kendine verdiği bütün kabiliyetleri kullanarak, yetişmekte olan çocuklarının, öğrencilerinin kabiliyetlerini de keşfederek geliştirir. Böylece hem kendine hem de diğer insanlara yardım ederek, fert ve toplum alanında mutlu olur.

2- Din eğitimi ferde hayatını düzene koymak için bazı ilkeler kazandırır. Eşya ve olayları Allah'ın iradesine bağlı olarak yorumlama biçimi ile birlikte kendi davranışlarına yol gösterici olur. Ferdî hayatında huzur ve uyum içinde olan, iman ve aklını kullanmasını bilen kimse, sosyal hayata da uyumla girer.

3- Din sosyal gruba, iyi ve doğru olan hedefler gösterir. Grubun moral desteğini sağlayarak, uyumlu, ahenkli ve nâzik bir cemaat oluşmasına yardımcı olur. Guruplar içinde fertleri, nazik ve uyumlu yapabilmek için, insanlık dışı olayların önlenmesi için din eğitimine büyük ve önemli bir iş düşmektedir. Toplumun hamuruna iyilik mayası ancak din eğitimiyle katılabilir.

4- Sağlıklı bir din eğitimi, iyilikleri, sosyal adalet ve dayanışmayı desteklediği gibi, her türlü kötülüklerin, fuhuş, içki ve kumar alışkanlıklarının azalmasına da yardımcı olur. Bu alanda bütün insanlar, özellikle yetişmekte olan gençler dinin moral desteğine muhtaçtırlar.

5- İnsan hayatının hem psikolojik, hem de din bakımından en önemli kavramı sevgidir. Kardeşlik duygusunu, insan sevgisini, hayvan ve tabiat sevgisini geliştirmek, eğitimin en önemli çalışma sahasını teşkil etmektedir. Ana-baba ile çocuklar ve toplumun diğer fertleri arasındaki ilişkilerde sevginin çok büyük önemi vardır. Sosyal ilişkilerin uyumlu ve ahenkli olması korku, tasa, güvensizlik duygularından uzak olarak yaşayabilmesi için sevgi duygusunun geliştirilmesi çok önemlidir. Bu duygunun istenilen ölçüde geliştirilmesi ancak, dinin öğrettiği Allah sevgisine bağlı olarak mümkündür"²¹.

Din eğitiminin ferdî ve sosyal açıdan olduğu kadar, millî açıdan da büyük önemi vardır. Çünkü din, milleti meydana getiren unsurlar içinde daima ön planda yer almakta ve diğer unsurlara da tesir edebilmektedir. Din, kültürümüzün şekillenmesinde ve sistemleştirilmesinde önemli bir fonksiyona sahip olmakla birlikte, emperyalizmin ve yabancılaştırma oyunlarına karşı bir mihfer konumundadır. Bu itibarla, gerek top yekûn milli değerlerin oluşumunda, gerek bu değerlere sahip çıkmak suretiyle milli birliği devam ettirme şuurunun oluşmasında dinin önemli payı vardır. Bu sebeple milli birliği sağlama, güçlendirme ve sürdürme kararında olan bir milletin din eğitiminden dışlanması düşünülemez.

Toplumu ayakta tutan ahlâkî değerler dini esaslardan beslendiğine göre, bir toplumsal bünyenin sağlığı ile dinî eğitim arasında belirleyici bir ilişki vardır. Din, toplumun uyumlu ve düzenli bir şekilde var olması için en gerekli değeri, hoşgörüyü, birlik ve dayanışmayı sunar²². Dinin hakikatı, her zaman hoşgörüyü, yardımlaşmayı, dayanışmayı bir toplum ve millet hayatı için kaynaşmayı emreder. Bu bağlamda, her devlet kaynaşmış, bütünleşmiş bir toplum ister. Gündelik dini ibadetlerini, devletin

²¹ Halis Ayhan. Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet), D.İ.B.Y., Bursa, Aralık 1984, s. 66.

²² Din Eğitimi Raporu, s. 6.

himayesinde huzur içinde yerine getiren bir vatandaş, devletiyle bütünleşmiş bir vatandaştır. İnançlarını gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarmak için din eğitimi hizmeti sağlayan devlete duyulan şükran duygusu, çok daha büyük olacaktır. Sıradan bir vatandaş din eğitimine, bir boyutu ile bir millet olarak var olmanın garantisi gözüyle bakmaktadır. Çünkü, millî kültürümüzün en canlı, en hayatî kısmı dinimiz oluşturmaktadır²³.

Toplumun sahip olduğu ortak kültür mirasına şöyle baktığımız da dinin etkisini mutlaka görürüz. Zira dinimiz, kültürümüzü oluşturan unsurların başında önemli bir faktöre sahiptir. İnançımız bütün yaşantımızı etkilemiştir. Davranışlarımıza ve sözlerimize sinmiştir. Örf ve adetlerimizde, ata sözlerimiz ve deyimlerimizde, sosyal faaliyetlerimizde... İslâm dininin etkisini görmekteyiz.

İslâm dini kültürümüzü derinden etkilemiş ve şekillendirmiştir. Doğumumuzdan ölümümüze kadar daima dini motiflerle karşılaşırız. Dini olaylar ve inançlarımız hayatımızı derinden etkiler. Toplumun birliğini korunması ve devamı için, sahip olduğumuz bu dinî değerlerimizi ve kültürümüzü yeni yetişen genç nesle aktarmak durumundayız. Bunun için bize yardımcı olacak en önemli unsuz eğitimidir. Bu nedenle, din eğitimi de genel eğitim içinde algılama zarureti karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, dinî eğitim ilk çocukluk yıllarında aile içinde başlar, daha sonra okulda ve yaygın eğitim tarzında da toplumda devam eder. Din eğitiminin önemi ve lüzumu konusunda şu gerekçeler ileri sürülebilir.

- 1- Din eğitimi insanın temel sorularına (metafizik) cevap verir.
- 2- Kültürümüzün genç nesle aktarılması için din eğitimi gereklidir.
- 3- İslâm dininin kendisi, müslümanların, dini öğrenmek ve öğretmekle yükümlü kılar.
- 4- Din eğitimi, yanlış ideolojilere, batıl inanç ve hurafelere saplanmayı önler.
- 5- Din eğitimi, diğer dinlere karşı nasıl bir tavır alacağımızı da belirler.
- 6- Dinî kavramların doğru bir şekilde anlaşılması yeterli bir din eğitimi ile mümkündür.
- 7- Toplumumuza ve kültürümüze yabancılaşmamak için yeni yetişen genç nesle din eğitimi verilmek durumundadır²⁴.

²³ Adı geçen rapor, s.7.

²⁴ Nevzat Yaşar Aşkoğlu. "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", C.Ü.İ.F.D., S.2. Sivas 1998, s.45.

I. BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

1.1. Arvasî'nin Hayatı

1.1.1. Ailesi ve Soy

Uzun yıllar öğretmenlik, fıkra yazarlığı, konferans ve diğer eğitim çalışmaları ile Türk gençliğine büyük hizmetler veren ve Türk eğitimine binlerce öğretmen kazandıran Seyyid Ahmet Arvasî, 15 Şubat 1932 Pazartesi günü, Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesinde dünyaya gelmiştir¹. 1952 (20 yaşlarında iken) yılında yazmış olduğu "Harapşehir (Doğubeyazıt)" başlıklı bir şiirinde de, bunu dile getirmektedir².

Köklü bir aileye mensup olan Seyyid Ahmet Arvasî'nin ailesi, köken itibariyle Van'ın Bahçesaray (Maküs) ilçesine bağlı Doğanyayla (Arvas) köyündendir. Ailesi civar köylerde yaşayanlarca, köylerin adına izafeten Arvasiler* olarak anılmıştır. Soyadı kanunu ile beraber, hayatlarını idâme ettirdikleri yerin adını soyadı olarak kullanmaya başladılar³.

Aramızdan yaklaşık olarak on bir yıl önce ayrılan Seyyid Ahmet Arvasî'nin başındaki "seyyid" lafzının ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber Efendimizin soyuna bağlı bir aile silsilesinden olan Gümrük Müdürlüğünden emekli Abdulhakim Arvasî'nin oğludur. Annesi Cevahir ismiyle anılmaktadır. Arvasî, altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğudur. Bazen Şeyh Abdulhakim Arvasî ile Arvasî'nin babası Seyyid Abdulhakim Arvasî karıştırılmıştır. Akriba olmalarına rağmen, burada sadece isim benzerliği vardır.

Seyyid Ahmet Arvasî'nin kimliği kendini araştıranlar tarafından sürekli merak edilmiştir. Bunda, çağımıza damgasını vuran yazar Necip Fazıl'ı yetiştirmiş olan Şeyh Abduhâkim Arvasî ile isim ve fikir benzerliğinin büyük payı vardır. Okuyucuları tarafından bu konu, yani Abdulhakim Efendi ile akrabalık derecesi sık sık sorulmuştur.

Arvasî, 18 Nisan 1980 tarihinde yakın bir dostuna yazmış olduğu mektubunda konumuz ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Şu anda Ankara'nın Bağlum Nâhiyesinde yatan Seyyid Abduhâkim Arvasî Hazretleri ile aynı ailedeniz. Kendileri aynı zamanda babamın da isim

¹ Seyyid Ahmet Arvasî. Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yay., 4. Baskı, İstanbul,1993, s. 5.

² Seyyid Ahmet Arvasî. Şiirlerim, Bereket Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1989, s. 37.

* Kuvancı eserinde Arvasileri köken itibariyle genişçe ele alıp incelemiştir. Bkz. Mustafa Kuvancı (Yanlılıkla "Kavuncu" yazılmıştır). Seyyid Ahmet Arvasi Hayatı-Tefekkürü-Eserleri, Burak Yay., İstanbul, ss. 9-34.

³ Hakkı Öznur. Gündüz Gazetesi, 13.01.1996; Uğray Güneysu. Hergün Gazetesi, 31.12.1995.

babalarıdır. Babama kendi adlarını vermişlerdir. Babam, şu anda yetmiş beş yaşındadır ve Van Gümrük Müdürlüğü'nden emeklidir.

Ailem "Arvasi" adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu'da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu'ya ilk gelen ceddin Hacı Kasım-ı Bağdadî adında bir zattır. O'nun oğullarından biri Van Gölünün güneyinde (Arvas köyünde) yerleşmiştir. Biz O'ndan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere "ümmet" olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de "evlât" olmakla şereflenmişiz"⁴.

Arvasi'nin yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere seyyidliği kesinlik kazanmaktadır. Ayrıca Hakkı Öznur, "Başöğretmen Arvasi" başlıklı yazısında, bunu, şu cümleleri ile teyit etmektedir:

"Büyük bir fikir adamı gerçek bir mütefekkir olan Seyyid Ahmet Arvasi, Ülkücü Hareketin başöğretmenidir. Arvasi Hoca, peygamber soyundan gelen Vanlı bir ailenin evladıdır. Seyyid soylu bir aileden gelişi kadar Doğu Anadolu oluşumunun da ayrıca önemi vardır. Arvasi Hoca bir alimdir. Alim olmanın ötesinde manevî bir kutuptu Sevgili Peygamberimizin bir hâdis-i şerifinde buyurduğu gibi, "Alimin ölümü, âlemin ölümü gibidir". O ömrünü "Nizam-ı Âlem ve İlâ'yı Kelimetullah"⁵ davasına adadı. Onun tek ölçüsü Kur'ân ve sünnettir. Eserlerinde, kendi tabiriyle, "Türk-İslâm Ülkücülerine" Allah ve Resulünün yolundan ayrılmamalarını, Kur'ân ve sünneti mutlak rehber olarak kabul etmelerini ve hayat tarzı olarak da İslâm'ı uygulamalarını tavsiye etti"⁵.

1.1.2. Öğrenim Hayatı

Arvasi'nin öğrenim hayatı, zor şartlar altında gerçekleşmiştir. Babasının memuriyeti gereği sürekli tayin edilmesinden dolayı Van, Ağrı ve Erzurum üçgeninde dolaşmıştır. Ailesinin ikinci çocuğu olan Seyyid Ahmet Arvasi, ilk tahsiline Van'da başlamış, Doğubeyazıt'da tamamlamıştır⁶. Daha sonra Erzurum'a tayin edilen babası, ailesini Van'da bırakıp, Erzurum'a yalnız

⁴ Abdülkadir Sezgin. "Seyyid Ahmet Arvasi", *Ufuk Çizgisi Der.*, S. 4, Ocak 1990, s. 5.

⁵ Arvasi, söz konusu kelimeleri şöyle açıklamaktadır: "İ'lay-ı Kelimetullah ve Nizam-ı Âlem kavramları bizim şerefli tarihimizde en az bin yıldan beri, kültür ve medeniyetimize yol göstermektedir. Zaman değişmiş, her şey değişmiş gönül ufkunda, bu iki kavramın ihtiva ettiği mânâ, asla silinmemiştir. İ'lay-ı Kelimetullah sözlük mânâsı itibariyle 'Allah kelamının yüceliğini bildirmek ve yaymak' demektir. İslâm ve kültür tarihindeki istilahi manasını düşününce, bu, 'her türlü küfür, şirk ve ilhada karşı, Allah'ın varlığını, birliğini, İslamın yüceliğini ve Kur'ân-ı Kerim'in üstünlüğünü savunmak' manasına gelir. Nizam-ı Âlem ise, sözlük manası itibariyle, dünyaya ve kainata hakim olan düzen ve denge demektir. Türk -İslâm kültür ve medeniyetinde kullanılan bir istilah olarak da 'Allah'ın bütün varlıkları ihata eden emir ve ölçüleri' mânâsına gelir. Canlı cansız bütün kainatın ve tabiatın ilahî ve umumî bir nizam içinde bulunduğunu ifade eder". Arvasi, *Hasbihâl*, c.4, s.306; Uğray Güneysu. "Kendini Arayan İnsan: Arvasi", *Hergün Gazetesi*, 31.12.1995.

⁵ Hakkı Öznur. *Ülkücü Hareket-1- (1908-1980)*, Asya Kitap Kulübü, 1996, Ankara, s. 339; "Başöğretmen Arvasi", *Gündüz Gazetesi*, 13.01.1996.

⁶ İnsan Işık. *Yazarlar Sözlüğü*. Risale Yay., İstanbul, 1990, s. 47.

gitmiştir. Bu durumda Ağrı (Karaköse)'da bir ailenin yanında, çok zor şartlar altında orta okula başlamış, Erzurum'da bitirmiştir⁷.

Arvasi, ilkokul çağlarında hayatla mücadeleye başlamıştır. Henüz 7-8 yaşlarında iken yaz tatillerinde bir kuyumcunun yanında çalışır. Kuyumcuda çalışırken , Müftü Mâsum Efendi kuyumcuya gelir ve Arvasi'nin orada çalıştığını görür. Kuyumcuyla sohbet ederken körük başında çalışan Seyyid Ahmet'e bakar ve yanına çağırıp kim olduğunu sorar. Abdulhâkim Efendi'nin oğlu olduğunu öğrenince, “*Babana selamlarımı söyle, seni okutsun, ilme versin*” der. Bu hadiseden sonra Abdulkhakim Efendi onu ilme yöneltir⁸. Oğlu Seyyid Murat Arvasi, Seyyid Ahmet Arvasi'nin ilme başlamasını hatıra şeklinde anlatırken, Feyz dergisi ile yaptığı mülakatla aynı olayı şöyle anlatmaktadır:

“Küçük yaşta ilkokulu bitirdiği zaman rahmetli pederi kendisini okutmamış, hayata bir an önce atılmasını istemiştir. İslâmi hayatını daha iyi korumasını istediği için, okutmama kararı almıştır. Van'da kuyumcunun yanına vermişti. Tabî malum; o devirde okuyan, tahsil hayatında bilhassa küfürden çok etkilendiği için, herkes çocuğunu tahsil hayatından çekiyordu. Bir gün rahmetli babam kuyumcunun yanında çalışırken; Seyyid Abdulkhakim Arvasî Hazretleri'nin mürişidi olan Şeyh Seyyid Fehim Hazretlerinin oğlu Şeyh Seyyid Masum Hazretleri Van'a teşrif etmiştir. Dedemle akrabalıkları vardır. Aynı zamanda kendisi muttaki bir tasavvuf ehlidir. Dedem o zatı gezdirirken, babamın çalıştığı dükkana da uğruyorlar. Babamın bereketlenmesini, elini öpmesini istiyor. O sırada, o zat pederi görünce, “Seyyid Ahmet onun ismi mi?” diye soruyor. Dedem de “evet” diyor. “sizi görmekle şereflendim efendim” diyor babam. Şeyh Masum Hazretleri; “Bu çocuğu burdan al, büyükler buna insan yetiştirme görevi vermişler, bunun burda ne işi var! Bunu okut...” diyor dedeme.

Babam da bu hadiseyi şu şekilde anlatıyor: “Şeyh Hazretlerini gördüğümde sanki göz göze takılı kaldı. Onun nazarına bir projeksiyon gibi tutuldum. O an ömrüm boyunca gözümünden gitmez. Beni çok etkilemiştir. Sanki tâ derinden başka dünyalardan bakıyor gibiydi. Daha sonra da beni, babam okutmaya karar veriyor. İnsan yetiştirme yolunda ilk adımları atmış oluyor”⁹.

Doğubeyazıt'ta tamamladığı ilk tahsilinden sonra Karaköse'de başladığı ortaokulu Erzurum'da bitiren Arvasi, Ortaokul son sınıfta iken Necip Fazıl'ın yazıları ile tanışmasını “Ölümünün 5. Yılında Necip Fazıl Bey...” başlıklı yazısında şöyle anlatmaktadır:

“Bundan 40 yıl önce idi. Ben , ortaokul son sınıfta idim. Evimiz, misafirsiz kalmazdı. Akraba, eş ve dostumuz az değildi.

Bir gün evimize, enteresan bir misafir geldi. Bu, piyade albayı Hilmi Acar isminde bir zâttı. Babamla tanışıyorlarmış, kucaklaştılar ve misafir odasına girdiler. Ben de arkalarından girdim. Evimizde, ilk defa resmi kıyafeti ile bir albay misafir oluyordu. Üstelik dindardı. Nitekim, oturur oturmaz, şapkasını

⁷ Muhip Arvas “Merhum Babamızın Anlattıkları Hatıralardan...”, Ufuk Çizgisi Der., S. 4, Ocak 1990, s. 28.

⁸ Mustafa Kuvancı. Seyyid Ahmet Arvasî Hayatı-Tefekkürü-Eserleri, Burak Yayınevi, İstanbul, s. 35.

⁹ Feyz, Aylık, Fikir, Kültür , Aktüalite Der. “Oğlu Seyyid Murat Arvasî ile Babası Hakkında...”, S. 78, Ocak 1998, s. 4.

çıkartıp sehpayaya attı, başına takkesini geçirdi. Ben, o anda, dünyanın en olağanüstü bir olayı ile karşılaşmış gibi şaşkınım ve misafir albayı hayranlıkla seyrediyorum.

Misafir albay, bir ara benimle de ilgilendi. Nerede okuduğumu, hangi kitap, dergi ve gazeteleri takip ettiğimi sordu. Bir şeyler anlattım. Misafir albay, okuduklarımı, kâfi bulmadı, hatta bazılarını “zararlı” dedi. Sonra, cebinden iki adet 25 kuruşluk çıkardı ve şöyle konuştu: “Hemen şimdi, şu gazete bayiiine gideceksin, verdiğim bu 50 kuruşla bir adet ‘Büyük Doğu’ ile bir adet ‘Ehl-i Sünnet’ dergisi alıp döneceksin”. “Baş üstüne” deyip gittim, istediği dergileri aldım. Bunun üzerine Misafir Albay: “Bunları sana hediye ediyorum. Artık her hafta kendin alırsın”. Gerçekten de dediği gibi oldu. Bu iki dergiyi, yayımlandıkları sürece, asla bırakmadım, daha doğrusu bırakmadım. Üstad Necip Fazıl Kısakürek ve Abdurrahim Zapsu Beylerle ilk defa böylece tanıştım. Yazularından ve yayınlarından çok istifade ettim. Sonradan, Üstad ile karşılıklı sohbet nasip oldu¹⁰. Zira, Arvasi’nin Türk Edebiyatı dergisinde, Necip Fazıl’ın vefatı üzerine küçük bir yazısı da bulunmaktadır¹¹.

Ortaokuldan sonra ailesinin kendini okutmak istememesi üzerine büyük üzüntüler geçirmiş ve bu hususta ailesine saygı ile yaklaşarak çok ısrarda bulunmuştur. Aslında ailesi ve yakınları Arvasi’nin keskin zekasını ve okuma hevesini bilmekte idiler. Fakat şartların zorluğu, bunu gerekli kılıyordu. Altı çocuklu bir ailenin o zamanın şartlarına göre çocuk okutması ve onun takibini yapması elbette zordur. Merhum Arvasi’nin damadı yazarımızın okul hayatı ile ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“Arvasi’nin ailesi, şarkın yedi yüz yıllık köklü bir ailesi, zamanın eğitim düzeni ve eğitimcilerinin böyle bir kıymeti mahvetmesinden endişe ediyordu... Yakınlarından bir hanımın, bir rüya gördüğünü, bu rüyada, büyüklerinin lise tahsilini yapmamasını ve lisenin kilise olduğunu söylemesi, işi daha da zorlaştırmıştı.

Nihayet bir formül bulunmuş, bu formül, gelecekteki dava adamlığının ve mütefekkirliğinin kader çizgisi olmuştur. Lise muâdili öğretmen okulu imtihanını kazanıp, Erzurum öğretmen okulunda (şimdiki Nenehatun Kız Lisesi) başlayan tahsilini Erciş öğretmen okulunda bitirmiştir. Bir ara, merhuma bu hususu sorduğumuzda, “ailenin bu tutumu olmasaydı, belki de bugün bu mücadele zemini bulamazdım” dediler.

Öğretmen okulunda iken evlenen merhum, ailesine pek iyi bir aile reisliği yapamadığını söylerdi. Çünkü daha o zamanlar filizlenen mücadelesi ister istemez aileye tesir ediyordu. Vefakâr, cefakâr, sadakât timsali hanımı ve çocukları, bu ihlaslı gidişten asla şikâyetçi olmamış ve büyük metânet göstermişlerdir¹².

“Dindar ve inançlı bir ailenin çocuğuyum” diyen Arvasi, okul çağlarına “Çocukluk Yıllarımız ve Dinsizlik Telkinleri”¹³ ve “Sağlam bir Milli Eğitimin

¹⁰ Arvasi, Hasbihâl, c. 5, s. 220.

¹¹ S. Ahmet Arvasi. “Vefatından Bir Ay Önce”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 117, Temmuz 1983, s. 78; Manevî Yönelişler. “Üstad Necip Fazıl Bey’i Anarken...”, Burak Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 168.

¹² Muhip Arvas. Agm., s. 28.

¹³ S. A. Arvasi. Kadın Erkek Üzerine. Burak Yay., İstanbul, 1996, s.139.

Asgari Şartları”¹⁴ başlıklı yazılarında kısaca değinmiştir. Yazarın, okul yılları ülkemizin fikir çalkantılarının revaçta olduğu bir döneme rastlaması, onun fikri yapısının oluşumunu etkilemiştir. Arvasî'nin fikir dünyası üzerinde, ileriki bölümlerde genişçe durulacaktır. Ailenin ilim ve tebliğ yolundaki, asıllardır yaptığı hizmeti doruğuna çıkaran yazar ve düşünür Arvasî, okul yıllarını şu cümlelerle anlatmaktadır:

“... Uzun bir zaman dilimi olan okul yıllarımda, ailemin bana verdikleri ile bazı öğretmenlerimin telkinleri arasında çoğu kez yalpaladım, hatta bunaldım. Yalnız ben değil, birçok arkadaşım benim durumumda idi”¹⁵.

Galiba istismarın en çirkinini, ilim adına yapılanıdır. Düşünün gencecik beyinler, sıralarda oturmuş, biraz sonra gelecek ve onlara en son “ilmî gelişmeleri” sunacak hocalarını bekliyorlar. Evet, biraz sonra, ilim kürsüsü dolacak, karatahta “akyazılar” ile donatılacaktır...

Bunları yazarken talebeliğimi düşündüm. Gerçekten de “iyi hocalarımız” vardı. Bunlar, bize, doğru dürüst bir şeyler vermek için çırpınırlardı. Ama, esefle itiraf edeyim ki, bunların sayısı çok azdı. Şimdi, düşünüyorum da o zaman ki, “hocalarımızın”(!) büyük çoğunluğu, “ilim adamından” çok birer “propagandiste” benziyorlardı. Sanki, bizim kafalarımızı ve vicdanlarımızı allak bullak etmeye memur kimselermiş gibi hareket ediyorlardı.

Herkes gibi, bizler de “ilk terbiyemizi” ailemizden ve içinde doğup büyüdüğümüz cemiyetten almıştık. Yani, tamamı ile “boş” değildik. Fakat, her nedense, bazı hocalarımızın(!) bize öğrettikleri ile, bizim aile ve cemiyetimizden aldıklarımız arasında büyük bir uçurum, hattâ ziddiyet vardı. Meselâ, biz, Osmanlıları ve hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarını çok severdik de bu hocalarımız, bize, “Osmanlı düşmanlığı” aşılamaya çalışırlardı. Biz, dinimizi, Peygamberimizi ve Kitabımızı, canımızdan aziz bilirdik, bunlar, bizim bu halimize, en azından, dudak büklerlerdi. Şaşar kalırdık.

Akşam eve döndüğümüzde, durumu, ailemize anlatırdık. Onların bize tavsiyeleri şu olurdu: “Aman yavrum! Biliyoruz, her şeyi biliyoruz. Yalnız sizden istediğimiz şu, sakın düşüncenizi ve renginizi belli etmeyiniz; sanki onlara inanyormuş gibi davranıp vaziyeti idare ediniz. Bakalım Mevlâmız ne gösterir?”. Biz de küçük halimizle onların dediği gibi yapar, vaziyeti idare etmeye çalışırdık”¹⁶.

Okul-aile çatışması arasında yalpalaya yalpalaya eğitim gördüğünü belirten Arvasi, böyle bir eğitimden geçen insanların, orijinal birer şahsiyet olma imkânının azalacağını, düşünebilen, fikir üretebilen ve fikrine başvurulacak kişilerin yerine silik, dalkavuk ve çok yüzlü kimselerin cemiyeti istilâ edeceğini söylemektedir. Ayrıca, böyle bir okul-cemiyet çatışmasının şu sonuçları doğuracağını da vurgulamaktadır:

“Şimdi, daha iyi anlıyoruz ki, “okul” ile “aile” arasında, tam bir işbirliği olmazsa, genç nesiller millî kültür değerleri içinde yetiştirilmezse, ilmin yerine yalan, yanlış bilgiler ve teorilerle beyinler allak bullak edilirse, insanlar, tam ve

¹⁴ S. A. Arvasî. Sahte Lâikler Sahte Dindarlar, Burak Yay., İstanbul, Aralık 1996, s. 114.

¹⁵ Kadın Erkek Üzerine, s. 140.

¹⁶ Sahte Dindarlar Sahte Lâikler, s. 115.

kâmil mânada din, vicdan ve fikir hürriyetine kavuşturulmazsa sağlam bir "Millî Eğitim" kurulamaz"¹⁷.

Arvasî, askerliğini yedek subay olarak yaptıktan sonra, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü (şimdi Gazi Üniversitesi oldu) Pedagoji bölümüne kaydoldu. 1958 yılında oradan mezun olduktan sonra çeşitli öğretmen okullarında ve enstitülerde pedagoji öğretmeni olarak görev yaptı. Pedagoji bölümünde okurken ayrıca, İlahiyat fakültesini de bitirmiştir¹⁸.

1.1.3. Çalışma Hayatı

Lise tahsiline Erzurum Erkek Öğretmen Okulu'nda başlayıp, Erciş Öğretmen Okulu'nda tamamlayan Arvasî, 1952 yılında Konya'nın Doğanbeyli Nahiyesi'nde ilkokul öğretmeni olarak göreve başlar¹⁹. Öğretmenlikle ilgili ilk tecrübelerini burada kazanır. Ayrıca, bu yıllardan itibaren Türkiye gerçeğini görür. Anadolu'yu sosyal, ekonomik, kültürel ve coğrafi yapı itibarıyla tanır; bu bilgilenme sonucunda ideolojik düşünceleri oluşur. Millî ve manevî duygularıyla devlet ve milletine hizmete başlar. O döneme ait bir hatırasını şöyle anlatmaktadır:

"Okulun lojmanı olmadığı için ev aradım, bulamayınca da, ahşap bir ev kiraladım. Ancak, ahali, o evin perili olduğunu, orada kalırsam başıma felaketler getireceğini söylediler... O kadar çok ısrar ettiler ki, tesir altında kalmadım diyemem. Son derece kullanışsız ve harabe olmasına rağmen taşınmak zorunda kaldım. İlk gece bayağı sıkıntılı geçti. Bir ara uyanıp su içmek istediğim de evde bir velvele koptu. Sanki yüzüme tokatlar inmeye başladı... Neden sonra anladım, ev uzun müddet kullanılmayınca kargalar burayı mekân seçmiş. Tabii rahatı yerinde olan kargalar evde yabancı birisini görünce, kaçıyor, yüzüme gözüme çarpa çarpa gidiyorlardı... Oturdum epeyce güldüm. Ertesi gün ahaliye o evin perili değil, kargalı ev olduğunu söyledim. Buna rağmen bana bir müddet yakınlık duymadılar herhalde perilerle hemhal olmamı sebep..."²⁰.

Arvasî, ibadetlerine bağlı bu insanlar arasında, bazı sıkıntılar çekmiştir. Doğanayla Nahiyesi halkı, Arvasî'nin Şafî mezhebine göre ibadetlerini yerine getirmesi nedeniyle, bütün izahlarına rağmen Şafî mezhebini -Şii- olarak anlamışlar. Böyle bir durumda, o, büyükleri ile mektuplaşarak Hanefî Mezhebine geçmiştir²¹.

Doğanbeyli'den Ağrı'nın Molla Şemdin köyüne tayin edilen Arvasî, burada doğu Anadolu gerçeğini görür, büyük sıkıntı ve çilelerle karşılaşır. Damadı Muhip Arvas, makalesinde bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"Doğanbeyli'den sonra Ağrı'nın Molla Şemdin köyüne tayin ediliyor ve asıl çile burada başlıyor... Doğunun o meşhur kışları... Okul demeye bin şahit lazım olan bina ve lojman yok. Tek göz toprak bir evde kalıyorlar. Kendisi, hanımı,

¹⁷ Age., s. 116.

¹⁸ İlker Alpkaya. Türkiye Gazetesi, 01.01.1996.

¹⁹ Kuvancı, Age., s. 37.

²⁰ Muhip Arvas, Agm., s. 28.

²¹ Agm., s. 29.

çocukları tek göz odada kalıyorlar. Öğrenciler ayrı bir sefalet tablosu. Defter, kitap, kalem hak getire, bir tekinin ayağında lastik ayakkabı değil, çorap dahi yok. Karlara basa basa okula gelen çocukların ellerinin önünü ve arkasını gösterip yerlere oturmalarını dehşetle seyrettiğini söylerdi... Bir ara bütün maaşını bu ihtiyaçlara verdiğini, bu fakir çocukların minnettarlıklarını eklemek ve yumurta teklifi ile ödemek istediklerini büyük bir azap duygusuyla anlatırlardı. Evinin ihtiyaçlarını ise köyden temin ettiği bir atla kış-kıyamet, karlara bata çıka Tutak kazasına giderek yine binbir zahmetle geri dönerek sağlardı.

Bir defasında gülererek anlattı:

“At bir ara tilkinin arkasına takıldı, bende yolu şaşırardım. Tilki atın önünde çeşitli maskaralıklar yaparak bizi tehlikeli bir uçurumun kenarına getirdi. Neden sonra, yolu tekrar fark ederek kurnaz tilkiyi terk ederek köye döndüm”.

Bu hale dayanamayan sinir sistemi... ve bütün vücudunu alerji kaplıyor. Akabinde gönüllü olarak askere gitmek için ayrılıyor”²².

Ayrıca Arvası, bir makalesinde konumuzla ilgili olarak bir anısını şu şekilde anlatmaktadır:

“Yıl 1954... Ağrı'nın Tutak ilçesinin –o zamanki adı ile- Molla Şemdin köyünde öğretmenim. Henüz çok gencim... Yaşım 22... Köylülerle tanışıyorum. Başta köyün muhtarı Ömer Hazar olmak üzere, köyün ileri gelenleri “köy odası”ndalar. Hemen hepsi:

“Köyümüze hoş geldin öğretmen bey!” diyorlar. Yalnız içlerinden en yaşlısı ve gözlerinden zeka fışkıran ve Âbit Ağa olarak tanınan birisi:

“Köyümüze hoş geldin “müellim bey!” diyor.

Dikkat ediyorum “muallim” değil, ısrarla “müellim” diyor. Herhalde kelimeyi yanlış telâffuz ediyor diye düşünüyorum, üzerinde durmuyorum.

Köyde uzun bir müddet kalıyorum. Artık onlarla içli dışlıyız. En başta Âbit Ağa olmak üzere, bana mütemâdiyen sorular soruyorlar: “Yağmur nasıl yağar?, Zelzele neden olur?, İnsanlar nasıl meydana geldi?... Biliyorum bunlar, hep netâmeli sorular, test soruları, beni ölçüp biçmeye çalışıyorlar; zihniyetimi ve dünya görüşümü -kurnazca- öğrenmek istiyorlar.

Birlikte camiye gidiyoruz. Abdest alışımı, namaz kılışımı, tavır ve hareketlerimi dikkatlice ve belli etmeden takip ediyorlar. Yolda, sokakta ve köy odasında, bütün davranışlarımı âdeta “filme alır” gibi inceliyor ve ezberliyorlar. Yahut, bana öyle geliyor...

Bu durum, epeyce devam ediyor ve nihayet bir gün Abit Ağa bana şöyle hitap ediyor ve ben âdeta dona kalıyorum:

“-Muallim Bey! Sen sahiden ‘muallimsin’, ‘müellim’ değilsin. Biz ne öğretmenler gördük. Dinimizi ve töremizi hor gören ve bizlere tepeden bakan bu adamlara elbette ‘muallim’ diyemezdik. Onlara, bilhassa ve kasten ‘müellim’ derdik. Biliyorum ‘muallim’, ilim öğreten demektir de ‘müellim’ acı çektiren manasına gelir. Kusura bakma, sen köyümüze gelince, galiba bir ‘müellim’ daha geldi diye düşünmüştüm. Ama, şimdi Allah’a hamd olsun ki, yanılmışım; çünkü sen ‘müellim’ değil, gerçekten ‘muallim’ imişsin. Yani, bizdensin, bizim gibi inanıyorsun, dinimize ve töremize saygılısın. Sakın bu çizgini bozma...”

Gerçekten şaşırılmışım. Nihayet şöyle konuşabildim:

²² Agm., s. 29.

-Hayret, demek sen, bana 'muallim bey' derken bu derece şuurlu hareket ediyordun! Oysa ben, Abit Ağa 'muallim' kelimesini yanlış telâffuz ediyor sanmıştım...

Âbit Ağa, gülerek sözümü kesti ve şöyle konuştu:

"-Aldırma be muallim bey! Biz cahil insanlarız, bizim konuşmamıza bakılmaz!..."²³.

Arvasi makalesinin devamında, hızlı bir "sosyal değişme" sürecine maruz kalan cemiyetlerde "aydın-halk çatışması" âdeta kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Böyle cemiyetlerde "aydınlar", çok defa "halka" tepeden bakar ve "halk" da "aydınlarını" şüphe ve tereddütle karşılar. Bilfarz, köye, şehirden okumuş yazmış takımından birileri mi gelmiştir, halk onları "kendine mahsus bir nevi test zincirinden" geçirir. Gelenlerin giyinişinden kuşanışına, tavır ve hareketlerinden sözlerine kadar bütün davranışlarını hassasiyetle kritik eder²⁴. Arvasi'nin "aydın" kavramı üzerindeki düşüncelerini, ileriki bölümde genişçe ele alınacaktır.

Aynı köyde cereyan eden bir hadiseyi de köy sakinlerinden Kemal Hazar şöyle nakletmektedir: "Arvasi, okulun lojmanı olmadığı için, bize komşu olarak tek gözlü bir evde oturuyordu. Bir kızı dünyaya gelmişti. 'Hayırlı olsun, Allah analı babalı büyütsün., keşke erkek olsaydı' dediğimde, bana şunları söyledi: 'Aman abi, bu gün o kadar sevinçliyim ki, tasavvur edemezsin. Bir kızım daha olmasıyla ceddime biraz daha benzemiş oldum'. O an, ona hayranlıkla baktım ve, 'Evet, sen hakikaten seyyid olmaya layıksın' dedim"²⁵.

Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünden mezun olan Arvasi, sırasıyla Van Alparslan İlköğretmen Okulu, Savaştepe İlköğretmen Okulu, Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde pedagoji öğretmenliği yapmıştır²⁶.

Arvasi, Van'dan Balıkesir'e tayin edildiğin de bir hatırasını şöyle anlatmaktadır:

"Yıl 1959... Ben, Van Alparslan İlköğretmen Okulu'ndan Balıkesir Savaştepe İlköğretmen Okulu'na pedagoji öğretmeni olarak tayin edildim. Etraftan gideceğim yer hakkında bilgi toplamaya çalışıyorum. "O!... diyorlar, orası buralara benzemez. Oraları kalkınmış yerler... İklimi de çok iyi...Ne düşünüyorsun be? Soba bile yakmana gerek kalmayacak. Bir mangal yeter. Her şeyi var. Yaşadın".

Herhalde bilirsiniz. Van Alparslan İlköğretmen Okulu Van Erciş kasabasının 20 km. kadar doğusunda, Van Gölünün sahilinde güzel bir okuldur. Erciş de büyük bir kasaba... Aradığımız her şeyi kolayca bulabilirsiniz. Kara ve gölden her tarafla irtibatlı... Ulaşım çok mükemmel... Her bakımdan gelişmiş bir kasabamız... Düşünüyorum, Erciş böyle olunca, kim bilir, Balıkesir'in Savaştepe kazası ne kadar gelişmiştir?

²³ Seyyid Ahmet Arvasi. "Muallim ve Müellim", Milli Eğitim Dergisi, M. E. B. Y., S. 69, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 36; Hasan Yılmaz. Yeni Düşünce Gazetesi, 24 Temmuz 1992.

²⁴ Agm., s. 36.

²⁵ Kuvancı, Age., s. 39.

²⁶ Hasan Yılmaz. Yeni Düşünce Gazetesi, 24 Temmuz 1992; Kuvancı, Age., s. 40; İhsan Işık. Yazarlar Sözlüğü, Risale Yay., İstanbul, 1990, s. 48.

Ne ise çoluk çocuk toplandık. Önce, Van Gölünü vapurla aşarak Tatvan'a geldik. Oradan otobüsle Muş'a geçtik. Muş'ta bir gece kaldıktan sonra, ertesi gün, Vangözü Ekspresine binerek trenle Ankara'ya ulaştık. Oradan da İzmir Ekspresi ile gece –galiba saat 20.00 civarında- Savaştepe İstasyonuna indik. Trende bizden başka inen kimse yoktur. Bir petrol lambası ile aydınlatılmaya çalışılan istasyon binası, karanlıkta bir hayalet gibi duruyordu. Elimizdeki bavulları ve çantaları yere bıraktık. Ben, eşime ve çocuklarıma:

-Beni, burada bekleyin. Hemen bir taksi çağırıp döneceğim, deyip ayrıldım. Petrol lambasının titrek ışıkları ile aydınlanan küçücük gar binasına girdim. Çıplak bir masanın yanında, biri genç, biri orta yaşlı, resmi kılıklı iki memur oturuyordu. Selâm verdikten sonra sordum:

-Hayrola elektrik kesik mi? Neden petrol lambası?... derken, genç memur sözümü kesti:

-Bizim kasabanın elektriği yoktur. Belli saatler arasında, öğretmen okulumun jeneratöründen istifade ediyoruz. O da bazen böyle elimize geçmiyor, dedi. Hayretimi belli etmeden şöyle konuştum.

-Ben de Öğretmen Okuluna gideceğim. Oraya öğretmen olarak tayin edildim. Çoluk çocuğum dışarıda bekliyor. İzin verirseniz telefonumuzdan istifade etmek istiyorum. Bir taksi çağıracağım.

Adamlar, sözlerimi, yarı tebessüm ve yarı acıyarak dinliyorlardı. Dudaklarında gizleyemedikleri bir istihzanın çizgilerini de seziyordum. Şaşırmıştım, ama, davranışlarındaki mânâsızlığı da çözemiyordum. Memurlardan yaşlısı, yüzündeki tebessümü koyulaştırarak şöyle dedi:

-Hocam, Savaştepe'de taksi bulunmaz.

-Bulunmaz mı? Neden?

-Nedeni-medeni yok. Bulunmaz...

Hayretim ve telâşım artarken şöyle dedim:

-O halde bir fayton...

Yine güldüler. Artık anlamıştım. Bunlarda gülmek "yok" demektir.

Bu sefer:

-Peki, bir at arabası çağıralım öyleyse!

Yine gülüşmezler mi?... Siz, benimle alay mı ediyorsunuz?

Gerçekten o da yoktu. Halbuki Erciş'te ne ararsan vardı. Taksiler, faytonlar, at arabaları... Demek Savaştepe bu idi.

Artık susmuş, öylece bekliyordum. Bu ara, yaşlı demiryolu görevlisi, bir şey hatırlamış gibi, çaresizlik içinde kıvranan bana döndü ve şöyle konuştu:

-Hocam, biraz bekleyin, çok sürmez, birazdan tek atlı posta arabası gelecek, burada bulunan PTT çanta ve torbalarını alacak...Rica ederiz, inşallah, sizleri de Öğretmen Okuluna kadar götürür"²⁷.

Yukarıda görüldüğü gibi, gerek devletin o zamanki durumu ve gerekse Arvasi'nin görev yaptığı şartlar iyi bir durumda değildir. 1978 martında Atatürk Eğitim Enstitüsü'nden yurdun çeşitli yerlerine sürgün edilen yirmi dört idarecinin yanında, öğretmen olmasına rağmen Arvasi'yi de görüyoruz. Sürgün

²⁷ Seyyid Ahmet Arvasi. Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1993, s. 55; Hasan Yılmaz, Agm., s. 6.

edildiği Kırşehir ve İstanbul Ümraniye’de çalışma ve hizmet imkânı bulamadığı için 1979 yılında emekli olmak zorunda kalmıştır²⁸.

1.1.4. Politika Hayatı ve Vefatı

Arvasi, gerek uzun yıllar yaptığı öğretmenlik, gerekse yazı, konferans ve diğer eğitim çalışmaları ile Türk gençliğine büyük hizmetler vererek Millî Eğitime kıymetli öğretmenler kazandırdı. Arapça ve Fransızca bilen Arvasi, memurluğu dışında, politika ile de meşgul oldu. Onun politikaya başlaması, biraz da kendi isteği dışında, hatta emekli olmasına bir hafta kadar bir süre varken oldu. 1979 yılında MHP Büyük Kongresi’nde, onu emekli zannederek ve delegelerin aday göstermeleri ile Genel İdare Kuruluna üye olarak seçilmiş, bunu da radyodan haberleri dinlerken öğrenmişti. O haftayı öğretmen olarak bulunduğu okula gitmeden raporla geçirdi ve emekliliğini istedi. Devlet memurluğu sıfatıyla bir insanın politika yapmasını doğru bulmazdı. İradesi dışındaki bu tecelliye reddetmeyi de uygun bulmadı. Bu politik faaliyeti onu, 12 Eylül hareketini takip eden günlerde İstanbul’dan aldırıp, önce Dil ve İstihbarat Okulu’na, sonra da meşhur Mamak zindanlarına götürdü. İlk kalp krizini burada geçirdi²⁹. Hakkı Öznur, Arvasi’nin politik hayata atılmasını ve siyasî görüşlerini şöyle anlatmaktadır:

“Arvasi Hoca eğitimcilikten emekli olduktan sonra, Hergün gazetesinde yazılar yazmakla birlikte, MHP’ye de üye olarak, 1977’de aktif siyasi hayata atıldı. Amacı eğitimci olarak hizmet ettiği milletine siyasette de hizmet etmektir. 1979 yılında yapılan MHP kurultayında genel idare kurulu üyeliğine seçildi. MHP içerisinde çok ciddi hizmetleri ve fikri katkıları oldu. 1975-80 arasındaki yetişen ülkücü kuşağı üzerinde onun emeği büyüktür.

1980’de bütün MHP’liler ve ülkücü gençlik mensupları gibi, o da Eylül fırtınasından nasibini alacaktı. 12 Eylül cuntasının cezaevlerine doldurduğu binlerce ülkücüden biri de hareketin başöğretmeni Seyyid Ahmet Arvasi Hoca idi. Mamak zindanlarında bile inançlarından ve fikirlerinden taviz vermedi. Beraber tutuklandığı partili yöneticilere, “Ülkücülük sadece bir inanç, bir kimlik değil, her türlü baskılara, zulümlere karşı sönmeyen, söndürülmeyecek olan bir meşaledir” diyerek moral ve sabır telkin ederd. O bu çileli ve meşakkatli yolda, idam sehpaları, ceza evleri olduğunu biliyordu. Ülkücü gençliğe, yazılarında müslümanların çektiği çilelerden ve Peygamber Efendimizin yaşadığı sıkıntılardan bahsederek, İslâm davasının nice zorluklarla dolu olduğunu bildiren sözler söylerdi. Mamak cehennemi Türk-İslâm Ülküsü yolunda çekilen acıların sadece bir kilometre taşı idi.

²⁸ Faruk Tuncer. Zaman Gazetesi, 3 Ocak 1992; Bilgi için bkz. S. A. Arvasi. “Kendi Dilinden Hayatı”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 184, Şubat 1989, s. 31; “Kendi Ağzından Arvasi”, Türkiye Gazetesi, 2 Ocak 1989; “Seyyid Ahmet Arvasi Kendini Anlatıyor”, Nizam-ı Âlem Ocakları Der., Aralık 1997, s. 5; Doğu Anadolu Gerçeği, s. 5; Mustafa Necati Özfatura, “Kendi Kaleminden S. Ahmet Arvasi”, Türkiye Gazetesi, 1 Ocak 1994; “S. A. Arvasi’nin Kendi Ağzından Biyografisi”, Size Sesleniyorum 1, Model Yay., Türkiye Gazetesindeki Yazıları, İstanbul, Şubat 1989, s. XI; “Seyyid Ahmet Arvasi Kimdir?”, Bizim Ocak Dergisi, S. 45, Aralık 1987, s. 27.

²⁹ Abdülkadir Sezgin. “S. A. Arvasi”, Ufuk Çizgisi, S. 4, Ocak 1990, s. 5; Hakkı Öznur. “Başöğretmen Arvasi”, Gündüz Gazetesi, 13 Ocak 1996; İhsan Işık, Age., s. 48.

Arvasi Hoca kapatıldığı Dil okulunda rahatsızlık geçirdi. Bir süre Ankara Mevki Hastanesi'nde tedavi gördü. Daha sonra MHP davasından tahliye oldu. Tahliye olmasıyla beraber ülkesine ve milletine hizmet etmekten geri durmadı. Türk-İslâm ülküsü doğrultusunda birçok dergi ve gazetelerde yazılar yazdı. 1986 yılında Türkiye gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Arvasi Hoca 1987 yılında Türkiye gazetesinde yazılar yazarken seçim zamanı da yaklaşmıştı. Seçimlere ülkücülerin partisi MÇP de katılmaktaydı.

Arvasi Hoca seçimlerden bir gün evvel yazdığı "Yarın Kime Oy Vereceğim?" adlı makalesinde şu mesajı veriyordu:

"Benim oy vereceğim kişi ve kadrolar, bir eli yağda, bir eli balda, hayvan kürküne bürünmekle övünen bayanlar, ipek gömleklili ve altın gözlüklü baylar olmamalı, aksine bu milletin en mazlum ve mağdur kişi ve kadroları olmalı. Benim oy vereceğim kişi ve kadrolar zindanlarda, tutuk evlerinde inleyen, maddi ve manevi ıstırap çeken kardeşlerinin acısını tâ yüreğinde duymalıdır. Evet, şu anda, benim ülkemde, en çok itilen, ezilen ve kovulan kadro hangisi ise ona oy vereceğim. Evet, komünistlerin en çok korktuğu, locaların hiç sevmediği, iç ve dış, her türlü destekten mahrum kadrolara..."³⁰

MÇP genel başkanı Alparslan Türkeş de, "Can Dostumuz Seyyid Ahmet Arvasi'nin ardından" başlıklı yazısında, Arvasi ile tanışmasını ve onun politik görüşlerini şu şekilde anlatmaktadır:

"Ahmet Arvasi Hocamız ile ilk defa 1966 yılında Balıkesir'de Belediye Gazinosu'nda yaptığım bir toplantı da tanışmıştım. Kendileri o zaman Balıkesir Öğretmen Okulu'nda öğretmen olarak bulunuyorlardı. Milliyetçi, mukaddesatçı, imanlı, muhterem bir memleket evladı olarak bizi desteklediğini ve bize yardımcı olmayı kendisine bir vazife kabul ettiğini belirtmişti. O gün memleket meseleleri ile ilgili birçok konularda sorular sordu ve bunların açıklamalarını benden istedi kendisi ile halkın önünde orada konuştuk ve açıklamalarda bulduk. Demeçlerimizden ve izahatlarımızdan memnun olduğunu görüş birliği içerisinde bulunduğumuzu belirtti. Bu tanışmamızdan günümüze kadar yakınlığımız ve dostluğumuz devam etti. Ben Balıkesir'e gittikçe kendisi de zaman zaman Ankara'ya veya İstanbul'a geldiğinde sık sık görüşmelerimiz sürdü. Yayınladığımız gazete ve dergilerimize yazılar yazmak suretiyle davamıza çok yararlı yardımlarda bulundu. Emekli olduktan sonra da MHP'ye resmen üye oldu. Partimizin yapılan genel kongresinde Genel İdare Kurulu üyeliğine seçildi. Genel İdare Kurulu üyemiz olarak 12 Eylül 1980 tarihine kadar MHP üst yönetiminde çok şerefli hizmetlerde bulundu. Bu sıralarda partimizin fikirleri doğrultusunda yayınlanmakta olan Hergün gazetesinde "Türk-İslâm Ülküsü" üzerini yazılar yazmıştır.

12 Eylül'den sonra Ahmet Arvasi Hocamızı da partimizin diğer bütün Genel İdare Kurulu üyeleri gibi tutukladılar. Kendisi tutuklandığında kalbinden rahatsızdı. Fakat yine de tutuklanmıştı. Tutuklu kaldığımız zaman içerisinde hapishanenin genişçe bir yerini evlerimizden getirttiğimiz kilim ve örtülerle mescit haline getirdik. Burada diğer arkadaşlarla beraber beş vakit birlikte kıldık, dua ve sohbetlerde bulduk. Tutuk evinde geçirdiği kalp rahatsızlığı dolayısıyla Ankara Mevki Hastanesine kaldırıldı. O gün daha dün gibi

³⁰ Hakkı Öznur. Ülkücü Hareket 1, s. 339; Öznur, Agm., s. 8.

hatırlıdır. Görevliler kendisini hastaneye gitmesi için aşağıya indirdiler. Biz yukarıda kalmıştık. Odanın penceresinden dış kapının açıldığı merdivenleri görebiliyordum. Arvası Hocamızı hastaneye götürecek cankurtaran henüz gelmemişti. Ayakta bekleyebilecek hali yoktu. Bitkin bir vaziyette taş merdivenlere oturarak can kurtaranın gelmesini bekledi. Yukardan askerlere seslendim. Bir binbaşı çıktı. Kendisine Arvası Bey'in rahatsız olduğunu, bir sandalye getirilmesi için emir buyurulmasını rica ettim. Bu ricamdan sonra bir sandalye getirdiler. Daha sonra cankurtaran geldi ve uzaktan birbirimize el sallayarak ayrıldık, vedalaştık.

Ahmet Arvası Bey hastanede bir süre tedavi gördükten sonra tahliye oldu. Bir çok dergi ve gazetelerde 1980 sonrasında da "Türk-İslâm Ülküsü" doğrultusundaki ilmi ve fikrî yazularla karanlıkları aydınlatmaya çalışmıştı. Kendisi Türkiye gazetesinde de günlük yazılar yazarak kıymetli fikirleriyle memleketimize hizmete devam etti. Dürüst, temiz ahlâklı, iman sahibi, değerli bir insandı. İslâm-Türk Ülküsü'nün önde gelen bir fikir ve eylem adamıydı. Vefatıyla büyük bir insanı kaybetmiş olduk. Milletimizin başı sağ olsun"³¹.

İtikat ve amelde Ehl-i Sünnet mezhebine, tasavvufi zevk ve inceliklerde Nakşî meşrebine sâlik bir mümin olduğunu söyleyen M. Şevket Eygi, ölümü hakkında şunları yazmaktadır:

"Arvası, Türkiye'nin en önemli fikir adamlarından biridir. Hergün gazetesi kapatılınca kadar uzun bir süre burada günlük makaleleri yayınlanmıştır. 1985'ten 1988'in sonuna kadar da Türkiye Gazetesi'nde aralıksız günlük makale yazdı. Onun Ülkücü Kadro, Büyük Doğu, Milli Eğitim ve Kültür, Doğu Edebiyatı, Türk Kültüründe Dağarcık, Nizam-ı Âlem, Yeni Birlik dergilerinde ve Yeniden Diriliş gazetesinde de bir çok makale ve şiiri neşredildi.

Vefatından sonra cenazesinde, Fatih Cami Şerifi'nde on bini aşkın büyük bir cemaat hazır oldu. Edirnekapı'daki kabrine kadar yürüyüşle taşındı. Onu toprağa kıymetli bir tohum gibi sırladık. Ölüm bir yeni doğuş değil midir. Gözünü burada yumar, orada açarsın. Hangi tane toprağa ekildi de, yeniden filizlenip, başak vermedi?"³².

Abdülkadir Sezgin de "S. A. Arvası" başlıklı makalesinde onun vefatı ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Arvası, kendi deyimi ile "bir eğitimci"dir. Bütün hayatı gibi mesleğini de Allah ve Resulü'nün hizmetine vakfettiği. O, son nefesine kadar bu yolda yürümek ve son nefesini de bu uğurda vermek istiyordu. Gerçektende öyle oldu. 31 Aralık 1988 Cumartesi günü Saat 11.00 sıralarında, daktilosunun başında, yazısını yazarken vefat etmişti"³³.

Mehmet Pamak, Zaman Gazetesindeki yazısında mütefekkirimiz vefatı hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ortaya koymaktadır:

³¹ Alparslan Türkeş (MÇP Genel Başkanı). "Can Dostumuz Seyyid Ahmet Arvası'nın Ardından", Zaman Gazetesi, 9 Ocak 1989; Zeynep Işıklar. Türk Edebiyatı Der., S. 186, Nisan 1989, s. 54.

³² Mehmet Şevket Eygi. "Bir Kâmil İnsanın Ardından", Zaman Gazetesi, 8 Ocak 1989.

³³ Abdülkadir Sezgin. "S. A. Arvası", Ufuk Çizgisi, S.4, s. 5.

“Seyyid Ahmet Arvasi Hoca, kısa sayılabilecek ömründe hem durmak bilmeden bir mücadelenin içinde olmuş, hem bir çok eserler vermiş ve hem de giderek daha da mütekâmil bir mütefekkir hüviyetini kazanmıştı. Yaşamalı halinde vermesi beklenen eser ve hizmetin verdiklerinden daha büyük çapta olacağı hususundaki genel kanaat dikkate alınacak olursa, onun vefatıyla İslâmî hareketin kaybettikleri daha iyi anlaşılacaktır”³⁴.

Seyyid Ahmet Arvasî İlmî Araştırmalar Eğitim Kültür Enstitüsünün kurulmasında önemli bir rol oynayan, şu anda Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü’nde öğretim üyesi olan Yrd.Doç.Dr. Mustafa Lale, Arvasî hakkında şu düşüncelere yer vererek, onun vefatı sonrasında duygu ve düşüncelerini makalesinde açıklamıştır:

“Yüce Allah’ın “Alemleri senin için yarattım” dediği sevgili kulu Hz. Peygamber (S.A.V.) vefat ettiğine göre, ölümün güzel olan bir tarafı var demektir. Bizim dini geleneğimizde ölüm kelimesi bile daha sevimli bir hale getirilerek “hakka yürümek”, “rahmete kavuşmak” şeklinde ifade bulmaktadır. Rahmetle yad ettiğimiz Seyyid Ahmet Arvasi Hoca’nın ölümünün dokuzuncu yılındayız. 31 Aralık 1988 günü fâni âlemden bâkî aleme irtihal eyleyen Arvasi Hoca, İ’lay-ı Kelimetullah için Nizam-ı Âlem davasının sevdalularına, fikir babalığı yapmış ve onların düşünce örgülerinin oluşmasında önemli bir şahsiyet olarak yer almıştır. O, İslâm imanının kendisinde tezahür eden aksiyonunu, fikir planında sonuna kadar zorlayan, abide bir şahsiyettir”³⁵.

Değerli insan Seyyid Ahmet Arvasi’nin isminin yaşatılması için enstitüler kurulmaya çalışılmaktadır³⁶. Bu gayeye yönelik olarak Ankara’da, Mustafa Lale başkanlığında “Seyyid Ahmet Arvasi İlmî Araştırmalar Eğitim Kültür Enstitüsü” ismiyle bir enstitü kurulmuştur. Fakat, istenilen bir faaliyette olduğu söylenemez. “Bu enstitünün temel gayesi, milletimizin millî, manevî ve ahlâkî değerlerine bağlı ve bilgi çağının gerekleriyle donanmış insanları yetiştirmek ve bunun için gerekli ilmî, fikrî, edebî çalışmaları organize etmek ve bunları yapmaya çalışmaktır. Bu münasebetle yapılacak araştırma çalışmalarını finanse etmek, yurt dışı araştırma çalışmaları için araştırmaları yönlendirmek ve bunların organize bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Yeni teori ve ilmî makalelerin yaygınlaşmasını sağlamak için, ilmî bir dergi çıkarmak ve kitap haline getirilebilecek çalışmaları yayınlamak, gayelerimiz arasındadır. Özellikle üniversite olan illerde çalışmalarımıza özen göstererek, nihai hedefimiz olan bir özel üniversite oluşumuna zemin hazırlanacaktır.

Zira ülkemizin geldiği son durum göstermektedir ki, en önemli meselemiz; sığ bakış açıları, günübirlik politikalar ve süreklilik arz eden stratejilerimizin olmayışıdır. Dolayısıyla enstitümüz; 21. Yüz yılda milletimizin geçmişine ve inançlarına uygun yeni bir uyanış hamlesini gerçekleştirebilmek için gerekli olan; araştırma, inceleme, düşünce üretme çalışmalarını yapacak ve bunları

³⁴ Mehmet Pamak. “Seyyid Ahmet Arvasi’nin Ardından”, Zaman Gazetesi, 4 Ocak 1989.

³⁵ Mustafa Lale. “Bir Dava Adamı ve İlmî Araştırmalar Eğitim Kültür Enstitüsü”, Nizâm-ı Âlem Ocakları Der., Aralık 1997, s. 12.

³⁶ Bkz. “Arvasî Enstitüsü Kurulmalıdır”, Türkiye Gazetesi. 29 Aralık 1991.

yaygınlaştırmak için gerekli olan faaliyetleri Allah (c.c.)'ın izniyle yerine getirmeye çalışacaktır"³⁷.

Kemâl Tekden "Seyyid Ahmet Arvasi'nin Misyonu" başlıklı yazısında vefatı ile ilgili şunları yazmaktadır:

"Rahmetli Arvasi Bey, büyük adamların özelliklerinden bahsederken "Büyük bir imana, aşka, aksiyona ve bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiye sahip olurlar" derdi. Şanlı Peygamberimizin bir gün dahi "yoruldum" dediği işitilmemiştir. 78 yaşında kaybettiğimiz üstadımız Necip Fazıl'a TRT muhabiri soruyor: "Emeklilik ne zaman?" El cevap "tabutta" ve öyle oluyor. Çalışma masasının başında vefat ediyor, geride büyük bir kitaplık bırakarak... Necip Fazıl ile Arvasi'nin gerek yaşantı, gerekse fikrî çizgide yakınlıkları büyük. Merhum Arvasi de hastalığı sebebiyle doktorların kesin istirahat tavsiye etmesine rağmen, köşe yazılarını aksatmamıştır, hattâ ölümünden 20 gün sonrasının yazısı hazır bulunmuştu. 31 Aralık 1988 günü daktilosu başında "Darvinizm" ile ilgili bir yazı hazırlarken aniden gelen bir kriz ile sandalyeden yere düşmüş, eşinin söylediği kelime-i şehadete iştirak ederek ruhunu Hakk'a teslim etmiştir. Şehit olduğuna inanıyoruz. Yakınlarına "ölüme hazırım, her an bekliyorum ve yakın olduğumu hissediyorum" demişti. Bütün hayatı çile, mücadele ve hizmet aşkı ile geçmiş bir mücahit ve bir şehittir o. Cenab-ı Allah hepimize öyle bir ömür ve öyle bir ölüm nasip etsin... Merhum Arvasi'yi böyle sınırlı şartlarda anlatabilmek oldukça zor. Türk-İslâm davasını anlayabilmek isteyen bütün gençlere Hoca'nın kitaplarını tavsiye ediyorum"³⁸.

Türkiye gazetesi vefatının ikinci gününü manşetten şöyle anlatıyor:

"S. Ahmet Arvasi'nin 'rahle-i tedarisinden' geçen ve fakat vazife sebebiyle birbirlerini yıllardır görmeyen dünüm öğrencileri, bu günün öğretmenleri, bürokratları, siyaset ve devlet adamları böyle hüznü bir günde bir araya gelmenin ve mümtaz bir hocayı kaybetmiş olmanın şaşkınlığı içinde eski günleri yad ediyordu. Merhum bu memlekete "gerçek yetişmiş öğretmen" kazandırmak için nasıl çalıştığını, karşılaştığı zorlukları ve çektiği sıkıntıları dile getirerek hep rahmet okuyorlardı"³⁹.

Arvasi'nin naaşı, Edirnekapı Mezarlığı'nda Osmanlı Şeyhülislamlarından Müftiyyüs'sekaleyn (İnsanların ve cinlerin müftüsü) diye tanınan İbni Kemâl Hazretlerinin kabrinin yanına defnedildi⁴⁰.

1.1.5. Mustafa Necati Özfatura'nın Dilinden Arvasi

"Sırdaşı" Mustafa Necati Özfatura, Feyz dergisindeki bir mülakatta S. Ahmet Arvasi ile tanışmasını şöyle anlatmaktadır:

³⁷ Lale, Agm., s. 13.

³⁸ Kemal Tekden. Gündüz Gazetesi, 1 Ocak 1996.

³⁹ Türkiye Gazetesi, 2 Ocak 1989.

⁴⁰ Zaman Gazetesi, 1 Ocak 1996.

“Ben akrabalık sebebi ile tanıştım. İlk eşim vefat ettikten sonra aşağı yukarı bir sene geçtikten sonra rüya aleminde Ahmet abinin yeğeni olan şimdiki eşimi rüyada bana nikahladılar ve görmediğim halde ismini de söylediler. Dolayısıyla Eskişehir’de şimdi rahmetlidir. Seyyid Mehmet Emin Arvas vasıtasıyla ben bu rüyanın gerçekleşmesi için teşebbüs ettim, gelsinler bir görüşelim dediler. Biz Mehmet Arvas Bey ile beraber Doğubeyazıt’a gittik, aileyi söyledik (kendimi tanıttım). “3 tane çocuğum var, yalnız rüya aleminde mübarek ceddimiz bana nikahuma almam için emir buyurdular, ben buraya kadar geldim, verirseniz memnun olurum, vermezseniz ben o büyüklere itaat etmiş olurum” dedim. Bizi sevdiklerini söylediler. Böylece orada dini nikahımız, arkasından resmi nikahımız oldu ve evlenmiş oldum. Bu arada akrabayı tanıtırken bizim bir akrabamız var dediler. (Kayınvalidemin amcasının oğlu, dolayısıyla benim kayın valide ile Ahmet abi, amca çocukları oluyor. Eskişehir’de ben o zaman görevimi yarbay rütbesi ile yapıyordum. Ahmet abinin adresini verdiler, ben en kısa zamanda ziyaret edeceğimi söyledim. 1973 Nisan ayında, o zaman akademide okuyan Fevzi Uzun vardı (gazetemizin temsilcilerinden). Fevziyle beraber (o annesini-babasını görmeye) Ahmet abiyi görmeye gittim. Kapıyı açtılar ben resmi elbise ile idim. Kendimi tanıttınca boynuma sarıldı ve içeri davet etti. O gün akşama kadar sohbet ettik ve kısa zamanda birbirimizi sevdik. Ayrılırken size canım çok ısındı, sizi çok sevdim dedi. Ben de sizi zaten seviyordum, fakat şimdi tanışınca daha çok sevdim dedim. Hadis-i Şerifte de zaten “Sevdiğiniz kişiyi sevdiğinizi söyleyin” buyuruyor. İlk tanışmamız öyle oldu.

Eskişehir’e yerleşince Ahmet abi ve ailesi bizi ziyarete geldiler. Biz de çok defalar ziyaretlerine giderdik. Gerek Ahmet abi gerekse ailesi İslâmiyeti tam manasıyla yaşayan örnek bir Müslüman ailesiydiler. Ben kendilerinden çok ders aldım.

Daha sonra ben İstanbul’a gidince mektuplaşmaya başladık. Onun da İstanbul’a tayini çıktı. Erenköy’e yerleşti. Vefat ettikleri yerde zaten aynı yerdi.

İstanbul’a gelince daha sık görüşmeye başladık. Ahmet abinin evi gençlerle dolup taşıyordu, biz bu gençlere anlattıklarımızı bir öğrenci olarak dinliyorduk. Çok istifadem olmuştur”⁴¹.

Arvasi’nin vefatından sonra hakkında bir çok şey yazılmıştır. Özellikle, onu çok iyi tanıyan Özfatura, her vefat yıl dönümünde Arvasi’nin çeşitli yönlerini, eserlerini, kişiliğini... anlatan yazılar yazmaktadır. İşte bu yazılarından birinde Arvasi’yi şöyle anlatmaktadır:

“Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasi bey; son asırda yalnız Türkiye’de değil, İslam Dünyasında çok ender yetişen deha ve mütefekkirlerimizdedir. Başka ülkelerde olsaydı eserleri fırtınalar koparmasına sebep olur; gençliğin içine düştüğü kötü alışkanlıklar ve bunalım bataklığından kurtulması için ders kitabı olarak okutulurdu. Elbette Türkiye’de de on binlerce talebesi, yüz binleri aşan sevenleri ve milyonlarla ifade edilen hayranları varsa da yeterli değildir. Bu muhterem zat için bir “enstitü” kurulmalı, eserleri başta Arapça ve İngilizce olmak üzere çeşitli lisanlara tercüme edilmelidir. Yalnız ölüm yıldönümlerinde değil, senenin her günü gündemde yer alması gereken bir dehadır. Maalesef pek

⁴¹ Feyz Dergisi. “Sırdışı Mustafa Necati Özfatura’nın Dilinden Seyyid Ahmet Arvasi...”, S. 79, Ocak 1998, s. 9.

çok şey gibi bu değerli insanın da gereken ölçüde kıymetini bilmiyoruz. Bu yazımda bazı özelliklerini kısaca arz etmeye çalışacağım.

Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasi kendini gizleyen bir hazinedir. Bir buz dağı gibi görünmeyen yanı görünen yanına nazaran çok daha fazladır. İslâmiyet'e şahsen ve ailece inandığı gibi yaşamış, örnek bir müslümandır. En önemli yanı ilim, amel ve ihlâs sahibi olmasıdır. Türk-İslam ülküsünü işlemiştir. Hayatı boyunca komünizme olduğu kadar kapitalizm ve faşizme de karşı çıkmıştır. Yazılarının ve sohbetlerinin odak noktası İslam olmuştur. Her sosyal hadiseyi İslam'dan hareket ederek tahlil, teşhis etmiş ve çarelerini İslamın sınırlarını aşmadan ortaya koymuştur. Sosyoloji, pedagoji, eğitim sahasında gerçek bir dehadır. Felsefe konusunda bir deha ise de felsefe bataklığına saplanmamış, sadece gerçekleri izah etmiştir. Ender bulunan bir mütefekkir olup, daima gerçekçi ve ilmi metotlardan hareket etmiştir. Akla çok değer vermiş ama aklın bittiği yerde teslimiyet ile geniş ufuklara açılmıştır. Milletın temeli gereği milliyetçilik üzerinde geniş ölçüde durmuştur. Ancak bunu İslamla yoğurmuştur. Bir milletin kendi ırkını sevmesi ve iftihar etmesi kavmiyetçilik değildir derdi ve kavmiyetçiliği daima reddederdi. Söylemek istediği her şeyi eserleri ve sohbetleri ile aktarmıştır. Görüşleri Allahu Teala'nın emirlerine, sevgili ve şerefli Peygamber Efendimizin (S.A.V.) sünnetine ve O'nun temiz varislerinin yoluna uygundur. Sohbet ve yazıları sade bir anlatım, yumuşak ve ikna edici bir üslûba sahip idi. Asr-ı Saadetin aşığı idi. Lâfla "Müslümanlığın" olmayacağını idraki içinde idi. İnsanlara kızmaz, kin beslemez, onlara acırdı ve affedici idi. Sevdiklerini Allah Teâla'nın rızası için sever; ya da düşman olurdu.

Merhum Seyyid Ahmet Arvasî çok kitap okurdu. Misafirleri de son derece severdi. Evi bir nevi akademi hüviyetinde idi. Türk'e düşmanlığın İslâmiyet'e düşmanlık olduğunu sık sık tekrar ederdi. Anadolu Türklerinin güçlü olduğunda İslâm dünyasının huzur içinde; güçsüz ya da kaos içinde olduğunda İslâm dünyasının ezilip sömürüldüğünü vesikalarla açıklardı. Türklüğü ile iftar eder ama asla Jön Türkleri sevmezdi. Fikri mana da devrimci idi. Ama bunun asla dönüş istikametinde olmaması gerektiğini savunurdu. Günümüzde demokrasi, cumhuriyet ve çok partili rejimin diğer rejimlere göre ehven olduğunu, fakat bunların şekilde kalmaması gerektiğini bildirirdi. Düşmanlarımızın gençlerimizle ilgilenmesinden son derece rahatsız olurdu. Dalkavukluk yapanlardan nefret ederdi. Allahu Teâla'nın rızası için celallenirdi. Sinirlendiğinde içimizde korku duyardık. Öğretmenlik mesleğini seçmesi milletimiz için büyük hizmetlerine vesile oldu. Yazılarında ve sohbetlerinde "Şanlı Peygamberimiz" sözünü adeta tespih etmişti. Yazılarının kalbi "İnsanlık neyi istediğini ve kimi özlediğini bir bilse" yazısıdır.

Aile efradına çok düşkün ve çocukları da çok severdi. İnançlı gençlerin öldürülmesi ve işkence görmesi hastalığının tek sebebidir. Onları Evladı gibi severdi. Hayatı çile, iftira ve soruşturma ve sürgünlerle hapislerle geçti. Çok cesur idi. Ölümden korkan, İslamiyet'e hizmet edemez derdi. 1980 öncesi gece ve gündüz ölüm tehditleri ve kendine tevcih edilen silahlar altında geçtiği halde bir an olsun korkmadı. Yazları "mozaik sistem"dir. Ben de aynı metodu kullanıyorum. Yazarken kalemini, konuşurken dilini Ehl-i Sünnet büyüklerine bırakırdı. Üzerinde insana tesir eden bir cazibe gücü vardı. Ehl-i Sünnet büyüklerinin tasarruf, himmet ve bereketi bir zırh gibi her an üzerinde idi. Dinlemesini bilirdi ve münazaraya açık idi. Gençlere daima Sevgili ve Şerefli

Peygamber Efendimizin güzel ahlâkıyla ahlâklanmalarını, namazlarını asla ve asla terk etmemelerini, fitne çıkarmamayı, ilmiyle amel ve ihlaslı olmayı tavsiye ederdi”⁴².

Ayrıca Özfatura, Arvasi'nin vefatından bir gün sonra yazmış olduğu makalesinde, Arvasi'nin ahlâkını ve vefat olayını şöyle anlatmaktadır:

“Alimin ölümü, âlemin ölümü” olarak buyrulmuştur. Gerçekten S. Ahmet Arvasi, “bilgi hazinesi” idi. Binlerce yazısı yazamadıklarının yanında çok az kalır. Bilgi potansiyeli yanında temiz ahlâk ve seciyesi, saf bir elmas gibi ihlâsı, meseleler arasındaki irtibatı bularak pratik halli ve bilhassa “uzakları görüşü” ve bu konudaki isabetli teşhislerini anlatmak mümkün değildir.

Son günlerde doktorlar kesin istirahat tavsiye ettikleri hâlde, her biri çok değerli yazılarını aksatmamıştır. Daktilosu başında köşesi için yazı hazırlarken aniden gelen bir kriz ile sandalyesinden düşerek yere uzanmış ve eşinin söylediği kelime-i şahâdete iştirak ederek mübarek ve temiz ruhunu teslim etmiştir. Hayatı gibi son nefesi de mübarek ve şerefli olmuştur”⁴³.

1.2. Arvasî'nin Kişiliği

Arvasi'nin karakteri ve şahsiyeti hakkındaki bilgileri, eserlerinden çok, onu tanıyanların yazılarından öğrenmekteyiz. Karakter, bir şeyi benzerlerinden ayırdetmeye yarayan temel niteliklerdir; daha açık bir ifadeyle, kişiler arası ayırıcı özelliklerdir. Buna “seciye” de denmektedir. Şahsiyet ise, en kısa tarifıyla; “insanın, yaratılıştan getirdiği ve sonradan kazandığı özellikleri ile şekillenen; fikirlerine, kararlarına ve davranışlarına yön veren temel yapısıdır” ve şahsiyet, insanın kimliğidir. O kimlik, insanı, varlığının farkına varmak ve varlığını başkalarına fark ettirmek zeminine taşımaktadır. Hakiki veya kâmil şahsiyet ise, İslâm'la şekillenmiş, yani İslâmî şahsiyettir. İşte Seyyid Ahmet Arvasi'nin şahsiyeti budur: İslâmî şahsiyettir. Onun bilinen özellikleri, şahsiyet yapısını ve şahsiyetinin sağlamlığını ortaya koymaktadır.

İslâmî tavır ise: “Her fikir, her karar ve her davranışta İslâm'ın ölçüsüne uymak ve Allah (C.C.)'a kulluk şuurundan ayrılmamaktır.” Yani şartlara, menfaatlara ve insanlara göre değişen değil; imanla perçinlenen ve devamlılık arz eden bir tavidir. O sahip olduğu İslâmî şahsiyetin bir tezahürü olan İslâmî tavıra da sahiptir⁴⁴.

Arvasi'yi tek bir cümle ile tarif etmek gerekirse; yüksek inanç sahibi ve inandığı gibi yaşayan bir insandır. Nitekim bir yazısında “İslâm'ı kurtarmayı bırakın, İslâm'la kurtulmaya bakın”⁴⁵ demiştir.

Doğan Sert “Timsal Bir şahsiyet” başlıklı makalesinde, Arvasi'nin şahsiyeti üzerinde durmuştur. Bu makalede Sert, şunları yazmaktadır:

⁴² Mustafa Necati Özfatura. “Büyük Dahi Seyyid Ahmet Arvasî”, Türkiye Gazetesi, 31 Aralık 1996.

⁴³ Özfatura. “S. Ahmet Arvasî”, Türkiye Gazetesi, 2 Ocak 1989.

⁴⁴ Doğan Sert. “Timsâl Bir Şahsiyet”, Nizam-ı Âlem Der., Aralık 1997, s. 15.

⁴⁵ Ali Suat. “Düşünceler”, Zafer Dergisi, S. 238, Ekim 1996, s. 42.

“İslâm’ı asıl kaynaklarından ve hakiki mahiyetiyle öğrenmiş, benliğine sindirmiştir. Tasavvuf ilminin hazinelerine sahip olmakla da, nefsinin, İslâm’a hizmetkar kılabilmiştir. İslâm’ın bütün ölçütlerini hayatına düstur edinmiş, kurduğu bu sistemi tasavvufla perçinlemiş ve kâmil bir insan olmanın yolunda emin adımlarla ilerlemiştir. Bir eğitimci olarak, insan hakikatını bütün cepheleriyle incelemiştir. İnsanı yalnızca ferdi boyutuyla değil, millet boyutuyla da çok iyi tanımıştır. İnsanı tanıırken, insanın sahip olduğu kabiliyetleri de ortaya koyabildiği eserleri de perspektifine dahil etmiştir. Bu sayede, ilme ve ilmin ileri olan teknolojiye yabancı kalmaktan kurtulmuştur.

Yaratan-âlem-insan üçgeninin merkezine İslâm potasını kurarak, bütün bilgilerini bu potada eritmiştir. Bunun neticesinde, tefekkür melekesini kazanmıştır. Ama tefekkürü, kuru bir hayal kalıbına dönüştürmek yanlısına düşmemiştir. Aldığı bilgileri ve sahip olduğu ilimleri İslâm potasında eritip, akıl imbiğinden geçirmekle tefekkürü sağlamıştır. Yani İslâm’ı asırlar önce yazılan kitaplardaki bilgilere hapsedmek zayıflığını göstermemiştir. İlmi ve teknolojiyi İslâm açısından ele almış ve bunların vazgeçilmezliğini kabul etmiştir. Daha da önemlisi, İlim ve teknolojinin, Yüce Allah’ın birer nimeti ve emri olduğunu idrak etmiştir. Böylece İslâm’ı, mevcut dönemin şartları ve yapısı içinde anlayabilme imkanını ortaya koymuştur. Bu metotla, toplumda âlim geçinen pek çok insanın, içinden çıkılmaz olarak gördüğü İslâmî meseleleri kolayca halledebilmek gibi bir hizmete imzasını atmıştır”⁴⁶.

Oğlu Seyyid Murat Arvasi, babasından bahsederken, Arvasi’nin aile hayatından şöyle bahseder: “Sünnet üzere; hilmi, yumuşaklığı esas alan bir babaydı, sertliği sevmezdi, sorunlarıyla oynardı. Onları gezdirir, oyuncaklar hediyeler alırdı. Çevresi çok genişti, geleni gideni çoktu. Evi her gün doluydu. Evdekilerde bundan sıkıntı duymazdı Annem elinden gelen hizmette kusur etmezdi. Cömerttiler, ikramı severlerdi. Hatta evde damatlardan birisi veya ben olmasam, kendi hizmet ederdi. Ev içinde müşfik bir babaydı. Problemlerimizi yüzümüzden anlayıp, ısrar ederek problemimizi bulmaya ve çözmeye çalışırdı. Herkesi rahat görmek isterdi... Bu nedenle, ben yeni evlendiğim için, kendi evinde beni oturtup, kendisi kira ödemeye devam etmiştir...”⁴⁷.

Ünal Tayfur, Arvasi’nin karakteri üzerine yazmış olduğu bir makalesinde şu paragraflara yer vermektedir:

“Tarih önünde imtihana tabi tutulmuş, bütün soruları soylu bir milletin istikbali hakkında sorulmuş, zaman ve mekan bütünlüğü içinde, sadece Allah ve Resulüne karşı sorumlu olduğunun şuuruyla cevaplamış, her güçlüğe göğüs germiş bir Anadolu insanı...

Manevi pınarlardan beslendiğinde hiç kimsenin şüphe etmediği Allah dostlarından dizili silsilenin son halkası...

Mazi ve istikbaldeki bütün hareketlerden huzuru mahşerde mesul tutulacağını hiç aklından çıkarmayan ve bütün hayatını bu şuurla tanzim eden bir insan...

⁴⁶ Sert, Agm., s. 14.

⁴⁷ Seyyid Murat Arvasi. Feyz Dergisi, S. 79, s. 5.

Çocuk yaşta bile akranları gibi oyun ve eğlenceye kanmamış, Cenab-ı Hak'ın "İnsanlar başıboş yaratıldıklarını mı sanıyorlar" emri fermanının idrakiyle hareket etmiştir...

Mücadelesini daima hak-batıl çizgisinde tutmuş, siyaset kelimesi Hoca Efendi ile "dürüstlüğü" tatmıştır.

Başından beri, kendisine verilen vazifeyi, lokomotif vazifesini her daim yüksek idrakte yerine getirmiştir. Hz. Ali'nin "Sen İslâm'ı öyle yaşa ki, seni öldürmeye gelen sende dirilsin" sözüne sadık kalmış, inandığını yaşamış, yaşadığını anlatmıştır...

... Karakter itibariyle tam bir Müslüman. Rahmet Peygamberi Hz. Muhammet (S.A.V.) Efendimizin "Tebessüm sadakadır" sözlerine gönülden inanan ve çevresine mümkün olduğu kadar tebessüm ederek bakan bir insan...

Rabbimin takdir ettiği kadar ömrünü tamamladı, yaptığı hizmetler, sadaka-i cariyeler inşallah Huzuru İlahide karşılığını fazlasıyla görecektir. Cenab-ı Hak'tan sonsuz rahmet ve mağfiret vermesini diliyorum"⁴⁸.

"Ahmet Arvasi Hoca, aslen Van'ın soylu Arvasizade ailesinden gelmektedir. Bu ailenin mümeyyiz vasfı olan, ilim, asalet ve ahlâk, onun şahsında kâmil ifadesini bulmuştur. Yaratılıştan üstün idrak ve üstün zeka sahibiydi. Bir çok sohbetlerinde bulduk ve bu insanın hem doğu hem batı kültürü ile lif lif nasıl fikir örgüleri kurduğuna her zaman hayret ettik. Her bir sohbeti, kitaplık ölçülerde fikir hamuleleri ile yüklü, zarif esprilerle süslü, tadına doyulmaz birer "sözlü" eserlerdi. Arvasi Hoca'nın bu yönü diğer yönünün kat kat fevkindedir"⁴⁹.

Netice olarak Hasan Yılmaz'ın Yeni Düşünce Gazetesindeki makalesinden alıntılar yaparak, Arvasi'nin karakteri ile ilgili konumuzu bitirelim.

"Seyyid Ahmet Arvasi, seyyid soyundan gelen ve manevî dünyamızın karanlıklarını aydınlatan muhterem bir babanın saygıdeğer bir evladı. İlimde, irfanda, ihlâs ve imanda daima emredilene layık olmaya çalışan ve emredilene kulluğu gereği yaşayıp anlatmaya çalışan büyük bir dava adamı.

Ülkemizin çileli günlerinde hele de Abdülhakim Arvasi Hazretleri'ne yönetilen ağır baskı ve saldırıların döneminde dünyaya gelen ve bütün sızları yüreğinde hissederek yaşayan büyük gönül adamı.

Resmi görevli olduğu zaman okullarda yetiştirdiği binlerce memleket evladının arasına, emekliliği döneminde de binlercesini katmayı başaran çalışkan bir insan. Gününü büyük kısmını ibadet ve ilimle geçirmeyi fazilet kabul eden, insanları hoşnut etmeyi meslek haline getiren ve en büyük cihat olarak Allah düşmanlarıyla ve memleket düşmanlarıyla uğraşmayı gören büyük mücahit.

Maharetin kalpleri tamir etmek olduğunu, gönül kırmanın bir mabet yıkmak olduğunu söyleyen olgun bir kişi. Cumhuriyet döneminde yetişen gönül ve ilim simalarından birisi Seyyid Ahmet Arvasî Hoca, kitaplarında, makalelerinde, seminer ve sohbetlerinde hep yeniden kurulmaya çalışılan, emperyalizmin

⁴⁸ Ünal Tayfur. "Hocam S. Ahmet Arvasî'nin Karakteri", Ufuk Çizgisi Der., S. 4, s. 16.

⁴⁹ Yalçın Özer. "Ahmet Arvasî Hoca", Türkiye Gazetesi, 1 Ocak 1989.

boyunduruğundan çıkmaya çalışan Türk milletinin ve onun Müslüman evlatlarının yöntem ve yollarını işliyordu. İnsan nasıl olmalıdır, Müslüman nasıl davranmalıdır, Türk insanının sorunları nelerdir, bu sorunların kaynağı nelerdir, kurtuluş için millet olarak ne yapmalıdır, onun anlatım ve öneri konularıydı.

İnsanî değerlere çok kıymet veren ve Allah'ın yeryüzünün efendisi olarak yarattığı insanın her zaman en şerefli yerde olması gerektiği şeklinde uyarıcı Arvasî Hazretleri, dostlarına ve gönüldaşlarına her zaman kapısını açık tutan, gelenine karşı hizmetini bizzat kendisi gören âlicenap bir kişi idi. Onunla şerefyap olan, onun lezzetli sohbetlerini dinleme imkanına kavuşan binlerce kişinin gönlünde hep ondan bir iz kalmıştır. Bazı sevenleri onun meclisinde bulup da sohbeti tesirinde kalınca kullandığı sözcükler şunlar oluyordu:

-Hocam ne kadar tesirli konuşuyorsunuz...

-Hocanın cevabı şu oluyordu:

-Söze kuvvet ve tesir veren Allah'tır. Biz sadece dile getiririz.

Mütevazı kişiliği her zaman olayların gerisinde durmayı ve olayları gönül süzgecinden tahlil edip, öylece hükümleştirmeye götürürdü. Dünyalıklarda, maddi kazançlarda hiçbir zaman gözü olmadan yaşadı. Yaptığı işlerin ve eylemlerin altında yatan tek gerçek "Allah rızası için insanlara yararlı olabilmek" idi.

Rıza-i İlahî'ye öylesine iman etmişti ki, kapısından hiçbir zaman isteyeniyi geri çevirmezdi. Ayetlerin ve hadislerin emrettiği şekilde yaşamayı kendisine şiar edinmişti. Zira, o Allah'tan gayrı gidilecek, ondan gayrı teslim olunacak ve ondan başka hesap verilecek hiçbir makam ve merci olmadığına inanıyordu.

Türk milletinin buhrana düştüğü, diniyle, diliyle, kültürü ve coğrafyasıyla saldırıya maruz kaldığı dönemlerde saldırganlara karşı mücadelenin bizzat içine girerek görev yapmış bir mücadele eri idi. Memleket evlatlarının yabancı ideoloji ve entrikaların oyununa gelerek aldatılmasından ötürü düştüğü sıkıntılı anlar, yine memleketin saf ve samimi çocukları olan ülkücülerle beraber hareket etmesine ve bu teşkilatlarda aktif görevler almasına yol açmıştır. O Türk milletinin İslâm'ın yücelmesi için Allah tarafından gönderilmiş bir millet olduğuna ve bu görevi de son zamanları hariç layık ile yaptığını inanıyordu. İslam'ın ve müslümanların yaşadığı kötü hallerin, Türk milletinin bir müddet bayrağı elinden bıraktığı için meydana geldiğini ve millet olarak dirilmenin ve kurtulmanın zamanının geldiğini söylüyordu. Bunun için de ilmi ve imanı esas alan bir eğitim metodunun şart olduğunu savunuyordu"⁵⁰.

1.3. Eserlerinden Bazıları

S. Ahmet Arvasî'nin kaleme aldığı toplam eser sayısı yirmi ikidir. Bunlar farklı sahalarda yazılmış eserlerdir. Eserleri bilimsel, fikrî, siyasi, iktisadî ve dinî sahalarda kaleme alınmıştır. Bu eserlerden Kendini Arayan İnsan, İnsan ve İnsan Ötesi, Eğitim Sosyolojisi, Doğu Anadolu Gerçeği, İlm-i hâl ve Şiirlerim belli

⁵⁰ Hasan Yılmaz. "Seyyid Ahmet Arvasî", Yeni Düşünce Gazetesi, 24 Temmuz 1992; Ayrıca bkz. Özfatura. "Seni Unutmadık", Türkiye Gazetesi, 31.12.1989; M. Tahir Şaşmaz (DYP Elazığ Milletvekili). Zaman Gazetesi, 8 Ocak 1989; Ahmet Yılmaz Boyunağa. Türkiye Gazetesi, 1 Ocak 1991; Aydın Talay. Zaman Gazetesi, 3 Ocak 1989; Özfatura, Feyz Der., Agm., s. 9; Arvasî. Şüphe ve İman, s. 67, 135.

başlı sahalardaki çalışmalarıyla ortaya çıkmış olan eserleridir. Diğerleri ise, gazete köşelerinde yazılan muhtelif fıkra yazılarının toplanmasından oluşmaktadır. Altı ciltlik “Hasbihâl” kitabı da bütün köşe yazılarını ihtiva etmektedir. Söz konusu “Hasbihâl” eseri ile iki ciltlik “Size Sesleniyorum” eserleri vefatından sonra, ailesine ekonomik katkı olması amacıyla Burak Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca, muhtelif dergilerde makaleleri de bulunmaktadır.

Türk-İslâm medeniyeti üzerinde pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin ana hedefi, yeni nesli milli ve manevi değerler doğrultusunda yetiştirmektir. İşte söz konusu eserlerin sahibi Ahmet Arvasi de böyle bir amaca hizmet etmektedir.

Arvasi, eserlerini büyük bir incelik ve titizlikle kaleme almış, felsefi yazılarında bile, sohbet türü yazılarında olduğu gibi edebiyatın anlam ve şekil yönünü çok iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Eserlerinde bir nevi sohbet havası taşımaktadır. Kişiyi okurken dinlendiren ve düşündüren bir edebî yapısı vardır. Yazılarında nazım ve nesiri büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Eserlerinde doğruyu, iyiyi ve güzeli vermiş, hayatı boyunca da bu uğurda çaba sarf etmiştir.

Arvasi felsefe ile ilgili görüşlerinde, İslâm düşünce tarihinin etkin temsilcisi İmam-ı Gazali'nin etkisinde kalmıştır. İslâm tasavvufu düşüncesinde ise İmam-ı Rabbaninin “Mektubatı” etkili olmuştur. Ayrıca akrabası Şeyh Abdülhakim Efendi'nin de tasavvufi yaşantı ve tasavvufi düşüncesinde etkisi büyüktür. Arvasi, çoğu yazısında, Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden deliller getirerek makalelerini süslemiştir.

S. Ahmet Arvasi'nin bütün eserleri Burak Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Daha önce kitap haline getirilmemiş eserleri ile beraber, başka yayınevlerinde çıkmış bütün kitapları bir külliyat halinde okuyucularının istifadesine sunan yayınevi, Arvasi'yi yakinen tanımaktadır. Bu nedenle kitapların yayınlanışında etkin rol oynamıştır. Şimdi, Arvasi'nin eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Kendini Arayan İnsan	12) Fikir Sefaletine Örnekler
2) İnsan ve İnsan Ötesi	13) Şiirlerim
3) Eğitim Sosyolojisi	14) Emperyalizmin Oyunları
4) İlm-i Hâl	15) Kadın-Erkek Üzerine
5) Türk-İslâm Ülküsü (3 cilt)	16) Milletlerin İtibarı
6) Hasbihâl (6 cilt)	17) İlmi Tavır ve Ötesi
7) Devletin Dini Olur mu?	18) Sahte Dindarlar ve Sahte Lâikler
8) Manevi Yönelişler	19) Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz
9) Şüphe ve İman	20) Medenileşme ve Maneviyat
10) Size Sesleniyorum (2 cilt)	21) İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri
11) Doğu Anadolu Gerçeği	22) Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz

Makaleleri:

- 1) “Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi”, Milli Eğitim ve Kültür (Üç Aylık İlmi Araştırma ve İnceleme Dergisi), S.1, Aralık 1978, ss.3-22.
- 2) “Eğitim Enstitüleri Kapanacak mı?”, Milli Eğitim ve Kültür (İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi), S.2, Mart 1979, ss. 158-160.
- 3) “İslâm, Hicretin 1400. Yılına İdrak Ederken”, Milli Eğitim ve Kültür Der., S.5, Aralık 1979, ss.1102-105.
- 4) “İngiliz Maarif Kanunu” ve “Din Tedrisatı”, Milli Eğitim ve Kültür Der.

S.19, Ocak 1983, ss.80-84.

5) "Milli Eğitimin Fonksiyonları", Milli Eğitim ve Kültür Der., Mart 1983, S.20, ss. 94-95.

6) "Manevi Kalkınma", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.21, Mayıs 1983, ss.94-95.

7) "Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri" Milli Eğitim ve Kültür Der., S.22, Temmuz 1983, ss.86-88.

8) "İçtimai Mesuliyet ve Terbiye", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.23, Eylül 1983, ss.78-79.

9) "İktisadi Hayat ve Talim ve Terbiyenin Değeri", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.25, Ocak 1984, ss. 21-22.

10) "Artık, İmtihan Teknik ve Vasıtaları Değişmelidir", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.26, Mart 1984, ss.30-31.

11) "Marifte Sistem Arayışları", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.27, Mayıs 1984, ss. 16-17.

12) "Vefatından Bir Ay Önce (N. Fazıl)", Türk Edebiyatı Der., Temmuz 1983, S. 117, s.78.

13) "Kendi Dilinden Hayatı", Türk Edebiyatı Der., Şubat 1989, S.184, s.31.

14) "Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji", Bizim Ocak Der., Haziran 1984, S.6, ss.3-4.

15) "Eğitim Üzerine Mülakat", Bizim Ocak Der., Ekim 1987, S. 43, s.24.

16) "Muallim ve Müellim", Milli Eğitim Der., M.E. Bas., Temmuz - Ağustos-Eylül, S.69, ss.36-37.

1.3.1. Kendini Arayan İnsan

S. Ahmet Arvasi, düşünce sistemini ve dünya görüşünü, ilk baskısı 1968 yılında Yüksel Matbaası tarafından yayınlanmış olan "Kendini arayan İnsan" isimli eserinde ortaya koymuştur. Sonraki eserleri, genelde bu kitabı merkez itihaz ederek yazılmıştır. Zira, Arvasi'nin üzerinde en çok durduğu konulardan birisi, hiç şüphesiz "insan" telakkisidir.

Bu eserde, insan felsefesinin tahlili üzerinde genişçe durulmuştur. Arvasi, İslâmî yaklaşımla Tanrı-İnsan-Kainat ilişkisini ve konumunu belirlemeye, mutlak ve gerçek varlık olarak tanımladığı "Allah" mefhumunu yorumlamaya çalışmıştır. Ayrıca, bu eserde sosyolojik ve psikolojik bulgularda mevcuttur. İnsan kavramı tahlil edilirken, onu ilgilendiren farklı boyutlarına değinilmiştir.

Derin bir felsefe bilgisine de sahip olan Arvasi'nin bu eseri ilk defa 1967 yıllarında kaleme alınmıştır. Soyut kavramların oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığı eserde Arvasî, insanın kendisini arayışının ne Sokrat'ın "kendini bil" emriyle, ne de Alexis Carel'in "İnsanın bir meçhul olduğunu" keşfiyle başladığını söyler ve ekler:

"İnsan, kendini var olduğu gündün beri aramaktadır ve daha da arayacağına benzer"⁵¹.

Yine Arvasi, söz konusu kitabında, determinizm, hürriyet, hayat, bilgi, akıl, zeka, zaman, mekân, varlık, yokluk, oluş gibi, neredeyse insanlığın

⁵¹ Arvasi, Kendini Arayan İnsan, Başak yay., Ankara 1980, 3.Baskı, s.12

başlangıcından beri düşünülüp tartışılan bir yığın meselede orijinal bir yaklaşım tarzı ortaya koymuştur⁵².

Arvasi, “İnsan ve İnsan Ötesi” isimli eserinde söz konusu kitabı hakkında şunları yazmaktadır:

“Bundan önceki kitabımız Kendini Arayan İnsan adı ile yayımlanmıştı. O kitabımızın adı İnsan Bilgisi Bilimi olacaktı. Lâkin bu ad bize pek iddialı geldiği için vazgeçtik. Onun için bu ad gizli kaldı. O, kitabımız ile insanın idrakini kurcalamaya ve ona hâkim olan prensiplere ulaşmaya çalıştık. İnsan ve İnsan Ötesi ile de yeni bir denemeye girişiyoruz; kim bilir belki de bu yeni bir metafizik denemesidir.”⁵³

Üzerinde durduğumuz eserinin 183. sayfasında da şunlar yazmaktadır:

“Fert, kendindeki “sahte tanrılık iddialarını” yenerek ve kendisine tahakküm etmeye çalışan objektif ve sübjektif varlık tezahürlerini tanrılık tahtından indirerek kendini Allah’a giden yolun anahtarı olarak idrâk edebilecek seviyede olgunlaşabilmelidir. İslâm dünyasında meşhur olan ve Hz. Ali’ye atfedilen: “kendini bilen Allah’ı bilir” sözünün gizlediği hikmet bu olsa gerek”⁵⁴

1980 yılında üçüncü baskısı Başak Yayınları tarafından yayınlanan “Kendini Arayan İnsan” isimli eser, beş bölümden oluşmaktadır.

1.3.2. İnsan ve İnsan Ötesi

Arvasi, fizik ve metafizik yerine, insan ve insan ötesi kavramını kullanmaktadır. Yazar, kitabın giriş bölümünde, bu konuyu açıklar mahiyette, yeterince durmuştur. 1970 yılında Yağmur yayınevi tarafından yayınlanan eser, “Kendini Arayan İnsan” adlı kitabın devamı durumundadır. Yazarımız, Kendini Arayan İnsan’ı açıklamaya bu kitabında devam etmiştir. İnsan nedir? İnsanın biyolojik varlığının meydana getirdiği hayat süreci içinde kendi varlığını tanıma imkanı mevcut mudur? gibi sorular üzerinde durulmuş; insanın bizzat kendisi, kendisine problem yapılarak, mevcut varlığının mahiyeti üzerinde düşünülme sevk edilmiştir.

Arvasi’ye göre, çağımızın en korkunç problemi ve gelecek çağların en önemli problemi yine insandır. İnsan kimdir ve nedir.? Bu sorunun cevabını bulmak gerçekten zordur. Ama Kendini Arayan İnsan doğru yoldadır ve kahramanca bir çabanın içindedir⁵⁵.

Elimizde 4. baskısı bulunan eser, “insan ve varlık”, “insan ve ahlâk” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İnsanın psikolojik yönünün ele alındığı birinci bölüm on beş başlıktan oluşmaktadır. İnsanın, ferdi ve içtimaî davranış sorumluluğunun ele alındığı ikinci bölüm ise, sekiz başlıktan oluşmaktadır.

⁵² N. Y. Gençosmanoğlu, Türkiye Gazetesi, 30.12.1980.

⁵³ Arvasi, İnsan ve İnsan Ötesi, Burak Yay., 4. Baskı, s. 11.

⁵⁴ Kendini Arayan İnsan, s.183.

⁵⁵ İnsan ve İnsan Ötesi, s. 65.

Altınoluk dergisinin 150. sayısındaki “İnsan ve İnsan Ötesi” başlıklı makalede, eser hakkında şunlar yazmaktadır:

“Çevremizde yer alan bütün varlıklar üzerinde düşündüğümüz, konuştuğumuz kadar kendi varlığımız üzerinde düşünmüyor muyuz? ... Rahmetli S. Ahmet Arvasi'nin İNSAN VE İNSAN ÖTESİ kitabını etrafımızın telâşesine son verebiliriz düşüncesiyle okumayı öneriyorum. Mevsimlerin, gece ile gündüzün birbirlerine ulaşmakta zorlandıkları bu günler, böylesi bir kitabın tam okunma vaktidir. Yaşadığımız anlamsız telâşelere son verelim. Bizleri sokmak istedikleri bu labirentte çıkış yoktur bunu bilelim. Rahmetli Arvasi, kitabı yazma sebebi olarak “biz bu kitabımızda insanı, insana yeniden problem yapmaya çalışacağız. Kendini kendine problem yapan ve bu hali ile garip gözüken insanoğluna yeni bir sempati uyandırmak mümkün olacak mı bilmem?”

İnsan kendini inkar ederek kendinden kurtulmaz, kendini inkar eden insan, artık insan değil midir?

Kendini inkar eden insan, belki eşyanın boyunduruğunda inleyen ve kendi varlığında “cehennemi” taşıyan bir ızdırıp kumkumasıdır, ama, her şeye rağmen yine insandır”ı gösteriyor”⁵⁶

1.3.3. Türk-İslâm Ülküsü

Anadolu’da Türk-İslâm kültür ve medeniyetini oluşturma faaliyetleri yeni değildir. Türklerin Anadolu’ya hareketleri ile başlar. O zamanlar yeni Müslüman olmuş Türkler, bu heyecanla Anadolu halkını fetihle ya da irşatla müslümanlaştırmaya çalışmışlardır. Osmanlılar zamanında ise Ahî Evren bu faaliyeti devam ettirmiştir. Günümüzde de bu faaliyet, aynı anlam ve misyonla sürdürülmektedir. Bu bağlamda, kamuoyunun gündemine “Türk milliyetçiliğini” getiren kıymetli eserler ve mütefekkirlerimiz vardır. Bunlar fikrî cephemize yeni bir vechе kazandırarak kendi kamuoyunlarını da eserleriyle hazırlamış olurlar.

S. Ahmet Arvasi de bu çerçevede değerlendirilebilecek yazarlarımızdan biridir. Önce “Kendini Arayan İnsan”, “İnsan ve İnsan Ötesi” adlı eserleriyle haklı bir ilgiye kavuşmuştur. Daha sonra 1977 yılında Hergün Gazetesindeki “Türk-İslâm Ülküsü” sütunlarıyla fıkra yazarlığına başladığı sanıldı. Esasen Arvasi, bir plan dahilinde eserler vermekte idi. Gerçek şu ki, Arvasi yazılarını yayınladığı dönemin gürültüsüne, siyasi polemiklerine aldırmadan; sessiz ve derinden bir gidişle muhteva sahibi bir okuyucu kitlesini hazırlıyordu⁵⁷.

Türk-İslâm Ülküsü Arvasi’nin zirve noktasıdır. Türk-İslâm medeniyetini anlama çabası olduğu kadar, Batıya verilen cevaplar topluluğu niteliği de taşır. Medeniyetimizde yapılan tahrifatlara dünü ve bugünüyle temas eder. Çalışma, Türkiye’nin ve İslâm dünyasının sosyal, iktisadî ve eğitim ile ilgili meseleleri derinliğine ele almakta ve çözüm yolları göstermektedir.

“Türk-İslâm Ülküsü” kitabı üç ciltlik bir eserdir. Birinci ciltte kültürel meselelerimizin teşhis, tahlil ve hâl çareleri konu ediliyor. Meselelerimiz dört bölüm başlığı altında toplanmıştır.

1. Düşünme ihtiyacı ve felsefenin yorumu

⁵⁶ Ali Büyükçapar. “Vitrindeki Kitaplar”, Altınoluk Dergisi, S. 150, Ağustos 1998, s. 33.

⁵⁷ Alper Aksay. “Türk-İslâm Ülküsü”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 14, Mart 1982, s. 61.

2. Dinimiz İslâmiyet: Burada felsefe ve dinin ayrı şeyler olduğu vurgulanmıştır. Gerçekten felsefe ayrı düşüncelerin, ayrı dünya görüşlerinin kriterini yapar. Dinin ise, kendine has ayrı bir doktrini vardır; Allah'ın emir ve yasaklarını ihtiva eder. Prensipleri, kuralları, hükümleri bellidir. Felsefede bir konu kargaşası vardır. Dinde ise bir bütünlük, şuur, irade birliği vardır. Bu ayırıcı özellikleri çoğaltmak mümkündür⁵⁸.

3. İnsan ve cemiyet görüşümüz

4. Kültür ve medeniyet meselelerimiz

Yukarıdaki bu bölüm adları da göstermektedir ki, Arvasi, “kendi gündemini kendi tayin eder” dolayısıyla, Türkiye gündemine Türk milliyetçiliğini “aksiyon” olarak getiren bir yazarımızdır. Alper Aksoy “Türk-İslâm Ülküsü” başlıklı makalesinde söz konusu kitabı tanıtırken şunları yazmaktadır:

“Türk-İslâm ülküsünde ilk bakışta göze çarpan özellik meselelerimizin İslâm'ın ışığında teşhise tabi tutulması ve İslâmî prensipler dairesinde hâl çarelerinin aranmasıdır. Ne yazık ki son dönemde milliyetçilik, kendilerine “İslâmcı” diyenlerce reddedilmiş, hatta nahoş yorumlara tabi tutulmuştur. Bu yanlış tavrın karşısında “Ülkücü Hareket” de “Türklük Bedenimiz, İslâmiyet Ruhumuz”, “Türklük Gurur ve Şuuru, İslâm Ahlâk ve fazileti” vs. sloganlardan şuura yönelik hareketi başlamış ve bu temayül kendi arzularının ifadesi olacak yazılara, eserlere yönelmiştir. Seyyid Ahmet Arvasi'nin “Türk-İslâm Ülküsü” bu arayışa en güzel cevap teşkil ettiği için kitlelerce ilgiyle takip edilmiştir”⁵⁹.

Ayrıca, Arvasi bu eserde “Türk-İslâm Ülküsü” kavramına da açıklık getirmiştir. Bu durumu Hakkı Öznur bir yazısında şöyle dile getirmektedir:

“Arvasi Hoca bir eğitimci idi. Uzun yıllar süren öğretmenlik hayatında, inançlarının mücadelesini vermişti. Bu yüzden hayatı sürgünlerle geçmişti. Fakat böyle olmakla birlikte, hayatı boyunca zalimlere karşı eğilip bükülmemiş, Müslüman tavrıyla onlara kök söktürmüştür. Hoca, öğretmenlik yaptığı yıllarda memleket meselelerine kayıtsız kalmamış, fikri ve siyasi hayatı da yakından takip etmiştir. Bulunduğu her yerde, her zeminde, fikir ve siyaset adamlarıyla diyaloglarda bulunmuştur. Siyasi platformda CKMP'yi, CKMP'nin MHP'ye dönüşmesiyle de bu partiyi desteklemiştir. Arvasi Hoca Milliyetçi Hareket misyonuna ve felsefesine inanmış ve bu hareketin milli-İslâmî istikamette hizmet etmesine fikri katkıda bulunmuş bir münevverdir. Arvasi Hoca'nın CKMP hareketi ile tanışması Ahmet Er ve Dünder Taşer vasıtasıyla olmuştur. 70'li yılların başında Türk-İslâm Ülküsü adıyla hareketin temellerini oluşturan düşüncecinin mimarı ve bu fikrin sistematizmasını ortaya koyan insan olmuştur.

Türk-İslâm Sentezi mi, Türk-İslâm Ülküsü mü?

Türk-İslâm sentezi 65'li yılların sonunda ortaya atılmıştır. Başta Türkeş olmak üzere bir çok Türk milliyetçisi, MHP'nin ilk başlangıç yıllarında bu fikri savunan konuşmalar yapmışlar, demeçler vermişlerdir. Türk-İslâm sentezi adlı düşünceyi fikir olarak ilk ortaya atan Ahmet Er'dir. Ahmet Er'in ortaya attığı bu senteze daha sonra aydınlar ocağı sahip çıkmış ve savunmaya başlamışlardır. Ahmet Er'in Türk-İslâm sentezinden bahseden görüşüyle ilgili olarak Seyyid Ahmet Arvasi bir gün kendisini

⁵⁸ Arvasi, T.İ.Ü., c. 1, s. 33.

⁵⁹ Alper Aksoy. “Türk-İslâm Ülküsü”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 14, s. 61.

ziyarete gelerek görüşlerini açıklamıştır. Aralarında şu konuşma geçmiştir. “Ahmet Ağabey, Türk-İslâm sentezi sözü gönlüme hoş gelmiyor. Çünkü sentez homojen olmayan nesnelere bir araya gelişidir. Oysa benim aklıma ve gönlüme Türk deyince İslâm, İslâm deyince de Türk gelmektedir. Çünkü Sahabe-i kiramdan sonra İslâm’a en büyük hizmeti Türk milleti yapmıştır. Gel bu hususu başka türlü ifade edelim.”

Ahmet Er ise “buyurun Türk-İslâm ülküsü, Türk-İslâm kültür medeniyeti” deyince, Seyyid Ahmet Arvasi “Evet Türk-İslâm ülküsü. Milletimizin gönlüne, yüreğine, kokusuna en uygun düşecek onu tanımlayacak ülkü, Türk-İslâm ülküsüdür” diyerek Er’i tasdikler⁶⁰.

Arvasi de, “Neden Türk-İslâm Ülküsü?” başlıklı yazısında meseleyi şu şekilde açıklamaktadır:

“Bunun için, Türk-İslâm kültürüne, Türk-İslâm medeniyetine, Türk-İslâm ülküsüne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslâm iman, aşk, ahlâk ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslâmiyeti ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çarpınan, dünya Türklüğünün, İslâm dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olamaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremiz yoktur. Din ve milliyet, zıt değerler değildir. Bu sebepten, “sentez” tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız “Türk-İslâm sentezi” yerine, “Türk-İslâm Ülküsü” sözü daha uygun olur düşüncesi ile kitabımızın adını, “TÜRK-İSLÂM ÜLKÜSÜ” olarak seçtik. Bunu ısrarla kullanacağız⁶¹. Ayrıca, S. Ahmet Arvasi, bu eseriyle Türk-İslâm ülkücüsünün dünya görüşünü, ahlak yapısını, fert ve cemiyet anlayışının özelliklerini ortaya koymuştur⁶².

Eserin ikinci cildi ise, iki ana başlıktan oluşmaktadır.

1. İslâm Ekonomi Sistemi
2. Bazı Politik Konular

Türk-İslâm Ülküsü eserinin üçüncü cildi, bizim tezimizin ana konularını oluşturmaktadır. Bu eserde işlenen konu, terbiyenin anlam ve önemidir. Birinci bölümde “İslâm Eğitim Sistemi” üzerinde durulmuş, ikinci bölümde ise “Din Psikolojisi ve İslâmiyet” başlığı altında din, insan ve dini meseleler tartışılmıştır.

Türk-İslâm ülküsü günlük yazılar halinde yayınlanmıştır. Fakat, yazılar daha çok bir kitaba materyal olacak şekilde hazırlanmıştır. Eser, bütün olarak bakılırsa tavizsiz bir Müslüman ve şuurlu bir milliyetçinin etrafımızı kuşatan irili ufaklı birçok meseleye verdiği cevaplardan kuruludur.

1.3.4. Eğitim Sosyolojisi

Uzun yılların getirdiği bilgi birikiminin yanısıra otuz yıla yakın ilk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında hocalık yapan Arvasi, bu eserini, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsünde meslek dersleri öğretmeni iken, 22 Temmuz 1968 günü 1512 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Eğitim sosyolojisi ile ilgili müfredat programına istinaden ele almış ve ders notu olarak hazırlamıştır.

⁶⁰ Hakkı Öznur. “Başöğretmen Arvasi”, Gündüz Gazetesi, 13.1.1996.

⁶¹ Arvasi, T.İ.Ü., c. 1, s. 8.

Aralık 1995 yılında Burak yayınevi tarafından basılan eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bilginin kaynağı ve mahiyeti; birinci bölümde, sosyolojinin kavramları ve sahası üzerinde durulmuştur. Kitabın esas bölümünü oluşturan ikinci bölümde, eğitim sosyolojisinin amaçları, sosyal bir olgu olarak eğitimin mahiyeti, eğitimin sosyal temelleri, eğitim sosyolojisinin konuları ve metotları açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer bölümlerde ise, 1512 Sayılı Tebliğler Dergisinde eğitim sosyolojisi ile ilgili belirtilen konulara değinilmiştir. Eserin “önsöz” ünde kitabın muhtevası ve yazılış sebebine dair şu ifadeler yer almaktadır:

“Eğitim Sosyolojisi dersi, 1967-1968 öğretim yılından itibaren Eğitim Enstitülerinde okutulmaya başlandı. Bu ders ile ilgili müfredat programı 22 Temmuz 1968 günü 1512 Sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlandı. Bu programa uygun belli başlı bir kaynağımız bulunmadığından, Eğitim Enstitüleri için bir Eğitim Sosyolojisi kaleme almak gerekti.

Bu konuda çalışırken önemli güçlüklerle karşılaştık. Önce Eğitim Enstitülerine lise ve öğretmen okulu mezunları gelmektedir. Liseden gelenler Eğitim Sosyolojisi, öğretmen okullarından gelenler de genel sosyoloji okumamış bulduklarından, kitabımızı hazırlarken bu iki birimin ihtiyaçlarını da nazara almak zarureti hasıl oldu.

Ayrıca bu kitabı, eğitim Enstitülerinin ilgili bütün bölümlerinin ihtiyacına cevap verebilecek şekilde ele almak gerekiyordu. Bu sebepten “sosyal politika ve eğitim” başlığı ile verilen IV. bölüm ile “ekoloji ve eğitim” başlığı altında verilen VII. bölümler yalnız pedagoji bölümlerinde okutulacaktır. Diğer konular bütün bölümler için ortaktır.

Öte yandan, bu ders konuları ile ilgili kaynak ve araştırmalar pek çok ve dağınık bulunduğundan, belki de çok yararlı olabilecek eser ve incelemeler gözümüzden kaçtı. Bu eksikliğimizin zamanla telâfi olunacağı tabiidir”⁶³.

Arvasi, Eğitim Sosyolojisi eserinde mümkün merteye ülkemizin gerçekleri ile çeşitli sosyolojik akımların bakış tarzını eleştirerek Türk milli eğitiminin amaçları ışığında, ilmi senteze ulaşmaya çalışmıştır.

1.3.5. Doğu Anadolu Gerçeği

Dış ve iç düşmanlarımız tarafından milletimizi ve devletimizi parçalamak için bir araç yapılmak istenilen Kürtler için, aslen Türk olduklarına dair bir çok bilimsel eser yazılmıştır⁶⁴. Dolayısıyla bölücülüğün hiçbir gerçek temele dayanmadığı, sadece bir düşman oyunu olduğu ortaya konulmuştur. Gerçek böyle olduğu için de bölücü hareketler bizzat muhatap milletdaşlarımız tarafından benimsenmemiş ve reddedilmiştir. Bugün bölücülük ihanetine kapılanlar sadece küçük bir terörist (eşkıya) azınlıktan ibaret kaldığını görmekteyiz. Zira, Kürtlük bir ırkî varlık değil, ancak tarihi süreçler içerisinde sosyal bir oluşumdur. Osmanlı İmparatorluğunu yıkmak için 19. ve 20. yüzyılda topraklarımız üzerinde emelleri olan Rus ve İngiliz emperyalizminin ortaya çıkardığı sunî bir vakiadır⁶⁵.

⁶³ Arvasi, Eğitim Sosyolojisi, Burak Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 3.

⁶⁴ İsmail Cengiz. “Ülkemize Yönelik Yıkıcı Faaliyetler: Kürtçülük...”, Ufuk Çizgisi, S. 3, 1989, s.5; Şükrü Kaya Seferoğlu. “Kürt Meselesi nedir?”, Türkiyem (Aylık Dergi), S. 13, 1990, s.s. 20-23; Bizim Ocak. “Bölücü İhanete Resmî Doping”, S. 84, 1991, s. 6.

⁶⁵ İsmail Giritli. “Türk Kürtlerinin Gerçeği”, Türkiyem Aylık Kültür Dergisi, S. 23, Ocak 1991, s. 22.

Arvasi de böyle sunî ve önemli boyutlara ulaşan aktüel ve millî meselemiz olan Doğu meselesini, “Doğu Anadolu Gerçeği” isimli eserinde ele almıştır. Bildiri ve kitapçık mahiyetinde olan bu eser önsöz, giriş ve şark meselemize vücut veren menfi âmillerden oluşmaktadır. Arvasi bu âmilleri şöyle sıralamaktadır. Tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi, iktisadi, psikolojik, yönetim ve iç siyaset, milletlerarası çatışmalara ve emperyalist oyunlara bağlı âmillere olmak üzere, sekiz başlık halinde incelemiştir. Doğu Anadolu’da yetişmesi ve buranın meselelerini çok iyi bilmesi Arvasi’yi böyle bir eseri yazmaya itmiştir.

“Netice olarak belirtelim ki, Doğu ve Güney-Doğu Anadolu’umuz her bakımdan Türk milli bütünlüğü içinde önemli bir yer tutmakta ve bu bütünlüğün ayrılmaz bir parçası durumunda bulunmaktadır.

Bazı menfi âmillere rağmen, Türk Devleti, bu bütünlüğü, her gün biraz daha güçlendirmek için elinden gelen gayreti göstermekte, düşmanlarımızın tertip ve oyunlarını bozmak için, mümkün olan her tedbiri almakta ve problemlerimizi şuurla çözmeye çalışmaktadır.

Bu arada, Doğulu, Batılı, Kuzeyli, Güneyli her Türk vatandaşının da, bu konuda sorumlulukları vardır. Hepimiz vatanımızın ve milletimizin bütünlüğünden sorumluyuz.

Unutmamak gerekir ki, Türk Devletinin parçalanması, sadece, çeşitli renkteki “küfür cephesinin” işine yarayacaktır. Allah korusun, muhal farz, böyle bir parçalanma olursa, bundan sadece Türklük değil, top yekun İslâm Dünyası zarar görecektir. Bunu bilerek ve düşünerek hareket etmek yalnız bir namus borcu değil, aynı zamanda “dinî” ve “millî” bir vecibedir”⁶⁶.

1.3.6. İlm-i Hâl

Arvasi, bu kitabını, parça parça olmuş İslâm dünyasının imanlı, heyecanlı ve muzdarip münevverlerine ithaf ediyor. Kitap başlıca üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde, Allah, Alemler ve İnsanın Yaratılması olmak üzere üç bölümden oluşmakta, ikinci ana bölüm ise, Doğum Öncesi Safha, Doğum,, İlk Çocukluk Safhası, İkinci Çocukluk Safhası, Mükelleflik Safhası ve İslâmiyet Doğru Öğrenmek ve Yaşamak, Zamanı Değerlendirme olmak üzere yedi bölüm ihtiva etmektedir. Üçüncü ana bölümde de, Kıyamet ve Yeniden Diriliş konusu işlenmektedir.

Kitabın son kısmına harf sırasına göre konu başlıkları konulmuş olması okuyucunun aradığı mevzuya ulaşmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Arvasi’nin terbiyeci olma yönü, kitaba yansımış ve klasik ilm-i hâl kitaplarından farklı olarak çocuk eğitimi üzerinde fazlasıyla durulmuş olması dikkat çekmektedir.

Kitap, Burak Yayınevi tarafından yayınlanmış olup, üçüncü baskısı 1997 yılında yapılmıştır.

1.3.7. Diyaketiğimiz ve Estetiğimiz

Arvasi, bu eserinde diyaketik ve estetik kavramlarını sorgular. Kitap, iki bölüm halindedir. Birinci bölümde İmam-ı Gazali’nin ‘tekellümünden’ diyaketiğe uzanır. İkinci bölümde ise ‘estetik’ konusuna yer verir.

⁶⁶ Arvasi, Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yay., İstanbul 1993, s.86.

Arvasi, diyalektiği sistemin mantığı olarak görür. Vahye dayanan ve felsefi bir sistem olmayan İslâm'ın diyalektik temellerinin Gazali tarafından atıldığını söyler.

Estetik başlıklı ikinci bölümde ise İslâm medeniyetindeki estetik yapılanmaya değinir. Arvasî, kitabının önsözünde, eseri hakkında yeterli, özet bilgi vermektedir.

Kitap, Burak Yayınları tarafından basılmış olup, üçüncü baskısı yapılmıştır.

1.3.8. Şiirlerim

Arvasi, kırk yıla yakın bir süre zarfında yazdığı şiirleri bu kitapta toplamıştır. Şiirlerinde işlediği temalar, yazmış olduğu diğer kitapları destekler mahiyettedir. Daha önce bu kitap Burhan matbaası tarafından "sır" ismiyle yayınlanmıştır. "Şiirlerim" isimli kitabı ise 1989 yılında tekrar düzene sokularak, Burak Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Kitapta kırk yedi şiir bulunmaktadır. Şiirler yazılış tarihine göre sıralanmıştır.

1.3.9. Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz

Mehmet Ozan Semerci, "Seyyid Ahmet Arvasî'nin Bilinmeyen Bir Eseri" başlıklı yazısında⁶⁷, söz konusu olan bu kitaptan bahsetmektedir. Bu yazıya binaen, burada "Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz" isimli eser üzerinde durmayı uygun gördük. Fakat, bu kitaba ulaşma imkanımız olmadı. Mehmet Ozan Semerci, eser hakkında şunları yazmaktadır:

"Eğitim ve fikir hayatımızda büyük ve derin izler bırakan S. Ahmet Arvasi Bey'i yılın her vaktinde olduğu gibi, vefatının bu yedinci yılında da rahmetle anıyoruz. Bu vesile ile de kendisinin bu güne kadar temas edilmemiş ve bu sebeple de hiç bilinmeyen bir eserinden bahsedeceğiz. Rahmetli hocamın Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz ismini taşıyan bu çalışması küçük boy (14 X 19.5 cm ebadında) 16 sayfalık bir kitapçık (risale) dir. 1975 yılında Bursa Öğretmenler Derneği tarafından yayınlanmış ve Bursa'daki Doğru Hakimiyet Matbaasında basılmıştır. Eserin sahibi olarak da S. Ahmet Arvasi değil de Bursa Öğretmenler Derneği görülmektedir.

Hem Savaştepe İlköğretmen Okulu'ndan hem de Necati Eğitim Enstitüsü'nden hocam olan S. Ahmet Arvasi Bey, 1975 yılında Bursa Eğitim Enstitüsü'nde meslek dersleri öğretmeni idi, o yılda kendisini Bursa'daki evinde ziyaret etmiştim. Konuşmamız sırasında sözü, o gün elime geçmiş olan Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz isimli bu kitapçığa getirdim ve kendisine:

-Efendim Öğretmenler Derneği'nin adı geçiyor ama yazıdaki üslup ve fikirler sizinkine çok benziyor, yoksa bunu siz mi yazdınız, diye sordum. Cevaben de tebessüm ederek:

-Evet ben yazdım, tamamen bana aittir, dedi. Ben bu seferde:

-Öyleyse efendim son sayfadaki 'Öğretmenler Derneği'ndeki açık oturum, forum ve sohbetlerin ışığında geliştirilmiştir, ifadesi de doğru değil. Mademki bu çalışma tamamen size ait olduğuna göre niçin kendi isminizi yazmadınız? deyince rahmetli hocam da her zamanki samimi, sakın ve güleç hali ile:

-Olsun efendim, olsun. Ne fark eder. Önemli olan fikirdir isim değil ki diye karşılık vermişti.

⁶⁷ Mehmet Ozan Semerci. Türkiye Gaz., 30.12.1995.

Eser iki bölümden oluşuyor. Dünyadaki Gelişmeler başlıklı birinci bölümde tarihin en büyük ve inkarı mümkün olmayan gerçeği millet ve milliyet gerçeği olduğu vurgulanıyor ve kara ve kızıl emperyalizmin devletler arasında nasıl fesatlıklar çıkardığı, ne gibi fitne rolleri oynadığı anlatılıyor. "Milli Eğitimimizden Beklediklerimiz ve Milli Eğitimimizin Durumu" başlıklı ikinci bölümde ise aydın problemine ve beyin göçüne temas edilerek, milletimizi İslâm idealizmi ve Türk milli şuuru ile koruyabiliriz, hükmüne varılıyor.

Eserde geçen ve bundan 20 yıl evvel ileri sürülmüş bulunan şu görüşler bugünkü olaylar karşısında ne kadar dikkat çekicidir:

"... Türk-Yunan savaşı planlanmakta, Müslüman Ortadoğu ülkeleri ile Hıristiyan Avrupa ülkeleri arasında üçüncü bir dünya savaşının patlak vermesine çalışılmakta (...) Kıbrıs, 'Hilâl ile Salıp' arasındaki boğuşmanın fitili olarak kabul edilmektedir. Kıbrıs olmazsa Ege Kıta sahanlığı bu işi götürebilir diye düşünülmektedir. Böylece çökecek olan İslâm Dünyası ile perişan olacak Greko-Latin dünyasının mirasını paylaşmak ise Yahudi milyardere düşecek, İsrail fiilen dünyaya hakim olacaktır. (...) Birinci ve ikinci dünya savaşlarında ABD'nin müttefiki bulunan Rusya, Allah korusun üçüncü bir dünya savaşında yine onun paralelinde bulunarak kızıl emperyalizmini geliştirmek istemektedir."

Diğer kitapları ise, Arvasi'nin Türkiye Gazetesindeki yazılarından oluşmaktadır. Bu kitapları da altı ciltlik "Hasbihâl" eserinde toplanmıştır. Tezimizin kabarık olacağı düşüncesiyle, Arvasi'nin bu eserlerine değinmiyoruz.

1.3.10. Arvasi Hakkında Yazılan Eserler (Yazı- makale-kitap)

Mehmet Akkale. "Arvasi Hoca'ya Saygı...", Yeni Düşünce Gaz., 28.12.1990.

Alper Aksoy. "T.İ.Ü.", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.14, Mart 1982, ss.61-62.

Salih Arslan. Seyyid Ahmet Arvasi'nin İnsan Anlayışı (Y.L.T.), S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Isparta 1997.

Seyyid Murat Arvasi. "Babası Hakkında Mülakat", Feyz Der., S.79, Ocak 1998, ss.4-8.

Muhip Arvas "Merhum Babamızın Anlattıkları Hatıralardan...", Ufuk Çizgisi Der., S.4, Ocak 1990, ss.28-29.

Arvasi, Size Sesleniyorum, "Vefatı Sonrası Hakkında Neler Söylediler", Modern Yay., İstanbul, Şubat 1989, ss.369-387.

Mehmet Ateşoğlu. "S. Ahmet Arvasi Üzerine Şiir", Ufuk Çizgisi Der., S.4, ss.18-19.

Bektaş Atmaca. "Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasi'nin Son Konferansı (Din ve Vicdan Hürriyeti Hakkında)", Ufuk Çizgisi, S.4, ss.7-10.

Osman Aytekin. "S. Ahmet Arvasi'de İnsan Varlık ve İdeal Nizam", Gündüz Gaz., 17.01.1996, s.11.

Faruk Bartın. "Seyyid Ahmet Arvasi'nin Felsefe Anlayışı", İ.Ü.D.İ.F. Araştırma Der., S.1, ss.271-281.

Bizim Dergah (Arvasi Özel Sayısı), Aralık 1990, S.33.

Necati Bahçeci. "Arvasi Enstitüsü Kurulmalıdır", Türkiye Gazetesi, 29.12.1991.

Cezmi Bayram. "İnanca Yapılan Baskıyı Fiilen Yaşadı", Zaman Gazetesi, 9.1.1989.

A. Yılmaz Boyunağa. "S. Ahmet Arvasi Bey", Türkiye Gazetesi, 1.1.1991.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi Hakkında", Türkiye Gazetesi, 30.12.1991.

Dilaver Cebeci. "Ahmet Arvasi ve Üç Sonsuz Çizgi", Türk Edebiyatı Der., S.184, Şubat 1989, s.32.

Rahim Er. "Seyyid Ahmet Arvasi", Entelektüel Boyut, 30.12.1996, <http://WWW.ihlas.net.tr/Entellektuel> boyut.

N. Y. Gençosmanoğlu. "Arvasi'ye Göre Sanat ve Sanatkârlık", Türkiye Gazetesi, 30.12.1991.

Mehmet Gökbaş. "Hocam Seyyid Ahmet Arvasi", Türk Edebiyatı Der., S.184, Şubat 1989, s.33.

Uğray Güneysu. "Kendini Arayan İnsan: Arvasi" Hergün Gaz., 31.12.1995.

İhsan Işık. Seyyid Ahmet Arvasi, Yazarlar Sözlüğü, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, ss.47-48.

Recep Kahraman. "Ahmet Arvasi İzmir'de Anıldı", Gündüz Gazetesi, 6.1.1997.

Ali Kayıkcı. "Arvasi Büyük Bir Sosyolog", Türkiye Gazetesi, 31.12.1997.

M. Halistin Kukul. "Gerçek Bir Münevver", Türkiye Gazetesi, 31.12.1996.

----- "Arvasi Hocanın Şiirleri" Türkiye Gazetesi, 9.1.1989.

Mustafa Kuvancı (Yanlışıklıkla Kavuncu yazılmıştır). Seyyid Ahmet Arvasi (Hayatı-Tefekkürü-Eserleri), Burak Yayınevi, İstanbul.

Mustafa Lale. "Bir Dava Adamı ve İlmi Araştırmalar Eğitim Kültür Enstitüsü", Nizam-ı Alem Der., Aralık 1997, ss.12-13.

Osman Mutluel. "S. Ahmet Arvasi'de Estetik ve Sanat (Y.L.T.)", S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Isparta 1998.

Sâkin Öner. "Türk-İslâm Mütefekkirinin Eğitimle ilgili Düşünceleri", Ufuk Çizgisi, S.4, Ocak 1990, ss.20-24.

Yalçın Özer. "Ahmet Arvasi Hoca", Türkiye Gazetesi, 1.1.1989.

Mustafa Necati Özfatura. "Ahmet Yesevi'nin Çağımızdaki Varisi S. Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 31.12.1993.

----- "Seni Unutmadık", Türkiye Gazetesi, 31.12.1989.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 30.12.1990.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 1.1.1989.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 330.12.1990.

----- "Büyük Dahi, ve Seyyid Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 30.12.1997.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi ve Gerçekler", Türkiye Gazetesi, 31.12.1994.

----- "S. Ahmet Arvasi'ye Göre Mutlu Azınlık ve İnanmış Aydın", Türkiye Gazetesi, 8.1.1993.

----- "Kendi Kaleminden S. Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 1.1.1994.

----- "Asrımızın Mücahidi ve Mütefekkeri S. Ahmet Arvasi", Türkiye Gazetesi, 31.12.1995.

----- "Sırdaşı M. Necati Özfatura'nın Dilinden S. Ahmet Arvasi", Feyz Der., S.79, Ocak 1998, ss.9-10.

----- "Ahmet Arvasi, Çağımızın Yesevî'si idi...", Kültür Dünyası Der., S.8, Aralık 1997, ss.22-23.

----- "S. Ahmet Arvasi Asla Unutulmaz", Türkiye Gazetesi, 31.12.1991. 30.12.1992; Nizam-ı Alem, Aralık 1997, ss.10-11.

----- "S. Ahmet Arvasi'nin Estetik Anlayışı", Türkiye Gazetesi, 2.1.1993.

Hakkı Öznur. "Baş Öğretmen Arvasi", Gündüz Gazetesi,, 13.1.1996; Aynı yazı için bkz. Hakkı Öznur. Ülkücü Hareket-1- (11908-1980), Asya Kitap Kulübü, Akik, Mart 1996, Ankara, ss.339-345.

Mehmet Pamak. "S. Ahmet Arvasi Hocamızın Ardından", Zaman, 4.1.1989.

Ahmet Selim. "Ernam ve Arvasi", Türkiye Gazetesi, 3.1.1989.

Mehmet Ozan Semerci. "S. Ahmet Arvasi'nin Bilinmeyen Bir Eseri", Türkiye, 30.12.1995, s.10.

Doğan Sert. "Timsâl Bir Şahsiyet", Nizam-ı Alem, Aralık 1997, ss.14-15.

Yümni Sezen. "Çağdaş Düşünce Tarihimizde S. Ahmet Arvasi", Ufuk Çizgisi, S.4, ss.11-15.

Abdülkadir Sezgin. "S. Ahmet Arvasi", Ufuk Çizgisi (Aylık Fikir Kültür ve Sanat Der.), S.4, Ocak 1990, Yıl:1, ss.4-6.

Osman Sezgin. "Arvasi'nin Vefatı ve Gençliğe Düşen Vazifeler", Zaman Gazetesi, 7 Ocak 1989.

Mustafa Erkal. "Arvasi, Fani Dünyada İz Bıraktı", Zaman Gazetesi, 10.1.1989.

M Tahir Şaşmaz. "Gönüldaşım, Fikirdaşım, Mütefekkir İnsan Arvasi", Zaman, 8.1.1989

Lütfi Şehsuvaroğlu. "Kendini Arayan İnsan ve Arvasi Hoca'yı Anlamak", Nizam-ı Alem, Aralık 1997, ss. 6-9.

Muharrem Şemsek. "İyi bir mü'min, Müslüman ve âlim", Zaman Gazetesi, 10.1.1989, s.10.

Özcan Ünlü. "Seni Çok Arıyoruz", Türkiye Gazetesi, 30.12.1995.

----- "Gerçek Bir Münevver", Türkiye Gazetesi, 31.12.1996.

Ünal Tayfur. "Hocam S. Ahmet Arvasi'nin Karakteri", Ufuk Çizgisi, S.4, s.16.

Aydın Talay. "S. Ahmet Arvasi", Zaman Gazetesi, 3.1.1989.

Hayati Tek. "İz Bırakanlarla Mülakat", Bizim Ocak, S.70, Ocak 1990, ss.30-36.

Kemal Tekden. "Kadroların Önemi", Ufuk Çizgisi, S.4, s.25.

----- "Seyyid Ahmet Arvasi'nin Misyonu", Gündüz Gazetesi, 1.1.1996.

Faruk Tuncer. "S. Ahmet Arvasi" Zaman Gazetesi, 3.1.1992.

Hamdi Turgut (Prof.). "S. Ahmet Arvasi", Akit Gazetesi., 31.12.1995.

Alparslan Türkeş. "Can Dostumuz Seyyid Ahmet Arvasi'nin Ardından", Zaman Gazetesi, 9.1.1989.

Ufuk Çizgisi, "S. Ahmet Arvasi ile Yapılan Yayınlanmamış Son Röportaj", S.4, ss.31-34.

Mehmet Nuri Yardım. "Arvasi Büyük Bir Sosyolog", Türkiye, 31.12.1997.

O. Olcay Yazıcı. "Vefatının 9. Yılında, Türkiye'nin Özlediği Münevver: Seyyid Ahmet Arvasi", Kültür Dünyası Der. (Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi), S.8, Aralık 1997,ss.16-21.

Hasan Yılmaz. "T.İ.Ü.' nün büyük mütefekkeri S. Ahmet Arvasi", Yeni Düşünce Gazetesi, 24.07.1992.

Mehmet Yılmaz. "Vefatının 7. Yılında S. Ahmet Arvasi'yi Yeniden Okumak", Gündüz Gazetesi, 31.12.1995.

İsmail Zelvi. "S. Ahmet Arvasi'yi Andık", Türkiye Gazetesi, 1.1.1996.

II. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR ve DEĞERLER

2.1. Dinin Mahiyeti, Kaynağı, Sahası ve Fonksiyonu

2.1.1. Dinin Tanımı

Fert ve cemiyet hayatı üzerinde en etkin kurumlardan biri olan din, beşeriyet tarihi boyunca, insanların en önemli eğitim merkezi olmuş ve her devirde şu veya bu maksatla çeşitli araştırmalara konu yapılmıştır. Bu nedenle, karşımıza bir çok din tarifi çıkmaktadır. Eline fotoğraf makinesini alan herkes, bir görünüşün kendine göre herhangi bir boyutunu ele almaktadır. Bu anlamda *“kavramlarda anlaşmak çok zordur. Çünkü, kavramlar, insanların tecrübelerine, problemlerine, komplekslerine ve sübjektif yapılarına göre kolayca mahiyet değiştirmektedirler. Buna, bir de alınan eğitimi ve şartlanmaları eklerseniz, insanların kavramlarda neden kolay kolay anlaşamadıklarını biraz sezersiniz.*

Şimdi, biz “din” derken, saf ve berrak mânâsı ile İslâmiyeti kastederiz. Oysa, bu kelime, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman entellektüeline Hıristiyanlığı, bir İsrail aydınına Yahudiliği, bir Japon aydınına Şintoizmi, bir Çinliye ve Hintliye Budizm’i ve Konfüçyüs inançlarını hatırlatır.

Bu durum, bizzat, aynı dine mensup insanlar arasında bile şu veya bu nispette müşahede edilebilir. Kişinin kültürü, tahsili, bilgi ve görgü ölçüsü içerisinde kavram, değişik bir mânâ kazanır. Kişinin idraki, dinini tayin eder”¹.

Görüldüğü gibi, dinin mahiyeti kişilere ve cemiyetlere göre farklılık arz etmektedir. Biz, genel bir ifade ile, dinin tarifini “Tanrı-insan ilişkisinden doğan bir inanç ve amel sistemi” olarak görebiliriz. Düşünürler, başlangıçtan beri kâinat-Tanrı ilişkisini araştırıp bazı fikirler ortaya atmışlardır. İnsanoğlunun kafasını meşgul eden, bu fizik ötesi fenomenler gün ışığına çıkarılmak istenmiştir². Bu konuda, Günay Tümer “Çeşitli Yönleriyle Din” başlığı altında bir makale yazmıştır ve dinin tarifini detaylı olarak makalesinde işlemiştir³. Gerçekten din, insanlar için daima önemini korumuş, fert ve toplum için lüzumlu bir kurumdur. Bir çok ilim dallarının doğuş ve gelişmesinde, tarih boyunca insanın âleme ve kendisine bakışında, hakikatı arayışında dinin önemli faktörü olmuştur.

Bu açıklamalardan sonra “din kavramı” hakkındaki yaklaşımlara geçebiliriz.

“Din, insanı yaradılış gayesinde eğitmek ve yüceltmek isteyen bir sistemdir. Dinin mevzuu, bütün iç dünyası ve her türlü davranışları ile insandır. Din insanı insan yapmaya çalışır. İnsanın kendini bulmasını, kendine gelmesini, daha doğrusu kendi kendinin olmasını ister. Onu madde, eşya ve her türlü izafi değerlerin

¹ Seyyid Ahmet Arvası. T.İ.Ü., c. 3, Burak Yay., 1989, s. 214.

² İbrahim Ağâh Çubukçu. Türk-İslâm Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler, A.Ü.İ.F. Yay., No:183, Ankara 1987, s. 9.

³ Geniş bilgi için bkz. Günay Tümer. “Çeşitli Yönleriyle Din”, A.Ü.İ.F., c.XXVIII, s. 213.

başına altından kalkılamayan bir iştir. Fakat kul, bunu Tanrının emri ile yapar ve onun yardımı ile başarır. Dindar insan bu yolda hiçbir zaman yalnız kalmadığına inanır. Din ise inanmış ve samimiyetle bağlanmış insan ister. Dinde bilmek bundan sonra gelir”⁴.

“Din; aklı başında olup, Allah’a kul ve Peygamber’e ümmet olmak, aşk ve irâdesine sahip bulunan kimseleri hayırlara sevk eden, ilâhî hayat nizâmıdır. Başlı başına bir hayat düsturu olması hasebiyle “din”; insanları hayat yolculuğu boyunca en faydalı şeylere götüren ve en hayırlı işlere eriştiren, lâhûtî bir vâsıta”⁵.

“Rûhumuzla sezdiğimiz ve akl-ı selim ile düşünüp, kabul ettiğimiz ilâhî bir kamundur. İnsan bu kamunu, yüksek sanat, ahlâk ve insanlık duygusu gibi, fakat daha ince ve daha yüce bir duygu olarak sezer; akliyle muhakeme edip, kabul ve tasdik eder. Din insan ruhunun bu en temiz mektebi, hayvanlıktan sıyrılıp, yükselen insan zekasının hiç durmadan aradığı evveli illetin en tatmin edici izâhıdır. “Nereden geliyor, nereye gidiyoruz” sualinin şaşmaz cevâbıdır; yok olmaktan, hiçliğin karanlıklarına gömülüp, gitmekten ürperen insan içinin ışığı; ümit ve imkânların tükenip, söndüğü yerden başlayan ümit ve imkân yolu; ilâçların dindiremediği acıların ilacı; harap gönüllerin şenliği; iyilik, adâlet, ferâgat, sadakat, fazilet, samimiyet kaynağı; insan vicdanında yaşayan inanma ihtiyacının en parlak ve berrak tecellisidir”⁶.

İslâmî anlamda “din”, Allah’ın gösterdiği doğru yolu bulmaktır. Bu da mahlukâtın bir yaratıcısı olduğuna ve peygamberlerine inanmakla olur. Bu yaratıcı, semâvî dinlerde eşsiz ve birdir. Kâinatın Yaratıcısı ve onun emirleri karşılığı mükâfata, itaatsizliğin karşılığı cezâyâ her iki sonucun gerçekleşeceği Kıyâmet gününe inanmaya “din” denilmiştir⁷. Allah katında din, şüphesiz İslâmiyet’tir⁸. Bununla birlikte dini açıklayan ayetlerde mevcuttur.

“İyilik yaparak kendisini Allah’a teslim edip, hakka yönelen İbrahim’in dinin uyanandan, din bakımından daha iyi kim olabilir?...”⁹.

“Allah’ın dininden başka bir din mi arzu ediyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez O’na teslim olmuştur, O’na döneceklerdir”¹⁰.

“Kim İslâm’dan başka din ararsa onun dini asla kabul edilmeyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır”¹¹.

2.1.2. Arvasî’de “Din” Kavramı

Arvasî, “Din Nedir?”¹² ve “Din Kavramı ve Tavırlar”¹³ başlıkları altında yazmış olduğu yazılarında din kavramı üzerinde durmuştur. Arvasî’ye göre, yer yüzünde “din” adı ile anılan pek çok inanç gurubu mevcut bulunmaktadır. Din kavramı kafamızda ve vicdanımızda açık ve berrak bir tarife kavuşturulmadığı takdirde,

⁴ Mehmet Ünverdi. “Milletçe Kalkınmamızda Din”, Fikir ve Sanatta Hareket Der., Nisan 1969, s.10

⁵ Cemal Anadol. Türkiye’de Din ve Vicdan Hürriyeti, Burak Yay., İstanbul 1998, s. 8.

⁶ Ali Fuat Başgil. Din ve Lâiklik, Yağmur Yay.(Dördüncü Baskı), İstanbul, s. 67-68.

⁷ Anadol, Age., s.7.

⁸ Al-i İmrân, III/19.

⁹ Nisa, IV/125.

¹⁰ Al-i İmrân, III/83.

¹¹ Al-i İmrân, III/85.

¹² Arvasî, T.İ.Ü., c.1, s. 49.

¹³ Arvasî, T.İ.Ü., c.3, s. 214.

gerçekte din olmadığı halde, “din sanılan” bir çok batıl inanç ve fikirlerin sebep olacağı “kavram kargaşalığı” tehlikeli boyutlara varacaktır.

Arvasî'nin din anlayışı şu cümlelerinde saklıdır:

“Kesin olarak bilinmelidir ki, din, ancak peygamber tebliğleridir ve “ilâhî vahye” dayanır. Din, bizzat Allah'ın açtığı kurtuluş yoludur. Seçilmiş, üstün yaratılıştı birer insan olan peygamberlerin, muhteşem idraklerine vahiy yolu ile gelir ve onlar da bize tebliğ ederler. Din, sadece bu tebliğlerden ibarettir. Toplumların bünyesinden doğan ve filozofların düşünceleri din olamaz, yahut bunlara din adı da verilemez.

Dinin politeistlikten monoteistliğe doğru tekamül geçirdiğini iddia eden görüşler inançlarımıza aykırıdır. Din açısından tarih, peygamberlerin savunduğu “Bir Allah” inancı ile toplumların aşağı yukarı her devirde edindikleri “sahte tanrıların” arasındaki savaşı ifade eder. Her devirde “sahte tanrılar yontan” toplumlar ve bu sahte tanrıları kırıp atmaya çalışan peygamberler veya onların izlerinden giden kadrolar mevcut olmuştur. En son peygamber, şanlı kurtarıcımız Hz. Muhammed'dir. O'nun tebliğ ettiği din ve bize tevdi buyurduğu mukaddes ve yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim, dünya var oldukça, varlığımıza, iman, aşk, ahlâk ve aksiyonumuza yön verecektir¹⁴”.

Her düşünür kendi dininin ekseni etrafında dinin yorumunu ve tarifini yapmış, çıkış kaynağı hakkında fikirler ileri sürmüştür. Zira, “dinin mahiyeti” etrafında düşünürken Batılı sosyologlar ve psikologların aralarındaki ihtilafa rağmen genel olarak Hıristiyanlık kültüründen etkilendikleri görülür. Ayrıca Arvasî, birçok ünlü ilim ve fikir adamının da peşin ve acele hükümleri bulunabileceğinden dolayı, ünlüler diye, bir insanın bütün düşünce, fikir ve hükümleri doğru sayılamayacağı görüşündedir¹⁵.

Yine Arvasî, dinin mahiyetini yorumlarken din psikolojisinin yaklaşımından hareketle açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca bir sosyolog olması nedeniyle sosyolojik yaklaşımları da göz önünde bulundurmuştur. Onun araştırmalarına göre, dinin kaynağını düşünürler şu şekilde açıklamaya çalışmışlardır.

S.Freud, “çocuklardaki dini duygu ve heyecanları” kendi sistemine uygun olarak “oedip kompleksi” (anaya karşı duyulan aşk) ile açıklamaya çalışır¹⁶. Bunun yanında ünlü psikanalist A.Adler, aynı meseleyi “eksiklik kompleksi” (comlex inferiorite) ile açıklamak ister. Ona göre çocuk güçsüzdür ve bu haliyle güçlü kimselere hayrandır. Çocuk için, ilk güçlülük sembolü babadır ve o babasında olağan güçler vehmeder. Görüldüğü gibi bu düşünceler, Hıristiyanlığın teslis inancından esinlenmiştir. Bu duygu çocuğu, zamanla “baba-Tanrı” kavramına doğru götürür. Nitekim, ünlü Fransız yazarı V.Hügo, dindar bir Hıristiyan olarak şöyle konuşur: “Çocuk babasına bakar ve Tanrıyı düşünür” ve daha niceleri¹⁷.

Netice itibariyle Arvasî'ye göre, İslâm Dünyası'nda yetişen ilim ve fikir adamlarından beklenen şey şudur: İslâm'ın ışığında bir din psikolojisi geliştirerek,

¹⁴ Arvasî, T.İ.Ü., c.1, s. 50.

¹⁵ Arvasî, Hasbihâl, Burak Yay.(Birinci Baskı), c.5, İstanbul, Kasım 1990, s. 380.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Bedri Katipoğlu. Din Psikolojisi Açısından Freud Psikanalizi ve Din, Özden Ofset-İzmir, 1. Baskı, 1991, s.56; Kerim Yavuz. Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1987, s. 42.

¹⁷ Arvasî, Hasbihâl, c.5, s. 381.

bir fitrat dini olarak İslâmiyet'in insan ruhunun derinliklerindeki köklerini araştırıp gün yüzüne çıkarmak...¹⁸.

2.1.3. Dinin Fert ve Toplum Açısından Önemi

Arvasî, “Dinin Birleştirici Rolü” isimli yazısında ateistlerin görüşlerini açıklar. Onlara göre: “Dinler, işlerini bitirmiş, görevlerini tamamlamış, yeniden varlık ve hayat bulması mümkün olmayan müesseselerdir. Günümüzde dinin birleştirici ve bütünleştirici değeri de kalmamıştır. Aksine, din, çeşitli çatışmaların başlıca kaynağı durumuna gelmiştir.”

Ateistlerin ve dine karşı olanların burada yapmak istedikleri iş, sadece bir propagandadır. Din, güçlü ve etkili varlığı ile onların başarılarını engellemektedir. Dine ve bilhassa İslâmiyet'e düşmanlıkları bundandır¹⁹. Toplum ve ferdin huzurlu yaşamında dinin rolünün etkisi, şüphesiz tartışılmaz bir konudur.

Oysa, dine karşı olanların kendileri de biliyorlar ki, bütün bu propagandalarına, hatta baskı, zulüm ve işkencelerine rağmen, “din” ve bilhassa İslâmiyet, fonksiyonel ve dipdiri bir müessesedir ve kitlelerin bütünleşmesinde, karşı çıkılmaz bir güce sahiptir.

Arvasî, yazısını, ünlü sosyolog Auguste Comte'un bir sözü ile bitiriyor:

“İnsanlığın evriminde en önemli âmil, daima din olmuştur. Her devirde insanları birbirine bağlamaya hizmet etmiş, dolayısı ile topluma düzen, denge, sağlık vermiştir. İnsanlığı bu krizden, kargaşalıktan kurtarmak istersek, ona bir din bulmak lazımdır”²⁰.

Eğitimci-yazar olduğu kadar din ve din eğitimi sahasında çalışmalar da yapan Arvasî, dinin anlam ve önemi ile ilgili yazılarında Henry C. Link'in Çağımızda Dine Dönüş isimli kitabından alıntılar yaptığı için, biz de okuma gereği duyduk. Bunun neticesinde bulgularımızı aşağıya çıkardık.

Dinin insan şahsiyeti üzerinde etkin rol oynadığını ileri süren ve bu konuda araştırmalar yapan psikolog Henry C. Link, Amerika'da on bin kişi üzerinde yapılmış olan anket ve test çalışmasında ortaya çıkan sonucu, şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bu projenin özel danışmanlarından biri olan ben, aynı zamanda yapılan on bin araştırmanın planlanması ve istatistik olarak gözden geçirilmesinden sorumluydum. Bu on bin kişiye toplam olarak 73.226 psikolojik test yapıldı ve her birinin özel hayatı geniş bir biçimde kaydedildi. Bu sıralarda sözü edilen kişilerin hayatlarında dinin öneminin farkına varmaya başladım. Özel hayatımdaki tecrübelerimle bu muazzam proje sayesinde mümkün olabilen kütleli sonuçları karşılaştırabilme imkânı bulabildim. Raporda yayınlanmayan keşiflerden biri de, dine inanan veya bir mezhebin kilisesine devam eden kişilerin bunu yapmayanlardan önemli ölçüde daha kuvvetli, sağlam bir şahsiyete sahip oluştularydı.

Dine dönüşüm mirasyedi bir oğlun ateşli veya duygusal bir dönüşü değildir. Ne yazık ki bu oldukça şuurulu bir dönüşüdür. Bu ne bütün dindar kişilerin tamamıyla kabul

¹⁸ Arvasî, Age., s. 382.

¹⁹ Arvasî, T.İ.Ü, c.3, s. 131.

²⁰ Arvasî, Age., s.132.

edebileceği bir şeydir, ne de ben bunu böyle düşünüyorum. Benim din fikrim bazı dinî mezheplerin kabul etmediği unsurları da kapsamaktadır.

Bununla birlikte özetleyebildiğim kadarıyla dinden kastettiğim sonsuz bir varlık olarak Tanrı'ya inanmayı, On Emir'de ve İsa'nın hayatında açıklanan ilâhî ahlâk düzenine inanmayı ve her ne kadar kusurluysa da kiliseyi ilimden daha yüce dini gerçeklerin ve akıldan daha değerli ahlâk değerlerin aracısı olarak kabul etmeyi kapsamaktadır"²¹.

Henry Link, dinleri birbirleri ile karşılaştırmaktansa, daha önce küçümsemiş olduğu dinî değerlerin keşfinin önemli olacağı düşüncesindedir. Kişiler üzerinde yaptığı test ve araştırmalardan edinmiş olduğu tecrübelerle ve psikoloji ilminin keşifleri sunucunda Link, insanlığın huzurlu yaşamasının yegâne âmilinin din olacağı kanaatinde. Link, manevî ilimleri, fizikî ilimlerin beşeriyete sağladığı büyük yarara rağmen, daha ön planda tutmaktadır²².

Henry C. Link, dine ortaçağ Hıristiyan anlayışından dolayı şüphe ile bakmasına rağmen, hayatında edinmiş olduğu tecrübeler sayesinde kişilerin manevî değerlere (dine) ruhsal yönden ihtiyaçları olduğuna inanmaktadır.

Kişilerin daha verimli bir hayat yaşamalarını sağlamaya çalışan ve toplumsalma sürecinin sağlıklı olması yönünde kişileri sürekli tavsiyeleri ile uyan Henry Link kapitalist ortam nedeniyle dinden uzaklaşan kişilerin dine olan ihtiyaçlarını keşfetmiş, kişileri yakın incelemesinden ve problemlerini Amerikan hayatının belirgin karakteristik etkilerini yansıtmasından ilham almıştır. Netice itibariyle, Link, kişilerin ancak herhangi bir dinî ideale sahip olmalarıyla ruhsal doyuma ulaşacaklarını ileri sürmektedir²³.

2.1.4. İnsanın Fıtratı ve Din

Arvasî, muhtelif yazılarıyla dinî duyguyu açıklamaya çalışmıştır. Biz de, bu yazılarından hareketle insanın fıtratında mevcut bulunan din duygusunu müteâla etmeye çalışacağız.

Sosyologlar, dini sosyal bir müessese olarak incelerken, psikologlar, bu konuyu ferdileştirmekte, onun beşer fıtratında mevcut olan köklerini araştırmaktadırlar²⁴. Esasen dinin hem içtimaî, hem de beşerî fıtratına uyan yönleri bulunmaktadır. Zira, Peygamberimiz bir hadislerinde, "*Her doğan fıtrat-ı selime ile doğar. Sonra anne ve babasının tesiri ile Yahûdî, Hıristiyan ve Mecûsî olurlar*"²⁵ diye buyurmaktadırlar.

Yukarıdaki hadisten anlaşıldığı gibi, insan fıtraten din duygusuna sahip olarak dünyaya gelmektedir. Söz konusu olan din duygusunu ortadan kaldırmak, yok etmek, insanın içinden söküp atmak mümkün değildir. Bugüne kadar bu tür girişimler netice vermemiştir. Yüzeysel olarak, şeklen yok olduğu sanılsa bile, kişilerin kalbinde dini duygular ve arayışlar saklı kalmıştır. Daha önce söylenildiği gibi, din inkârı mümkün olmayan sosyal bir realitedir. Fıtrî olarak insanın yaratılışında vardır. Bu gerçeği, Kur'ân-ı Kerim şöyle beyan etmektedir: "*Ey Muhammed! Hakka yönelerek kendini*

²¹ Henry C. Link. Çağımızda Dine Dönüş, Çev.: Nahit Oralbi, Dergâh Yayınları, 1979, s.21.

²² Age., s. 21

²³ Bkz. Age., s. 22.

²⁴ Arvasî. T.İ.Ü., c.3, s. 270.

²⁵ Müslim, Sahih, Kader, 6.

Allah'ın insanlara yaratılıştta verdiği dine ver. Zirâ Allah'ın yaratılışında değişme yoktur; işte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler"²⁶.

Arvasî, "İnsanın Fitratı ve Din" başlıklı yazısında bu konu üzerinde durmuştur. Ona göre, insan, yaratılışı icabı "muvaahhid"dir, yani, o. tabiatı ve kâinatı yaratan "Bir Yaratıcı" arar. Fitrat gereği bu arayış, neticesinde de bazen cemiyet ortamından etkilenerek politeizme kaydığı olur. Oysa, cemiyet ve çevrenin etkisiyle politeizme (çok tanrıçılık) kayan insanları hariç tutarsak, insanların geneli yapı itibariyle daha çok "muvaahhid (monoteist)" bir karakterde olduklarını görürüz²⁷.

İnsan, Allah'ı fitratı ve tabiatı icabı aramaktadır. "Allah'ı aramak" ve "gerçek dine ulaşmak" bir arzu ve irade olarak insanın fitratında vardır. Gerçekten de bütün tarih boyunca, çocuk, genç ve ihtiyar bütün insanlık, tamamen beşerî sebeplere bağlı olarak Allah'ı aramaktadır. Allah'a ihtiyaç insanın tabiatından ve fitratından kaynaklandığı için²⁸, bazı fikir adamlarının din duygusu temeline koymak istedikleri hiçbir âmil beşeriyeti tatmin etmemektedir. Çünkü mesele, tamamı ile insanın fitratı ile ilgilidir²⁹.

Arvasî, yazısının devamında şunları yazmaktadır:

*"Ademoğulları, Allah'ı varlığını sezmekte, bilmekte ve fakat O'nu idrak ve tasavvur edememektedir. Böyle bir şey yapmaya kalkıştığı zaman, ister çocuk, ister yetişkin olsun, ya "antropomorfizme (insan suretine sokmaya)", ya "animizme (tabiatın ve eşyanın canlı olduğu düşüncesine)" düşmekte, idrâkini eşyadan ve eşya ile ilgili "illüzyonlardan (idrak hatalarından)" kurtaramamakta, itibarî bir "tanrı fikrine" saplanmaktadır. Böylece, insanoğlunun kafasında, "gerçek Allah" yerine objektif ve sübjektif "sahte tanrılar" teşekkül etmektedir. Oysa yüce dinimize göre, bunlar birer mahlukturlar"*³⁰. İslâmiyet, bu tür "şirk" sayılabilecek kavramların oluşumuna karşıdır.

Arvasî'nin açıklamalarından da anlaşıldığı gibi, insanoğlunun fizyolojik ve psikolojik gereksinmelere ihtiyaçları vardır. İnsanların nasıl yeme-içme, giyim-kuşam ve barınma gibi ihtiyaçları varsa, zihinsel, duygusal ve inançsal ihtiyaçları da vardır. Üzerinde durmuş olduğumuz dinî inanç ancak bir yaratıcıya inanmakla, O'na teslim olmakla giderilebilir. İnanma duygusu da mide gibi insanda doğuştan vardır. Biyolojik yapımızın devamı için midemize bir gıda maddesi koymak zorunda isek, inanma duygumuza da bir inanç sistemi (din) koymak zorundayız. Yoksa manevi yönümüz ruhsal çöküntüye uğrar; böylece manevi değer ve sorumluluklardan yoksul diğer canlıların durumuna, hatta onlardan da aşağıya inebiliriz³¹.

2.1.5.İnsanın Bunalımı ve Din

Beşeriyet tarihi boyunca, insanoğlu, gerek fert olarak ve gerekse cemiyet olarak bunalımlı ve sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Bu sıkıntı maddi olmaktan ziyade, ruhî bir hâldir. Kendini dünyaya kaptırıp, eşyayı ön planda tutan insan, ihtirasları yüzünden maddede ve tabiatda doyum aramakta buna ulaşamayınca da sıkıntıya

²⁶ Rum, XXX/30; ayrıca bkz., Nahl, XVI/123; Yûnus X/105-106.

²⁷ Arvasî, Hasbihâl, c.6, s. 310.

²⁸ Fâtır, XXXV/15.

²⁹ Arvasî, Age., s. 310.

³⁰ Arvasî, Age., s. 311.

³¹ Hasan Çelikkaya. "Öğretmen Adaylarının Din Eğitimi İhtiyacı", Din Eğitimi Araştırmaları, S.2, 1995, s. 181; "Eğitim ve Din Duygusu", Kadın ve Aile, S. 93, Aralık 1992, s. 49.

düşmektedir. Zira, Kur'ân-ı Kerim'de: *"İnsanoğlunu, zorluklara katlanacak şekilde yarattık"*³² diye buyrulmaktadır.

Arvasî'ye göre, insanlığı bu sıkıntılardan kurtaracak tek âmil, ilim ve sanatla birlikte dindir. Çünkü, insanın ruhu, "sonsuzluğa" ve "ölümsüzlüğe" vurgundur; o, kendi organizmasını bir "ten kafesi" ve dünyayı bir "mahpes" gibi görür, yine o, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği gibi, Allah'a muhtaçtır³³ ve Allah'a ulaşmadıkça da bu duygu derinleşir. İnsanın muhtaç olduğu "Allah inancı" ve dinin esasları verilmezse, beşeriyet bunalımlara itilmiş olur³⁴.

Kişilerde bunalımları, inanç eksikliklerine dayandıran Arvasî, yazısının devamında şunları dile getirmektedir:

*"Şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, Allah'ı umutanlar, gerçekte kendilerini umuturlar. Yani, kendi insanlıklarından, insanlık şerefinden, insan olmanın haysiyetinden ve sorumluluğundan habersiz kalırlar. Kendilerini sefil, perişan ve rezil bir hayatın içinde bulurlar"*³⁴.

Arvasî'nin aşağı yukarı bütün yazıları Kur'ân-ı Kerim âyetlerini açıklar mahiyettedir. Bu görünümüyle bir nevi, âyetlerin dinî yorumunu yapmaktadır. Bunu yaparken de muhtelif yazılarında din psikolojisini, din sosyolojisini ve din felsefesini ihtiyaç duyduğunda işlemiş, fert ve cemiyet anlayışına açıklamalar getirmiş ve her yazısında, konu ile ilgili mutlaka âyet ve hadisleri delil olarak göstermiştir. Fakat hadislerin kaynaklarını göstermediği için, araştırmacılar açısından güçlükler zuhur etmektedir.

Bu ara açıklamadan sonra "insanın bunalımı ve din" yazımıza devam edebiliriz. Arvasî, "kişinin özgürlüğü ve cemiyet sorumluluğu" konusunu çoğu yazısında işlemiştir. Hürriyet ve disiplin sınır anlayışında insanlara cemiyet ahlakını vermeye çalışmıştır. Konumuzla bağlantılı olarak şunları söylemektedir:

*"Bazıları, insanı "mutlu kılmak" için, onu "başiboş bırakmayı" uygun bulmuşlar ve buna, kendi akıllarınca da "özgürlük" demişlerdir. Onlar sanmışlardır ki, insanı bunaltan şey, "içtimâî baskılar" ve "dinî ve ahlâkî sansür" dır. Oysa, ilim adamları ve araştırmacılar aksini ispat etmişlerdir. Artık herkes görmektedir ki, dinî ve ahlâkî sansürden kaçan cemiyetler, daha fazla bunalıma düşmüştür. Nitekim bu tür ülkelerde müntehirlerin, akıl ve ruh hastalarının ve suça yönelenlerin çizdiği grafik dehşet vericidir"*³⁵. İnsanın başiboş bırakılmayacağını, bundan bindörtü yüz yıl önce Kur'ân-ı Kerim beyan etmiştir³⁶.

2.2. Eğitimin Mahiyeti

2.2.1. Eğitimin Tarifi ve Menşei

Eğitim, insanlığın yaratılışından beri süregelen bir faaliyettir. Çünkü fert açısından ele aldığımızda, insan doğumundan itibaren sosyal ve fiziksel çevresiyle

³² Beled, XC/4.

³³ Fâtır, XXXV/15.

³⁴ Arvasî, Hasbihâl, c.2, s. 378.

³⁴ Arvasî, Age., s. 379.

³⁵ Age., s. 379.

³⁶ Kıyamet, LXXV/36: "İnsanoğlu kendisinin başiboş bırakılacağını mı sanır?".

ilişkiye geçmekte, çevreye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Çocuğun bu uyum sağlama çabası, çevre ile etkileşim sonucunda davranışlar kazanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda eğitim, hayat boyu devam eden, etkileşim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitimi toplumların ve insanların hayatı boyunca gelişigüzel yapmış oldukları güncel bir faaliyet olarak göremeyiz. Kişi ve toplum açısından çok önemli ve geniş bir alanı içine alan eğitim, belli bir plan program dahilinde insanın yetiştirilerek olgunlaştırılması, ruhen ve fiziken sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalardır.

Eğitim hakkında yapılan tariflere geçmeden önce, eğitim kelimesinin etimolojik yorumu üzerinde durmamız gerekmektedir. Eğitim, Uygurca'da kaldırmak, yükseltmek, yukarı almak, ikmâl etmek, tamamlamak, beslemek, büyütme, çocuk büyütme, terbiye etmek anlamına gelen eygirmek (eğitme) kelimesinden türetilmiştir. Eğitme, gerek Çağatay ve gerekse Türkmen yazı dillerinde götürmek manasında³⁷ kullanılmaktadır. Türkçe'de ise "eğmek" mastarından veya "eğ" emir kipinden türetilmiş bir terimdir. Eğitim şekil, biçim verme, yol ve istikâmet gösterme, zarıflaştırma, anlayış sahibi yapma demektir. Ata sözlerimizdeki "Ağaç yaşken eğilir", "Olgun başak baş eğer" sözleri de bu mânâyı ifade eder³⁸.

Eğitim sözcüğü 1940'lı yıllarda dilimize yerleşen bir terimdir. Dilde özleşme ve dilde sadeleştirme akımının başlamasıyla benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu tarihten önce "eğitim" yerine Arapça kökenli "terbiye" sözcüğü kullanılmakta idi.

Dilimize Arapça'dan geçen "terbiye" kelimesi, büyüme anlamına gelen rübûv kökünden türetilmiştir. Bu bakımdan, sözlük anlamıyla terbiye büyütme demek olur. Sermayeyi, yani ana parayı büyüttüğüne, arttırdığına dayanılarak da, akça faizine de, yine aynı kökten türetilmiş olarak ruba, riba denilir. Bilindiği gibi, bir şeyi büyütme, ona bir şey ilâve etmek, bir şey vermek, yâni beslemek ile olur; buna dayanılarak, terbiye, beslemek, tamamlamak, ıslâh etmek mânâsına gelir. Bütün yaratıkları besleyip, terbiye eden Allah için de, Rab ya da Rabbül- âlemin denilir³⁹.

Rab, efendi, sahip, mürebbi, düzene koyan, idareci, mâlik, nimet veren demek olup, Allah kavramından sonra, en çok kullanılan isimlerden biridir. Rab, varlık âlemlerini yaratan, terbiye eden, maddî ve manevî kemâle doğru götüren Allah demektir⁴⁰.

Osmanlı Eğitim Sisteminde, eğitim kavramı yerine "maârif" kelimesinin ağırlıklı bir şekilde kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Arapça'da bilgi, kültür, mânevî değerlerin talimi anlamına gelen "maârif", eğitim-öğretim faaliyetlerinin tümünü ihtiva etmektedir. Esasen eğitim denilince, insan ve insan terbiyesi ile onun ahlâk ve fazilet bakımından yetiştirilmesi akla gelir. İnsan maneviyatını, mukaddesatını ve değer yargılarını esas almayan bir sosyal süreç, eğitimin gerçek tarifi olamaz. Emile Durkheim'e göre eğitim; "Fizik ve sosyal tabiatın insan üzerinde meydana getirdiği tesirlerdir"⁴¹. Bu tariften hareketle eğitim; bir toplumun kültüründen, tarihinden ve inancından doğan; ferdin ve toplum önünü açan, fert ve toplumu değer yargılarıyla yoğurup, kültürel uyumlarını sağlayan ve onlara şuurîyet

³⁷ Zeki Öner Duru. "Eğitimde Millilik ve Ötesi", Türk Kültürü Der., S. 192. Ekim 1978, s. 705.

³⁸ Osman Sezgin. Üçüncü Neslin Eğitimi. Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1991, s. 6.

³⁹ Duru, Agm., s. 705. Ayrıca bkz. Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 6, İstanbul 1994, s. 187.

⁴⁰ M. Faruk Bayraktar, Age., s.4.

⁴¹ Hasan Can. "Eğitim Sistemimiz ve İdeolojik Yaklaşımlar", Nizam-ı Âlem Ocakları Der., Eylül 1997, s. 18

kazandıran bir süreçtir. Dolayısıyla mevcut eğitim sistemi fizikî ve sosyal ortamıyla insanı bir bütün halinde ele almalı, sosyal beraberliği, bilimsel ve teknolojik hareketliliği ve kültürel, manevî yapıyı sağlamlaştırmayı gaye edinmelidir⁴². Eğitimin gayesi, ileride genişçe ele alınacaktır.

Genel anlamda eğitim, tecrübî bir vakiâdır. Bu anlamda eğitim kavramının fonksiyonuna ve uygulama metodlarına imkan veren vasıta pedagojidir. Günümüz eğitimini genel hatlarıyla karşılamaktan uzak görünen “pedagoji” kavramını eski Yunanlılarda çocukların bakımını üstlenen bir kurum olarak görmekteyiz⁴³. Kelime yapısı itibariyle pedagoji, eski Yunanca’da çocuk avutan manasına gelen pedagog kelimesinden türemiştir. Günümüzde devlet eli ile yürütülen her çeşitten öğretim ve eğitim faaliyetlerini düzenleyen her türlü kurallar anlamına gelmektedir. Neticede pedagoji kavramı, Latince bir kelime olan paid (çocuk) ve agogos (rehber) kelimelerinden türemiş “çocuk eğitimi ve öğretiminin bilim ve sanatı” anlamına geldiği söylenilmektedir⁴⁴.

Eğitim hakkında muhtelif tarifler ve farklı yorumlar vardır. Ama bu farklılıklar, birbirine zıt değil, aksine, eksik yönlerini tamamlar mahiyettedir. Zira eğitim üzerindeki yorumlar, insan merkezlidir. İnsan yapısı itibariyle kompleks (karmaşık) bir görünüm arz etmektedir. Bu haliyle, eğitime farklı yaklaşımların olması normal bir durumdur. Şimdi, eğitim üzerine yapılmış tariflere geçebiliriz.

Psikoloğlara göre eğitim, çocuğun ve gencin ruhsal ve fiziksel kabiliyetlerini mümkün olduğu kadar geliştirme çabasıdır⁴⁵. Natüralistlere göre eğitim, hayat mücadelesini kazanma gayretidir⁴⁶. Eğitim kavramı hakkında en çok kafa yoran bilim dallarından birisi de sosyolojidir. Arvasî, psikolojinin verilerine uymakla beraber, ağırlıklı olarak sosyologların görüşlerine yer vermektedir. Sosyologlar, eğitimi sosyal bir müessese olarak kabul ederler. Gerçekten tarih boyunca her toplumda ve gurupta eğitim faaliyeti, mahiyet, amaç ve nitelik farklılığı olsa bile, faal bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Eğitim, insanlık tarihi kadar eski bir hadisedir. Her toplumun kendine özgü bir eğitim-öğretim anlayışı vardır. Eğitim unsurları da bu anlayışa göre farklılık ifade eder. Çünkü, her toplum, kendi kültürüne ve görüşüne uygun vatandaş yetiştirme gereği duymuştur. Bu bağlamda, Emile Durkheim’in tarifine benzer olarak Ziya Kazıcı da eğitimi şöyle açıklamaktadır:

“Eğitim, yetişkin neslin, bir plân çerçevesinde ve belli bir gayeye göre, yetişmekte olan nesillerin gelişmesini sağlamak için yaptığı çalışmalaradır. Bu bakımdan eğitim ve öğretim faaliyetleri yeni kuşakların yetişmesi için bir plân dahilinde yapılan bütün faaliyetleri içine almaktadır. Bunun içindir ki eğitim, sadece bir kültürün nesilden nesile intikalini değil, aynı zamanda bunun sonucu olarak toplumun devamlılığını (bekâsını) da sağlayan bir vâsıta’dır”⁴⁷.

Pedagoglar ise eğitimi, bilgi ve kültür vermek, zihnî tavırlar, alakalar kazandırmak, usul ve prensip kavratmak, sanat ve maharet sahibi, iyi bir aile uzvu,

⁴² Agm., s. 18.

⁴³ Remzi Y. Kınca. Eğitime Giriş, Güven Ofset Matbaacılık, Erzurum 1996, s. 4.

⁴⁴ Mustafa Köylü . “Yetişkin Eğitimi; Tanımı, Alanı ve Tarihi Gelişimi”, Din Eğitimi Araştırmaları, S.5, 1998, s. 169.

⁴⁵ Sezgin, Age., s. 8.

⁴⁶ Age., s.9.

⁴⁷ Ziya Kazıcı. İslâm Kültür ve Medeniyeti, Timaş Yay., İstanbul, 1996, s. 11.

iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmek şeklinde telakki etmektedirler⁴⁸. Bilgi aktarımı ve kültür nakline önem veren pedagoglar, eğitimi genel hatlarıyla ele almakla birlikte, eğitimin psikolojik boyutu aralarında tartışma konusu yapılmıştır. Ayrıca pedagogların bir kısmı zihni eğitime, bir kısmı duyguların eğitimine ve bir kısmı da irade (karakter) eğitimine önem vermişler ve yaklaşımlarını ve açıklamalarını, savdukları eğitim tarzına göre yapmışlardır. Esasen eğitim, şümulü bir şekilde kişinin bütün uzuvlarını hedef almalıdır. Ferde, öğretimin yanında genel hatlarıyla hissî ve iradî güçler de kazandırmalı, kişi ahlâkî eğitime motive edilmelidir.

Eğitim, sadece bu dört bilim dalı ile sınırlı değildir. Neredeyse bilimlerin tamamı ile ilişkisi bulunmaktadır⁴⁹.

Eğitimin mahiyeti yıllara göre değişiklik arz etmektedir. Bu, zamana karşı olduğu kadar, mekana karşı da hassasiyet göstermektedir. Bu demektir ki, eğitim değişik ülkelerde ve değişik zamanlarda muhtelif anlamlar taşır. Bu bakımdan eğitim, öyle bir sosyal gelişme, bir sosyal olgudur ki, onu her ülkenin yürürlükteki mevzuatında, siyaset sahnesinde olduğu kadar, milletin sosyal tarihinin seyrinde ve millî ideallerinin aksinde de görmek mümkündür. Bu günde aynı toplum yapısı içinde, mekan ve zaman değişikliğinin farklı tutumlara zemin hazırlamış olmasından ileri gelen eğitimin mahiyetiyle ilgili değişik yorumlama ve anlayışlar vardır⁵⁰. Bu bakımdan, eğitimi tek bir cümle ya da tanımla tam olarak belirlemek mümkün değildir. Buna rağmen, eğitim hakkında ortaya atılmış farklı tanımlardan bazılarını örnek olarak verelim:

“Eğitim, önceden belirlenmiş amaçlara göre, insanların davranışlarında, belli gelişmeler sağlamaya yarayan plânlı etkilerdir.

Eğitim, bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak istenilen değişikliği meydana getirme sürecidir.

Eğitim bireyi, duyuş, düşünüş ve tavır yönünden değiştirme sürecidir.

Eğitim, bireyi olumlu yönde değiştirme, yetersiz durumdan, yeterli duruma getirme sürecidir.

Eğitim, ideal, kültür varlığının, gelecek nesiller üzerine intikal ettirilmesidir”⁵¹.

2.2.2. Eğitim ve Öğretim

Arapça kökenli terbiye kelimesinin “rabbebe, yürabbibu, terbîben, terbiyeten” şeklinde dilimize geçtiği söylenilmektedir⁵². Terbiye kelimesinin yerine, daha öncede belirttiğimiz gibi, zamanla eğitim kavramının kullanımı yoğunluk kazanmıştır. Bu anlamda eğitim, insanı her cihetten en yüksek ve en olgun mertebeye ulaştırma gayesi gütmektedir. Bu anlayıştan hareketle, eğitimi, sadece okullara yüklemek hatalı bir tutum olacaktır. Zira okullar, eğitimi ne kadar hedef almış görünseler bile, öğretim (okul bilgisi) hâkim durumdadır. Bu da öğretmenin eğitmen olarak değil de öğretmen (muallim) olarak yetişmiş olmasından, dolayısıyla talebesine öğretici

⁴⁸ Sezgin, Age., s. 13.

⁴⁹ Bayraktar Bayraklı. İslâm’da Eğitim, M.Ü.İ.F.Y., 3. Baskı, İstanbul 1989, ss. 17-94.

⁵⁰ Rıza Kardaş. “Eğitimde Millilik”, Milli Eğitim ve Kültür Der., S. 8, s. 92.

⁵¹ M. Şefik Sezgen, Sezer Soysal. Eğitime Giriş, M.E. Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1990, s. 3.

⁵² Cüneyt Eren. Eğitim Nasıl Olmalı?, Zaman Gazetesi, 16.01.1989.

fonksiyonuyla yaklaşmaktadır⁵³. Bu anlamda, eğitim ve öğretim kavramları, sık sık birbirine karıştırılmaktadır. Halbuki, bu iki kavram birbirini tamamlayan, fakat ayrı müteâla edilen terimlerdir. Genellikle “eğitim ve öğretim” şeklinde dilimiz alışkanlık kazanmıştır. Esasen bu iki kavramın doğru söyleniş biçimi “öğretim ve eğitim”dir. “Öğretim, toplumun fertlerine pedagojik metotlarla gerekli bilgiyi vermek için sarf edilen faaliyetlerin tümüdür. Eğitim ise , Öğretim yoluyla toplumun fertlerine kazandırılan bilgilerin tatbik etme alışkanlığının kazandırılması için sarf olunan faaliyettir”⁵⁴. Gerçekten de herhangi bir bilim dalının önce teorik bilgileri verilir, daha sonra ise pratiği yaptırılır.

Eğitim ve öğretim kavramları arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu konuda, Littre'nin görüşüne baktığımızda, aralarındaki farkı kolayca anlamaktayız. Ona göre, “öğretim akla hitap eder, insanı maharetli ve becerikli kılan bilgilerin kazanılmasına dayanır. Eğitim ise, hem kalbe hem de akla seslenir; onların olgunlaşmasını hedef alır. Aynı zamanda duyguların ahlâkî yönden gelişmesine” yardımcı olur⁵⁵.

Öğretimin de eğitim gibi, bir çok tarifleri yapılmıştır. Öğretim, eğitim adı verilen kapsamlı bir yetiştirme (eğitim) sürecinin bir yönü veya bir parçasıdır⁵⁶. Öğretim, eğitimin plânlı ve programlı bir şekilde belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekânda gerçekleştirilen bölümüne denir.

*“Öğretim , öğretmenin uyarıcı ve öğrenme durumları (çevre, ortam) yaratarak, öğrencilerin amaçlar yönünde davranışlar geliştirmesine yardım etmesidir. Başka bir deyişle öğretim öğrencilerin öğrenmelerini en iyi biçimde gerçekleştirmek için öğretmenin öğrencilere yaptığı düzenli etkilerdir.”*⁵⁷

Ayrıca, bu iki sözcüğün çoğu zaman yanlış olarak birbirleri yerine kullanıldığını ve anlamlarının birbirine karıştırıldığını belirten Varış, eğitim ve öğretimin terimlerindeki kavram kargaşalığını açıklamaya çalışmıştır. *“Bireyin yaşam boyu süren eğitiminin, okulda, planlı ve programlı olarak yürütülen kısmı bireyin öğretimini oluşturur... Eğitim ise, zaman ve mekân yönünden kapsamlı, sürekli ve çok boyutludur... Eğitimde bilgi dahil her türlü tecrübe üzerinde durulur... Öğretim ise güdümlüdür, planlıdır, programlıdır, desteklidir. Öğrencinin öğretmeniyle ve onun sağladığı ortamla etkileşimi önem taşır”*⁵⁸.

Sonuç itibariyle eğitimin kendine has metotları vardır. Öğretimin de kendine has yöntem ve teknikleri bulunmaktadır. Öğretimin metotları özel bir görünüm arz ederken, eğitimin metotları genellikle ifade etmektedir.

2.2.3. Eğitimin Amaçları

Her alanda yapılan çalışmaların ve araştırmaların önceden belirlenmiş amaçları bulunmaktadır. Bunlar, netice itibariyle hedefe yaklaştıkları müddetçe başarılı sayılırlar.

⁵³ Aynı gazete.

⁵⁴ Hasan Küçük. “Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Esaslar”, Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri , s.216.

⁵⁵ Kerim Yavuz. Din Eğitimi Ders Notları. Atatürk Ü.İ.F.Y., s. 3.

⁵⁶ A.Ferhan Oğuzkan. Orta Dereceli okullarda öğretim (2.Baskı), Ankara, 1989, s. 1; Bilgi için bkz. Kınca, Age., s. 6.

⁵⁷ Oğuzkan. Age., s.3.

⁵⁸ Fatma Varış. Eğitim Bilimine Giriş, Atlas Kitabevi, Ankara. 1993, s. 13.

Eğitim faaliyetlerinin de belli gayeleri vardır. Ancak, eğitim faaliyetlerinin gayelerinde toplumdan topluma farklılıklar görülebilmektedir. Hatta aynı toplumda zamana, yere ve şartlara göre değişiklikler olabilmektedir. Çünkü toplum içerisinde meydana gelen dinî, ahlâkî, sosyal, siyasî, ekonomik, askerî alanlardaki ve hatta örf, adet, gelenek ve göreneklerdeki gelişmeler ve değişmeler eğitim faaliyetlerini ve dolayısıyla bu faaliyetlerin amaçlarını etkileyerek ona yeni bir istikâmet verebilmektedir. Bu sebeple, her milletin kendine özgü bir eğitim anlayışı ve eğitim hedefi bulunmaktadır. Millî Eğitimimizin genel ve özel amaçları, Millî Eğitim temel kanununda belirtilmiştir⁵⁹. Ayrıca, 24 Haziran 1973 tarih ve 14574 Sayılı Resmî Gazetede de yayınlanmıştır.

Yukarıda görüldüğü gibi, eğitimin amaçları geniş bir perspektifle ele alınacak bir konudur. Bu nedenle, tez çalışmamızın doğrultusunda, eğitimin amaçlarını millî ve dinî yönleriyle ele almaya çalışacağız.

Eğitimin gayesi, “ferdî bir taraftan kendi toplumuna bağlı bir şekilde yetiştirmek, diğer taraftan ferden bedenî, duygusal, zihnî ve sosyal yeteneklerini geliştirmek”⁶⁰ şeklinde açıklanmıştır. Burada da belirtildiği gibi, eğitimin amacı tek yönlü değildir. Temel eğitim düzeyinde, eğitimin amacına baktığımız zaman, toplumsal, kişisel, ekonomik ve insanlar arası ilişkiler yönünden ele alındığını görmekteyiz⁶¹. Toplumsal olarak, kültürel alanda devralınan mirasın ilerlemeye engel olmayanlarını gelecek kuşaklara aktarmak, böylece toplumun bekâsını sağlamak; ilmî, teknik ve estetik çalışmalarla ülke ekonomisini geliştirmek; yeni gelişmeleri takip ederek ekonomik verimi artırmaktır. Kişisel olarak ise, ferdî bedenî, ruhen ve sosyal yönleriyle, umumî bir şekilde ele alarak sağlıklı davranışlar kazandırmak, çocuğun ahlâk yönünden geliştirilmesi, vatanî ve millî duygularla teviz edilmesi ve hayata bu ideoloji ile hazırlanması eğitimin amaçları arasında yer almaktadır⁶².

Arvasî, bir sosyolog olması hasebiyle, eğitime toplumsal açıdan yaklaşmaktadır. Eğitime, “problem çözücü” misyonunu yüklemektedir. “Eğitim, kendi sahasına giren meseleleri, pedagojik açıdan inceler; kendine has metot ve tekniklerle insanların gelişip yetişmesine yardım eder. Çözüm bekleyen bir durumla karşılaşır, bunu bir problem olarak ele alır, “problemlî kişi ve kurumları” yeniden cemiyete kazandırmaya ve bizzat kendine yararlı kılmaya çalışır. Kısaca belirtirsek, eğitimde esas olan “talim ve terbiye yolu” ile ferdi ve cemiyeti, tam bir denge içinde mutlu kılmaktır”⁶³.

Eğitimin gayesi, pedagojik ve psikolojik olarak her şeyden önce çocuğa iyi bir hayat şekli ve şahsî kabiliyetlerine göre mümkün olduğu kadar en iyi yönden yetiştirmek ve eğitmektir. Eğitimin kişi üzerindeki yapıcı rolü aşikârdır. Gerçi eğitim düşünürleri, bunu optimistik, pesimistik ve relativist görüş şeklinde tartışmışlardır. Her görüşün savunucusu, kendi anlayışına göre enteresan deliller ileri sürmüştür⁶⁴. İslâm ise, böyle bir tartışmaya kendi prensipleriyle yaklaşır. Çocuğu, küçük yaşlardan hatta doğum öncesinden itibaren ele almaya ve hayata hazırlamaya çalışır.

⁵⁹ Bkz. Millî Eğitim Temel Kanunu (1739 Sayılı Kanun), M. E. Basımevi, İstanbul. 1980, s. 7-8.

⁶⁰ Muammer Erdem. “Eğitim ve Öğretimin Amaçları”, Millî Eğitim ve Kültür Der., S. 28, Temmuz 1984, s. 11.

⁶¹ Hasan Ali Koçer. “Genel Eğitimin Bütünlüğü İçinde Din Eğitiminin Yeri”, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), İlahiyat Vakfı Yay.:1, Gelişim Matbaası, Ankara. s. 24.

⁶² Geniş bilgi için bkz. Erdem, Agm., s. 11-20.

⁶³ S.A. Arvasî. Sahte Dindarlar Sahte Lâikler, Burak Yay., Aralık 1996, s. 66.

⁶⁴ Bilgi için bkz. M. Faruk Bayraktar, Age., s. 19-24.

İslâm eğitimcilerinin büyük çoğunluğu, eğitimin küçük yaşlarda başlaması gerektiğine inanmaktadırlar. Zira küçük yaşta öğrenilen bilgi ve yapılan eğitim çocuğun gençliğinde oluşacak şahsiyetin temelini teşkil edecektir. Eğitimde amaç, iyi, ideal bir insan yetiştirmektir. *“İyi insan da ancak Türk İslâm düşüncesiyle yoğrulmuş insandır. O insan sadece maddi ihtiyaçları olan varlık değil madde-ruh ve akıldan müteşekkil bir yaratıktır. O halde sadece ferdi karnını doyurmak prensibi bizim kültürümüz için amaç olamaz. Nasıl ferdi maddi ihtiyaçları varsa ve bunların tatmini gerekiyorsa, aynı zamanda ferdi manevî ihtiyaçları ve bunların tatmini de gerekir. İşte bu özellikleri göz önünde bulunduran kültür, iyi insan yetiştirebilir. Demek oluyor ki, insan tek bir faktöre göre açıklanamadığı gibi, eğitim de tek bir faktöre göre izah edilemiyor. Her şeyden önce eğitim, insan tabiatına uygun olmalı ve millî ihtiyaçlara cevap verecek nitelik taşımalıdır. Eğitimin millî, dinî, ilmî temellere dayandığı sürece ihtiyaçlarımıza cevap verecektir”*⁶⁵. Yeter ki, biz kendimizi bilelim ve eğitimimizi kendi değerlerimize göre uygulayalım. Bu durumda *“toplumun değer hükümleri okullarda benimsenerek yetişmekte olan çocuklara öğretilirse, zamanla çocuklar bunu kendi öz değerleri gibi kabul eder. Toplumun ayrılmaz bir uzvu haline gelirler. Severek ve isteyerek cemiyete faydalı olma yoluna girerler. Milletine hizmeti büyük bir ideal edinirler. Memleketin her köşesinde kendisine verilecek vazifeye koşarak giderler. Hizmet aşkı, çalışma aşkı, başkalarına faydalı olma duygusu ile dolarlar. Böyle gençleri olan milletler ise, her türlü çalkantıları karşılamasını bilir. Millî birlik ve beraberliğini koruyarak milletler arasında yerini şerefle ve başarıyla muhafaza ederler. Ferdî ve içtimâî başarı buna bağlı olduğu gibi iktisadî kalkınma da buna bağlıdır”*⁶⁶. Türk-İslâm kültürüyle yoğrulmuş *“Kendini Allah ve Resulünün davasına adanmış, sırf Allah rızası için canını, malını, makam ve mevkiini, din ve millet için fedaya hazır, Şanlı ve Mukaddes Al-Yıldızlı Al Bayrağın gölgesinde dövişen, nefsini düşünmeyen ve ülküsüne fâni olmuş insanlar, büyük ve şanlı Türk tarihinin doğurduğu, Allah ve Resulünün hizmetine bütün varlığıyla kendini adayan kadrolar.”*⁶⁷ yetiştirmek ancak eğitimle kendi imkânlarımız dahilinde ve eğitimcilerimiz sayesinde olacaktır. Bu da yetişmiş eğitimci kadroların eğitim kurumlarında teşekkül etmesiyle mümkün olur.

Neticede, dünya eğitimcileri eğitimin son amacının, “iyi vatandaş yetiştirmek” şeklinde ifade ederken, İslâm’a göre ise son amacın “iyi insan yetiştirmek” şeklinde formüle edildiğini görmekteyiz. Eğitimde gaye, iyi ve olgun insan (insan-ı kâmil) yetiştirip, yeni nesli hayata ve istikbale hazırlamak olmalıdır.

2.3. Arvasî'nin Bazı Değer ve Kavramlara Yaklaşımı

2.3.1. “İnsan” Anlayışı

Günümüze kadar bütün düşünce sistemlerinde, insan problemi en büyük mesele olma niteliğini koruyarak gelmiştir. İnsan nedir? sorusu beşeriyetin zihnini hep meşgul etmiştir. İnsan ile ilgili yüzlerce soru ortaya atılmış, bu sorulara cevap bulmak için dinî ve felsefî düşünce sistemleri harekete geçmiş ve çeşitli fikirler ortaya atılmışlardır. Tarih boyunca bu sorulara verilen cevaplar, insanlığı tatmin

⁶⁵ Erdem, Agm., s. 12.

⁶⁶ Halis Ayhan. Eğitime Giriş ve İslâmiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler, Damla Yay., İstanbul, 1986, s. 167.

⁶⁷ Arvasî, T.İÜ., c.1, s. 203.

etmekten uzak, cılız ve yetersiz olmaktan öteye gidememiştir. Her konuda olduğu gibi, insan ve ondan doğan problemlere de yine İslâm en doğru şekilde cevap vermiş zihinleri rahatlatmış ve kalpleri tatmin etmiştir. Bekir Karlığa, Muhammed Kutub'un İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler isimli eserine önsöz yazarken, İslâmın "insan" anlayışını da ortaya koymuştur:

*"İslâm düşüncesi, her türden önyargıları ve subjektif yaklaşımları bir kenara bırakıp, eşyayı olduğu gibi ele alan ve değerlendiren biricik düşünce sistemidir. İslâm düşüncesini, Allah Resûlü'nün bize öğrettiği biçimde yani Kur'ân ve sünnetin verileriyle değerlendirdiğimizde, Allah'ın okunan kitabı olan Kur'ân ile, yaşanan kitabı olan fıtrat arasında bir uyumsuzluk olmadığını, ilk bakışta görebiliriz... Temel karakteri bu olan İslâm düşüncesi, insan gerçeğini ele alırken de bu ana motivden hareket eder. İnsanı tüm varlık yapısı ile göz önünde bulundurur. İslâm düşüncesinde insan, bir avuç çamurdan ibaret olan bedenle ilâhi soluktan ibaret olan ruhtan meydana gelmektedir"*⁶⁸. Biri duyularla müşahade edilen beden, diğeri de akıl ile idrak olunan ruhtan müteşekkil bir bütünlük içindedir. Bunun için insan, hayvan ile melek arasında yaratılmıştır diyebiliriz. Bu ikisi arasında tam bir denge kurulmuştur.

İslâm düşüncesine göre insan, "eşref-i mahlukat" ve "ahsen-i takvim" üzere yaratılmıştır. Başka bir deyişle o, yaratılanların en şerefli ve en mükemmelidir. Alemlerin en mükemmel varlığıdır. O diğer varlıklardan üstün yaratılışa sahiptir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de insanın mahiyeti üzerinde duran ayetler mevcuttur⁶⁹.

Yakın geçmişte, Türk-İslâm düşüncesinin sistemleştirilmesinde önemli bir yere sahip olan Arvasi de, Kur'ân'ın ışığında insan mefhumunu açıklamaya çalışmıştır. İslâm ışığında insanı müteala etme çilesini çeken ve bu konuda eserler veren mütefekkir, neredeyse bütün eserlerinde insanı evrensel, milli ve manevî çerçevede ele almış, çeşitli yönleriyle üzerinde derinliğine durmuştur. Zira düşünürümüz, üzerinde durduğu konuyu genel hatlarıyla ortaya koyar, netice itibarıyla İslâmî perspektifle sonuçlandırır. Muhammed Kutub'un eserinde olduğu gibi, insanı İslâmî düşünceyle açıklamaya ve yorumlamaya çalışmıştır.

Arvasi'nin yazılarından yola çıkarak, eserler vücuda getirilmiştir. "İdeoloji ve İnsan" isimli kitap bunlardan birisidir. Burada Arvasi'nin "insan" anlayışı özet halinde, çeşitli boyutlarıyla anlatılmaktadır⁷⁰. Ayrıca, bir yüksek lisans tezinde de Arvasi'nin insan anlayışı genişçe ele alınmıştır⁷¹.

"Çağımızın temel çelişkisi, insanla ideolojiler arasındadır. İnsan fıtrat olarak her geçen gün ideolojilere biraz daha yabancılaşmakta, bu nedenle ideolojiler insana yetmemektedir. Fıtrat olarak insanı tanımayan ideolojiler, ona yabancıdır. "İnsansız ideolojiler" ile insan arasındaki temel çelişki, artan teknoloji ve maddi birikime rağmen çağımızın insanını mutlu edememiştir"⁷². Sonuçta çağımızın insanı, kendini tanıyamadığı için yaratanını da tanıyamamış diğer canlılarla, canlı cansız tüm çevreyle, içinde yaşadığı bütün çevre ile uyumlu olamamıştır. Toplumsal bir bunalım

⁶⁸ Muhammed Kutub. İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler, Çev. Dr. Bekir Karlığa, İşaret Yay., İstanbul, 1987, s. 7.

⁶⁹ İsrâ XVII/11,70,83, Tin XCV/4,5,6, Araf VII/11,12, Zariat LI/ 56, Bakara II/30, Ali İmran III/33,34, Ahzâp XXXIII/70,72, Şûra XLII/48, Mearic LXX/19, Nahl XVI/4, Hud XI/10; Necdet Ekici. Çağımızın Temel Çelişkisi: İdeoloji ve İnsan. Günalp Yay., Ankara, Mart 1993, s. 62.

⁷⁰ Ekici, Age.

⁷¹ Salih Arslan. Seyyid Ahmet Arvasi'nin İnsan Anlayışı, S.D.Ü.S.B.E. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta 1997.

⁷² Ekici, Age., s.vi.

halini almış olan strese ve ruhsal sıkıntının içine düşmüş, ekonomik bir yarışma, iktidar mücadelesi ve nefsi zevklerini mutlak değer haline getirmiştir. En kötüsü de, milli ve manevi değerleri, marazi tepkiler, ruhsal sorunlar olarak yorumlayıp küçümsemişlerdir.

Kainatın en zengin muhtevalı varlığı olan insan ve onunla var olan cemiyet, çağımızda bir takım uyuşmazlıklar göstermektedir. Şüphesiz 20. asrın sonlarında milletlerin maddi ve manevi kalkınmalarında temel unsur insandır. Her ne kadar, teknoloji büyük mesafeler katetmiş ise de, insana değer vermeyen teknolojik çevre kavramı da hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bugünkü cemiyetimizin ızdırabı da insan unsurunu hakiki manasıyla değerlendirememesinden ileri gelmektedir⁷³.

Öyle ise insanın hakiki manası ve mahiyeti nedir? Yaratılış gayesine tam manasıyla hizmet edebilmesi için, nasıl bir insan şahsiyetinin oluşması gereklidir? İşte Arvasî, özellikle bu sorulara cevap aramıştır. “Kendini Arayan İnsan” ve bunun bir nevi devamı durumunda olan “İnsan ve İnsan Ötesi” eserlerinde hep bu konuyu işlemeye çalışmıştır. İnsan maddi ve manevi cephesiyle ele alınmıştır. Biz de insanı, âlem içindeki konumu ile ele almaya çalışacağız.

Çağımızın düşünürü olarak isimlendirilen S. Ahmet Arvasî’den önce de insan problemine eğilen düşünürler olmuştur. Alexis Carrel, “İnsan Denen Meçhul” isimli eserinde insanı, meçhul bir varlık olmaktan kurtarmaya çalışmıştır. “*İnsan, tekrar yücelmek için kendini yeni baştan inşa etmek zorundadır. Ve bu yenileşmeyi ızdırıp çekmeden yapamaz. Çünkü o hem mermerdir, hem de heykeltıraş. Hakiki biçimini yeniden kazanmak için, büyük çekiç darbelerini kendi maddesine indirerek kıvılcımlar çıkaracaktır*”⁷⁴. Ayrıca Carrel, insanı, maddi ve manevi yapısıyla ortaya koyarken çaresizliğini de şu şekilde belirtmektedir: “*Besbelli ki, konusu insan olan bütün bilimlerin gayreti yetersizdir ve kendi hakkımızdaki bilgimiz oldukça eksiktir. Bu bilgisizlik, atalarımızın yaşayış tarzından, insanın kompleks bir canlı oluşundan ve ruhumuzun yapısından ileri gelmektedir*”⁷⁵. Gerek A. Carrel ve gerekse Arvasî, insanı araştırırken eserlerinde insanla ilgili hususları, önce kendi metotlarıyla sorgulamışlar ve daha sonra kendi düşünüş ve anlayışlarına göre yorumlamaya çalışmışlardır.

Nurettin Topçu da “Düşünen İnsan ve İslâm” başlıklı yazısında insan kavramı üzerinde durmuştur. “*Canlıların en üst basamağını oluşturan insan hakkında iki anlayış mevcuttur... Birine göre insanın asıl rolü âlet yapıcı olmasıdır. Yapıcı insan (homo faber) kendi yaptığı aletlerden faydalanır, onları inkişaf ettirir. Zekanın asıl fonksiyonu da alet yapıcılıktır. Bütün medeniyetler yapıcı ellerin eseridir. Öbür anlayış, insanı düşüncesinde arıyor. Düşünen insan (homo sapiens), hayatın mâna ve gayesine çevriliyor; o mânâ ve gayenin ölçüsüyle hareketlerinin planını hazırlıyor.*

Bu iki insan tipi her devir ve medeniyet içinde yanyana görülmüştür. Ancak her zaman karşılaşılan mesele şu olmuştur: İnsanın gerçek değeri bunların hangisindedir? İnsanın asıl gayesi yapmak mı, düşünmek midir?”⁷⁶. Arvasî de ilk eserlerinden itibaren, bu sorulara cevap aramış, insanı tanımaya ve tahlil etmeye çalışmıştır.

⁷³ Fikret Kılıç. “Nasıl Bir İnsan Tipi?”, Milli Eğitim ve Kültür Der., S. 25, Ocak 1984. s. 34.

⁷⁴ Alexis Carrel. İnsan Denen Meçhul (L ‘Homme, Cet Inconnu), Çev. Refik Özdek. Timaş Yay., İstanbul 1968, s. 20.

⁷⁵ Age., s.27.

⁷⁶ Nurettin Topçu. İslâm ve İnsan, Hareket Yay., İstanbul, Temmuz 1969, 1. Baskı, s. 29.

Bütün meselelerde olduğu gibi, insan probleminde de sentezci ve uzlaşmacı yorumlar getiren Arvasi, fikri olsun, sanatsal olsun her konuya eklektik bir yaklaşımda bulunmuştur.

Arvasî, ikinci eseri olan “İnsan ve İnsan Ötesi” isimli kitabında insanı yorumlarken, cemiyet anlayışıyla paralel olarak sunmaya çalışmıştır: “Hayvan insanın cemiyet nizamı”, “dramatik insanın cemiyet nizamı” ve “ideal insanın cemiyet nizamı” başlıklarıyla idealindeki insan anlayışını sistemleştirmiştir. Cemiyet, nizam ve insan üçleminde insanın konumunu belirlemiş, İslâmın ve materyalizmin insan telakkileri üzerinde durmuştur⁷⁷.

İslâm ve materyalizmin insan tahlillerini düşünüyoruz veya o tahliller üzerine kurulan kapitalizm, marksizm ve İslâmın insana bakış açılarını, “insan denen meçhul”ü çözümedeki başarılarını ve siyasi doktrinlerin güdümündeki insanın dramını; bugün kendi cemiyet nizamını kuramamanın ızdırabını yaşayan beşeriyet, büyük bir kaosun içinde her gün biraz daha ufalanmakta ve kendini yabancılaştırmaktadır. Bu yüzden çağımızın insanı tedirgin, bunalımlı ve boşluk içindedir. Meselenin özü; ideolojilerin insan denilen “sır yumağını” çözümedeki başarılarında ve ona bakış açılarında yatmaktadır.

Akıl insanı nasıl yorumladı ise, nizamını da ona göre kurdu. Kurduğu nizama has insan tipleri oluşturdu. Başka bir ifadeyle insan, kendini nasıl tahlil ettiyse, kurduğu nizamda da o statü içinde ele alındı. Böylece her nizamın insana bir bakış açısı, her insanın ise bir nizam anlayışı doğdu. “İnsan kendini nasıl tanımladı ise nizamını da ona uydurmaya çalıştı. Her “nizamın” insan anlayışı başka başkadır. Yahut her “nizam” insanı başka türlü tanımlamaya çalışır. İnsan kendini bulmadıkça, “nizamını da bulamayacaktır. İşte bunun için, problemlerin problemi “kendini bilmektir”. İnsan, kendinin ve kendi iradesiyle ilgili çilesinin etrafında bin bir düğümlü soru yumağını tek tek çözümlenmek durumundadır”⁷⁸.

Arvasî’ye göre, ideal insanın ahlâkı Kur’ân ahlâkıdır, İslâmın özüdür. İdeal insan, kendini “sürü” ve “ego” ihtirasından kurtaran, “fert” ve “cemiyet” çatışmasının üstüne çıkan, “mutlak doğru, iyi ve güzel”e gönül veren, “Allah’tan başka ilâh tanımayan”, “itibari” olan bütün putları kıran bir anlayışa sahiptir.

“İdeal insan, duyular dünyasındaki izafiliği kavrayan ve kendi varlığını acı bir tebessümle seyreden, Allah’ı şiddetle özleyen insandır. İdeal insan, her şeyden önce ve sonra “yaşayan bir şehit gibidir”⁷⁹.

“ideal insan, Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi, yalnız ve ancak Allah’a tapman, ondan yardım dileyen, başka insan, fert ve guruplara boyun bükmeyen insanların dünyasını özlemektedir”⁸⁰.

“İdeal insanın nizamı, ütopyadan uzak, Hz. Muhammet ve onun yakın dostları olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin yolunda gidenlerin nizamıdır”⁸¹.

...
Olcay Yazıcı’nın 1985’te Arvasi Hoca ile yaptığı bir röportajda, “-sizce iyi insanın tarifi nedir” sorusuna cevaben “İyi insanı ben tarif etmeyeceğim... Onu, benim mukaddes inançlarım tarif eder. Bana göre iyi insan Hz. Muhammed’e (s.a.v.)

⁷⁷ Arvasi, İnsan ve İnsan Ötesi, Burak Yay., 4. Baskı, İstanbul, s. 100-134.

⁷⁸ Age., s.118.

⁷⁹ Age., s. 124.

⁸⁰ Age., s. 126.

⁸¹ Age., s. 125

ne kadar benzerse o kadar iyidir. Benim tarifim budur. O'na benzeyen, O'nun sünnetini yaşayan, O'na uyan, O'nun gibi ahlâklanmış, O'nun gibi inanan, düşünen, arayan, savaşan insandır, iyi insan. İyi insanın başka bir tanımı yok. Bizim medeniyetimizde büyük örnek, model insan Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Herkes O'na benzemeye çalışmıştır. Benim modelim odur. Başka insanlara karışmam." demiştir⁸².

Ayrıca "ilm-i hâl" isimli eserde insan kavramı üzerinde durulmuş, insanın yaratılması, insanın kabiliyeti, insanın tabiatı, insan türü ve ırklar başlıkları altında insan etüd edilmiştir*.

2.3.2. Manevi Kalkınma

Yukarıdaki yazımızda da belirtildiği üzere Arvasi, İnsan kavramı üzerinde çok kafa yormuş bir mütefekkindir. Onun üzerinde araştırma yapanlar görecektir ki, cemiyetlerin maddi ve manevi kalkınmasında asıl unsur insandır. Arvasi, maddi gelişmeyi, ancak idealist ve maneviyat dolu ruhların sağlayabileceğini düşünür. Manevi kalkınma sözüne boş ve muhtevassız bir kavram gözüyle bakan materyalizme karşıdır. Çünkü materyalizme göre "kalkınma" terimi, maddi ve ekonomiktir. "Oysa, İslâm'da manevî kalkınma tabiri, "bizzat insanın", ilimle, sanatla, ahlâkla, din ve hukukla işlenerek yüceltilmesi, milli ve muasır bir tâlim ve terbiye ile içtimâî, harsî, iktisadî ve siyasî hayatın en önemli bir temel unsuru durumuna getirilmesi demektir"⁸³.

Arvasi, "manevi kalkınma"⁸⁴ başlıklı yazısında "maddi kalkınma" ve "manevi kalkınma" terimlerini irdelemektedir. Burada, maddi kalkınma için manevi kalkınmanın kaçınılmaz ve zarurî olduğunu savunur. Ona göre, manevi kalkınmanın temel konusu insandır; maddi kalkınmanın temel konusu ise, tabiatır. Yani manevi kalkınmadan maksat "insanı", maddi kalkınmadan maksat da "tabiatı" işleyip geliştirmektir. Umumiyetle kabul edilir ki, insan, iyi ve güçlü bir "tâlim ve terbiyeden geçirilirse", hem toplumsal, hem tabiî çevresini daha iyi bir şekilde değerlendirir ve geliştirir⁸⁵.

Arvasi manevi kalkınma ile maddi kalkınma arasındaki ilişkiyi de açıklamıştır. Manevi kalkınma, "insanın, milli, manevi ve muasır ihtiyaçlara göre işlenmesidir." Maddi kalkınma ise, "insanın tabiat çevresini, en ileri teknik ve vasıtalarla işleyip değerlendirmesidir." Böyle olunca "manevi kalkınma" ile "maddi kalkınma" iç içe bulunan ve birlikte yürümesi gereken değerler haline gelmektedir. Bunlardan ikisi de önemli olmakla birlikte, gerçek temelde yatan değer "manevi kalkınma", yani, insan unsurunun, millî, manevî ve muasır ihtiyaçlara göre yetişmiş olması keyfiyettir. İnsanı böylece yetiştirip kadrolaştıramayan bir cemiyetin bütün zenginlikleri, yer altı ve yer üstü kaynakları herhangi bir anlam taşımaz⁸⁶.

İktisadın, ilgili ilim adamları tarafından "insan-tabiat münasebetlerinden doğan insan-insan münasebetleri" olarak tarif edildiğini belirten Arvasi'ye göre, iktisatta, tabiat ve insan iki temel unsurdur. Bunlardan birini, meselâ, "insan unsurunu" yok

⁸² O. Olcay Yazıcı. "Vefatının 9. yılında, Türkiye'nin özlediği münevver: Seyyid Ahmet Arvasi", Kültür dünyası – Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi, S. 8, Aralık 1997, s. 19.

* Bkz. Arvasî, İlm-i Hâl, Burak Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1997.

⁸³ Arvasi, Size Sesleniyorum I, s. 213

⁸⁴ Arvasi. "Manevi Kalkınma", Milli Eğitim ve Kültür Der. , S. 21, Mayıs 1983, s. 94.

⁸⁵ Agm., s. 94.

⁸⁶ Agm., s.95.

ediniz, iktisat diye bir değer kalmaz. Çünkü herkes bilir ki, “tabiat” iktisadın hammaddesidir; oysa iktisadî ve iktisadî faaliyetleri meydana getiren ve doğuran “insan”dır. Görülüyor ki iktisadî hayatta, mimar insan, malzeme ise tabiattır⁸⁷.

Makale, şu paragrafla sona erdirilmektedir:

“Bu tariflerin ışığında düşünersek, görürüz ki, “istihsalin (üretimin)” konusu, insandan gayrı bütün tabiattır da “talim ve terbiyenin” konusu bizzat insandır. Bu memleketin kalkınmasında “tabiat ve insan” ikilisini bir arda mütalâa etmekle birlikte, insan unsuruna ağırlık tanımayan bir zihniyet asla doğru yolda olamaz. Bir millet, kendi çocuklarını, gençlerini, kısaca insan unsurunu, kendi milli ve mukaddes değerleri içinde muasırlaştıramamışsa, başarılı olmayı boşuna hayal etmesin. Milletleri, silkip ayağa kaldıran imanlı, ahlâklı ve muasır değerlerle donatılmış aşk ve aksiyon kadrolarıdır. Yani, “manevi kalkınma”, her türlü kalkınmanın temelidir”⁸⁸. Neticede insanın mutluluğu, maddi kalkınmanın yanında manevî değerlere de bağlıdır. Bu sebeple insanlar manevî değerler üzerine daha çok eğilmelidirler ve bu alandaki bunalımı çözmek için samimiyetle çaba göstermelidirler.

2.3.3. “Aydın” Kavramı

Her ülkede, halkı menfî ve müsbet yöne yönlendiren güçler bulunmaktadır. Bu güçler toplumu kendi düşünce ve materyalleri doğrultusunda kanalize etme iktidarına sahiptirler. Bunun yanında halkın menfaatlerini ve milletin ruhu konumunda olan kutsal değerleri ön planda tutan, bu idealle yetişmiş güçler de yok değildir. Bu iki grup kendini “aydın” olarak nitelendirmektedir. Esasen “aydın” ne demektir? Aydın olmanın ölçütleri nelerdir? İlk önce bu soruların cevaplanması gerekmektedir.

Aydın nedir? Bugün memleketimizde aydın kelimesi kapalı bir mana taşımaktadır. Bir kişiye aydın diyebilmemiz için, elimizde ne gibi bir ölçü bulunacaktır? Bir kaç olay ve yazı nakletmekle memleket meselelerini hallettiğini zanneden, millete yabancılaşmış kişilere aydın demek mümkün müdür? Aydın bu kadar dar kapsamlı bir şekilde açıklanamaz. Aydın, sağlam bir inanç, bir düşünce ve hareket tarzı benimseyen, milletle kaynaşan ve milletin sosyal, politik, kültürel ve iktisadî meselelerine en güzel çözüm yolunu bulabilen kişi demektir⁸⁹.

Batı dillerinde “aydın” terimi karşılığı olarak, “intellectuelle” kullanılmaktadır. Intellectuelle: Alelâde okur-yazar olmanın üstünde, kafası ile iş gören ve özellikle kafa ürünü ile geçinen kişi demektir. İngilizce’de “intellectual”, aydın anlamında kullanılmaktadır Türkçe’de ise, aydın teriminin karşılığı; okumuş, kültürlü, ileri fikirli, münevver anlamına gelmektedir. Genel bir ifadeyle, aydınlar, fikir ürünleri ve temsil ettikleri değer anlayışı ile toplumu etkilemede lider fonksiyonuna sahip kişilerdir⁹⁰.

Fikir dünyamızın zirve isimlerinden Seyyid Ahmet Arvasi, kendine has metoduyla*, meselelerimize tespitler koymuş ve tedavi çarelerini sosyoloji ilmi açısından göstermiştir. Eserlerinin hemen hepsinde, insanın, gerek fert olarak ve gerekse cemiyet içinde işgal ettiği mevkiî itibarıyla, nasıl olması gerektiğini belirtmeye çalışmıştır.

⁸⁷ Arvasi, Size Sesleniyorum, s. 213; T.İ.Ü., c. 1, s. 343.

⁸⁸ Agm., s. 95.

⁸⁹ Hasan Demirci. “Türk Aydınının Meseleleri”, Bizim Ocak Der., S.10, Ekim 1984, s.6.

⁹⁰ Sezgin Kızılcılık. Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Atilla Kitabevi, Ankara 1994, s.44.

* Arvasi’nin metodbilimi (usûlbilimi), bu bölümün sonunda ayrıca işlenecektir.

Şüphesiz ki, o, bu tespit ve teşhisleri yaparken dayandığı mükemmel bir hazine vardı. Bunun yanında, beslendiği kaynağın vermiş olduğu motivle bir gönül adamı da olan Arvasi, takipçisi olduğu yolun mensubiyetinin verdiği heyecan ile mevzuları derinlemesine kavrama maharetine sahip biridir. Bütün meselelerde olduğu gibi, “aydın” kavramının yorumlanmasında da hassas bir yaklaşımda bulunmuştur.

Bir milletin hayatında “aydınların” çok önemli bir yeri vardır. Bir millet, sayıca ne kadar çok, kültürce ne kadar zengin olursa olsun, kendine öncülük edecek “aydın kadrolara” muhtaçtır. Milletlerarası her türlü savaş, “aydın kadrolar” arasında cereyan etmektedir. Çünkü ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal savaşların ağır yükü “aydın zümrenin” üzerindedir⁹¹.

Arvasi, “Gerçek ve Sözde Aydınlar” başlıklı yazısında, gerçek aydının kendi milletine, kendi tarihine, kendi kültür ve medeniyetine, kendi mukaddeslerine, kendi milli ülkü ve hedeflerine yabancılaşmadan çağdaşlaşabilen kimse olduğunu belirtmiştir. Gerçekten de bu niteliklere sahip aydınlar, ancak milletine faydalı olabilirler. Bunun aksine, kendi milletini hor ve hakir gören, milletin şerefli geçmişini karalayan ve hattâ inkâr eden, kendi kültür ve medeniyetinden utanıp yabancı kültür ve medeniyetlere özenen, milletin moral değerlerine cephe alan, milli ülkü ve hedeflere yabancılaşan ve bu acıklı durumu “çağdaşlık ve ilerencilik” olarak reklam eden “sözde aydınlar” ise milletlerine “sömürge idarelerinden” daha fazla zarar verirler⁹².

Arvasi, yazısında, sözde aydınların en belirgin özelliğini “kendilerini halktan üstün görmeleri ve halka tahakküm arzusu taşımaları, halk üzerinde olumlu ve yapıcı bir etkinliklerinin olmaması” şeklinde ifade etmiştir. Böyle aydınlar, sürekli halk-aydın çatışması içindedirler. Sözde aydınlardan bahsederken, onların metotlarını şöyle açıklamaktadır:

“Sözde aydınlar, kendilerini zayıf ve sizi güçlü hissettikleri zaman, derhal bir kedi gibi uysallaşırlar, tatlı ve okşayıcı sözler ve iltifatlarla etrafınızda dolaşırlar; sempatik, hoş sohbet, barışçı, uzlaşmacı, ve özgürlükçü kesilirler. Aksine, kendilerini güçlü ve sizi zayıf durumda gördükleri zaman, derhal saldırgan birer kaplan gibi azgınlaşırlar; acı, kırıcı ve sert sözlerle sizi yıldırmaya ve boyun eğmeye zorlarlar; kaba birer savaşçı ve uzlaşmaz birer devrimci kesilerek sizi susturmaya çalışırlar; okuduğunuz gazete, dergi ve kitaplara bile müdahale etmeye kalkışırlar; ortam müsaitse, yandaşlarına güvenerek çeşitli şikayet ve ihbarlarla sizi sıkıntıdan sıkıntıya sokarlar”⁹³.

Arvasi, devamla, kendi düşünce yapısına ve yaşayış tarzına yabancı bulduğu sözde aydınları şu sözleriyle reddetmektedir:

“Artık açıkça müşahede ediyoruz ki, sizler, aile yapınızla, giyim ve kuşamınızla, dil ve inançlarımızla, zevk ve eğlencelerinizle, düşünce ve davranışlarımızla, gündüz ve gecemizle, oturup ve kalkışımızla, bugüne, düne ve yarına bakışımızla bize ters düşünüyorsunuz. Bizim sevdiğimizizi sevmiyor, sevmediklerimizi seviyorsunuz. Aynı

⁹¹ Arvasi, Hasbihâl, c. 6, s.74.

⁹² Age., s.75.

⁹³ Age., 76.

duyguları ve heyecanları paylaşamıyoruz. Bu halinizle size nasıl destek olabiliriz?”⁹³.

Arvasi, bu ikilemin doğumuna neden olan faktörün eğitimimizden kaynaklandığını savunmakta, gerçek aydınların yetiştirilmesinde eğitimin milli ve mukaddesatçı olması gerektiğine inanmaktadır.

Arvasi, ayrıca, her dönemde tartışma mevzuu olan “münevver” mefhumuna da açıklık getirmiş; ince zekası ve derin ilmiyle, münevverin ne olup olmadığını ve nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur. Bugün kullanılan “aydın”, “münevver” ve “entelektüel” kelimelerinin, benzer veya farklı cephelerini ele almış ve bu hususta tespitler yapmıştır. Gerçekten aydın kimdir, münevver kime denir ve entelektüel aynı zamanda münevver midir?

S. Ahmet Arvasi, “İslâm’a Göre Aydın”⁹⁴ başlıklı yazısında söz konusu kavramlarla ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“Aydın kelimesi, sözlüğümüze yeni girmiş bir kavramdır. Bizim kültür ve medeniyetimizde bunun yerine münevver sözü kullanılırdı. Münevver, bizim sözlüğümüzde ‘nurlandırılmış, aydınlatılmış, karanlıktan aydınlığa çıkartılmış’ anlamlarına gelmektedir. Batı dillerinde, bu kavramın yerine, daha önce belirttiğimiz üzere “entelektüel” kelimesi kullanılır. Entelektüel zihnen gelişmiş, aldığı kültürü hazmetmiş ve fikir üreten kimse demektir. İslâm medeniyetindeki münevver kavramı ile Batı medeniyetindeki entelektüel kavramı, tamamı ile birbirini karşılamazlar. Aralarında önemli farklar vardır”.

Buradan da anlaşılıyor ki, “dinsiz entellektüeller” ve “şüphe içinde kıvranan kitleler”, bizim medeniyetimizin ve kültür değerlerimizin anladığı manada münevver olamamaktadırlar. Bu bağlamda, yazarımızın, “Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz” adlı eserinde belirttiği şu cümleler ilgi çekicidir: “Canlı varlıklar arasında en sübjektifleşeni insandır. İnsanı, insan yapan bu sübjektifleşme gücüdür. Onun bu yönünü, ‘eşyada böyle bir şey yok’ diye inkar ve ihmal etmek, insanı konu dışı bırakmak demektir. Kaldı ki, bizi, insanın objektif değerinden çok sübjektif değeri ilgilendirmektedir. İnsanın sahip bulunduğu maddi elementlerden ve taşıdığı proteinden çok ortaya koyduğu manevi ve ruhi değerler önemlidir. Onun bu yönünü inkar ve ihmal ederseniz geriye sadece insanın posası kalır”⁹⁵.

Gerçekten de, “insanı merkezi ittihaaz etmeme üzerine hümanizmasını inşa eden Batı entellektüeli, ilmin sadece kuru ve tek taraflı verileriyle yürümeye çalışan total bir cemiyet nizamını temsil ederken, insanın asli cephesini teşkil eden manevi yapı, yani gönülden bihaberdir ve sessizdir”⁹⁶.

Bugün “aydın” veya “entelektüel” kavramları adeta aynileşmiş ve az çok “mürekkep koklayan” herkese verilen bir sıfat halini almıştır. Bunların ikisi de, umumî manaları yani geniş halk kitlelerinin anladığı manalar itibarıyla, münevvere uzaktırlar, tefekkür ve tasavvuf ehline yakınlştırılan “kâmil olma”nın yabancılarıdır.

⁹³ Age., s. 76.

⁹⁴ Arvasi, Size Sesleniyorum 2, s. 1; Hasbihâl, c. 2, s. 15; M. Halistin Kukul. “Gerçek Münevver”, Türkiye Gazetesi, 31.12.1996.

⁹⁵ Arvasi, Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, s. 17.

⁹⁶ Kukul, Türkiye, 31.12.1996

“Bir Aydınlar Hareketi Olarak İslâmiyet” başlıklı yazıda, konumuzla ilgili önemli bilgiler sunulmaktadır. Fikir ve siyaset dünyasında, her ne kadar halktan, halkın gücünden ve halkın iradesinden çok söz ediliyorsa da, gerçekte, bütün dünyada ve bütün rejimlerde söz ve irade aydınlara aittir. Bu, bize göre, objektif bir tespittir⁹⁷.

Öyle anlaşılıyor ki, Seyyid Ahmet Arvasi, aydın kelimesini daha yaygın bir hal aldığı için münevver kelimesinin yerine kullanmaktadır. Ancak, saydığı vasıflarda olan bir aydının da münevver olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Türkiye Gazetesi’ndeki bir söyleşide, Arvasi’nin fikir dünyasını nasıl değerlendiriyorsunuz, size göre S. Ahmet Arvasî nasıl biri sorusuna cevaben M. Halistin Kukul, şunları söylemektedir:

“Onun çok geniş bir perspektifi var. Hadiseleri herhangi biri gibi tahlil etmiyor. Yazılarında bir bütünlük hakim. Şunu da belirtiyim ki, o sadece müthiş bir zekaya sahip değil, aynı zamanda, tahlil kabiliyeti ve gücü yüksek, muhakeme ve mukayeselerinde “deha” işaretleri mevcut. Kendilerinin bir “münevver” tarifleri var. Bu tarifteki (münevver), benim kanaatimce (S. Ahmet Arvasi’nin) kendileridir”⁹⁸. Arvasi, İslâm’a göre aydını şu şekilde tarif etmektedir: “Üstün bir zihni güce sahip, zaman içinde bu gücünü, milli ve beşeri tecrübelerle besleyen, belli bir iş ve meslekte mütehassıs, iyice sindirdiği kültür değerlerinden yeni sentezlere gidebilen, Allah’tan başka ilâh tanımayan ve bu yüce tevhid inancını, âlemşümul bir mesaj halinde, bütün insanlığa, eser ve hamleleri ile ulaştırmaya çalışan, Şanlı Peygamberimiz’in ahlâkıyla ahlâklanmış olup sürekli olarak yanlıştan-doğruya, çirkenden-güzele, kötüden-iyiye, küfürden-imana, vahşetten-medeniyete, zulümden-adalete, haksızlıktan-hakka, kısacası ‘karanlıktan-nura’ doğru nur arayan ve bulan ilim, fikir ve gömül adamıdır”⁹⁹. Gerçekten Arvasi Hoca, burada, farkında olmadan kendisinin tarifini yapmıştır. Çünkü Arvasi, Çağdaşlaşma yolunda millî şahsiyetine, kültür ve medeniyetine yabancılaşmadan istikrarlı ve cesur bir şekilde, doğru bildiği yoldan ayrılmadan tavrını ortaya koymuş ve yolunu bu istikamette çizmiştir. Dost-düşman herkesin takdirini toplamış, yaşayış ve düşüncüsüyle okuyucularına, özellikle gençlere örnek teşkil etmiştir.

Yukarıdaki kavramsal açıklamalardan sonra, Arvasi’nin üzerinde durduğu bir diğer konu olan müslüman aydınlarının sorumlulukları ve vazifeleri mevzuuna geçebiliriz.

Arvasî, müslüman aydınlara bazı sorumluluklar yüklemiştir. İslâm dünyasının emperyalist güçlerin elinde oyuncak olmaması için gerekli önlemlerin alınmasını istemiş ve İslâmî toplumların trajik durumlara düşmemesi için müslüman aydınları vazifeye çağırmıştır. Ona göre, Türk-İslâm kültür ve medeniyetini, yepyeni bir “rönesans ruhu” ile diriltip ayağa kaldırmak isteyen aydınlarımıza düşen görev şudur: *“Millî kültürümüzü, yozlaştırmadan ve soysuzlaştırmadan, büyük bir emek ve şuurla işleyerek âlemşümul birer değer haline getirmek iradesini bilfiil gerçekleştirmek”¹⁰⁰. İslâm dünyasında, müslüman aydınının birinci asli görevi, ideolojik bütünleşmeyi; ikinci asli görevi ise, teknolojik gelişmeyi*

⁹⁷ Arvasi, Hasbihâl, c. 2, s. 245.

⁹⁸ Kukul, Türkiye Gazetesi, 31.12.1997.

⁹⁹ Arvasi, Hasbihâl, c. 2, s. 16

¹⁰⁰ Arvasi, Devletin Dini Olur mu?, s. 52.

gerçekleştirmektir. Arvasi'ye göre müslüman aydın, öncelikle, bu iki görevi yerine getirmelidir¹⁰¹.

"Müslüman Aydınların Sorumlulukları" başlıklı diğer bir yazısında da şu görüşlere yer vermektedir:

"Bana göre, günümüzde müslüman aydınların en önemli sorumluluklarından biri, İslâm dünyasını asrın tehlikeli gelişmelerinden, buhranlarından ve hastalıklarından koruyarak kendi orijinal şahsiyeti içinde çağdaşlaştırmaktır. Kendi millî ve mukaddes değerlerinden zerre kadar taviz vermeksizin, en güçlü kadrolarla ve en ileri müesseselerle rönesansını gerçekleştirmektir. Yani, İslâm dünyasının milliyetçi, dindar ve medeni bir "aydınlar kadrosuna" su ve ekmek kadar ihtiyacı vardır. Müslüman cemiyetler ve yöneticiler, böyle bir kadronun yetişmesi için, her türlü fedakârlığa katlanmalıdırlar.

Asla unutmamak gerekir ki, "ilim ve teknoloji", her ideolojiye hizmet edebilir. Günümüzde "müsbet", "menfi" her hareket, ilim ve teknolojiden istifade etmeye çalışmaktadır. Nitekim, bir çok terbiyecinin de haklı olarak belirttiği üzere: "İyi bir vicdan eğitiminden geçirilmemiş kimselerin ve gurupların elinde, ilim 'hürsüz fenerine', teknoloji de 'cinayet aletine' dönüşebilir.

Bu sebepten diyoruz ki, İslâm Dünyası, güçlü ve dosdoğru bir İslâmî terbiye ile genç nesilleri, "yüksek bir vicdana" ve çağdaş bir planlama ile üstün bir "ilmî formasyona ve teknolojik imkana" kavuşturmak zorundadır. Aksi halde, ne kendini, bugünkü statüsünden kurtarabilir, ne de beşeriyete hizmet edebilir. İslâm dünyası, "ilim ve teknolojiyi", düşmanlarının ve dünyaperestlerin inhisarına terk edip seyirci durumuna geçemez. Bu, her şeyden önce, kendinin mahvı olacaktır"¹⁰².

Netice itibariyle Arvasi Hoca, İslâmı temsil edecek aydın ve aksiyon kadrolara şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

"1- İslâmiyeti çağdaş gelişmelerin ışığında değil, çağdaş gelişmeleri İslâm'ın ışığında inceleyeceklerdir. Yani, bütün gelişmeler, İslâmın mihenginden geçirilerek değerlendirilecektir. Hiç kimsenin İslâmiyeti şu veya bu şekillere göre saptırma ve yönlendirme hakkı yoktur. Kısaca, Müslüman aydınlar bütün gelişmeleri İslâmın ışığında incelemelidirler. Sosyal değişimlere göre İslâm'ın değil, müessese ve kadroların değişmesi, yenilenmesi gerektiğini bilmelidirler.

2- İslâmiyet, din olarak, yegane kurtuluş yoludur. Hiç kimse kof(boş) bir gurura kapılarak İslâmiyeti çağdaş verilere uydurarak kurtarmaya çalışmamalı, dinimiz, Yüce Allah'ın, Şanlı Peygamberimizin, Aziz sahabe kadrosunun ve şerefli Ehli Sünnet vel-Cemaat yolunun büyük otoritelerinin ana caddesinde yürüyerek anlatılmalı ve yaşanmalıdır. İslâmiyet deforme olmamıştır ki, onu reforme edelim.

3- Böylece çalışan aydınlar kadrosu, sağlam İslâmî kriterlere tutunarak, İslâm cemiyetlerine, dinimizi dosdoğru anlatmalı, her türlü sapık akımı ve yolu kapatmalı, cehaletten kaynaklanan hurafeleri ve yanlış inançları temizlemeli, kitleleri İslâm'ın imanında, aşkında ve aksiyonunda yıkayarak arındırmalıdır.

4- Müslüman aydınlar, İslâmî kurtarmak için Don Kışotluğa kalkışmak yerine, İslâmî kurtuluşun ta kendisi olduğunu bilmelidir. İslâmın ana caddesini takip etmeli Ehl-i Sünnet çizgisini kaybetmemelidir.

¹⁰¹ Arvasi, Emperyalizmin Oyunları, s. 17.

¹⁰² Age., s.83.

5- Müslüman aydınlar, her türlü emperyalizme, İslâm'dan asla taviz vermeden karşı çıkmalı, dehasını ortaya koymalı, ilimde, sanatta, tefekkürde, teknolojiye ve diplomaside harikalar gerçekleştirmeli, dünyaya yepyeni mesajlar sunmalı, İslâm dünyasını yarı sömürge veya tam sömürge olmaktan kurtarmalı.

6- Müslüman aydınlar, kültür ve medeniyet yarışında, çağdaş metod, vasıta ve teknikleri en az hasımları seviyesinde bizzat geliştirebilmeli ve kullanabilmelidir"¹⁰³.

2.3.4. Milliyetçilik Anlayışı

Kısaca milletini ve milletinin değerlerini sevmek şeklinde tarif edebileceğimiz milliyetçilik akımı, Fransız ihtilaliyle gelişen bir fikir akımıdır. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında ülkemizde çeşitli milliyetçilik anlayışları ortaya çıkmıştır: 1- Batıcı-Burjuva milliyetçiliği, 2- Türkçülük, 3- Anadoluculuk akımı. Üçüncü olarak saymış olduğumuz fikir akımı, 1950 yılından sonra okuma imkanı bulmuş Anadolu gençliğinin tavır ve tepkilerinden oluşan, İslâmî bir çizgidir. Ahmet Arvasi'yi bu grup içinde müteala etmek mümkündür.

1950 sonrasında milliyetçi faaliyetler İslâmî bir etkiye bürünmüştür. Necip Fazıl'ın olumlu etkisine rağmen milliyetçi akımda ideolojinin çarpıklıkları ancak S. Ahmet Arvasi'nin eliyle giderilmiştir. Arvasi milliyetçi faaliyetlerin içinde bulunmuş ve hareketin meselelerine, içerden çözüm bulmuştur.

Milliyetçilik kavramı, genel bir yorumla açıklanırken sosyolojik, kültürel, doktriner ve ideolojik milliyetçilik üzerinde durulmaktadır. Aydın Tanarı, bir makalesinde bu kavramları açıklamıştır: "*Milliyetçiliğin ilk merhalesi, sosyolojik milliyetçiliktir. Ernest Renan'ın 1890'larda yaptığı tarife göre millet, ortak geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu gösteren insan topluluğudur. Kültür milliyetçiliği, bir milletin siyasi, askeri ve medeniyet tarihinin, yani, hukukundan devlet anlayışına, sanattan ekonomisine kadar bütün dalların ilmi ölçülere göre incelenmesi ve bu gerçeklerin o millete mensup fertlerin zihinlerine işlenmesidir. Doktriner milliyetçilik, milletin meşru hükümet şeklinin kendilerini yönetmek olduğu esasına dayanır. İdeolojik milliyetçilik ise, siyasi ve içtimai bir doktrini olan bir hükümetin, bir partinin, bir dernek veya sendikanın hareketlerine yön veren düşünce ve görüş sistemidir*"¹⁰⁴.

Görülüyor ki, ciddi bir araştırmacı, sosyolojik kültürel ve doktriner milliyetçiliği kendine rehber ve ilke edinen kimsedir. Ancak, ideolojik milliyetçilikle uğraştığı zaman araştırmacılar, objektifliği ve ilmiliği kaybeder, propagantist olur. Bu nedenle Arvasi, ideolojik milliyetçiliğe her zaman karşı cephe almıştır. Milliyetçiliğin ideolojik bir hâl alması, onu hep endişelendirmiştir¹⁰⁵. O, ırkçı milliyetçiliğe karşıdır. Zira, İslâm dininin tasvip etmediği anlayış da budur. Aksini yaparsak millet sevgisini putlaştırmış, ideoloji haline getirmiş oluruz.

Din ve milliyet, Arvasi'ye göre karşıt şeyler değildir. Bunları doğru anlayamamak, doğru kullanamamak buhranı maalesef mevcuttur. Peygamber Efendimizin "*Vatan sevgisi imandandır*" ve "*Kişi kavmini sevmekle kınanamaz*" hadisleri S. Ahmet Arvasi'nin milliyetçilik anlayışının temelini oluşturmaktadır. Arvasi, milliyetçiliğe, İslâmiyet'in Türk milleti tarafından yaşanmasına karşı olan iç

¹⁰³ Arvasi, Hasbihâl, c. 2, s. 246; M. Halistin Kukul. Türkiye Gazetesi, 31.12.1996.

¹⁰⁴ Aydın Tanarı. "Milliyetçilik Kavramının Açıklanması", Bizim Ocak Der., S. 10, 1984, s.2.

¹⁰⁵ Seyyid Murat Arvasi (oğlu). (Röportaj), Feyz Der., Agm., s. 6.

ve dış fikir ve şahıslara karşı verilen bir mücadele fikri olarak bakar ve “Milliyet Duygusu ve İslâmiyet” başlıklı yazısında, İslâmiyet ve milliyet kavramlarına değinir:

“İslâmiyet, ‘posa ırkçılığını’, ‘ırk ve kavim üstünlüğü’ iddialarını ‘cahiliye devri adetleri’ olarak red etmekle birlikte, asla, Müslümanları, soyunu, kavmini ve ırkını red ve inkar etmeye davet etmemektedir. Aksine, böyle bir fiili ‘haram’ saymaktadır. Kaldı ki, ‘kişi kavmini sevmekle suçlanamaz’, ‘vatan sevgisi imandandır’, ‘kavmin efendisi kavmine hizmet edendir’ diye buyuran ve ‘veda hutbesinde’, ‘soyunu inkar edene, Allah’ın, meleklerin ve insanların lânet etmesini’ dileyen Şanlı ve Yüce Peygamberin dinini, ‘ırkların, kavimlerin, milletlerin ve milliyetlerin’ aleyhine kullanmak mümkün değildir. İslâmiyet bunları yok etmez, kardeş olmaya davet eder”¹⁰⁶.

Yukarıda görüldüğü gibi, Arvasi’nin milliyetçilik anlayışında, Peygamberimizin hadisleri ve Kutsal Kitabımızın âyetleri ön plandadır. Ona göre, “milliyetçilik” bir duygu olarak sosyal psikolojinin konusudur. Belli bir seviyeye ve teşkilata ulaşan her cemiyeti, manevi bir atmosfer gibi saran bu duygu, beşer fitratında bulunan tabîî bir hâldir. Bu açıdan bakılınca, milliyetçiliği, “mensubiyet duygusu” olarak tarif etmek mümkün gözükmemektedir¹⁰⁷. Zira, milliyetçilik, bir milletin meşru haklarının teminini hedef alan, o milletin mensubiyetinden doğan bir şuurun aksiyonudur.¹⁰⁸ Milliyetçilik, bir milleti yükseltmek arzusu, mensup olduğu milleti sevmek, onun ilerlemesi için çalışmak, milli değerleri, kurumları, dini ve gelenekleri korumak ve devam ettirmektir¹⁰⁹.

Kişinin milliyet duygularını kaybederek, soyuna, tarihine, kültür ve medeniyetine yabancılaşması veya düşmanlık beslemesini anormal bir ruhi rahatsızlık olarak gören Arvasi, mensubiyet duygusunu “Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji” başlıklı makalesinde şöyle açıklamaktadır:

“Sosyal psikolojide ‘kitle psikolojisi’, sosyolojide ‘kollektif şuur’ kavramlarının milletlerin oluşmasında çok mühim bir yeri vardır. Gerçekten de milletleri meydana getiren fertler, kuvvetli bir ‘mensubiyet’ duygu ve şuru ile birbirlerine yakınlık duyarlar. Görülüyor ki, milliyetçiliğin temelinde, inkar ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir psikolojik değer olarak ‘mensubiyet duygusu’ yatmaktadır. Milliyetçiliğin gücü, bu mensubiyet duygusunun psikolojik ve sosyolojik bir manevi harç gibi, fertleri ve zümreleri bir diğerine bağlı tutmasına bağlıdır. Bu bağın çözülmesi, cemiyetlere felâket getirir.

Milliyet, bir duygu olarak her millette vardır. İnsanlar milliyetperver olmayı, bir fazilet bilmişlerdir. Bu duygunun tabîî bir neticesi olarak her insanda ‘milletini sevmek, korumak, yüceltmek, mutlu kılmak’ arzusu ve ümidi bir fiil halinde tecelli eder. ‘Millet sevgisi’ ister istemez, bu duyguyu taşıyan kişi ve zümrelerde millete hizmet etmek istemek ve iradesini doğurur ve bu arzu kendini ‘fikir’ ve ‘aksiyon’

¹⁰⁶ Arvasi, Size Sesleniyorum 1, s. 100; Türkiye gazetesi Dini Terimler Sözlüğü, c. 2, s. 22.

¹⁰⁷ Arvasi, “Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji”, Bizim Ocak Der., S. 6, Haziran 1984, s. 3.

¹⁰⁸ Muhammet Bahadır. “Dünden Bugüne Milliyetçilik”, Nizam-ı Âlem Ocakları Der., Ocak 1996, s. 28.

¹⁰⁹ Türkiye Gazetesi Dini Terimler Sözlüğü, s. 21.

plânında ortaya koymaya çalışır. İşte, milliyetçilik budur ve bu haliyle meşru bir zemindedir”¹¹⁰.

Ayrıca Arvasi'nin fikrî dünyası ve milliyetçilik anlayışı şu cümlelerinde saklıdır:

“Ben, İslâm iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen Büyük Türk Milleti'ni iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece “İslâmı gaye edinen” Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. Benim milliyetçilik anlayışında, asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıktan gelsin, ister çoğunluktan gelsin, her türlü ırkçılığa karşıyım. Bunun yanında, Şanlı Peygamberimizin ortaya koydukları yüce prensiplere de bağlıyım. Öte yandan, İslâm'ın, yakından uzağa doğru bir fetih ruhu ile bütün beşeriyeti “tevhid bayrağı” altında bütünleştirmeye çalışan bir ilâhi sistem olduğunu da asla umutmuyorum”¹¹¹.

Bu bağlamda, daha öncede belirttiğimiz gibi, Türk milliyetçiliği ideolojik bir görünüme giremez. Bu milliyetçilik Arvasi'ye göre bir mensubiyet şuru, bir soy birliğidir. Allah ve Resulünün asırlarca saf ve temiz bir hizmetkârı olmuş ve bu uğurda kendini feda etmiş, Hakk'a, Peygambere aşık bir milletin sevilmesi ve yeniden tarihi misyonunun kazandırılması davasıdır, Türk milliyetçiliği.

Bu milliyetçiliğin ideolojisi ve davası ancak ve ancak İslâm'dır. Kur'ân-ı Kerim'de *“Dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması ayetlerimdenidir, gerçekte bunları bilenler için ibretler vardır”¹¹²* buyruluyor. İslâm, milletlerin farklı olduğu gerçeğini inkar etmiyor, istismarına karşı çıkıyor¹¹³.

İslâmiyet, âlemşûmul (evrensel) bir davettir. O, ırkları, kavimleri ve milletleri içtimâî bir vakia olarak kabul ederken, bütün milletleri “İslâm kardeşliği” şuru içinde işbirliği yapmaya ve bütünleşmeye çağırır. Kur'ân-ı Kerim'e göre, insanlar ademoğulları olarak aynı kökten gelmiş olmakla birlikte, çeşitli millî ve ırkî şubelere ve dallara bölünmüşlerdir. Bu durum ilâhî bir irade olup inkâr ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir vakıadır¹¹⁴. İşte, bu hususu apaçık ortaya koyan ayetin meali: *“Ey İnsanlar! Biz, sizleri bir erkek ile bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye, sizi şubelere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, Allah yanında en şerefliiniz, takvada en ileri olanınızdır”¹¹⁵.*

Arvasi'nin milliyetçilikle ilgili görüşleri şu noktada toplanmaktadır:

“İslâm sosyolojisinde milletler ve ırklar, insanlık kadar gerçeklerdir. Ancak, bu milletlerin ve ırkların şerefi, Allah yolunda ortaya koydukları hizmetler ve fazilet yarışı ölçüsünde değişir. Yüce dinimize göre şeref, et ve kemikte, kan grubunda ve kafatasında, renk ve biçimde değil, ancak “takva”dadır. Yani, Allah ve Resulüne bağlılıkta, iman ve ahlâkı yaşamada ve fazilet yarışında, ortaya konan ihlâs ve başarıdadır”¹¹⁶.

¹¹⁰ Arvasi, Agm., s. 3.

¹¹¹ Arvasi, Doğu Anadolu Gerçeği, 4. Baskı, s. 6.

¹¹² Rum, XXX/22.

¹¹³ Kemal Tekden. “Arvasi'nin Misyonu”, Gündüz Gazetesi, 1.1.1996.

¹¹⁴ Arvasi, Hasbihâl, c.2, s. 331.

¹¹⁵ Hucurât, XLIX/13.

¹¹⁶ Arvasi, Age., s. 332.

S. Ahmet Arvasî, ihlâs sahibi ve şuurlu bir müslüman olarak, biyolojik manada ırkçılığı asla tasvip etmemiş, fakat içtimai ırk dediği sosyal vakıayı kabul ve müdafaa etmiştir. Ona göre, İslâmiyet, biyolojik ırk gerçeğini inkar etmemekle beraber, içtimai ırk gerçeğine ehemmiyet vermiştir. İçtimai ırk nedir? Arvasi bunu gayet net bir şekilde açıklar: “İçtimâî ırk, ortak bir şuurdur, mensubiyet duygusudur, ortak kültür, ortak coğrafyadır. Ortak hayat tarzıdır. Ortak mücadeleler, müşterek sevinç ve acılardır”¹¹⁷. “Biyolojik ırkçılık, parçalayıcı ve bölücü bir karakter taşıdığı halde, içtimâî ırk, birleştirici ve bütünleyicidir”¹¹⁸. diyerek aradaki farkı isabetle tespit etmiştir.

Ziya Gökalp’ten sonra Türkiye’de milliyetçilik çeşitli safhalardan geçmiştir. Ondan sonra yetişmiş fikir adamları onun eserlerinden ilham almış olsalar bile, bazı tezleri öne almak, derinleştirmek, hatta onlara yeni bir mânâ vermek suretiyle değiştirmişlerdir. Yetiştikleri çevre, mizaç ve kültür ortamı bunun değişiminde etkili olmuştur. Bütün meselelere uzlaşmacı ve sentezci yaklaşımlarda bulunan mütefekkirimiz Arvasi, burada da görüşleri uzlaştırmıştır. O, hem milliyetçi hem de müslüman olunabileceğini yazılarında göstermiş ve açıklamıştır. Milliyetsiz İslâmcılarla İslâmsız milliyetçileri, Türk-İslâm ülküsünde ve Türk-İslâm kültür ve medeniyetinde birleştirmiştir.

Arvasi’nin milliyetçilik ile ilgili görüşlerini, şu sözleriyle bitirmek istiyoruz:

“İslâm dini ile milletler, milliyetler, milli şuurlar çökertilemez. Aksine İslâm dini ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar yücelirler. Bu sebepten, Türk milliyetçisi için İslâmiyet ve Türklük birbirine zıt iki değer ve varlık değil, aksine bir diğerine güç veren ruh ve beden gibidirler”¹¹⁹.

“İslâm kardeşliği ve ümmet fikri, milletleri ve milliyetleri öldürmek davası değil, bilakis kişileri, kavimleri, milletleri, ırkları Allah yolunda dayanışmaya ve yarışmaya (kardeşlik ve barış şuru içinde) davet etmek demektir. İnsanları sahte tanruların boyunduruğundan kurtararak şerefli birer kişi, kavim ve ırk halinde sadece Allah’a kul olma şuru içinde mukaddes bir yarışa çağırarak demektir. Bu yarış, bütün kişilere, kavimlere, ırklara ve milletlere açıktır. Bu yarışta takvada en ileri olanı ise, rengi ve dili ne olursa olsun, bu mukaddes yarışa katılanların en şerefli ve en üstünü olarak anılacaktır”¹²⁰.

Arvasi’nin milliyetçilik anlayışından sonra, onun görüşlerinden idealizm, din, ilim ve sanat üçlemi, Türk-İslâm ülküsü, Türk-İslâm kültür ve medeniyeti, tefekkür... gibi kavramlar üzerinde durmayı tasavvur ediyorduk. Fakat, süremizin darlığı nedeniyle, bu konulara tez çalışmamızda yeterince yer veremiyoruz. Şimdi, Arvasi’nin metodu üzerinde kısaca durduktan sonra, tezimizin asıl bölümü olan üçüncü bölüme geçebiliriz.

2.4. Arvasi’de Metod

Genel anlamda metod, “belirlenen hedefe ulaşmak için takip olunması gereken yolu” ifade etmektedir. Öğretim ve eğitimde metod, belirli bir plan ve programlar istikametinde gayeye ulaşmak için izlenmesi gereken yoldur. Bu anlamda metod,

¹¹⁷ Arvasi, T.İ.Ü., c. 1, s. 119.

¹¹⁸ Age., s. 121.

¹¹⁹ Arvasi, Hasbihâl, c.1, s. 110.

¹²⁰ Bahadır, Agm., s.29, (S. Ahmet Arvasi’den).

bilimsel çalışmaların temelidir; çünkü metotsuz ilim yapmaya çalışmak sadece tesadüflere bırakılmış, boş hayallerden ibarettir. Bu konuda Descartes, metotsuz ilim yapmaya çalışan kişiyi, ayağının altındaki hazineyi görmeden diyar diyar dolaşıp hazine arayan kimseye ve efendisi bir yere gönderirken, itaatte acele ederek, daha emir almadan ve nereye gitmek için emir aldığını bilmeden koşmaya başlayan bir uşağa benzetmektedir. İlimde metodu, sanatta da ilhamı birinci planda ele alan Descartes, *"bu gibilerle, zifiri karanlıkta yolunu arayan kimsenin bir farkı yoktur..."* demektedir¹²¹.

Yukarıda görüldüğü üzere, metod, bilimsel çalışmalarda bulunan bir araştırmacı için çok önemlidir. Arvasi de başlangıcından, yani, insanın konumunu ele alan eserleri yazdığı günden (1969) tutun da Hergün gazetesinde köşe yazarlığı yaptığı yıllara (1977) kadar okuyucularını kademe kademe eğiterek, ferdfî ve içtimaî meseleleri irdelemiş ve kritiğini yapmıştır. Bunun yanında, düşüncelerindeki mantık örgüsü ve hakikat aşkı onun mükemmel üslûbunu oluşturmaktadır. Köşe yazılarını yazarken başlangıçta, üzerinde durduğu konuyu genel hatlarıyla ortaya koyar, yani, evrensel bir yaklaşımda bulunur ve İslâmî perspektifle neticelendirir. Üzerinde durduğu konuların başında millî meselelerimiz gelmektedir.

Arvasi, özellikle Türk-İslâm ülküsü eserinde milli meselelerimize yine milli çözümler bulmak, çözüm yolları göstermek, milli kültürün teşekkülünde, tanıtılmasında gayret sarf etmek, milli birliği sağlamak, nesiller arasındaki kopukluğu tamir etmek, yetişen yeni nesilleri milli ülküler etrafında toplamak ve milli gayelere yönelmelerini temin etmek maksadıyla hareket etmekte ve bu yönde gayret sarf etmektedir. Onun misyonu üslendiği dönemlere baktığımız da, milletimizin çift kutuplara bölündüğünü, iç ve dış saldırıların, kargaşaların ve kaosların hakim olduğunu müşahede etmekteyiz. Böyle bir konumda Arvasi, gençleri dini konularda bilgilendirerek milletimizin büyük bir kitlesine hitap etmeye çalışmış, millî menfaatlerimizi, maddî ve manevî değerlerimizi muhafaza etmeye gayret göstermiştir. Zira, Arvasî'ye göre metod şudur: Millî vicdanı rahatsız eden, ona ters düşen, onu yaralayan her kadro, her söz, her müessese atılmalı ve kovulmalıdır¹²².

Ayrıca Arvasî, gençliğe ve okuyucularına millî değerleri aşılarken, maneviyât ile ilgili bilgileri de beraberinde sunmaktadır. Yazılarını, âyet ve hadislerle destekler, İslâmî bilgileri, ilmihâl metodu ile vermeye çalışır. Ayrıca, Arvasî'de özellikle, "Peygamber sevgisi" geniş yer tutar¹²³. Peygamber Efendimizden bahsederken, "Sevgili ve Şanlı Peygamberimiz" diye hitap eder. Sevgili Peygamberimizi iyi tanımadıkça ve onu gönülden samimiyetle sevmedikçe buhrana düşüleceğini sürekli vurgular. Peygamber sevgisinin, bizi, imana, Peygamber ve Allah aşkına götüreceğini, aksi halde ise umutsuzluğa düşeceğimizi, sürekli yazılarında belirtmiştir.

Kendinin sahip çıktığı davası uğruna, hizmette gönüllü insanlarla sürekli diyaloga geçmiş, özellikle, genç nesil ile nasıl bir diyalog kuracağını ve bunun metodunun nasıl olacağını çok iyi bilen bir kişi idi. Hayatı mücadele ve tefekkür içinde geçen Arvasi'nin hizmet metodunu oğlu şöyle anlatmaktadır:

"Kendisi eğitimciydi, sosyologdu. Aynı zamanda felsefe tarihini ve felsefe akımlarını çok iyi bilirdi. Hatta Gazi Eğitimde okurken orada temiz Anadolu

¹²¹ Descartes. Metod Üzerine Konuşma, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B.,4. Baskı, İstanbul 1986, s.19.

¹²² Arvasi, Şüphe ve İman, s. 72.

¹²³ Hasbihâl, c. 4, s. 221.

gençlerinin nasıl teker teker bozulduklarını, ne metotlarla dinsiz yapıldığını çok iyi bilen birisidir. O zamanlarda bile, "Bunlarla ben nasıl mücadele edeceğim, nasıl bunları çürüteceğim!" diye, daha gençlik yıllarında fikir sancıları çekmeye başlamış... Tabi daha sonra bizim İslâm mütefekkirlerini okuyor, felsefe akımlarını öğrendikten sonra; bunlara İslâm alimlerinin verdiği cevapları inceliyor. Mesela İmam Gazali Hz. 'nin anlaşılmamış bir dev olduğunu söylerdi. Kendisi, hakikaten bütün felsefi akımları çürütmüştür. Ama maalesef bizim aydınımız okumuyor, sahip çıkmıyor. Yoksa her felsefi akımı İslâm mütefekkirleri çürütmüştür. Bizim eserlerimiz okunsa bu belli olacak. Metod olarak genellikle öğretim hayatı, hep öğretmen-öğrenci ilişkisi içinde geçmiştir. Böylece küçüklüğünde verilmiş insan yetiştirme görevini sınıflarda yapıyor. Gençliği yetiştiriyor. Sosyolojiyi bile İslâmî bir anlayışla yoğurarak anlatır. İnsan psikolojisini iyi bilirdi. Hatta öğretmenlik yaşamına son vermek isteyen iktidarlarda bile, kast-ı mahsus Eğitim Enstitüsü öğretmenliğinden lise müdür yardımcılığına veriliyor, sol iktidar Ecevit döneminde. Bu kadar alçatmaya çalışıyorlar. Tabi rapor alıyor gitmiyor. Gençlerle irtibatını koparamadılar. Gazetede yazı yazmaya başladı. Evi bu sefer daha çok dolup taşmaya başladı Binlerce genç gelmeye başladı. Bu hadiseler üzerine, elhamdülillah, yine gençliği yetiştirmemize engel olamadılar. Allah-u Telâla misliyle yetiştirmemize sebep oluyor, derdi"¹²⁴.

Yazarımızın üzerinde durduğu bir başka konu ise "ilmi zihniyet" ve "ilmi metod" konularıdır. Bizde, burada, bu kavramlar üzerinde durmayı uygun gördük.

Arvasi, okullarımızda, çocuklarımıza ve gençlerimize "ilmi zihniyetin" verilmesinden yanadır. Ona göre, ilmi zihniyet, sübjektifliğin yerine objektifliğe, zihnî spekülasyonlar yerine determinizme ve acele ve peşin hükümler yerine âlemşümûl kanunlara bağlanarak düşünmek, yorum yapmak ve problem çözmek demektir¹²⁵. Bunu gerçekleştirecek olanlar, şüphesiz, ilmi tavra sahip ve ilmi uzman ve kadrolardır. Böylece yetişen gençler, bu atmosfer içinde, ister istemez 'objektif' olmayı, determinizme bağlanmayı ve âlem şümûl kanunlara uymayı âdeta huy edinirler¹²⁶. Bundan dolayıdır ki, ilim, herkese hizmet edebilir, yeter ki, onu yönlendirmesini bilelim ve onun gerektirdiği vasıta ve tekniklere hâkim olalım. Çünkü, ilmi metotta önemli olan kuru teorilerden çok müşahede ve tecrübedir, pratiktir.

Kendini Türk Maarifine adanmış olan meslektaşlarına, Arvasi'nin tavsiyesi şudur: "Çocuklarımıza ve gençlerimize, hazır bilgiler vermek yerine, onlara 'ilmî metotları kullanmayı' öğretiniz ve onları 'ilmî zihniyete' ulaştırınız. Ancak, bunu yapabilmek için, herkesten önce, sizler, kendinizi bu değerler ile donatınız"¹²⁷.

Her türlü kalkınmanın temelinde "insan unsuru" bulunmaktadır. İnsanı, milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre yetiştirmemiş bir ülkenin ayağa kalkması, asla mümkün değildir. Bu nedenle, bedenen ve ruhen sağlam, inançlı ve idealist kadroların mutlaka ilmi zihniyete sahip olması ve ilmi metotları hakkı ile bilip kullanması şarttır. Arvasi'ye göre, bütün mesele, gençliğimizi olumsuz gelişmelere direnecek bir formasyona ulaştırmak için ilim zihniyeti ile donatmak ve ona ilmi metotları kullanmasını öğretmektir. Arvasi, konumuzla ilgili olarak şunları vurgulamaktadır:

¹²⁴ Seyyid Murat Arvasi, Feyz dergisindeki mülâkatı, S. 79, s. 5.

¹²⁵ Arvasi, Hasbihâl, c. 4, s. 43.

¹²⁶ Age. , s. 43; Sahte Dindarlar Sahte Lâikler, s.147.

¹²⁷ Hasbihâl. age., s. 45.

"İzdirapla belirtelim ki, her kademedeki eğitim ve öğretimimizle çocuklarımızı ve gençlerimizi, "hazırlap bilgiler" ve "usandırıcı takrirler" ile bunaltmaktayız. Daha çok ezbere dayanan bu maarif faaliyeti, bizi asla muhtaç olduğumuz kadrolara ulaştıramayacaktır. Çünkü, çocuklarımız, her şeyden önce, "ilmi metotları" tanımıyor ve kullanamıyorlar. Daha da acısı, bazı öğretim üyeleri, çocuklarımıza ve gençlerimize "ilmi tavır" yerine, "ideolojik ve felsefî tavırlar" kazandırarak onları iyice şaşırıyorlar. Basın yayın organlarının ve siyasi kadroların bu konudaki etkileri de ayrı..."¹²⁸

Tezimizin başından itibaren görüldüğü üzere, Arvasi ile ilgili bilgileri, hep, tanıyanların dilinden aktardık. Metod ile ilgili bu yazımızı M. Necati Özfatura'ya bırakıyoruz. O, Arvasi'nin metodu hakkında şunları yazmaktadır:

"Benim tanıdığımdan vefatına kadar prensiplerinde hiçbir değişiklik olmadı. Sohbet esastıydı. Tabi yazıyla hizmet ettiği gibi en fazla hizmeti sohbetleriydi. Hiçbir korkusu olmadan konuşurdu ve her konuştuğu şey de İslâmî çerçeve içindeydi. Şiddeti şiddetle kınardı. Her şeyin tanınan haklar çerçevesinde yapılmasını isterdi. Kanunlara karşı gelinmemesini isterdi. Telkin ve ikna yolunu seçerdi.

Bana bir gün abi dedi;

"Vefat edersem gözüm açık gitmez. Ben içimde ne varsa sohbetlerimle ve yazılarımla anlattım" dedi.

Ben de dedim ki; "Ahmet abi ben ise anlatmak veya yazmak istediklerimin ancak %30'unu yazabildim. Daha %70 yazamadığım, söylemek isteyip de söyleyemediğim şeyler var." Ahmet Abi bunları dinlerken; "Abi ben senin sırdaşındım hatta aile efradına dahi bazı ifşa etmediğim şeyleri sana emanet ettim. Ama gerek sağlığımda gerek ölümünden sonra bunları muhafaza et" dedi. Bunun üzerine ben; "Abi sen benden iki yaş küçüksün, hemen ölümü niye (ki o zamanlar sıhhati gayet iyiydi) niye söylüyorsun." O da; "Allah-u Teala bilir ama öyle sanıyorum ki, sen benden sonra bir müddet daha yaşayacaksın" dedi. Gerçekten de öyle oldu.

Kendisi rüyalardan ilham alırdı. Gördüğü bir çok rüya vardı. İmam Rabbani Hz. ile yakın ilgisi vardı. Derdi ki; "Âdetâ İmam-ı Rabbani Hz. 'nin tasarrufu altındayım ve tek kelime yok ki mektubatta İslâm'ın esaslarına aykırı olsun." Bir gün de ayrıca; "Hepsi için iddia etmiyorum ama çoğu için söylüyorum, kalemi tutan benim ama yazan ben değilim. Bir daha deseniz aynı şeyleri söyleyemem, aynı şeyleri yazamam" dedi"¹²⁹.

Ayrıca Özfatura, Arvasî Hoca'nın gençlere şu tavsiyelerde bulunduğunu da belirtmektedir:

"Peygamber Efendimizin sünnetine ve onun temiz varislerinin yoluna uyun" derdi. Sohbetleri ve yazıları sade bir anlatım, yumuşak ve ikna edici bir üslûba sahip idi. İnançlı gençlerin öldürülmesi ve işkence görmesi, hastalığının tek sebebidir. Onları evlatları gibi severdi. Hayatı çile, iftira, soruşturma ve sürgünlerle, hapiste geçti. Çok cesur idi. "Ölümden korkan, İslâmiyet'e hizmet edemez." derdi. 1980 öncesi gece gündüz ölüm tehditleri ve kendine tevcih edilen silahlar altında geçtiği

¹²⁸ Age., s.45.

¹²⁹ Mustafa Necati Özfatura. Feyz Dergisindeki Mülâkatı, S. 79, s. 10.

Tezimizin başından itibaren görüldüğü üzere, Arvasi ile ilgili bilgileri, hep, taniyanların dilinden aktardık. Metod ile ilgili bu yazımızı M. Necati Özfatura'ya bırakıyoruz. O, Arvasi'nin metodu hakkında şunları yazmaktadır:

“Benim tanıdığımdan vefatına kadar prensiplerinde hiçbir değişiklik olmadı. Sohbet esasıydı. Tabii yazıyla hizmet ettiği gibi en fazla hizmeti sohbetleriydi. Hiçbir korkusu olmadan konuşurdu ve her konuştuğu şey de İslâmî çerçeve içindeydi. Şiddeti şiddetle kınardı. Her şeyin tanınan haklar çerçevesinde yapılmasını isterdi. Kanunlara karşı gelinmemesini isterdi. Telkin ve ikna yolunu seçerdi.

Bana bir gün abi dedi;

“Vefat edersem gözüüm açık gitmez. Ben içimde ne varsa sohbetlerimle ve yazılarımla anlattım” dedi.

Ben de dedim ki; “Ahmet abi ben ise anlatmak veya yazmak istediklerimin ancak %30'unu yazabildim. Daha %70 yazamadığım , söylemek isteyip de söyleyemediğim şeyler var.” Ahmet Abi bunları dinlerken; “Abi ben senin sırdaşındım hatta aile efradına dahi bazı ifşa etmediğim şeyleri sana emanet ettim. Ama gerek sağlığında gerek ölümünden sonra bunları muhafaza et” dedi. Bunun üzerine ben; “Abi sen benden iki yaş küçüksün, hemen ölümü niye (ki o zamanlar sıhhati gayet iyiydi) niye söylüyorsun.” O da; “Allah-u Teala bilir ama öyle sanıyorum ki, sen benden sonra bir müddet daha yaşayacaksın” dedi. Gerçekten de öyle oldu.

Kendisi rüyalarından ilham alırdı. Gördüğü bir çok rüya vardı. İmam Rabbani Hz. ile yakın ilgisi vardı. Derdi ki; “Âdeti İmam-ı Rabbani Hz. 'nin tasarrufu altındayım ve tek kelime yok ki mektubatta İslâm'ın esaslarına aykırı olsun.” Bir gün de ayrıca; “Hepsi için iddia etmiyorum ama çoğu için söylüyorum, kalemi tutan benim ama yazan ben değilim. Bir daha deseniz aynı şeyleri söyleyemem, aynı şeyleri yazamam” dedi¹²⁹.

Ayrıca Özfatura, Arvasî Hoca'nın gençlere şu tavsiyelerde bulunduğunu da belirtmektedir:

“Peygamber Efendimizin sünnetine ve onun temiz varislerinin yoluna uyun” derdi. Sohbetleri ve yazıları sade bir anlatım, yumuşak ve ikna edici bir üslûba sahip idi. İnançlı gençlerin öldürülmesi ve işkence görmesi, hastalığının tek sebebidir. Onları evlatları gibi severdi. Hayatı çile, iftira, soruşturma ve sürgünlerle, hapiste geçti. Çok cesur idi. “Ölümden korkan, İslâmiyet'e hizmet edemez.” derdi. 1980 öncesi gece gündüz ölüm tehditleri ve kendine tevcih edilen silahlar altında geçtiği halde, bir an olsun korkmadı. Yazan kalemini, konuşan dilini ehli sünnet büyüklerine bırakırdı. Üzerinde insana tesir eden bir cazibe gücü vardı. Ehli sünnet büyüklerinin tasarrufu himmet ve bereketi bir zırh gibi her an üzerinde idi. Dinlemesini bilirdi ve münakaşaya açık idi. Gençlere daima sevgili ve şerefli Peygamber Efendimizin güzel ahlâkıyla ahlâklanmalarını, namazlarını asla ve asla terk etmemelerini, fitne çıkarmamalarını, ilmiyle âmil ve ihlaslı olmayı tavsiye ederdi¹³⁰.

¹²⁹ Mustafa Necati Özfatura. Feyz Dergisindeki Mülâkatı, S. 79, s. 10.

¹³⁰ Agm., s. 1.

III. BÖLÜM

ARVASÎ'NİN EĞİTİM ve DİN EĞİTİMİ ile İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.1. Arvasî'nin Eğitim Anlayışı

Arvasî, sosyologların bazılarının tarifine göre “geri kalmış ülkeleri, problemlerini önem sırasına koyamayan ve ele alamayan ülkeler” olarak tarif etmektedir¹. Ülkemizin millî ve çağdaş konumu açısından eğitim, öncelikle ele alınması gereken sosyal bir meseledir. Bu nedenle, Arvasî'nin eğitimimizin nasıl olması gerektiğine dair, tavsiye ve teklif niteliğinde yazıları bulunmaktadır. Milli Eğitim ve Kültür dergisinin birinci sayısında ve derginin ilk makalesini teşkil eden, yirmi sayfalık “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi” başlıklı makalesi bunlardan birisidir. Bu makale aynı zamanda, Arvasî'nin eğitimle ilgili görüşlerini de özetlemektedir².

Arvasî, kendi mefkûresi doğrultusundaki eğitim görüşünü, eserlerinde, gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarında, konferanslarında ve özel sohbetlerinde ortaya koymuştur. Biz de, bu verilere göre, onun eğitim görüşünü çeşitli yönleriyle ifade etmeye ve bulgularımızı aktarmaya çalışacağız. Bizim için, Türk-İslâm Ülküsü eserinin birinci ve üçüncü ciltleri, Eğitim Sosyolojisi, yukarıda da belirtildiği gibi “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi” makalesi ve eğitimle ilgili diğer köşe yazıları, iyi bir kaynak materyali oluşturmaktadır.

Dinî eğitim-öğretim ve İslâm terbiye sistemi... konularına geçmeden önce, Arvasî'nin eğitim anlayışını işlemeyi uygun gördük.

Arvasî, her şeyden önce realist ve aynı zamanda idealist bir eğitimcidir. Bu nedenle eğitimin mahiyeti, amaçları ve niteliği hakkındaki düşüncelerini kitaplarında, gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarında, konferanslarında serpiştirilmiş bir şekilde ortaya koymuştur. 1975- 1978 yıllarında, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaparken Eğitim Sosyolojisi kitabını yazmış ve burada, eğitim anlayışı ile ilgili görüşlerini okuyucusuna sunmuştur.

Onun eğitim hakkındaki görüşlerine geçmeden önce, yakın arkadaşlarından Sâkin Öner'in “Türk-İslâm Ülküsü Mütefekkirinin Eğitimle ilgili Düşünceleri” başlıklı makalesinde, Arvasî'nin eğitimci yönü hakkındaki yazdıklarını nakledeyim:

Merhum S. Ahmet Arvasî, her şeyden önce bir eğitimciydi. Hem de, büyük bir eğitimciydi. Onun bu yönünü, muarızları ve düşmanları bile ittifakla kabul etmişlerdi. Kader bize, meslek hayatının son yıllarında (1975-1978) üç yıl kadar birlikte çalışma fırsatını verdi. Arvasî Hoca, benim müdür baş yardımcılığını yaptığım Atatürk Eğitim Enstitüsünde, meslek dersleri öğretmeni olarak vazife

¹ Seyyid Ahmet Arvasî. Eğitim Sosyolojisi, Burak Yayınevi, Aralık 1995, İstanbul, s. 16.

² Arvasî, “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 1, Aralık 1978, ss. 3-22.

yapıyordu. Branşında söz sahibiydi. Zaten bunu, okuttuğu eğitim sosyolojisi dersinin tek kitabını yazarak da, ispatlamıştı. O tarihlerde, terör ve anarşi doruk noktasındaydı.

Okullarda işgaller ve boykotlar bir türlü gündemden inmiyordu. Arvasî Hoca, buna rağmen her zaman olduğu gibi, derslerinde bir ilim adamının namus anlayışıyla, taviz vermeden ders konularını işliyor, fikirlerini savunuyordu. Doğu ve Batı'nın bütün psikolog, sosyolog ve filozoflarının fikirlerini çok iyi bildiğinden, onunla tartışma cesaretini gösterenler, sürekli kaybediyorlardı. Bu yüzden, aşırı sol militanlar, tesir altında kalmamak ve ideolojilerini zaafa uğratmamak için, sempatanlarıyla birlikte, Hoca'nın derslerine girmemeye başladılar. Hattâ, o günlerin bazı sol fraksiyon dergilerinde, Hoca'dan "Ülkücülerin ideoloğu" sıfatıyla söz ediliyor ve militanlara hedef gösteriliyordu. Fakat, o, bunlardan yılmıyor ve ders dışındaki zamanlarında Türk gençlerine, Türk-İslâm Ülküsü'nü konferanslar ve seminerler halinde anlatıyordu. Evinde geçirdiği birkaç saat içinde bile İstanbul'dan ve yurdun çeşitli yerlerinden gelen sevenleri ile çeşitli memleket meseleleri hakkında hasbihâl ediyordu. Okuma ve yazma alışkanlığına ise, son nefesine kadar, aralıksız devam etti. Sanıyorum kendisine ve ailesine ayırdığı özel bir vakti yoktu. Okulda ders dışı zamanlarda, bizlerin yanına gelerek, Enstitünün genç idareci ve öğretmenlerinin sıkıntılarına ortak olur, müşküllerini çözmelerine yardım ederdi. Kısacası, o, sadece öğrencilerin değil, biz idareci ve öğretmenlerinde hocasıydı. O yüzden, 1978 Mart'ında yurdun çeşitli yerlerine sürgün edilen 24 idarecinin yanında, öğretmen olmasına rağmen, Arvasî Hocamız da yer almıştı. Öğretmenlik mesleğinin kara sevdalısı olduğu halde, sürgün edildiği Kırşehir ve İstanbul-Ümraniye'de, çalışma ve hizmet etme imkanı bulamadığı için, emekli olmak zorunda kaldı. İnanıyorum ki, müsait şartlar olsaydı, yaş haddine kadar mesleğini sürdürürdü"³.

3.1.1. İnsan Merkezli Eğitim

Daha önce de belirtildiği gibi, Arvasî, eğitim konusu üzerinde yazılarını yazarken, sürekli insanı merkez itti. Onun insan merkezli eğitimdeki maksadı, kaliteli insanların memleket meselelerinde aktif rol almaları, kalkınmada ve milli kültürün muhafazasında etkin bir fonksiyona sahip olmaları sebep teşkil etmektedir. "Eğitimin Ham Maddesi İnsandır" başlıklı makalesinde konumuzla ilgili şunlar yazmaktadır:

"Eğitimin hedefi insanı işlemektir. İnsan, canlı, cansız varlıklar içinde işlenmeye, gelişmeye en çok elverişli olanıdır. Hiçbir canlı, eğitimden insan kadar istifade edemez. Yine hiçbir canlı, insan kadar eğitime muhtaç değildir.

İnsan, diğer canlılarla mukayese edildiği zaman görülür ki, doğumdan itibaren büyük bir biyolojik ve psikolojik potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin çok önemli irsi temel ve sınırları bulunmakla beraber müsait bir çevre bulunduğu zaman veya elverişli bir ortam hazırlandığı zaman insanın esaslı bir gelişme kaydettiğini görmekteyiz. Aksi durumda gelişme ya çok ağır olmakta, ya durmakta veya pek olumsuz şartlarda gerilemelere şahit olunmaktadır.

³ Sâkin Öner. "Türk-İslâm Mütefekkirinin Eğitimle ilgili Düşünceleri", Ufuk Çizgisi Dergisi, S. 4, Ocak 1990, s. 21.

Biz, toplumların, insanın eğitimine önem verdiklerini, bu konuda esaslı fedakârlıklara katlandıklarını görüyoruz. Gerçekten de hiçbir toplum, insanın işlenip geliştirilmesine ilgisiz kalmamaktadır. Bu ilginin derecesi, bütün toplumlarda aynı seviyede olmamakla beraber önemli gözükmektedir”⁴.

Arvasi, eğitilmiş kadrolara önem verilmesi gerektiğini hep söyleme gereği duymuştur. Çünkü, günümüzde ekonomik, sosyal, kültürel ve politik savaşları çok iyi yetiştirilmiş “aydın ve eğitilmiş kadrolar” vermektedir. Ona göre, böyle bir kadrodan yoksun olan ülkelerin bu savaşlardan yenik çıkması kaçınılmazdır. Bir ülkeyi geri bırakmanın ve sömürgecinin en kestirme yolu, o ülkenin eğitimini baltalamak, o ülkeyi milli ve çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek bir eğitimden mahrum kılmak, yetiştirilmiş elemanlarını israf etmek veya çalıp götürmektir⁵.

Arvasi’ye göre millî eğitimin görevi, bir milleti top yekûn kavramak, tek tek sahip oldukları potansiyeli, milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre kalitesini artırmak üzere plânlamak, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bir güç haline getirerek, ferdî ve içtimâî planda mutlu kılmak olmalıdır⁶.

Arvasi’ye göre, eğitim ve öğretimin faaliyetlerinde asıl hedef olan ve her türlü kalkınmanın temel unsurunu teşkil eden insanın, müsbet bir şekilde değerlendirilmesi önemli bir yer işgal etmektedir. Bununla ilgili olarak, “Her Türlü Kalkınmanın Temeli: İnsan...” başlıklı yazısında, iktisadî kalkınma ve insan unsurunun rolü konusu işlenmiştir.

Gerçekten de iktisadî ve içtimâî bakımdan güçlenmek isteyen bir cemiyetin kudretli olabilmesi için her şeyden önce, “insanını” muhtaç olduğu eğitim ve öğretimden geçirmek zorundadır. Arvasî, güçlü siyasî kadrolara, dünyaya yön verecek diplomatlara, en ileri teknolojik hamlelerle “millî ham maddeyi” işleyip yoğuran aydınlara sahip olmak için, “millî ve çağdaş bir maarife” muhtaç olduğunu savunmaktadır. Arvasî’ye göre, güreş minderlerinde, stadyumlarda, parkurlarda, hipodromlarda, sahalarda başarılı olacak beden ve ruh sağlığı yerinde, millî ruh ve şuurla yetiştirilmiş nesiller ve “altın adamlar” ancak böyle bir maarifle cemiyete kazandırılabilir. Eğer maarif, bu şuuru veremiyorsa, tepeden tırnağa kadar yanlışlıklar ve çıkmazlar içindedir⁷. Bu görüşlerde olan Arvasî, insan mefhumunun kalkınmadaki önemini ve bu hususta eğitim sistemlerine büyük görevlerin yüklendiğini şu sözleriyle ortaya koymaya çalışmıştır:

“Ben kesin olarak inanmaktayım ki, içinde ülkemizin de bulunduğu İslâm dünyası, her şeyden önce, idealist ve güçlü “pedagoglara” (terbiyecilere) , kendi kültür ve medeniyet değerlerine bağlı, iyi yetiştirilmiş ve mesleğinin erbabı “seçkin bir eğitim ve öğretim kadrolarına” muhtaçtır. Böyle “ terbiyecilerin” ve “kadroların” yetişmesi ve verimli kılınması için, hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalıdır. Belki, yatırımların en pahalısı ve uzun vadeli “insanına yapılan yatırımdır”, ama, bu gerçek yatırımdır ki, cemiyetleri silkip ayağa kaldırabilmektedir. Gösterişli ve açık yatırımlarla kitlelerin gönlünü çelmeye alışmış politik kadrolara pek cazip görünmese de tarih, “insana yatırım yapan devlet adamlarından” övgü ile söz eder ve onları yüceltir.

⁴ Arvasî, “Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi”, s. 3.

⁵ Bizim Ocak Dergisi, S. 43, Ekim 1987, s. 24.

⁶ Agm., s. 24.

⁷ Arvasî, Hasbihâl, c. 2, s. 317.

Yapılacak iş bellidir. Takip edeceğimiz “eğitim felsefesi” ni şurdan burdan aktarmayacağız, kendi milli ve mukaddes değerlerimiz arasında arayacağız; eğitim ve öğretiminin programı ve müfredatı, tamamı ile bizi ifade ve temsil edecektir; kendi kültür ve medeniyetimizi geliştirici bir rota çizeceğiz; kendi insanımızı objektif testlerle “genel” ve “özel yetenekler” bakımından tasnif edip eğitim ve öğretime tabi tutacağız; eğitim ve öğretimde “fırsat ve imkan eşitliği” tanıyarak herkese gelişme kapısı açacağız; kendi yer altı ve yer üstü zenginliklerimizi, bizzat kendi kadrolarımızla ve kendi ellerimizle kuracağımız fabrikalarda değerlendirmek üzere, güçlü bir teknoloji oluşturacağız; çağdaş ilmi gelişmeleri, günü gününe takip edip tali ve terbiyemize katacağız; laf üreten mektepler yerine, iş ve aktiviteye dayalı müesseseler kuracağız; mesleki ve teknik öğretime ağırlık vereceğiz; üniversitelerimizi, milli kalkınmamızın araştırma ve yönlendirme merkezleri haline getireceğiz; kalite buhranı doğurmadan, herkesin bir iş ve meslek sahibi olmasını sağlayacağız...”⁸

Arvasî Hoca'nın yukarıdaki makalelerinden de anlaşılacağı üzere, bir ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde en önemli unsur hiç şüphe yoktur ki, insandır. İnsanı gerekli eğitim ve öğretimden geçiremeyen ülkelerin yer altı ve yerüstü zenginlikleri de tatmin edici derecede değerlendirilemez. Bir ülkenin kalkınmışlık ve gelişmişlik seviyesini öğrenmek istersek, onların eğitim ve öğretim konusundaki başarılarını ortaya koymamız yeterlidir⁹.

3.1.2. Eğitim – Kalkınma İlişkisi

Eğitim, toplumun bu günkü ihtiyaçlarına ve yarın doğacak ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde toplumun hem sürekliliğini hem de gelişmesini temin etmek üzere, insanlar tarafından kurulmuş bir teşkilattır¹⁰. Buna bağlı olarak, ülkelerin kalkınması, ülke insanların eğitim düzeyiyle doğru orantılıdır. Eğitilmiş insan unsuru kalkınmada önemli fonksiyonlar icra eder. Bunun yanında eğitimin vasfı da çok önemlidir Zira, her eğitim programı, insanları ve ülkeleri huzura ve mutluluğa götürmediği gibi, bilimde ve teknikte de başarıya sebep olamaz. Arvasî, “Kalkınmada Eğitimin Rolü” başlıklı yazısında eğitimin kalkınmadaki önemi üzerindeki düşüncelerini ortaya koymuştur¹¹. Ona göre, Batı ülkelerinin gelişmişliği, ekonomik gücü fabrikalardan, barajlardan ve yollardan çok “eğitilmiş kadrolardan” kaynaklanmaktadır¹². Hiç şüphesi, ülke kalkınmasında fabrikaların, kara, deniz ve hava yollarının, barajların ve köprülerin, otobanların çok önemli bir yeri vardır. Fakat Arvasî'ye göre, kalkınma, bütün bunların ötesindedir; tamamı ile millî ve çağdaş bir eğitim-öğretim meselesidir. Bunu Arvasî, şöyle açıklamaktadır:

“Bir çokları, kalkınmadan söz ederken ülkeyi saran fabrika bacalarını, kara, deniz ve hava yollarını, barajları, köprüleri... hayal eder. Hiç şüphesiz, kalkınmanın çok önemli yönüdür bunlar. Fakat, bizim kanaatimize göre, kalkınma bütün bunların

⁸ Arvasî, Hasbihâl, c. 2, Burak yayınevi, Birinci Baskı, Kasım 1990, İstanbul, s. 318.

⁹ Arvasî, Emperyalizmin Oyunları, Burak Yayınevi, Aralık 1996, İstanbul, s. 169

¹⁰ Hasan Ali Koçer. “Genel Eğitimin Bütünlüğü İçinde Din Eğitiminin Yeri”, Türkiye Din Eğitimi Semineri I, İlahiyat Vakfı, Ankara-1981, s. 22.

¹¹ Arvasî, T.İ.Ü., c. I, s. 348.

¹² Age., s. 349.

ötesindedir; tamamı ile milli ve çağdaş, güçlü bir milli eğitim meselesidir. Bugün, surf petrolün sağladığı imkânlarla, zengin ve müreffeh yaşayan birçok Orta-Doğu ülkesi görüyoruz. Bunların dışarıdan getirilen makinaları, motorları, rafinerileri, lüks ve konforları vardır. Muhteşem konaklarda oturmakta, geniş caddelerde “kadillac” koşturmaktadırlar. Dışarıdan bakıldığında Almanya’dan daha mamur, Fransa’dan ve İngiltere’den daha canlı gözükmektedirler. Ama, işin iç yüzünü kurcalarsanız, facia bütün çıplaklığı ile meydana dökülür. O zaman anlarsınız ki, bütün bir milleti kavrayıp milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre “eğitmeyen” bir ülkenin gerçekten kalkınması mümkün değildir. Bir ülke, her şeyden önce, “insan unsurunu” ilmi ve milli bir planlama ile işleyip geliştiremedikçe kalkınmış olamaz”¹³.

Ayrıca Arvasî, kalkınmak için şart koştuğu idealindeki eğitim anlayışını da şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir milletin en zengin ve en hayati potansiyeli madenlerinden, bitkilerinden ve hayvanlarından önce insanlarıdır. Petrol denizleri tükenir, demir dağları erir, ırmaklar kurur, barajlar dolar, fakat, fonksiyonel eğitimin gücü, kendini yenileyip durur. Bir ülkenin en sağlam, hatta en kısa kalkınma yolu eğitimden geçer. Fakir bir ülke kalkınmak mı istiyor? Her türlü ızdırabı göze alarak milletini milli ve çağdaş bir eğitimden geçirerek ayağa kalkma iradesinden asla vazgeçmemelidir. Millet, her türlü fedakârlığa katlanarak, eğitimin finansmanı için gerekli desteği sağlamaya ikna edilmelidir. Ancak, bu eğitim, milliyetçi ve medeniyetçi karakterini ısrarla korumalıdır. Böyle bir eğitim, çok iyi yetişmiş, Türk-İslâm kültür ve medeniyetine yürekten inanmış, kendi branşında milli ve beşeri tecrübeleri çağdaş kriterlerden geçirerek kazanmış, milliyetçi, ahlâkçı ve ülkücü eğitim ve öğretim kadroları ile başarılıdır. Yine böyle bir eğitim, çağdaş, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik savaşları başarabilecek bilgi, maharet, davranış ve değerlere sahip “birinci sınıf uzmanlar” yetiştirmek üzere teşkilatlanmalı ve bu kadroların rehberliğinde çalışan her meslekten teknisyenleri ve yardımcılarını hazırlamalıdır. Bütün vatan çocukları, kendi kabiliyet sınırlarının somuna kadar gelişmek fırsat ve imkanını bulabilmelidir”¹⁴.

Kalkınmayı, “potansiyel olarak mevcut bulunan bütün yeraltı ve yerüstü zenginliklerini işleyerek ve değerlendirerek çağdaş ölçüler içinde harekete geçirmek” şeklinde tarif eden Arvasî, devletimizin ekonomik kalkınmasına paralel olarak milli şahsiyetin de korunmasını arzulamaktadır. Bu nedenle, “Türk milleti, iktisadî yapı değişmelerine rağmen, kendi milli ve mukaddes hüviyetini ve şahsiyetini koruyarak muasırlaşmanın yolunu bulacaktır. Esasen, Türk milleti, çeşitli vesilelerle bu tavrını ortaya koymuştur ve koymaktadır. Artık, herkes görmeli ve anlamalıdır ki, milletimiz dininden, dilinden, tarihinden, milli ve mukaddes değerlerinden taviz vermeden muasırlaşmak ve kalkınmak istemektedir. Türkleşmek, İslâmlaşmak ve muasırlaşmak Türk’ün asla vazgeçemeyeceği, milli ve mukaddes bir program haline gelmiştir. Kim ne derse desin, şimdi milyonlarca genç, yepyeni bir heyecanla muasır Türk-İslâm kültür ve medeniyetini yeniden ihya etme ümidi içinde, geleceğe hazırlanmaktadır. Bu, Türk’ün “rönesansı” olacaktır” diyerek düşüncelerini ortaya koymuştur¹⁵.

¹³ Age., s. 348.

¹⁴ Arvasî, T.İ.Ü., c. 1, Burak Yayınevi, Beşinci Baskı, İstanbul 1989, s. 349.

¹⁵ Arvasî. Milletlerin İtibarı, Burak Yayınevi, İstanbul, Aralık 1996, s. 9.

Arvasi, Eğitim-kalkınma ilişkisi hakkındaki düşüncelerini, Eğitim Sosyolojisi eserinde de okuyucularına yansıtmaktadır. Netice itibariyle, bu eserinde mevzumuzla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

“Eğitim, diğer sosyal kurumları esaslı bir biçimde etkilemektedir. Bu sebepten kalkınmak, gelişmek, çağdaşlaşmak isteyen her ülkenin yöneticileri eğitim konusuna gereken önemi ve değeri vermek zorundadır. Bir ülkenin geri kalmışlığı aslında insanının geri kalmışlığı demektir. Eğitim sorunlarını halletmemiş bir ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayatı çetin sorunlarla karşı karşıya demektir. Çünkü, sosyal hayatın oluşumunda temel değer insandır. İnsan bir ülke için en önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve politik güç kaynağıdır. İnsan cahil ve geri kalmış veya bırakılmış bir ülkenin sosyal hayatı da, kültür hayatı da, ekonomik hayatı da, politik hayatı da perişandır. Madenleri de, bitkileri de, hayvanları da verimsiz, cılız ve çelimsiz olur. İnsanı eğitimle işleyen bir ülkenin her şeyi işlenmiş olur. Aksi halde dağları demir cevheri ile dolu, ovaları bereket taşıyan ırmaklarla sulanmış topraklara sahip ve yer altından petrol fışkıran bir ülke dahi olsanız ve insanların eğitilmemişse yine geri kalmış bir ülke olmaktan kurtulamazsınız. Bugün bu durumda bulunan petrol zengini bazı ülkeler için “kalkınmadan zenginleşen” ülkeler terimi kullanılmaktadır. Görülüyor ki, kalkınmak, bizi yabancılaştırmadan çağdaşlaştıran bir eğitim ile mümkün olmaktadır. Almanya İkinci Dünya Savaşında yerle bir edilmişti, ama bugün, o savaşa katılmayan ülkelere nazaran çok daha ileri durumda bulunmaktadır. Savaş onların yalnız maddi durumlarını yok etmişti, ama eğitilmiş zekalar ise bunu kısa zamanda başarabilmişlerdi. Aksi halde, dünyanın en ileri ülkesini, geri kalmış bir millete teslim etseniz bile eğitilmemiş insanlar, bu ülkeyi ileri götürmek şöyle dursun, yerinde tutamaz, kısa zamanda geri kalmış ülke durumuna dönüştürürler”¹⁶.

3.1.3. Eğitimin Sosyal Boyutu

Eğitim içtimâî bir vakiadır. Sosyal olgu, “belli sosyal fonksiyonlar içinde kendine has bir sosyal yapıya ulaşmış sosyal kurumları ve değerleri” ifade eder. Bunlar, inkar edilmez birer sosyal realiteye sahiptir. Eğitim, içtimâî bir olgu olarak, toplumların hayatında daima var olagelmıştır¹⁷.

Eğitim, temel itibariyle, sosyal içerikli bir yapıya sahiptir. Sosyal bir kurum olan eğitim, ancak, gurup içinde mümkün merteye icra sahası bulabilir. Sosyologlar eğitimi, “sosyal etkileşim işi” olarak algırlar. “Fert, yalnız başına kalırsa eğitim imkanını yitirir. Eğitim, aileden başlayarak gittikçe genişleyen bir sosyal çevreden etkilenmeyi gerektirir. Kişinin sosyal çevresi daraldıkça, etkileşme (interaction) imkanı azalacağından sosyalleşme ve kültürleşme bakımından fakir olur”¹⁸.

Yukarıda görüldüğü gibi, sosyal bir olgu olan eğitim, aynı zamanda sosyal bir etkileşim meselesidir. Aslında sosyal ortama giren ferdi açıdan eğitim, bir bakıma etkileri biriktirme ve kişiliğinde bir senteze ulaştırma işidir. Herkesin kişiliğini bu etkileşime borçlu olduğunu belirten yazarımız, insanlar arasında cereyan eden etkileşim biçimlerini şöyle tasnif etmektedir:

¹⁶ Arvasi, Eğitim Sosyolojisi, s. 26.

¹⁷ Arvasi, Eğitim Sosyolojisi, s. 19.

¹⁸ Age., s.25.

- "a- Fertler arası etkileşim,
 b- Fert-grup etkileşimi,
 c- Gruplar arası etkileşim,
 d- Nesiller arası etkileşim."¹⁹

Fertler arası etkileşim, arkadaşlık ilişkilerinin tabii bir sonucudur. Arkadaşlar birbirini etkileyerek değişime uğrarlar. Bu konuda ata sözlerimizin esaslı tespitleri vardır. "Arkadaşını söyle, kim olduğumu söyleyeyim", "üzüm üzüme baka baka kararır" gibi.

Fert-grup etkileşimine ise, liderlerin ya da öğretmenlerin fonksiyonunu misal verebiliriz. Arvasi de "Biz, öğretmenin kendisine teslim edilen grupları milli hedeflere ve programlara uygun bir tarzda etkileyerek, liderlik vasıfları yüksek, olumlu bir kişilik geliştirecek şekilde yetiştirmek zorundayız. Öğrencilerini milli hedeflere ve pedagojik gereklere göre etkileyemeyen bir öğretmeni haklı olarak beğenmeyiz" demektedir²⁰.

Toplumsal eğitimi hep ön planda tutan Arvasi, toplumun başlı başına bir , eğitim alanı olduğunu, çağdaşlaşmayı da ancak, çağdaş dünyanın sosyal etkileşiminden yararlanarak yakalayabileceğimizi söylemektedir²¹.

Ayrıca Arvasi, "Eğitim Sosyal Bir Varlıktır" başlıklı yazısında, eğitimin sosyal boyutu üzerinde durmakta ve eğitimde etkileşimin önemine dikkatleri çekmektedir: Şöyle ki, "Psikolojinin tek başına eğitim olayını açıklayamayacağı açıktır. Eğitim, bir sosyal etkileşim işidir. Fert, yalnız başına kalırsa, eğitim imkanını yitirir. Eğitim bir sosyal müessesedir ve ancak bir grup insan içinde mümkün olabilmektedir. Eğitim, aileden başlayarak gittikçe genişleyen bir sosyal çevreden etkilenmeyi gerektirir. Kişinin sosyal çevresi daraldıkça, etkileşme imkanı azalacağından sosyalleşme ve kültürleşme bakımından fakir kalır" düşüncesindedir. Ayrıca Arvasî, sosyoloji açısından eğitimin görevinin nesiller arası kültür naklini gerçekleştirmek olduğunu şu sözleriyle savunmaktadır:

Eğitim bir grup işidir ve tarih boyunca bütün insan gruplarında mevcut bulunmaktadır. Gerçekten de tarihte, eğitimden yoksun bir tek insan toplumu gösterilemez. En ibtidai gruplarda dahi, eğitim "yaygın" olarak varlığını sürdürmüştür. Gruplarda, eğitim faaliyetleri "okul" faaliyetlerinden öncedir. İnsan grupları, "sosyal miraslarını" nesilden nesile "yaygın bir eğitim" ile aktara gelmektedirler. Her toplumun, tarih boyunca "giderayak edindiği bir tecrübe hazinesine " sahiptir. Bu hazine, nesilden nesile geçerken zenginleşerek zamanımıza kadar gelmiştir. Zaten, Canlılar içinde atalarının tecrübelerinden faydalanabilen tek canlı insandır. İnsan, tarih yapabilen ve tarihten istifade edebilen tek canlı olabildiği için güçlü medeniyetler kurabilmektedir. İnsan, tabiattan kültüre sıçrayabilen, bu kültürü biriktirebilen ve nesilden nesile aktarabilen bir canlı olabildiğinden, diğer canlılar üzerinde hakimiyet kurabilmektedir.

İnsan için, bir insan toplumu için en büyük felaket, atalarının sosyal mirasına tevâriis edememesi olacaktır. Böyle bir felakete uğrayan insan ferdi, nesli ve grubu yapayalnız kaldığını ve ibtidai bir hayata mahkum olduğunu görecektir. Bir millet , çeşitli tertiplerle atalarının tarih miraslarından mahrum bırakılırsa böyle bir

¹⁹ Age., s. 73.

²⁰ Age., s.73.

²¹ Age., s.25.

tehlikeye maruz kalmanın ötesinde, yabancı milletlerin kültür baskısı altına düşerek kısa zamanda sömürgeleşir"²².

Arvasi, eserlerinde eğitimin sosyal boyutunu ele alırken "sömürge eğitime" de genişçe yer vermiştir²³. Siyasî açıdan bakıldığında en azından iki tip eğitim vardır. Birincisi milleti hür, şahsiyetli, şerefli ve müstakil kılan "Millî Eğitim"; ikincisi ise, yabancı emel ve niyetlere göre plânlanmış, milleti esir, zelil, şerefsiz kılan "sömürge eğitimi" şeklinde bir taksimatta bulunan Arvasî, milliyetçi bir eğitimin, sömürgeci bir eğitime karşı müsbet alternatif oluşturduğunu belirterek, "milliyetçi eğitimi" şöyle açıklamaktadır:

*"Milliyetçi eğitim, sömürge eğitime, kültür emperyalizmine, beyin göçüne, ilim adamı korsanlığına, yıkıcı, bölücü eğitime, kalite buhranını artıran eğitime, millete ve devlete ters düşen eğitime, halk-aydın çatışmasını teşvik ve tahrik eden eğitime, vatan ve millet çocuklarının tümünü bağrına basmayan ve kabiliyetleri ölçüsünde geliştirmeyen eğitime, eğitimi bir zümrenin imtiyazı durumuna getiren eğitime paydos diyen eğitimidir. Kısacası milliyetçi eğitim kendi ülkesinde yabancı okullar ve yabancılaştırıcı okullar barındırmayan eğitimidir. Kendi milletine ve insanını yabancılaştırmadan çağdaş, sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik savaşa hazırlayan eğitimidir"*²⁴.

3.1.4. Eğitimin Milli Karakteri

Eğitimde "milliliği" ön planda ele alan eğitimcilere göre, eğitim, diniyle, töresiyle, ahlâkıyla, folkloruyla kısaca her şeyiyle millîdir, millî değilse de millî olmalıdır²⁵. Çünkü, "büyük ve sağlam olan her şey millî bir köke dayanır. Bütün devletler, millî esaslar üzerine kurulmuştur. Bir milletin varlığını devam ettirmesi; o milleti meydana getiren değerlerin korunması ve nesilden nesile aktarılmasıyla mümkündür. Bu değerlerin korunması ve nesilden nesile aktarılması da millî bir eğitimle mümkün olur. Her milletin kendine mahsus bir eğitim sistemi vardır ve o milletin milli damgasını taşır"²⁶.

Bütün dünya ülkelerinde yapılan eğitim devlet kontrolünde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla eğitim politikası, devletin ve devlet idaresini elinde tutan hükümetlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi, eğitim ve öğretim iki bölümde faaliyet gösterir. Bunlardan birincisi, eğitim ve öğretimin beynelmilel tarafıdır. Fen ve tabiat ilimleri ile ilgili dersler, bu gruba girerler. Eğitimin bir ikinci tarafı da vardır ki, o da eğitimin millî oluşumunu

²² Arvasî, "Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi", s. 6.

²³ Geniş Bilgi için bkz. Agm., ss. 8-12; Hasbihâl, c.2, ss. 318-327.

²⁴ Agm., s.12.

²⁵ Muammer Erdem. "Eğitim ve Öğretim Amaçları", Milli Eğitim ve Kültür dergisi, S.28, s. 13.

²⁶ Abdurrahman Küçük (Dr.). "İlkokullarda Din Eğitimi ve Öğretimi", Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, Haziran 1981, S. 10, s. 23; Geniş bilgi için bkz. Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, Şubat 1972, ss. 73-93; Rıza Kardaş. "Eğitimde Millilik", Milli Eğitim Ve Kültür Dergisi, 1980, S. 8, ss. 92-104; Necmettin Hacıeminoğlu. "Millî Devletin Kültür Politikası ve Eğitim Hedefleri", aynı dergi, ss. 123-130; Hüsnü Dikeçligil. Milli Eğitim Davamız, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1975; Müçteba Uğur. "Türkiye'de Din Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler", Milli Eğitim Ve Kültür Dergisi, Haziran 1979, S. 3, s.84; Hasan Yılmaz. "Eğitimin Millî Olmasının Anlamı ve Bu Konudaki Sorumluluklar", Türk Yurdu Dergisi, Mayıs 1995, S. 93, s. 49.

sağlayan dil, tarih, edebiyat, coğrafya, sanat tarihi, musiki ve ahlâk gibi millî kültür dersleridir. Nasıl ki, beynelmil el hüviyetindeki fen derslerinde ilmin son neticeleri mühim ise, millî kültür derslerinde de millî değerlerin yeni nesillere aktarılması öğretilmesi ve hattâ davranış haline getirilmesi o derecede mühimdir²⁷. Arvasi'ye göre, eğitim, yalnız sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesinde rol oynamaz. Belki eğitimin en önemli işi, millî kültürü geliştirerek genç nesillere aktarmasıdır. Arvasi, "Eğitim ve Millî Kültür" başlıklı yazısında şu paragraflara yer vermektedir:

"Eğitimde, başka cemiyetlerin, kısaca "beşeri tecrübenin" önemli bir yeri bulunmakla beraber, "millî tecrübe", temel ham maddedir. Eğitimin en başta gelen işi, millî kültürü genç nesillere devretmek, millî kültür malzemesini, en ileri ve en ince tekniklerle, millî şahsiyeti ve üslûbu zedelemekten işleyerek geliştirmek çağdaşlarını hayran bırakacak eserlere ulaşmak üzere insanlarına sarsılmaz bir iman, irade ve heyecan vermektir. Eğitimin asla vazgeçilmez karakteri "millî" olmasıdır. Her millet, çocuğunu, "millî bir eğitimden" geçirmektedir. Yine, her millet, eğitiminin temelinde millî kültürünü bulundurmaktadır. İsrail tecrübesi bize göstermiştir ki, bir millet, vatanını ve milletini kaybedebilir, lakin, millî ve mukaddes kültür değerlerini kaybetmedikçe yok olmaz. Aksine, millî ve mukaddes kültür değerlerini kaybetmiş, başka kültürlerle intibak etmiş bir millet artık yok olmuş demektir. Tarih, bu duruma düşmüş milletlerin mezarlığı halindedir.

Hiç şüphesiz, eğitim, millî kültürü zenginleştirmek için, başka milletlerin tecrübelerine de yer verir. Bilfarz, güzel sanatların muhtelif dallarında eğitim yapılırken, eğitim seviyesi, müsaitse, aynı konularda Japonların, Hintlilerin, Arapların, Farsların, Greklerin, Fransızların, Almanların, Hattâ Nijeryaluların estetik anlayışlarından ve eserlerinden örnekler üzerinde durulabilir. Her sahada olduğu gibi, güzel sanatlarda da "mukayeseli bir eğitime" önem verilerek "millî tecrübe" zenginleştirilebilir. Ancak, hiçbir millet başka bir milletin veya medeniyetin kopyacısı yapılamaz, yine yabancı kültür ve medeniyetlere yamanamaz. Beşeri tecrübe, asla, sadece Batı'dan ibaret değildir. Türk çocuğunu, Batı resmine, heykelciliğine, musikisine, mimarisine, dansına, düşünce zevkine göre eğitmek gayreti, eğer gaflet değilse ihanettir. Kültür emperyalizmine, yeni sömürgeciliğe hizmettir. Hele, bütün tarihi boyunca "kültür emperyalizmine" maruz kalarak millet ve devlet bütünlüğünü defalarca kaybetmiş bir millet olarak artık bu oyunlara gelmemek gerekir. Hunların, Göktürklerin, Selçukların ve Osmanlıların nasıl yıkılıp gittiklerini unutmamak mümkün müdür? Bilhassa büyük Osmanlı-Türk imparatorluğunun "kültür emperyalizmi yoluyla" nasıl parçalandığını unutmuyor muyuz?"²⁸.

Arvasî, "toplumların sosyal verasetlerini yaygın bir eğitimle nesilden nesile devrettiklerini", bu yüzden eğitimin "ham maddesinin millî ve mahallî" olduğunu, okulun görevinin ise bu ham maddeyi "çağdaş ve evrensel ölçülere göre işleyip değerlendirmek" olduğunu belirterek, okula şu görevleri yükler: "Okul, içinde doğduğu gruba yabancı düşer veya onunla çatırırsa görevini yapmakta güçlük çekmekle kalmaz, huzursuzluklara, karşılıklı zararlara da sebep olur. Eğitime düşen görev; ham, kaba ve sistemsiz olan yaygın eğitimi çağdaş verilerle düzenlemek,

²⁷ Mustafa Kafalı. "Eğitimin Millî Olması", Yeni Düşünce Dergisi. S. 68, Ocak 1983, s.5.

²⁸ Arvasi. T.İ.Ü., c. 1, s. 357.

geliştirmek, ilmî bir eleştiriye tabi tutarak, toplumu yabancılaştırmadan çağdaşlaştırmaktır. Be sebepten eğitimin vazgeçilmez niteliği “millî” olmasıdır²⁹.

Öte yandan “sosyal bir kurum” olan eğitim, sosyolojik ifadeyle bir “grup” faaliyetidir. Gruplar ise, çocuklarını ortak tecrübe ve kendi kültür değerleri içinde şekillendirip geleceğe hazırlamaya çalışırlar. Eğitimciler, böylece genç nesillerini tarihine, kültürüne ve ülküsüne yabancılaştırmadan eğitmeye çalışırlar. Arvasi, bu bağlamda, Arif Nihat Asya'nın şiirinden alıntı yapmıştır:

“Yoksa şu mermerde Yavuz,
Yoksa şu yaprakta Oğuz
Biz de yoğuz, biz de yoğuz”³⁰.

Nihat Ekici de, konumuzla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

“Eğer bir devlet okullarında, kendi millî tarihinden çok, başka milletlerin tarihini okutuyorsa; kendi millî coğrafyasından çok, çocuklarını başka ülkelerin coğrafî bilgileriyle meşgul ediyorsa; millî musikilerinin yerine, başka ülkelerin musikileri sevdireliyorsaa; kendi millî sanat ve estetik bilgilerinden ziyade diğer toplumların sanatı öğretiliyorsa; kendi millî destan ve klasiklerinden habersiz başka milletlerin destan, mitoloji ve klasikleri ezberletiliyorsa; yeni yetişen nesiller ne millî tarih şuuruna, ne millî coğrafya bilgisine, ne de millî estetik duygusuna sahip olurlar. Kendi millî yapısından habersiz, diğer toplumlar karşısında aşağılık duygusuna kapılan taklitçi birer dünya vatandaşı haline gelerek emperyalizmin oyuncuğu olmaktan kurtulamazlar. Önemli olan yabancılaşmadan çağdaşlaşmak, veya kökten kopmadan çağa ulaşmaktır. Türk gençliği için en büyük felaket; “millî kimliğin yitirilmesi, İslâmiyet'ten kopukluk ve ilim zihniyetinden uzaklık olacaktır”³¹.

Arvasî, Bizim Ocak dergisi ile yaptığı bir mülakatta, sizce eğitimin ham maddesi nedir sorusuna cevaben şunları söylemiştir:

“Her milletin eğitimi, kendi ham maddesine yönelmek zorundadır. Hiçbir milletin eğitimi, tarihine, tarihi tecrübesine, ülküsüne ters olamaz. Türk milleti kızını, oğlunu okula gönderirken öğretmenine ve yapılan eğitime güvenmelidir. Okulun millî ve manevî değerlerine sahip çıktığını onları bozmadan geliştiren ve yücelten müesseseler olduğunu görmelidir.

Okul, Çağdaş Türk-İslâm ülküsünün verildiği, Türk milletinin bir bütün halinde işlendiği, Türk devlet ve milletinin güçlendiği ve milletler arası ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik savaşta başarılı olacak nesillerin yetiştiği müesseseler olarak, milletin vicdanında ve gönlünde destek bulmalıdır. Böyle bir okulun ve böyle okullarda çalışan öğretmenlerin sosyal baremi yüksek olur. Aksi halde millet, okulunda kendi dinini, dilini, sanatını, müziğini, estetiğini oyunlarını, kendi ilim adamlarını, hukukçularını bulamazsa, kendi maddî ve manevî zenginliklerinin ihmal edildiğini görürse, öğretmene ve okula küser. Veli, öğrenci, öğretmen diyalogu bozulur, eğitimin huzuru kaçar, şevksizlik hakim olur, verim düşer”³².

²⁹ Arvasi, Eğitim Sosyolojisi, s. 23.

³⁰ Age., s. 24.

³¹ Necdet Ekici, Çağımızın Temel Çelişkisi: İdeoloji ve insan, Günalp Yay., Ankara, Mart 1993, s.16.

³² Bizim Ocak Dergisi, S. 43, Ekim 1987,s.25.

Yine Arvasi, “Eğitimde Milli ve Beşeri Tecrübe...” isimli başka bir yazısında da millî tecrübe ve beşerî tecrübe üzerinde durmakta ve millî tecrübelerini ihmal ve inkar eden cemiyetlerin kolayca soysuzlaştığını, beşerî tecrübelerden uzak kalan cemiyetlerin ise yerinde saydıklarını vurgulamaktadır³³. Ona göre, sağlam ve güçlü bir eğitim, “millî” ve “beşerî” tecrübeye gerekli ağırlığı vermeli, bu konuda muhtaç olduğu dengeyi kurmalı ve sistemini, bu terki bin üzerine, verimli bir şekilde oturtmalıdır³⁴. Arvasî, yazısının devamında şu görüşlere yer vermektedir:

Bu sebepten olacak, bugün, hemen hemen bütün Batı Avrupa Ülkeleri, çocuklarına her şeyden önce, mukaddes kitap bildikleri “İncil”in mesajlarını ulaştırmaya çalışırlar. İngiltere’de, Hollanda’da, Belçika’da, Danimarka’da, İskandinav Ülkelerinde, Federal Almanya’da, İtalya’da, Yunanistan’da... böyledir. Sonra, bu ülkeler, kendi kültür ve medeniyetinin özelliklerine göre, Greko-Latin Dünyası’nın en ünlü fikir adamlarını, eğitim seviyesinin verdiği imkanlar ölçüsünde, genç nesillerin kafalarına ve gömüllerine yerleştirirler. Yani, genç nesiller, her şeyden önce, kendi “klasiklerini” öğrenirler.

Gerçekten de Batı Dünyası, asla kendi klasiklerini ihmal etmez; genç nesilleri, daima onlarla yüzyüze ve içice bulundurur. Bu sebepten olacak, okullarına ve dershanelerine onların isimlerini verir. Duvarlara resimlerini asar, onlar için köşeler açar, hayat ve eserlerini sergiler, anma günleri tertipler. Bütün bunların yanında, basın ve yayın organları, radyo ve televizyonlar da kendi kültür ve medeniyetinin “klasiklerini” diri tutmaya çalışırlar. Böylece “millî eğitimlerini” sağlam bir temel üzerine oturtuktan sonra, tamamı ile kültür ve medeniyet şuuru içinde, diğer milletlerin tarihlerine, yaşayışlarına ve klasiklerine yönelirler”³⁵.

Netice itibariyle Arvasî, şunları savunmaktadır: “Zararın neresinden dömlürse kârdır. Şimdi yapılacak iş şudur: Genç nesilleri, yeniden millî bir şuurla, İslâm kültür ve medeniyetinin değerleri ve klasikleri ile tanıştırmak ve kaynaştırmak, mukayeseli bir kültür ve medeniyet eğitimi ile onları beşerî tecrübelerle destekleyerek büyük hamlelere hazırlamak...”³⁶.

3.1.5. “Millî Eğitimin” Fonksiyonları

Eğitimin ve öğretimin ana gayesi; en büyük millî servet olan insan unsurunu araştırmacı ve üretici bir zihnî yapıya, üretimi artırıcı bilgi ve beden gücüne, ayrıca, idealist, devlet ve millete bağlı, bu uğurda fedaya hazır, çalışkan vatandaşlar olarak yetiştirmek suretiyle, onları milletimize hamleler yaptıracak manevî güç halinde hazırlamak ve organize etmek olmalıdır³⁷. Necmeddin Hacıeminoğlu, bu hedeflere ulaşabilmek için eğitim teşkilatının gerçekleştirilmesi gereken vazifeleri ise şu şekilde maddeleştirmiştir:

³³ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 11.

³⁴ Age., s. 11.

³⁵ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 12.

³⁶ Age., s. 13.

³⁷ Necmettin Hacıeminoğlu. Milliyetçi Eğitim Sistemi, Töre-Devlet Yay., İstanbul, 1972, s. 28.

- 1- Yaşanılan çağın bilgilerini belli bir sıra ve sisteme göre ferde kazandırmak. Böylece fertleri çağın bütün icaplarına uyabilir hale getirmek.
- 2- Fertleri zekâ, kabiliyet ve alakalarına göre işe, istihsale ve mesleğe yöneltip, onları bu istikametlerde varabilecekleri noktaya kadar götürmek. Yani, ferdi, kendisinden cemiyetin âzami ölçüde faydalanabileceği bir milli unsur haline getirmek.
- 3- Cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerin bütünü olan milli kültürü bir nesilden diğerine fire vermeden aktarmak, böylece bu kültürün her nesilde canlı ve şuurlu bir şekilde yaşamasını sağlayarak, millî ve tarihî devamlılığını temin etmek.
- 4- Fertleri, sadece verilen bilgileri öğrenip muhafaza eden otomatlar olarak değil, düşünen, şüphe ve münakaşa eden, araştıran, fikirleri tenkid, terkip ve telif edebilen yaratıcı birer şahsiyet seviyesine yükseltmektir. Böylece de fertlerle kaim olan müesseselerin basmakalıp prensipler içine hapsedilerek çağ dışı kalmasına mâni olmak.
- 5- Her tip ve derecedeki okulun öğrencilerini, en son ilmî usullere göre ve tam bir objektif ölçü içinde test imtihanından geçirerek, onlar arasında zeki ile geri zekalıyı, bilgili ile bilgisizi, çalışkan ile tembeli seçmek ve ayıklamak. Böylece de, her ferdi cemiyet hayatında en uygun yere, sıraya ve işe koymaktır”³⁸.

Seyyid Ahmet Arvasî, “millî bir maarif sistemi”nin nasıl olması gerektiğini “Maarifte Sistem Arayışları” başlıklı makalesinde kısaca açıklıyor ve milli maarif sistemini şu üç temele dayandırıyor: a) Millî vicdanda yatan gerçek talim ve terbiye felsefesini keşfedip, ortaya koymak, b) Millî kültür ve medeniyet değerlerimiz ile ilmî tarih tecrübelerimizi maarifimizin temeline almak, c) Milletler arası kültür ve medeniyet temaslarına açılmak, başka milletlerin tecrübelerinden faydalanmak.³⁹ Necmettin Hacıeminoğlu ile aynı düşünce ve görüşleri paylaşan Arvasî, maarifimizin, milletimize, muhtaç olduğu eğitimi ve öğretimi veremediğini, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değerlerimizi ve hammaddemizi millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre işleyip geliştirebilecek kadroları hazırlayamadığını ifade eder. Millî eğitimin fonksiyonunun bilinmediğini ve yerine getirilemediğini savunarak, millî eğitimin fonksiyonlarını dört başlık altında ele almaktadır.

a- Millî Eğitimin İçtimaî Fonksiyonu:

Millî eğitim, her şeyden önce , millî birliği güçlendirir. İçtimaî bütünleşme yolu ile “içtimaî sınıflar” arasındaki farkları ve dolayısıyla çatışmaları azaltır. “Nispeten kapalı gruplar” durumunda bulunan içtimaî birimler, dilimler, tabakalar arasındaki ilişkileri yumuşatır.; “içtimaî tabakalar” arasında “şakûlî” (düşey) ve “ufkî” (yatay) akıcılığı temin etmek suretiyle “içtimaî hareketliliği” (mobilite sociale) düzene sokar; fertlere, ailelere, içtimaî dilimlere, tarım, sanayi ve hizmet sektöründe bulunanlara, cinsiyetlere, eğitim ve öğretimde “fırsat ve imkan eşitliği” sağlar; “içtimaî

³⁸ Necmettin Hacıeminoğlu. Milliyetçi Eğitim Sistemi, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul 1972, s. 29.

³⁹ Seyyit Ahmet Arvasî “Maarifte Sistem Arayışları”. Milli Eğitim ve Kültür dergisi, S. 27, s. 17.

değişmeleri” ilim ve eğitim yoluyla ağrısız ve sancısız bir biçimde gerçekleştirci planları uygular⁴⁰.

b- Millî Eğitimin Harsî Fonksiyonu:

Eğitimin kültürel fonksiyonlarını şöyle özetleyebiliriz. Millî kültürü işlemek, zenginleştirmek, millî kültür ham maddelerini genç nesillere kazandırmak, onlara bunları geliştirerek âlemşumûl eserlere ulaştırmak şuurunu, aşkını, azim ve iradesini vermek, kültür emperyalizmine meydan vermeden milletler arası “kültür mübadelesini” sağlamak, kültür temaslarına açık büyük şehirlerde, kültür sürtüşmelerine müsait hudut boylarında, “halktan kopmaya başlayan” aydın tabaka arasında meydana gelen “yabancılaşma problemini” azaltmak veya yok etmek, kısaca, yabancılaşmadan çağdaşlaşmayı temin etmektir⁴¹.

c- Millî Eğitimin İktisadî Fonksiyonu:

Eğitimin ekonomik fonksiyonları da şöyle özetlenebilir: Millî eğitim, “millî iktisadın” istek ve ihtiyaçlarına göre teşkilatlanır. Bu istek ve ihtiyaçlara göre, okul açar, personel yetiştirir, müfredat hazırlar, ders vasıta ve imkanları temin eder. Gizli kabiliyetleri keşfeder, sahip olduğu insan unsurunu, maddî ve manevî güçleri itibarı ile tasnif eder ve geliştirir; onların “üretim sahasında” başarılı birer vatandaş olmalarını sağlar. İnsanların iktisadî büyümeye ve iktisadî yapıda meydana gelen değişmelere intibakını kolaylaştırır; iktisadî sahada muhtaç olunan bilgi, maharet, değer ve tavır kazanmalarını mümkün kılar. Kısaca eğitim, iktisadî hayata, güçlü üreticiler, akıllı ve bilgili tüketiciler, zeki ve namuslu müteşebbisler ve “çağdaş iktisadî savaşlarda” milletini ve devletini, bihakkın savunabilecek “kadrolar” vermek zorundadır⁴².

d- Millî Eğitimin Siyasî Fonksiyonu:

Eğitimin politik fonksiyonları da bulunmaktadır. Her milletin ve devletin eğitimi, kendi siyasî sistemine, ideolojisine, ulaşmak istediği hedeflere ve ülkelere uygundur. Eğitim, bütün faaliyetlere yön verecek olan “insan unsurunu” işlemekte olduğunu asla unutmaz. Bu açıdan bakılınca, millî eğitim, “millî savunmanın” çok mühim bir unsuru olmaktadır. Bir millet, her şeyden ve her yerden önce, kendini “kendi okulunda” savunmasını bilmelidir. Okullar, her türlü küçük “politik hesapların” ve “siyasî çekişmelerin” ötesinde ve üstünde, millî tarihin, millî harsın, millî değerlerin, millî gelişmenin ve millî bütünlüğün savunulduğu ve “millî ülkülerin” gerçekleştirildiği yerlerdir ve bu maksadı gerçekleştirecek “idealist öğretmen kadrolarına” muhtaçtır⁴³.

⁴⁰ S. Ahmet Arvası. Millî Eğitimin Fonksiyonları, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 20, Mart 1983, s.94.

⁴¹ Agm., s. 95.

⁴² Agm., s. 95.

⁴³ Agm., s. 95.

3.1.6. Eğitimde Fırsat ve İmkan Eşitliği

Anaokulundan yüksek tahsile kadar eğitimde bir fırsat ve imkan eşitliği bulunmadığına özellikle dikkat çeken Arvasî, Türk-İslâm Ülkücüsünün bu eşitliği sağlamakla mükellef olduğunu belirterek, şu tedbirleri önerir:

“-Eğitim ve öğretim müesseselerinin -bütün kademeleri ile- vatan sathında dengeli bir dağılım içinde bulunmasını temin etmelidir.

-Eğitim ve öğretim için gerekli olan ders vasıta ve malzemesi ile öğretim üyesinin bütün vatana dağılmasını temin etmelidir.

-Köy çocuklarının okuma imkanları artırılmalı, sosyal dilimler ve tabakalar karşısında milli şuurla ve adaletle davranabilmelidir.

-Kız çocuklarını millî ve ilmî bir eğitim ve öğretimden geçirerek gelişmeleri sağlanmalıdır”⁴⁴.

3.1.7. Eğitimde Disiplin ve Hürriyet

Arvasî, ele aldığı bütün konular üzerinde yorum yaparken, farklı görüşleri ortaya koyar, son sözünde de, eklektik bir yaklaşımla görüşleri uzlaştırır, yani, maddeler laboratuvarında inceler gibi, meseleleri, belli analiz safhalarından geçirdikten sonra sentezleştirir. Ferdin özgürlüğü ve cemiyetin sorumluluğu anlayışında da birleştirici bir rol üstlenir. “Millî Eğitimde Disiplin ve Hürriyetin Değeri” başlıklı yazısında, konumuzla ilgili görüşlerini detaylıca açıklamıştır:

“Eğitimde bütün ilimlerin yeri ve değeri vardır. Eğitimci, bütün ilimlerin verilerinden istifade eder. Bununla beraber eğitimcinin, insanı tanıma konusunda baş vurmak zorunda bulunduğu üç temel ilim vardır. Bunlar: 1- Biyoloji, 2-Psikoloji, 3- Sosyoloji ilimleridir. Birincisi ile insanın anatomisini, fizyolojisini, genetiğini, fizik güçlerini, ikincisi ile ferdin zihni yapısını, kabiliyetlerini, heyecan hayatını, mizacını, psikolojik hareketlerini, diğer insanlardan farklarını, üçüncü ile de ferdin içinde gelişip şahsiyet kazanacağı veya kazandığı grubu, bu grubun sosyal yapısını, işleyişini, gruba hâkim olan sosyal değerleri, normları, müeyyideleri, sosyal müesseseleri, bunların yapı ve işleyişini, etkileyen dinamikleri, amilleri inceler, grubun yapı ve işleyişinde meydana gelen değişimleri, bu değişmelerin doğurduğu problemleri ve bu durumun insan fert ve zümreleri üzerindeki müsbet ve menfî etkilerini araştırır.

Eğitimde, başarılı olmak için fert ve toplum plânında olsun insanı tanımak esastır. Ferdin ve toplumun ihtiyaçlarını dengelemek ve her iki birimin mutluluğunu bir arada ele almak zaruridir. Hiç şüphesiz fert bedenî, zihni ve hissî bakımdan kendini geliştirme, kendini mutlu kılacak bir iş ve meslekte yetişme imkân ve fırsatını bulabilmelidir. Eğitimin gayesi, müfredatı, metodu, değerlendirmesi ve teşkilatı ferdî farklara göre çeşitlenmeli ve biçimlenmelidir. Eğitim, psikolojik verileri nazara almak zorundadır. Aksi halde, ferdî ihmal ve inkar eden bir eğitimin başarı şansı çok azalır. İnsan ferdî, sahip bulunduğu fizik ve ruhi potansiyeli en iyi tarzda değerlendirme konusunda muhtaç olduğu vasat ve desteği bulabilmelidir. Eğitimde hürriyet, ferdin kendini serbestçe geliştirebildiği ve ortaya koyabildiği, kendi fizik ve ruhi ihtiyaçlarına uygun bir zemin bulabildiği, zevkle ve şevkle çalışma isteği ile

⁴⁴ Arvasî, T.İ.Ü., c. 1, s. 354, 367; Öner, Agm., s. 22; Arvasî, Eğitim Sosyolojisi, s. 82.

*dolabildiği bir durumu ifade eder. Böyle bir eğitim zemini güçlü şahsiyetlerin doğmasına yardım eder*⁴⁵.

Arvasî'ye göre eğitim, hem ferdi, hem de cemiyeti ilgilendiren bir meseledir. Eğitimden fertlerin ve cemiyetlerin bazı beklentileri vardır. Fertler, kabiliyet ve istidatlarına göre gelişmek, orijinal bir şahsiyet olmak, kendilerini mutlu kılacak bir iş ve meslek tutmak için “serbest bir eğitim vasatı” ararken; cemiyetler, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarına uygun, devlet ve millet bütünlüğünü güçlendiren ve millî şahsiyete yabancılaştırmadan “çağdaş nesiller” yetiştiren bir eğitim anlayışını savunur⁴⁶.

Arvasî, “Eğitimde Ferdin ve Cemiyetin İstekleri” başlıklı yazısında, cemiyetlerin, eğitimde “psikolojik verilere” ağırlık tanımak hususunda farklı “eğitim felsefeleri” geliştirdiklerini belirtmekte ve devamla tezlerini yorumlamaktadır. “Bugün yeryüzünde rastladığımız “bireyci” ve “toplumcu” eğitim anlayışları buradan doğmaktadır. Ülkeler, siyasî sistemlerine göre –bu sistemlerden etkilenen ve bu sistemleri etkileyen- eğitim anlayışlarına bağlıdır. Liberalistlerin eğitim görüşlerine, umumiyetle “ferdin psikolojik yapısından fertler arası farklardan kişinin istidat ve temayüllerinden hareket etmek” prensibi hâkimdir. Onlar için, ferdin “özgür bir ortamda ve özgürce hareket ederek kendi kişiliğini kurması” esastır. Toplumcuların eğitim görüşlerinde ise, umumiyetle “cemiyetin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısına uygunluk, cemiyetin muhtaç olduğu kadroları hazırlamayı hedef alan, disipline ağırlık veren” bir eğitim anlayışı ağır basar.

Görülüyor ki, psikolojik verilere ağırlık tanıyan eğitim anlayışı ferdiyetçi, şahsiyetçi, hürriyetçi bir karakter taşıdığı halde, sosyolojik verilere ağırlık tanıyan bir eğitim görüşü ise, cemiyetçi, plâncı, radikal ve disiplincidir. Pedagoglar, birinci eğitim anlayışına “indivüdüalist / natüralist”, ikinci görüşe de “idealist” eğitim adını veriyorlar⁴⁷.

Arvasî'nin eğitimde disiplin ve hürriyet anlayışını, şu paragrafını naklederek bitirelim:

“Realist bir eğitimci, bu iki görüşü dengelemeye çalışır. Sosyolojik verileri esas alıp psikolojik verileri tamamen ihmal eden bir eğitimin zararlı olacağını, orijinal kişilerin doğuşunu engelleyeceğini, çeşitli bunalımlara sebep olacağını belirtir. Öte yandan sadece psikolojik verilere ağırlık verip sosyolojik ve toplumsal verileri ve istekleri nazara almayan, sosyal değer ve normları ihmal eden bir eğitimin “aşırı bireyciliğe” düşerek anarşizmi, bencilliği ve toplumsal çözölmeyi kolaylaştıracağını belirterek, sosyolojik ve psikolojik verileri eğitimde paralel tutmaya çalışır. Ferdin sosyalleşmesi ve kültürleşmesi süreci içinde kişilik kazanmasını da savunur. Yeryüzünde örneklerine tanık olduğumuz aşırı bireyci ve toplumcu eğitim biçimlerinden sakınır. Ferdin, kendinin ve toplumunun mutluluğu için çalışmasını erdem sayar. Disiplin ve hürriyet kavramlarına dengeli bir ağırlık tanır. Disiplin, ferdin mensup bulunduğu grubun, milletin varlığına, değerlerine, normlarına saygısını ifade ettiği halde; hürriyet, toplumun, kendi varlığına saygı duyan fertlere kişiliğini yaşama ve ortaya koyma fırsatı vermesi demektir. Realist bir eğitimci,

⁴⁵ Arvasî, “Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi”, s.13.

⁴⁶ Arvasî, T.İ.Ü., c. 1, s. 359.

⁴⁷ Age., s. 360; Ayrıca bkz. Şüphe ve İman, Burak Yayınevi, s. 98; Size Sesleniyorum 1, s. 187.

eğitim görevini yaparken, ferdi de, grubu da feda etmez. Çünkü, ferdi gruba kurban eden bir eğitimci ne kadar haksız ise, grubun değer ve normlarını ihmal ve inkar eden bir eğitimde o kadar haksızdır. Böylece, eğitimin sosyal olduğunu ve fakat psikolojik verilerden mahrum kalamayacağını belirtmeye çalıştık”⁴⁸.

3.1.8. Okulun Sorumluluğu ve Müfredat Programı

Okullarımızın amacı, Türk Milli Eğitimine hizmet etmek ve iyi bir toplum oluşturmaksa, pedagojik ilişkiyi iyi tesis etmemiz gerekmektedir. “Pedagojik olarak eğitim; toplumun maddi, manevi ve kültürel değerlerinin fertlere mâledilmesi, istenilen insan tipinin yetiştirilerek cemiyetin şekillendirilmesi, kişinin topluma kazandırılması ve sosyalleşmesi için yapılan bütün faaliyetlerdir.”⁴⁹ Bunun gerçekleşmesi için, her şeyden önce eğitim, fert ve cemiyetinin beklentilerini ön planda tutmak zorundadır. Arvasî, okullarımıza bazı sorumluluklar yüklemektedir. Ona göre, demokratik bir okul, hürriyet ve disiplin dengesini oluşturabilen, milleti millet, devleti devlet yapan değerleri titizlikle korumanın yanında, fertlerin kişiliklerini rahatça ve serbestçe geliştirip ifade edebildikleri bir ortam demokratik okul ortamıdır. Okulu teşkil eden birimlerin görev ve sorumluluklarını bilerek, işbirliği içinde bulunmaları, karşılıklı sevgi ve saygının hâkim bulunduğu bir eğitim ortamı durumunda olmaları zaruridir ve okul aşağıdaki özelliklere sahip çıkmalıdır:

“-İdareciler, öğretmenler, öğrenciler, memurlar ve diğer görevliler her şeyden önce demokrasiyi bir yaşama biçimi olarak benimsemelidirler, yaşamalıdır ve yaşatmalıdırlar.

-Okulu teşkil eden her birim, hürriyetlerin ve disiplinin kişinin ve grubun varlığı ve gelişmesi için vazgeçilmez şeyler olduğuna kesin olarak inanmalıdır.

-Okulun bütün etkinliklerinde öğretmen, öğrenci ve veli işbirliği sağlanmalı, mümkün mertebe sorumluluklar paylaşılmalıdır.

-Eğitimin felsefe, metod ve programı demokratik ölçüler içinde bulunmalıdır.

-Okulda toplu başarıya metotlarına, grup çalışmalarına önem verilmeli, öğrencilerin serbest gelişme ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleme fırsatını rahatça bulacakları dinamik bir ortam hazırlanmalıdır”⁵⁰.

Arvasî, bazı yazılarında müfredat programı üzerinde de durmaktadır. Ona göre, okullarımız, kendi ülkemizin coğrafyasını ihmal edip başka ülkelerin gereksiz bilgilerini kafamıza ve gönlümüze aktarmamalı, ülke genelini coğrafyasını iyi bir şekilde öğreterek, çocuklarımıza ülke bilinci kazandırmalıdır⁵¹.

Ayrıca okullarımız, çocuklarımıza tarih şuuru kazandırmalı, tarihimizdeki önemli olaylar ve sanat eserleri hakkında bilgi vermelidir. Arvasî, konumuzla ilgili olarak, “Milli Kültürümüz Tahrip Edilmektedir” başlıklı yazısında da şu görüşlere yer vermektedir:

“Genç nesillerin “tarih kitaplığımızdan” kopartılması, atalarımızın milli ve mukaddes tecrübelerini doğrudan doğruya tevarüs etme imkânını büyük ölçüde

⁴⁸ Arvasî, Eğitim Sosyolojisi, s. 25.

⁴⁹ İrfan Gündüz. “Tasavvufta Rabita Kavramı”, Altınoluk Dergisi, S. 150, s. 30.

⁵⁰ Arvasî, Eğitim Sosyolojisi, s. 80.

⁵¹ Arvasî, Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1993, s. 56.

ortadan kaldırmış bulunmaktadır. Gözleri, kafaları ve gönülleri, güir ve berrak "tarihi kaynaklara" kapatılmış nesiller, ister istemez, "yad kaynaklara" yönelmiş, onlardan gelen ve getirilen değerlere intibaka zorlanmıştır.

Üstelik Türk-İslâm kültür ve medeniyetini bırakarak "Batılılaşmaya" yönelenlerin medeniyet değiştirme gayretleri, "yabancılaştırma vetiresini" hızlandırmakla kalmamış, büyük bir dejenerasyona sebep olmuştur. Artık kolayca müşahede ettiğimiz gibi, kapitalist dünyanın hayranları, Türkçe ve İslâmca yaşamaktan utanıyorlar, karılarını kuyruk sokumlarına kadar soyarak dolaştırmaktan, Amerikalılar gibi viski içmekten, Fransızlar gibi dans etmekten, İngilizler gibi selamlaşmaktan, Almanlar gibi tepinmekten zevk alıyorlar. Öte yandan, sosyalist ve komünist emperyalizmin uşakları da İstiklâl Marşımızı söylememeye, millî destan ve tarihimizi okutmamaya uğraşmakta, "enternasyoneli" söyleyerek kızıl bayrak taşımakta, "halklar" narası atarak vatan ve milletimizi bölmeye çalışmakta, Lenin ve Mao hayranlığı ilan ederek millî mefahirimizi ayaklar altına almaktadırlar. Maalesef, Türk-İslâm kültür ve medeniyetini tanımadan yetişen ve Türk-İslâm ülküsüne yabancı kalan çocukları, şimdi, Rusçuluk ve Çincilik savaşı veriyorlar. İşte, iki yüz yıllık eğitim ve kültür politikamızın acı semeresi bu olmuştur.

Okullarımızda okutulan kitaplar Türk-İslâm kültür ve medeniyeti yerine Greko-Latin ve benzeri kültür ve medeniyetlere ağırlık vermektedir. Kültür ve medeniyetimizin büyük eserleri ve isimleri unutulmakta ve unutturulmaktadır. İtiraf edelim ki, birkaç "otodidakt" (kendi kendini yetiştirmiş kişi) hariç, Türk-İslâm kültür ve medeniyeti konusunda büyük cehaletin içine itilmiş bulunuyoruz. Şimdi utanarak hatırlıyorum ki, bir sohbet esnasında, benden Türk-İslâm sanat tarihi ile ilgili bir soru sorulmuştu; mimaride, hattatlıkta, minyatürde, musikide, tefekkürde ve tasavvufta yetiştirdiğimiz birkaç dahi ismi istenmişti. İtiraf edeyim ki, bazı dallarda o anda akluma bir yahut iki isim geliyordu, sanat ve medeniyetimizin büyük devlerini maalesef bilmiyordum. Bildiklerimin de eserleri, üslupları, tesirleri etrafından sağlam bir bilğim bulunmuyordu. Evet, bizi, kendi öz kültür ve medeniyetimiz konusunda cahil bırakmışlardı ve biz bu statüye razı olmuştuk. Bize yabancı kültür ve medeniyetlerin eserlerini ve isimlerini ezberletmiş ve bizi bize unutturmuşlardı ve biz buna boyun büküştük"⁵².

Arvasî, "Millî Eğitim ve Dilimiz" başlıklı bir diğer yazısında ise, millî eğitimimizin Türk dili öğretimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur:

"Hemen şunu belirtelim ki, dilimizde, bir nesil için eskiyen kelime ve istilahlar, ister millî, ister yabancı kökten gelmiş olsunlar, bizim için ölmüş sayılmazlar. Milletimizi, kültür ve medeniyetimizi, bir bütün halinde incelemek ve tanımak isteyen herkes, o kelime ve istilahları anlamak zorundadır. Bilhassa, Türk aydınları, güçleri nispetinde ve ihtisas yaptıkları sahada, Türk dilini, "aktif ve pasif kelime hazineleri" ile tanımak, bilmek ve öğrenmek arzu ve iradesini göstermelidirler. Bilfarz, İslâm dininin "fikhî" ve "tasavvufî" tabir ve istilahlarından habersiz bir İlâhiyat Fakültesi" mezunu düşünülmeceği gibi, bütün tarihi ile birlikte Türk Edebiyatının tabir ve istilahlarını bilmeyen bir "Edebiyat Fakültesi" mezunu düşünmek mümkün müdür? Durum, bütün ilim, sanat ve fen dalları için aynıdır. İşte, bunun için, Türk

⁵² T.İ.Ü., c. 1, s. 245.

Millî Eğitimi'nde, en az, bütün yüksek okullarımıza ve fakültelerimize, bir "eski metinleri inceleme dersi" konmasını teklif ediyoruz.

Bu iş çok önemlidir ve yabancı dil öğrenmek kadar değerlidir. Çünkü, çocuklarımızı, kendi kültür ve medeniyetimizi inceleyecek, anlayacak ve kavrayacak bir formasyona ulaştırmanın daha kolay ve daha sağlam başka bir yolu yoktur. Dilimize ait sözcükler, bu işi kolaylaştırıcı şekilde hazırlanmalıdır. Yani, kültür ve medeniyet tarihimiz boyunca, yazılı ve sözlü dilimize girmiş bütün kelimeleri, tâbirleri ve ıstılahları, ihtiva etmelidir. Bu yapılırca –ki, bütün güçlü ülkeler böyle yapıyor- görülecektir ki, Türk dili, dünyanın en zengin dillerinden biridir. Unutmamak gerekir ki, gelişmiş her dil, yabancı dillerden kelime, tâbir ve ıstılah alır ama onları, kendi bünyesi içinde eritir. İngilizce de, Almanca da, Farsça da... böyledir.

Yine pedagoglar ispat etmişlerdir ki, kelime hazinesi zengin olan çocuklar, gençler ve öğrenciler, hem hayatta, hem okullarında daha başarılı olmaktadırlar. Durum, milletler içinde aynıdır. Sosyologların tespitlerine göre, zengin bir dil, cemiyetlerin büyük kültür ve medeniyetlere ulaşmasını sağlamakla kalmamakta, güçlü bir tefekküre ve edebiyata da zemin olmaktadır. Kelime hazinesi daraltılmış bir nesil, bırakın yepyeni bir tefekküre ve estetik dehaya ulaşmayı, kendinden önce hazırlanmış eserleri bile anlayamaz. Böyle nesiller, yabancı ideolojilerden kaynaklanmış ve ezberletilmiş "sloganların" esaretine kolayca giriverirler.

Millî dilin, "millî" ve "beşerî" verasetin genç nesillere intikalinde oynadığı ve oynayacağı rol düşünülerek çok dikkatle hareket edilmelidir. Yazılı ve sözlü "içtimai verasetin" ve "millî tecrübenin" intikalinde nesiller arasında kopukluk olmamalıdır. Hiç şüphesiz, millî eğitimde, "millî tecrübe", beşerî tecrübenin, üzerine oturacağı "temeldir". Sevgili Yünusumuzun belirttiği üzere: "İlim, ilim demektir/İlim, kendini bilmektir/ Sen kendini bilmezsin/Bu nice okumaktır"⁵³.

Konumuzun sonu itibariyle, Arvasî, okullarımızın, millî değerlerin aktarılmasında ve öğretilmesinde hassasiyetle durulmasını ve millî tecrübenin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasını arzulamaktadır. Bununla ilgili görüşlerini bize, şöyle yansıtmaktadır.

"Okul, sosyal bir vakıa olarak eğitimi, millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre, mütehassıslarca düzenlemek zaruretinden doğmuştur. Günümüzde "örgün eğitim" dedikleri "okul eğitimi", şayet "millî eğitim" olmak iddiasında ise, "millî ham maddeyi" ihmal edemez, inkâr edemez, ona sırt çeviremez, onunla zıtlaşamaz. Aksine, millete ait, sosyal, kültürel, ekonomik hatta politik tecrübe ve ham maddeyi millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre, geliştirmeye, inceltip yüceltmeye çalışır. Millî eğitim genç nesilleri tarihine, kültürüne, ülkülerine ve hiç şüphesiz "çağa" yabancılaşmaz.

Okul programlarında millî destanlarına, millî motiflerine, millî kahramanlarına, millî kültür unsurlarına, kendi medeniyetine, kendi inanç ve törelerine gerekli önemi ve ağırlığı vermeyen, aksine, kendi tarihi kültür ve medeniyetini bırakarak "medeniyet değiştirmeye" kalkan bir eğitime gerçekten "millî" demek imkânı kalır mı? Kanaatimizce "medenileşmek", yabancılaşmadan çağdaşlaşmaktır. Gerçekten

⁵³ Arvasî. Sahte Dindarlar ve Sahte Lâükler, Burak Yay., İstanbul 1996, s. 11.

de her millet, çocuklarını kendi değerleri içinde yoğurarak ve yeni şartları ve gelişmeleri de nazara alarak başarılı kılmak ister”⁵⁴.

3.1.9. Millî Eğitim ve Öğretmen

Eğitim ve öğretimde seçilen dersten çok, seçilecek olan öğretmenin önemli olduğunu belirten Arvasî, “Talim ve Terbiyede Öğretmenin Rolü” başlıklı yazısında, bunu, şu şekilde aktarmaktadır:

“İnsanlık tarihinde, büyük buluş sahipleri, büyük matematikçiler, fizikçiler, kimyacılar, biyologlar ve her dalda yetişmiş ilim ve fikir adamları vardır. Bunların hepsi de insanoğluna faydalı olmak için emek ve göz nuru harcayan kimseler olarak kültür ve medeniyet tarihinde hak ettikleri yeri bulmuşlar ve saygı ile anılmışlardır.

Bütün bunlarla birlikte, kanaatimizce, insanlık tarihinin en çok sevilen ve saygı gören insanları, bizzat insanın gelişmesi ve yücelmesi için çalışan kimseler olmuştur. Gerçekten de insanlık âleminin en saygıya değer insanları, daima ve her zeminde, peygamberler, ahlâk adamları ve “muallimler” olmuştur. İstinasız, her cemiyette, “eli öpülecek kimseler”, bunlardır.

Büyük iman, aşk ve irfan adamı Mevlâna Celâleddin Hazretleri, hocalarının (Hüsameddin Çelebi ve Şemseddin Tebrizî'nin) kadr ü kıymetini ifade etmek için şöyle buyururlar: “Babamla anam birleşerek beni gökten yere indirdiler, fakat hocalarım beni tekrar göğe çıkardılar”.

Gerçek bir “hoca”, insanın anasından da, babasından da daha değerlidir. Ama esef edelim ki, böylelerinin sayısı pek azdır”⁵⁵.

Arvasî, “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi” isimli makalesinin sonunda Türk millî eğitim anlayışında öğretmenin yerini, nasıl yetiştirilmesi ve ne gibi niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir⁵⁶. Ayrıca, Millî Eğitim dergisindeki “Muallim ve Müellim” başlıklı makalesinde bir öğretmenin nasıl olması gerektiği üzerindeki düşünceleri ortaya koymaktadır⁵⁷. Ona göre, öğretmen kadrosu Türk milliyetçiliğinin gayelerini, prensiplerini, stratejisini ve programını en iyi tarzda bilen, yaşayan ve uygulayan şuurlu kurmay kadrosudur. Öğretmenler memleketin en zeki ve çalışkan evlatları arasından seçilen, çağdaş bilgilerle mücehhez, yüksek tahsilli ve karakteri sağlam millî kadrosudur. Devletçe ve milletçe maddeten ve manen desteklenen bu kadronun yetiştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi en hayati meselemizdir. Öğretmenini, millî ve çağdaş ihtiyaçlarına göre yetiştiremeyen bir millet, tesis ve teşkilâtı ne olursa olsun, eğitiminden fayda görmez. Eğitimde temel unsur öğretmendir, diğerleri sonradan akla gelmelidir. Aksi halde, fenni kovanlarda eşek arısı beslemekle “bal” alınamaz.

Arvasî, eğitimin öğretmen yetiştirmede şu hususlara önem vermesi gerektiğini savunmakta ve görüşlerini tavsiye niteliğinde şöyle ortaya koymaktadır:

⁵⁴ T.İ.Ü., c.1, s. 341.

⁵⁵ Arvasî, Hasbihâl, c. 4, s. 84; Sahte Dindarlar ve Sahte Laikler, s. 120.

⁵⁶ S. Ahmet Arvasî. “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 1, Aralık 1978, s. 21.

⁵⁷ S. Ahmet Arvasî. “Muallim ve Müellim”, Millî Eğitim Dergisi, M.E.B.Y., S. 69, Temmuz 1986, s. 36.

“Her kademedede çalışan öğretmenimiz, yüksek tahsilden geçmeli, meslek içi yetiştirme ve geliştirmeye bilhassa önem verilmelidir. Öğretmen idarî ve akademik bakımdan gelişme fırsat ve imkanını bulmalı, ayrı bir “öğretmenler personel kamunu” ile özel olarak her bakımdan korunmalıdırlar. Öğretmenlerin yetişmesinde menşe ayrılıkları giderilmeli, bütün öğretmenler aynı kaynaktan çıkarak vatan sathına dağılmalıdırlar.

Öğretmen yetiştiren müesseselerimiz asla unutmamalıdırlar ki, çağdaş Türk-İslâm kültür ve medeniyetini kuracak yeni nesilleri yetiştirmek zorundadırlar. Bu müesseseler Türk milliyetçiliğinin birer kalesi ve Türk milletinin büyük ümidi olarak sosyal, kültürel, ekonomik hayatımıza yeni güç ve enerji katacaklardır. Bu müesseselerde asla millî tarihe, millî kültüre, millî medeniyete, millî ülkülere, millî menfaatlere aykırı düşen bir hareket ve şahıs barınmaz. Bir milleti yapan da, yıkan da öğretmenidir. Öğretmen meselesi millî eğitimin en hassas ve en önemli konusudur; bunu idrâk eden kafalar millî eğitim bakanı olmalıdır. Öğretmen yetiştiren müesseseler için gerekli maddî ve manevî fedakârlık devletçe behemahal göze alınmalıdır. Memleketin değerli öğretim üyeleri, en zengin laboratuvarları, tesisleri, kitaplıkları ve imkânları bu müesseselere sağlanmalıdır. Bu müesseseler, millî tarihin, millî kültürün ve millî ülkülerin ışığında hassas bir himaye ve denetim altında tutulmalıdır.

Öğretmen yetiştiren müesseselerimiz, aynı zamanda Türk “talim ve terbiyesine” ışık tutacak araştırmaların yapıldığı yerler olarak da organize edilmelidir. Türk eğitim tarihi, Türk eğitim psikolojisi, Türk eğitim sosyolojisi, Türk eğitim felsefesi, Türk eğitim sistemi buralarda yapılan ilmi araştırmalarla yazılmalı, Türk millî eğitiminin önemli meseleleri buralarda ele alınıp çözülmelidir. Millî Eğitim Bakanlığı, muhtaç olduğu pedagojik ve ilmi desteği bu müesseselerden bulmalı ve bu müesseselere araştırma ve inceleme görevleri vermelidir”⁵⁸.

Arvasî'nin, yüksek tahsil⁵⁹, eğitimde farkların önemi⁶⁰, eğitimin ana prensipleri...⁶¹ gibi görüşleri üzerinde de durmayı tasarlıyorduk. Fakat, bunlar üzerinde durma imkanımız olmadığı için, “12. Millî Eğitim Şurası” konumuza geçiyoruz.

3.2. XII. Millî Eğitim Şûrası ve Dinî Eğitim-Öğretim Müfredatı

Arvasî, 18-22 Temmuz tarihleri arasında yapılan XII. Millî Eğitim Şûrası'na, Türkiye Gazetesi adına davetli üye olarak katılmış ve görüşlerini Şûra'da beyan etmiştir. Şûra'nın gündeminde şu konular yer almaktadır: Türk Eğitim Sistemi, Yüksek Öğretim, Öğretmen Yetiştirme, Eğitimde Yeni Teknolojiler, Türkçe ve Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi, Eğitim Finansmanı ve Öğretim Programları.

Arvasî ile aynı komisyonda, Müfredat Programları Komisyonu'nda yer alan Cezmi Bayram, Arvasî'nin söz konusu şuradaki mücadelesini ve azmini şöyle anlatmaktadır:

“Arvasî orada, Anayasa'nın 24. Maddesinin din eğitimi tanzim eden fıkrasının ikinci hükmü olan ihtiyarî din eğitiminin de okullarda yapılmasını, seçmeli bir

⁵⁸ “Milliyetçi Düzendeki Türk Millî Eğitimi”, s. 21.

⁵⁹ Öner, Agm., s. 22, T.İ.Ü., s. 371.

⁶⁰ Sahte Dindarlar ve Sahte Laikler, s.125; Eğitim Sosyolojisi, s.21.

⁶¹ T.İ.Ü., c. 1, s. 367.

uygulamalı din dersi konulmasını teklif etti. Teklifini çok da güzel, müdellel savundu. Komisyonunda bu teklifi ve mecburî Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin ilkökul birinci sınıftan başlaması kararları çok çekişmeli şekilde müzakere edildi. Bize karşı mücadeleyi bizzat Bakanın özel müşaviri bir hanım organize etti. Muhafif grup gizli toplantılar, alternatif raporlar hazırladı, bu raporlar Bakanlığın imkânlarıyla yazılıp, dağıtıldı.

Merhum bu hale, yani, muhalif grubun başını Bakanın müşâvirinin çekmesine çok üzüldü. Bakan adına üzüldü. Komisyonunda tezini savunmak için yaptığı konuşmayı, ertesi gün Genel Kurul'da yapacağımı ve alkışlanacağımı söyledi. Gerçekten, aynı konuşmayı daha heyecanlı bir şekilde Genel Kurul'da yaptı ve alkışlandı. Genel Kurul'da komisyonun din dersleriyle ilgili kararının bizzat Bakan tarafından reddedileceği ihtimali onu endişelendirmiş, o sebeple konuşmasında fevkalâde heyecanlanmıştı. Hatta, bir ara hastalığını bilen dostlarla, kalbi duracak diye korktuk. Ama, o sık sık kesilen alkışlarla konuşmasını bitirdi"⁶².

Arvasî, XII. Millî Eğitim Şûrası'na "davetli üye" olarak katılmış ve "Öğretim Programlarını Geliştirme Komisyonu'nda" görev almıştır. Bu komisyonunda "Din Dersleri" ile ilgili tekliflerin sahibidir. Öneri şudur: "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin kapsamı yeniden gözden geçirilmelidir. Batı ülkelerinde olduğu gibi, uygulamaya ilkökul birinci sınıftan başlanmalıdır. Mecburî din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinin yanında, Anayasa'nın 24. Maddesinde yer aldığı şekilde, isteyene seçmeli ve uygulamalı din eğitim ve öğretim dersi verilmelidir." Teklif komisyonunda ilgi toplamış ve komisyon kararı ile "Şûra Genel Kurulu"na gelmiş, aleyhte bazı tezahürata rağmen "Genel Kurul'un" büyük ekseriyetinin alkışları ile karşılanmış ve konu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır⁶³. Arvasî, söz konusu şûrada şu konuşmayı yapmıştır:

"Sayın Başkan ve Sayın Şûra Üyeleri,
Zamanın darlığı sebebi ile konuşmamı sadece bir konu etrafında yoğunlaştıracam. Bu konu: "Ülkemizde Din Eğitimi ve Öğretimidir."
Mümkün merteye kısa konuşacak ve satır başlarına işaret edeceğim.
Önce, hemen belirtiyim ki "Türkiye Cumhuriyeti lâik bir devlettir".
Lâiklik ise -bilindiği üzere- "din ve vicdan hürriyeti ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması" olarak tarif edilir.
Bunun yanında, ülkelerin "lâiklik telâkkileri ve uygulamaları" arasında esaslı farklar vardır.

Böyle olunca, Türkiye Cumhuriyeti'nin, kendine has, lâiklik anlayışının ve uygulamasının bulunmuşu da tabiidir. Bu, tâ başından beri -Atatürk'ten buyana-böyledir. Nitekim "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" eğitim ve öğretimde "birlik prensibini" ve "devlet gözetimini ve denetimine" emretmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşmasına göre, her nedense hepinizin ve hepimizin pek çok savunduğu "azınlık hakları" üzerinde titizlikle durmuş, "azınlıkların din eğitimi ve öğretimi işini" cemaatlere bırakmış olduğu halde, İslâm Dini ile ilgili eğitim ve öğretimi, bizzat yapmayı tercih etmiş ve işi "cemaatlere" bırakmamıştır. Kanaatimce iyi de etmiştir.

⁶² Cezmi Bayram. "İnanca Yapılan Baskıyı Fiilen Yaşadı", Zaman Gazetesi, 09.01.1989.

⁶³ Arvasî, Milletlerin İtibarı, Burak Yayınevi, İstanbul 1996, s. 145.

Türkiye Cumhuriyeti, "din eğitim ve öğretimini" cemaatlere bırakmayıp bizzat yapmakla, hem devleti, hem cemiyeti ve hem de dini, tehlikelerden korumak istemiştir. Nitekim, 1982 Türkiye Cumhuriyeti anayasası da bu hususu teyid etmektedir. Böyle olunca, bazılarınm, lâiklik adına hareket ederek, "devletin din eğitimi ve öğretimi yapmasını" rejime aykırı ilan etmesini anlamak mümkün değildir. Yani, bir taraftan, bu işi cemaatlere bırakmayacaksınız, bir taraftan da devleti devre dışı bırakacaksınız, olmaz öyle şey!...

1982 T.C. Anayasası, bu sakat anlayışı bertaraf edici niteliktedir. Bu anayasanın 24. Maddesinde şöyle yazar: "Din ve Ahlâk eğitim ve öğretimi Devlet'in gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır."

Görüldüğü üzere, ilk ve ortaöğretimde "Din eğitim ve öğretiminin" iki yönü var: 1- "Zorunlu" ders olarak din kültürü verilecek, 2- İhtiyarî ders olarak din eğitimi ve öğretimi yapılacak... Evet, Anayasanın tespiti bu...

Üzülerek belirtelim ki, bütün bu açık ifadelere rağmen, şu andaki "uygulama", kelimenin tam mânasıyla yarımıdır. Yani, okullarımızda "din kültürü" verilmekte ve fakat "din eğitimi" yapılmamaktadır. Anayasa'nın bize ve çocuklarımıza tanıdığı bu hakkı, yerine getirmek gerekir kanaatindeyim. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığımız, ihtiyarî din eğitimi gerçekleştirme üzere "ek zaman ayırarak" ve "ek program yaparak", derhal bu işe el koymalıdır diye düşünüyorum. Devletimiz, din eğitimi ve öğretimini "cemaatlere" bırakmayıp bizzat ve isteyerek yüklendiğine göre, sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır. Mesele, "rafa kaldırılacak" ve "unutulacak" cinsten değildir.

Açıklaya geldiğimiz üzere, ülkemizde, din eğitimi ve öğretiminin devletçe yapılmasında, inkar ve ihmal edilemez "hukukî zaruretler" vardır. Her şeyden önce, bu, bir Anayasa emridir. Sonra, Devletimiz, 1949 yılında yayınlanan "İnsan Haklarını Evrensel Beyanname"nin altına imza koymuştur. Bu "Beyanname"nin 18. Maddesi şöyle der: "Her şahıs, dinini ve kanaatini, tek başına ve topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, uygulama, ibadet ve âyinlerle izhar etmek hürriyetine sahiptir".

Evet, bu hakkın, Müslüman-Türk Milleti'nden esirgenmesi mümkün değildir. Din ve vicdan hürriyeti mutlaktır. Bu hak ve hürriyeti ihlâl suçtur.

Bunun yanında, "din eğitimi ve öğretimi" ile ilgili "sosyolojik" zaruretleri de nazara almak gerekir. Artık, bir lise talebesi de bilmektedir ki, "fonksiyonel sosyal müesseseler inkar ve ihmal edilemezler; ancak, kanalize edilebilirler". Siz, "resmî din eğitimi ve öğretimini" yapmazsanız, mesele, "yeraltına" kayar, gayr-ı resmî din eğitimi ve öğretimi başlar. Bundan hem devlet, hem cemiyet, hem bizzat din zarar görür.

Meselenin "siyasî ve ideoloji yönü" de var... Kendi ülkesinde, istediği din eğitimi ve öğretimini göremeyen "vatan çocukları", yad ellere koşar ve orada eğitim imkanı arar. Ancak, böyleleri, çok defa, din yerine, yabancı ülkelerin "siyasî ve ideolojik" görüşlerini, kendi ülkelerine taşırlar. Biz, bu acı gerçekleri yaşayan bir ülke olarak dikkatli olmak zorundayız. Yâni, siz din eğitimi yapmazsanız, yapan birileri çıkar.

Öte yanda, birçok pedagog ve psikolog, dinin, insan akıl ve ruh sağlığındaki yerini önemli bulmaktadır. Ünlü K.G. Jung ve Henry Linck bunlardandır. Eğitim

psikologlarından Pierre Bovet, "Çocuk Psikolojisi ve Din" adlı eserinde, çocukların en küçük yaşlardan itibaren dine ilgi duyduklarını ve bu konuda yetişkinlere enteresan sorular sorduklarını ortaya koyar. Elbette, hangi yaşta olursa olsun, çocuk, "sorularına cevap alabilmelidir". Bu husus, din eğitiminin en küçük yaşlardan itibaren başladığını göstermez mi?

Esasen, insan zihni, "somuttan soyuta doğru" bir gelişim hamlesi içindedir. Durum, insanlık tarihi açısından da aynıdır. İnsanlar "somut ve sahte tanrıları" kırarak ve tarihin çöplüğüne boşaltarak, mücerred bir hamle içinde Allah'a doğru koşuyorlar.

Bazıları, AET'ye girmek için yaptığımız müracaatı bahane ederek konuyu gündeme getirmemizi "talihsizlik" olarak nitelemek istemektedir. Böylelerine hatırlatalım ki, İngiltere'de, din eğitimi ve öğretimi haftada iki saat olup mecburîdir. Durum, Benelüks ve İskandinav ülkelerinde de aşağı yukarı aynıdır. Almanya'da haftada 5 saat, Avusturya'da 3 saat din dersi okutulur ve bunun bir saati, kilisede uygulamalıdır. Almanya'da "din eğitim ve öğretimi" liselerin yüzde 90'unda mecburîdir. Yüzde 10'unda ise, din dersi görmek istemeyenler, bunu bir dilekçe ile talep edebilirler. Böyle bir talepte bulunmayanlar, mecburî din eğitimi ve öğretimine tabii tutulurlar. Yani Avrupalılar bizleri, "okullarına din dersi koydu" diye suçlayacak durumda değiller.

Bazıları, "Program Geliştirme Komisyonu"nun din eğitimi ve öğretimi ile tekliflerini "ürkütücü" ve "Şûra'ya gölge düşürücü" nitelikte olduğunu iddia edebilirler ve ediyorlar. Bunlara diyoruz ki, adı geçen "komisyon" bu teklifi getirmekle, çağdaş, ileri ve demokratik bir adım almıştır.

Ben bu programı reform olarak görüyorum, yeni bir diriliş olarak görüyorum. Saygılar sunarım⁶⁴.

3.3. Din ve Vicdan Hürriyeti

"Herkesin inanıp kabul ettiği din ve mezhebin âyin ve ibadetlerini serbestçe kabul edebilmesi ve bu hususta hiçbir müdahaleye, hareket ve işkenceye uğramaması mânasına olarak din hürriyeti bizde ilk defa 1839'da "Gülhane Hattı Hümayunu" ile tesis ve 1856 tarihli meşhur ıslahat fermanı ile teyit ve tavzih olunmuştur"⁶⁵.

Bazı kimselere göre, bir memlekette; ibâdet yerleri, o dinlerin mensuplarına açık bulunuyor ve kimse bir din tutmaya ve tutmamaya zorlanmıyorsa, o memlekette din hürriyeti vardır. Bazılarına göre de bu ifâde, müşâhitleri aldatmak için bazı kanunları süslemektedir⁶⁶.

Ali Fuat Başgil, Din ve Lâiklik isimli eserinde, devamla şu görüşlere yer vermektedir:

"Şu bilinmelidir ki, din hürriyeti sadece mâbede girip çıkma serbestliği değildir. İsteyen müzeye, bileti olan sinemaya da girip çıkıyor. Bugün dünya memleketleri arasında diyânetin, rivayete göre, en çok baskı altında tutulduğu Moskova'da bile kiliseler ziyaretçilere daima açık kalmıştır.

Din hürriyeti, dindar vatandaşların, din bahsinde, hâiz oldukları haklardan her birini serbestçe, korkusuz ve endişesizce kullanmalarını ve her birinin serbestçe

⁶⁴ 12. Milli Eğitim Şurası, s. 519; Arvası, Hasbihâl, c. 5, s. 380.

⁶⁵ Ali Fuat Başgil, Din ve Lâiklik, Yağmur Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, s. 15.

⁶⁶ Age., s. 16.

faydalanmalarını gerektirir. Din müessesesinin dayandığı hakların, bugün ehemmiyet itibariyle, başta geleni, hiç şüphe edilmez ki, (Öğretme ve okuma-yazma, telkin etme) hakkıdır. Bugün herhangi bir memlekette din hürriyeti olup olmadığını anlamak için, göz önünde tutulacak ölçü budur. Yani, eğer (öğretip okutma-neşir yani yayma ve telkin etme) hakkı serbestçe ve dinin temel ahkâmına uygun bir surette kullanılıyorsa, o memlekette din hürriyeti vardır. Kullanılmıyor da bu hak, resmî ve gayriresmî, kanunî veya idarî bir baskı ve tehdit altında kalıyorsa, din hürriyeti yoktur. Bugün şartlar altında din hürriyetinin gerek varlığı ve gerek yokluğunun işaret ve ölçüsü bu hak olduğu içindir ki; dikkat edilirse, bugün diyanete düşman olan memleketlerde, her şeyden evvel, dinî öğretim ve yayım hakkı ve bunun icap ettirdiği serbestlik, dehşet verici bir şekilde tatbik edilen yıldırma ve sindirme politikasıyla fiilen yok edilmiş ve, bu suretle, din fikri, terbiyesi ve ahlâkiyatı kökünden kurutulmak istenmiştir. Tekrar edelim ki, bir memlekette din hürriyeti, yalnız mâbet kapılarının arkaya kadar açık kalmasından, hatta ibadet ve âyinlerin serbestçe icra edilebilmesinden ibaret değildir. Bu serbestlik, din hürriyetinin ilk basamağı ve en basit şeklidir. Din hürriyeti, bugün bilhassa, dinin yüksek ilimlerini, ilahiyat ve kelâmîyatını serbestçe okutup, öğretme ve dini neşriyatta bulunma hakkının serbestçe kullanılmasıdır”⁶⁷.

Dinî öğrenim ve öğretim hakkını, şahsî kararlarla kısıma ve vatandaşın din hürriyetini bir takım entrikalı politika düşünceleriyle baskı altına almak; gerek Anayasa, gerekse hukukun yüksek prensiplerine aykırıdır⁶⁸.

“Bir sosyal gerçeklik olarak din, kamusal düzeyde kendisini iki alanda gösterir: Dinî ibadetlerin yerine getirilmesi ve din eğitimi: Yani, dinî ibadetleri kamusal düzen içinde serbestçe yerine getirme ve; dinî inançları ve pratikleri serbestçe öğrenme ve öğretme meselesi. Her ikisi de bir bütün olarak din özgürlüğünü ifade etmektedir”⁶⁹.

Arvasî de eserlerinde yoğun bir şekilde, din ve vicdan hürriyeti, fikir ve düşünceyi beyan hürriyeti ve insan hakları konularını işlemiştir⁷⁰. Ona göre, “hürriyet” ,insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biridir. Hürriyetin zıddı “esaret”tir ve esaret iğrenç bir şeydir.

Akıllı bir cemiyet, çocuklarına ve gelişmekte olan genç nesillerine “hür olma” ve “hür yaşama” fırsatı verir. Hürriyetlerin en güzeli de hiç şüphesiz “din ve vicdan hürriyeti” ile “fikir ve düşünce hürriyeti”dir⁷¹.

“Vicdan hürriyeti” bir başka deyişle; “inanma hakkıdır”. Ancak, din ve vicdan hürriyetini birbirine karıştırmamak lazımdır. Din hürriyeti, bir nevi vicdan hürriyetidir, fakat vicdan hürriyeti, din hürriyetinden daha geniş olup, yalnız dinî değil, aynı zamanda herhangi bir siyâsî, iktisâdî veya felsefî akide ve kanaat serbestliğini de ifade eder ki; din hürriyeti, yahut herhangi bir dinin akidelerine inanıp bağlanma hakkı, vicdan hürriyetinin bir nevi ve hususî bir şeklidir⁷².

Arvasî, din ve vicdan hürriyetini, 1982 Anayasası’nın 24. Maddesine ve İnsan Hakları Beyannamesi’nin 18. ve 19. maddelerine dayandırmaktadır.

⁶⁷ Age., s.17.

⁶⁸ Age., s.138.

⁶⁹ Din Eğitimi Raporu. s.4.

⁷⁰ Bilgi için bkz. Emperyalizmin Oyunları, s. 171, 186; Devletin Dini Olur mu?, s. 101, 103, 107; Hasbihâl. c.6. s. 219; T.İ.Ü., c. 1, s. 383.

⁷¹ Sahte Dindarlar ve Sahte Lâikler. s. 72.

⁷² Cemal Anadol. Türkiye’de Din ve Vicdan Hürriyeti, Burak Yayınevi, İstanbul 1998, s. 22.

Bu konuyla ilgili anayasal kurallar, Kişinin Hakları ve Ödevleri başlıklı bölüm içinde “Din ve Vicdan Hürriyeti” başlıklı 24. Maddede yer almaktadır. Bu maddenin dördüncü bendi şöyledir:

“Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır”.

İnsan Hakları Beyannamesi’nde bu hak ve hürriyetler şöyle ifade edilir:

“18. Madde: Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, din ve kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini ve kanaatini, tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve âyinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

19. Madde: Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve âyinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir”⁷³.

Ayrıca Arvasî, Türkiye’de Anayasa ve Kanunlar, din ve vicdan hürriyetini teminat altına aldığını ve kanunların din eğitim ve öğretimini serbest bıraktığını söylemekte ve bu tezlerini şu yasalara dayandırmaktadır:

1- *“Maarif Vekâleti, yüksek dinîyat mütehassısları yetiştirmek üzere darülfünunda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir” (3 Mart 1340 (1924) tarih ve 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu Madde 4).*

2- *“Çocuğun dinî terbiyesini tayin ana, babaya aittir. Ama, babanın bu husustaki hürriyetini tahdid edecek her türlü mukavele muteber değildir. Reşit, dinini seçmekte hürdür” (17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen ve 4 Nisan 1926 tarihinde 339 Sayı ile neşredilen Türk Kanun-u Medenisi, Madde 266).*

3- *“Diyanet İşleri Başkanlığı, İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda cemiyeti aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek ile görevlendirilmiştir” (T.C. Anayasa’sı 154. Madde ve 633 Sayılı ve 22 Haziran 1965 tarihli kanun).*

4- *“Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. Din eğitimi ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerinde kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.” (1961 T.C. Anayasası, Madde 19)⁷⁴.*

⁷³ Hasbihâl, c. 6, s. 223.

⁷⁴ T.İ.Ü., c.1, s.385.

Arvasî, vefatına yakın bir tarihte, 17 Aralık 1988'de "21. Asra Girenken Türkiye'de Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları" başlığıyla vermiş olduğu son konferansında, İslâmiyet'in din ve vicdan hürriyeti konusuna yaklaşımını tarihî olarak anlatmış ve devamla şu görüşlere yer vermiştir:

"Ülkemizde, demokrasi yolunda güzel ve sağlam adımların atılmaya başlandığı bir dönemde gerçektede anayasamız ve hukukî mevzuatımız yeni baştan gözden geçirilmelidir. Devlet ve millet bütünlüğü tehlikeye düşürülmeden fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyetini kısıtlayıcı engeller ortadan kaldırılmalı, Türk insanı da taahhüt edildiği(!) üzere Batı standartlarına göre hürleştirilmelidir. Bunlar yapılırken ülkenin şartları çok yönlü olarak tespit edilmeli, demokrasimiz kavga üzerine değil, barış temeli üzerinde güçlenmelidir. Onun için; din ve fikir hürriyeti ile, vicdan hürriyeti konusunda, bunların partileşmesi, terör ve anarşiye paravan yapılması meselesi birbirinden ayrılmalıdır. Bunun yanında millî vicdanı yaralayıcı çift standartlara asla izin verilmemelidir. Yani, fikir ve kanaatların bazılarını hürriyet getirirken diğer kısmını mahkum etmemelidir.

Din ve vicdan hürriyeti kolay kolay ele geçmeyen bir hürriyettir. Fikir hürriyet de öyle. Demokrasiler gerçekten bu temel üzere otururlar. Bir ülkede fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyeti yoksa hiçbir hürriyet yoktur. Nitekim Batı'da uzun süren din ve mezhep kavgalarından, devlet ve kilise boğuşmalarından sonra Doğu Bloku ülkeleri hariç bütün Batı Avrupa ülkeleri fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyeti konusunda tam bir uzlaşmaya varmış, dolayısıyla kendi cemiyetlerini ve vatandaşlarını huzura kavuşturmuşlardır. Demokrasiye inanmış Batı Avrupa insanı için; ister devlet İngiltere, Danimarka ve Norveç gibi lâik olmayıp resmî bir din ve mezhebe bağlı olsun; ister Fransa, İtalya ve Almanya gibi lâik olsun mutlaka insan hakları evrensel beyannamesinde belirtildiği üzere fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyetini tanımak, geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Bu ülkelerde barış içinde hareket etmek şartıyla her türlü bilim ve felsefî inanç, görüş ve düşünce kendini serbestçe ifade edebilmekte ve sesini hep duyurabilmektedir. Kimseye farklı görüş, karar ve inançlarından dolayı ayrı bir muamele yapılmamaktadır. Onlara göre her türlü dinî inanç, felsefî görüş sahibi insanlar arasında suç unsuru şeyler çıkabilir ama mücerret olarak bir fikir ve inanç suçu kabul edilemez. Yani, kişiler fikir ve inançlarından dolayı suçlanamazlar. Batı Avrupa ülkelerinde, çok özendiğimiz Batı medeniyetinde kişi dinini ve kanaatını tek başına veya topluca açık olarak veya özel suretli öğretim tatbikat, ibadet ve âyinleri izhar suretini kullanırken asla rahatsız edilemez, takibat altına alınamaz, sorguya çekilemez, istismarcılıkla itham edilemez, gericilik ve rejim düşmanlığıyla damgalanamaz. Batı Avrupa ülkelerinde Din eğitimi alabildiğine serbesttir. Bu dünyada hiçbir basın ve yayın organı, hiçbir siyaset ve devlet adamı dinî gelişmeler karşısında paniğe kapılıp rejimin tehlikeye maruz kalmakta olduğunu iddia edemez. Çünkü böyle bir çıkış din ve vicdan hürriyetine baskı ve müdahale sayılmaktadır"⁷⁵.

⁷⁵ Bektaş Atmaca (Derleyen). "Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasî'nin En Son Konferansı- Konu: 21. Asra Girenken Türkiye'de Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları", *Ufuk Çizgisi Dergisi*, S. 4, Ocak 1990, s. 10.

3.4. Din Eğitimi ve Öğretimi ile İlgili Görüşleri

3.4.1. Dinî Eğitim Realitesi

Giriş ve ikinci bölümümüzde ister fert bazında, isterse toplum bazında olsun din eğitiminin önemi ve zaruretinin tartışma götürmez bir gerçek olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda, hayatımızın psikolojik ve sosyolojik bir realitesi olan dinî eğitim, örgün ve yaygın eğitimimizin çok önemli bir parçasıdır, muhtemelen ana temeldir⁷⁶. Arvasî, halkımızın millî ve manevî eğitimini, ihtiyaca binaen gizli bir şekilde, farkında olmadan yaygın eğitim tarzında gerçekleştirildiğini şu paragrafta dile getirmiştir:

“Genç nesiller, aileleri içinde doğup büyürken Müslüman-Türk milletinin vicdanında taşıdığı ve hayatına tatbik ettiği “dinî değerleri” tevarüs ederler. Daha sonra bu değerleri “ocak başı sohbetlerinde” besler, camilerdeki vaazlar ve köy odasındaki konuşmalarla geliştirirler. Hepimiz, şehirde olsun, köyde olsun, çocukluk günlerimizi hatırlayalım. İlk camiye gidişimizi, teravih ve Cuma namazlarımızı, Ramazan ve bayram günlerini, gizli ve açık Kur’ân-ı Kerim öğrenmek için çırpınılarımızı, heyecanla dinlediğimiz Mevlid-i Şerifleri, peygamber ve evliya memkâbelerini, “sahabi cenklerini”, Yunus Emre, Eşref-i Rum ilahilerini, yemekten sonra ve uyumadan önce yaptığımız en içten duaları... bir bir düşünün. Her Müslüman çocuğu gibi, bizim de kulaklarımıza ezan ve kametler okunarak adlarımız konmuş bulunmaktadır. Kısaca, analarımız, babalarımız doğduğumuz andan itibaren, güçleri nisbetinde bizi birer Müslüman-Türk olarak yetiştirmek için çırpınmış ve bizde bu ruhu ve şuuru görünce de bahtiyar olmuşlardır. Hele yüksek tahsilini bitirdiği halde bu ruh ve şuuru kaybetmemiş çocukları ile yalnız aileler değil, bütün hemşehrîler iftihar ederler. Türk milleti, camilerinde rütbe ve mevki sahibi oğullarını görünce, başını daha dik tutarak yürümekte, adeta kendinden geçmektedir. Hepimiz, bu duygunun ne demek olduğunu çok iyi biliriz. Bu duyguları dile getirdiği için olacak Yahya Kemal’in “Ezansız Semtler” adlı yazısını gözyaşı ile birkaç defa okuduğumu hatırlıyorum”⁷⁷.

Milletimizin, eğitim kurumlarından bazı taleplerinin bulunduğunu belirten Arvasî, okullarımızın bunu göz ardı etmesi durumunda, halkımızın gizli din eğitimi veren kurumları türeteceğini ileri sürmekte ve şu tezleri savunmaktadır:

“Milletimiz çocuğunu, kendi millî kültürü içinde dindar ve İslâm ahlâkı ile yoğrulmuş olarak geliştirmek istemektedir. Esasen, bu onun en tabii hakkıdır. Hiçbir suretle bu hak ihlal edilemez. Fakat, takdir edileceği üzere, “yaygın din eğitimi” sistemsiz, plansız ve programsızdır. Üstelik “yetkili” olmayan ellerdedir. Bu sebepten tehlikelere maruzdur. Zaten okul, “yaygın eğitimin” bu kusurundan doğmuş bulunmaktadır. Türk milleti, okul açarken, ondan bu “temel ihtiyacına” da cevap vermesini haklı olarak beklemektedir. Okullarımız, millet çocuklarına, gerçekte muhtaç olduğu “din eğitimi” vermelidir. Üstelik, bu işi ciddiyetle ve samimiyetle yürütmelidir. Din eğitimi ve öğretimi, milletin çok hassas olduğu bir konudur. Bu konudaki gayr-ı ciddi ve samimiyetsiz tavır ve davranışları çok çabuk

⁷⁶ Arvasî, T.İ.Ü., c. 1, s. 381.

⁷⁷ Age., s. 382.

sezer. Millet, "resmi din eğitiminin" samimiyetsiz ellerde, mecrasından saptırılarak yapıldığını görürse, okullarda verilen din eğitim ve öğretiminin yetersiz kaldığını anlarsa, hemen gizli ve gayr-ı resmi din eğitimine ve öğretimine kapılanır. Bununla da kalmaz, "resmi din eğitime ve okula" cephe alır. Bugün ülkemizde bu problemi, bütün çıplaklığı ile yaşamakta bulunuyoruz. Ülkemizde gizli din okullarının bulunuşunun gerçek sebebi, milletimizin, okullarımızda okutulan "din derslerinin" yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Milletimiz, resmî okullardaki din eğitiminin haftada bir saat olmasının yanında, bu eğitimin maksadı, şekli, muhtevası ve metodu üzerinde esaslı tereddütler içinde bulunmaktadır"⁷⁸.

İçtimai müessese ve vakıfaların da tıpkı eşyalar gibi objektif birer gerçeklikleri bulunmaktadır. Bu yüzden, fonksiyonel olan sosyal müessese ve değerler, asla ihmal ve inkâr edilemezler⁷⁹.

Arvasî'ye göre fonksiyonel müesseseler, her ne şekilde olursa olsun yıkılmazlar. Çünkü cemiyet ne yapar eder, bu müesseseleri, gizli de olsa canlı tutar. O, dini fonksiyonel bir sosyal müessese olarak kabul eder. Cemiyet bütünlüğüne, birlik ve beraberliğe çok önem veren Arvasî, sosyolojik hükümleri, hep ön planda tutmaktadır. Olayları, sosyolojik gerçeklere dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Arvasî, "Fonksiyonel Müesseseler Yıkılmazlar" başlıklı yazısında düşüncelerini ve endişelerini dile getirmiştir.

"Cemiyetin bu gerçeğinden habersiz pek çok "sözde devrimci" veya "ilerici" bazen dipdiri ve hayat fıskıran birim ve müesseseleri de ortadan kaldırmak istemişlerdir. Kanla, şiddetle, propaganda ve beyin yıkama yolu ile başarılı olacaklarını sanmışlardır. Fakat bir müddet sonra bakmışlardır ki yıktıklarını sandıkları birim ve müesseseler hiç ummadıkları bir zaman ve mekânda, hiç ummadıkları bir tezahür içinde karşılıklarına dikilmiştir. Sovyet diktatörleri, kendi boyunduruğunda bulunan milletlerin milliyet şuurlarını ve dinlerini yok etmek için elinden geleni yapmış, bütün bunlara rağmen yenik düşmüşlerdir ve düşeceklerdir. Mao ise Konfüçyüs'ün hayali ile boğuşurken, yel değirmenlerine saldıran Donkişot'a benziyordu.

Fonksiyonel birim ve müesseseler, kanla, şiddetle ve baskı ile yok edilmeye kalkışıldığı zaman, yer altına çekilmekte ve daha tehlikeli gelişmelerle ortaya çıkmaktadırlar. Bilfarz resmî din eğitimi yasaklarsanız, İmam-Hatip okullarını, İslâm Enstitülerini ve İlahiyat Fakültelerini kapatsanız, en yüksek din otoritesini - mesela Diyanet İşleri Reisliğini- ilga etseniz, din, fonksiyonel bir müessese olarak yok edilemez, etkisiz duruma getirilemez. Aksine yer altına çekilir, gizli "din otoriteleri" teşekkül etmeye başlar. Böylece hem din hayatı, hem cemiyet hayatı, hem devlet hayatı, hem de ferdî vicdanlar zarar görür. Eğer, bir ülkede böyle bir hata işlemişseniz, mutlaka bu netice ile karşılaşacaksınız. Ondan sonra oturup şikayet etmeye hakkınız kalmaz.

Bu, hastaneleri kapattıktan ve doktorluğu yasak ettikten sonra, oturup gizli tababetten, sahte doktor ve hastabakıcıların cemiyeti istila etmiş olduğunda şikayete benzer. Görülüyor ki fonksiyonel birim ve müesseseler inkar ve ihmal edilemez. Aksi halde, "gerçeğini" vermezseniz cemiyet "sahtesine", "ilkeline" yapışır.

⁷⁸ Age., s. 383.

⁷⁹ Arvasî, T.İ.Ü., c. 3, s. 324.

Cemiyetin yapısından ve işleyişinden habersiz pek çok aydına rastlamışsınızdır. Anadolu'daki üfürükçülerden, kocakarı ilaçlarından, cahil ebelerden, tefecilerden, ağalardan şikayet ederlerken belki haklıdır ve fakat hal çaresi olarak cezadan, sürgünden, öldürmekten, hapsedmekten söz ediyorlar. Biz diyoruz ki, Anadolu'ya psikiyatrist göndermedikçe üfürükçüyü, eczane veya eczane dolabını göndermedikçe kocakarı ilaçlarını, diplomalı ebeler göndermedikçe, cahil ebeleri sömürücü olmayan kredi müessesesini göndermedikçe tefeciye, âdil ve müşfik devlet otoritesini göndermedikçe ağa ve eşrafi, İslâmiyeti dış ve iç nizamı ile öğrenip yaşayan görevliyi göndermedikçe ham ve kaba yobazı, yahut "sapık tarikat" istismarcılarını yok edemezsiniz. Hele, birer "devrimbaz" gibi, sahtelerini bahane ederek millî ve mukaddes değerlere, bin yılların tecrübe birikimi durumunda olan millî töreye saldırmaya kalkarsanız, ülkeye hizmet değil felâket getirmiş olursunuz. Maalesef, yanlış bir maarif politikası, iki yüz yıldan beri bu gafletin içindedir"⁸⁰.

Ayrıca Arvasî, "Dini Hayatımızdaki Çatlamalar" başlıklı yazısında, fonksiyonel müesseseler, kültür emperyalizmi... gibi konulara değinmekte ve din eğitimi ile ilgili bazı realitelerde bulunmaktadır:

"İnsan gruplarının yapısını ve işleyişini bilen ve cemiyette gelişmelerden haberdar olan hiçbir devlet adamı, kendisi nasıl inanırsa inansın, bir "içtimai müessese olarak dini hayatın gerçekliliğini" inkar ve ihmal edemez. Sanki, cemiyetin bir dini yokmuş gibi davranamaz. "Fonksiyonel bir müessese olan dinin" eğitimini, öğretimini, teşkilâatlanmasını ve sosyal hayatta etkili olmasını önlemeye kalkışamaz.

Böyle bir şey yapmaya kalkışırsa ne olur? İşte, bugün karşılaştığımız durum ortaya çıkar (12 Eylül öncesi kargaşa). Din hakaret görürse, onun gizli veya açık savunucuları meydana çıkar. Resmî din eğitim ve öğretimi yasaklanır veya ihmal edilirse gayriresmî din eğitim ve öğretimi başlar, siz, Imam-Hatip okullarını, ilahiyat Fakültelerini, Kur'an Kurslarını, dini basın ve yayını yasaklarsanız, fonksiyonel müesseseler inkar ve ihmal edilemeyeceğinden, yerine hemen gayriresmî olarak gizlileri kurulacaktır. Siz, bunları baskı altına aldıkça, bunlar, daha büyük bir şevk ile "yeraltına" çekilerek çalışacaklardır. İtiraf edelim ki, "tek partili dönemde" bu hata işlenmiştir.

Bugün bir çokların şikayet ettiği "dinî akımlar", işte o hatadan kaynaklanarak gayr-ı resmî alanda ve yer altında gelişmiştir ve oluşmuştur. "Çok partili hayata" gelince de hürriyet ortamından istifade ederek gün yüzüne çıkmışlardır. Bence, bu duruma sebep olanların, bu duruma şikayete hakları yoktur. Şimdi, hâlâ , bazıları, resmi ve meşru din okullarının ve müesseselerinin kapanmasını istiyorsa, bilerek veya bilmeyerek bu problemin daha da çetinleşmesine yardımcı olmaktadır.

Kesin olarak iddia ediyoruz ki, gerçek, güçlü, sağlam, samimi ve ciddi bir din eğitiminden ve onu destekleyen müesseselerden mahrum bırakılan bir ülkede dinî hayat da, cemiyet de, devlet de büyük zarar görür. Devlet, kendi cemiyetine ve kendi sosyal müesseselerine sahip çıkmazsa, ona çok defa "yabancılar" ve "yabancılaşmış kadrolar" sahip çıkar. İşte o zaman, "kara" ve "kızıl" emperyalizm, ülkemizin içinde ve en etkili biçimde dolaşır. İşte o zaman, "sahte mürşitler" ve "din tüccarları" piyasayı doldurur. İşte o zaman "politikacı" bu sahayı istismar eder. İşte o zaman Yüce İslâmiyet ve Şanlı Peygamberimiz anlaşılmaz olur. İşte o zaman, Ashab-ı Kiram ve gerçek din büyükleri unutulur ve onların yerini ne idüğü

⁸⁰ Arvasî, T.İ.Ü., c. 1, s. 148.

belirsiz kişiler alır. İşte o zaman, gençler ve kitleler, mukaddes dinin sâf ve berrak kaynaklarından uzak kalır: “din adına” yalan yanlış “batılların” pençesine düşer.

Evet, dinî hayatımızı kurtarmanın ve cemiyeti yeniden aynı iman ve ahlâk değerlerinde toplamanın ve Türk-İslâm medeniyetini yeniden diriltmenin yolu, samimi, ciddi ve yeterli bir “din eğitiminden” geçer. Buna hâlâ inanamayanlar varsa, hâlâ bu sözlerimizi anlamayacaklar çıkacaksa, artık onları dinlemeyeceğim”⁸¹.

3.4.2. Din Eğitimi ve Öğretiminin Lüzumu

Din eğitimini, eğitim yapısı içinden ayrı mütealâ etmek mümkün değildir. Eğitim deyince din eğitimini de içinde görmek mecburiyetindeyiz. Çünkü eğitim, ferdin ve cemiyetin istek ve ihtiyaçlarına cevap vermek zorundadır. Eğer bir ülkenin eğitimi fertlerin ve cemiyetin istek ve ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa, o eğitimde bir noksanlık var demektir⁸².

Nüfusunun yüzde doksan dokuz müslüman olan bir ülkede, elbette ki cemiyet, din eğitiminin verilmesini ister. Eğer devlet bu vazifeyi yapmamışsa, devletin dışında vatandaşlar bu ihtiyacı karşılayacak yolları arayacaklardır. Çünkü, bu bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın, bu isteğin karşılanması gerekir. Bu nedenle Arvasî'nin, ülkemizde din eğitim ve öğretiminin gereği, önemi ve ihlal edilmez bir hak olduğunu beyan eden yazıları bulunmaktadır. “Din Eğitim ve Öğretiminin Lüzumu” başlıklı yazısı da, bu durumu açıklar mahiyettedir:

“İsteseniz de, istemeseniz de “din eğitimi ve öğretimi”, içtimai bir vakıa olarak cemiyetlerde mevcuttur. Hangi cemiyete bakarsanız bakınız, orada, en azından “yaygın bir din eğitim ve öğretim faaliyeti” göreceksiniz. Çünkü, din, içtimai hayatın çok önemli yönünü, hatta bazı sosyologlara göre temelini teşkil eder.

Öte yandan “din eğitimi ve öğretimi”, milletlerarası antlaşmalarla teminat altına alınmış bir haktır. Hiçbir devlet, rejim ve yönetim, bu hakkı, açıkça ihlal edememekte; etmeğe kalkıştığı zaman şiddetli tepki görmektedir. Hiç şüphesiz, hiçbir kişi, kuruluş ve yönetim, Türk Milletinin elinden bu hakkı alamayacaktır.

Din eğitim ve öğretimi, sadece “insanın temel hak ve hürriyetlerinden” biri olduğundan “hukuki” bir zaruret olarak yerine getirilmesi gereken vazife telâkki edilmemelidir. Din eğitimi ve öğretimi, aynı zamanda, ferdi vicdanın yücelmesi, huzura kavuşması, ferdin beden ve ruh sağlığı açısından muhtaç olduğu dengeye ulaşması, bizzat cemiyetin selâmeti ve bütünleşmesi bakımından da gereklidir. Kaldı ki, bir mümin için din eğitim ve öğretimi, yerine getirilmesi gereken bir mükellefiyettir, ibadettir.

Din eğitim ve öğretimini, kim yapmalıdır? Uygulama milletlere göre değişmektedir. Bazı devletler ve milletler, bu işi, “dinî cemaatlere” bırakmışlar, bazı devletler de bu işi, “dinî cemaatlere bırakmayı sakıncalı bularak” bizzat üstlenmişlerdir. Devletimiz, şimdilik, bu ikinci şıkka tercih etmiş bulunmaktadır. Yani, Türkiye Cumhuriyeti'nde müslümanlar için din eğitim ve öğretimi, “Devletin denetim ve gözetimi altında yapılır. Din kültür ve ahlâk öğretimi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır...” (1982 Anayasası, Madde 24). Bunun yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Genel İdare içine alır, gerekli din personelini yetiştirir. Genel Bütçe'den maaş verir, din eğitim ve öğretimi ile ilgili

⁸¹ Arvasî, T.İ.Ü., c. 3, s. 325.

⁸² Din Eğitimi (Açık Oturum). Yön.: Vehbi Vakkasoğlu, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1982, s. 20.

müfredat programlarını bizzat kendisi yapar ve kendi yetiştirdiği din dersi öğretmenleri eliyle yürütür”⁸³.

Yine Arvasî, milli birlik ve bütünlüğe önem veren bir yazardır. Başka bir yazısında bu husus üzerinde durmaktadır:

“Millî hayatımızda din, bütünleyici bir faktördür. Nüfusumuzun büyük bir çoğunluğunun müslüman olması, “millî tecanüs” bakımından büyük bir avantajımızdır. Birlik ve bütünlüğe muhtaç olduğumuz her zor günümüzde, İslâmın toplayıcı karakterinden istifade etmemek ahmaklık olur. Kaldı ki, sosyolojik olarak millî hayatımıza biçim veren ve “millî kültür malzememize” asırlardan beri bir “üst-sistem” olarak ruh katan İslâmiyet, edebiyatımızda, mimarimizde, aile düzenimizde, kısaca her şeyimizde varlığını, hâlâ en güçlü bir şekilde sürdürmektedir ve sürdürecektir. Hiç kimse boşuna ümide kapılmasın, Hıristiyan misyonerlerinin netice alamayacakları ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türk milleti dinini çok sever, onun için feda etmeyeceği şeyi yoktur. Türk’ü, “dini dinime, dili dilime uyan” olarak tarif eden milletimiz, İslâmiyeti, millî varlığın en vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul etmektedir. Türk milletini İslâmiyetten koparmak isteyen bütün niyetler, dün olduğu gibi bugün de, yarın da hüsrarla karşılanacaklardır”⁸⁴.

3.4.3. Din Eğitiminin Esasları

1- Her şeyden önce “Diyanet Teşkilâtı” , gerçekten bu işin ehli olan, ilim ve ahlâkı ile tanınmış, “ihlas sahibi” müminlerden ve millî şuuru uyanık kimselerden kurulmalıdır. Bu teşkilât, politik endişe ve müdehalelerden uzak tutulmalıdır. Din görevlileri, ne olursa olsun küçük politik hareketlerden ve particilikten korunmalıdırlar.

Diyanet kadrosu, Allah ve Resulünün “dinin hizmetinde” bulunan, bütün bir milletin sevgi ve güvenine lâyık, tavizsiz ve samimi çalışan müminlerden ibaret olmalıdır. Hiç şüphesiz bu kadro, “Kitabın, Sünnetin, İcma-ı Ümmetin ve Kıyası Fukahanın” murakabesi altındadır. İslâm’ın “ana caddesinde” yürür, sapık kollarla, siyasî ve ideolojik, bozuk mezheplerle ve akımlarla mücadele eder. Din maskesi taşıyan şu veya bu ülkeye ait emperyalist oyunları tespit teşhis ederek ilgililere yardım eder.

Diyanet teşkilatı, devletin bir müessesesi olarak, dinin yanlış anlatılmasına, bozulmasına veya saptırılmasına karşı tarafsız kalamaz. Aksi halde “sahte mürşitler”, ard niyetli veya cahil kişi ve zümreler ve bunların etrafında oluşan “akımlar”, hem milleti, hem de dini hayatı parçalar. Unutmamak gerekir ki, İmam-ı Âzam, İmam-ı Mâlik, İmam-ı Şafii, İmam-ı Hambel, İmam-ı Maturidî, İmam-ı Eş’ârî, İmam-ı Gazalî ve İmam-ı Rabbanî gibi güneşler unutulunca, ateş böcekleri, kendilerini “aydınlık kaynağı” zannettiler. Gerçekler ortadan çekilince, sahteleri piyasayı doldurdu. Diyanet kadrosu, gerçek din büyüklerinin çizgisinde ve tavizsiz yürümek zorundadır.

Böyle bir Diyanet Teşkilatı kurulduktan sonra, din eğitimi ve öğretimi, bu kadronun organizasyonuna, denetimine ve planlanmasına verilmelidir. Gerek okullarda, gerek yetişkinler eğitimi olarak ele alınacak bu eğitim ve öğretim işi,

⁸³ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 186.

⁸⁴ T.İ.Ü., c. 1, s. 388.

Diyanet İşleri Başkanlığının sorumluluğu altında, ilgililerle kurulacak işbirliği ile sağlanmalıdır. Ders kitaplarının hazırlanmasında, okutulmasında, hatta müfredat ve muhtelif okullardaki programların tespitinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı ilgilileri sürekli bir işbirliği halinde bulunmalıdır. Her kademedeki okullarımızda okutulacak din dersleri hem sayıca, hem de kalitece artırılmalıdır.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği ile hem yetişkinler, hem de çocuklarımız için behemahal "Kur'ân-ı Kerim Kursları" açılmalı, orta dereceli okullarda "Kur'ân-ı Kerim dersleri" okutulmalıdır.

3- Din dersleri, sadece teorik bilgi vermemeli, haftada bir saat veya gerektiğinde uygulama da yaptırılmalıdır. Uygulamalar ciddi ve dinin espirisine uygun olmalıdır. Din dersi okutacak kimseleri, Diyanet Teşkilatının "onayı" alınarak tayin edilmelidir.

4- Din, "şeriat" ve "tasavvuf" olarak bir bütündür. Bunların ahengi üzerinde kurulu bir din eğitim ve öğretimi başarılı olabilir. Din eğitimi, dış ve iç disiplini ile ele alınmalıdır. Müslümanlar "şeriatçı" ve "tarikatçı" olarak bölünmemelidir⁸⁵.

Şeriat ve tasavvuf, İslâm dininin bir mümîni dıştan kuşatması ve içten fethetmesidir. Şeriat ile disipline olan Müslüman, tasavvuf ile vicdanleşir. Bunlar zıt şeyler değildir. Birbirini tamamlayan "şekil" ve "muhtevadan" ibarettir. Bu sebepten müslümanların "şeriatçı" ve "tarikatçı" adı altında bölünmesine çalışanlar, gaflet içinde değilse ihanet halindedirler.⁸⁶

Din eğitim ve öğretiminde, İslâmiyet'in bu "dış" ve "iç" disiplinine gerekli önem verilmelidir. Akaid ve Fıkıh kadar Tasavvuf'a yabancı kalınmamalıdır. Türk ve İslâm dünyasında yetişen gerçek ve yüce "mutasavvıflar" ve onların fert ve cemiyet terbiyesindeki değerleri kavranmalıdır. Ülkede gerçek, ciddi ve resmî bir "din eğitimi" yaygınlaştırılmalı ve plânlanmalıdır. Bu yapılmazsa, iç ve dış düşmanlar harekete geçer, tertemiz dinî hayat perişan edilmekle kalmaz, devlet de, cemiyet de, fert de büyük zararlara maruz kalır⁸⁷.

5- Ülkemizde "din hürriyeti" ve "din eğitimi" ile ilgili mevzuat geliştirilmeli, antidemokratik olan ve din hürriyetini kısıtlayan hükümler kaldırılmalıdır. Din eğitim ve öğretimi "medenî ülkeler" seviyesine çıkarılmalıdır⁸⁸.

6- İlim, sanat ve din, insanoğlunun bütün bilgi ve faaliyetlerini özetler. Bizce, insan için zaruri olan üç eğitim alanı vardır: İlim eğitimi, sanat eğitimi, din eğitimi.

İlim objektif gerçeğin, sanat sübjektif gerçeğin din de mutlak gerçeğin peşindedir. Din eğitimi ile mutlak varlık olan Allah'ın varlığını, birliğini, hürlüğünü, sonsuzluğunu, ezeli ve ebediliğini en içten duygularla duyan; kendi parçacık, esir, sınırlı varlığının Mutlak Varlık'la varlık bulunduğunu idrak eden ve mutluluğu mutlak varlık olan Allah'a yönelişte arayan, "yalnız Allah'a dayanan ve yalnız O'na tapınan" bir kişiliğe ulaşma arzusu gayreti içinde olmalıyız. Dinî eğitim verilirken, kişilere, Yüce Allah'ın ve Peygamber Efendimizin sevgisini kazandırmalıyız⁸⁹.

7- Arvasî, fiili manada anarşizmi, mevcut sosyal ve kültürel milli mukaddes değerlerin reddinden doğan çatışmalar ve huzursuzluklar olarak ifade eder. Yanlış bir eğitim politikası, millete ters düşen bir kültür ve medeniyet anlayışı sebebi ile millet, farklı kamplara ayrılabilir. Çeşitli sebeplerle cemiyetin tarihî ve millî, sosyal değerleri karşısında "menfî tavır alan" kişi ve zümreler teşekkül edebilir. Böylece

⁸⁵ Age., s. 389.

⁸⁶ Age., s. 390.

⁸⁷ Age., s. 65.

⁸⁸ Age., s. 390.

⁸⁹ Arvasî, Kendini Arayan İnsan, Başak Yayınları, 3. Baskısı, Ankara 1980, s. 233.

doğan “yabancılaşma” ve “anti-sosyal tipler” cemiyetin dinine, ahlâkına, töresine ve estetik değerlerine ters düşmekle kalmazlar, fırsat buldukça da fiilen tecavüze kalkarlar⁹⁰.

İşte, din eğitiminin millî birlik ve beraberlikteki fonksiyonu burada kendini gösterir. Dinî eğitim, parçalayıcı değil, bütünleyici, sevinçte ve tasada birliği emredici olmalıdır.

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden itibaren dinî eğitim tartışmalı bir havaya bürünmüştür. Bu nedenle, asırlar boyu bütün cemiyeti içine alan, plânlı, programlı ve hedefleri belli, kuvvetli ve başarılı bir dinî terbiye teşkilâtı istenilen ölçülerde gerçekleştirilememiştir. Bu sebepten dinî terbiye almak isteyen bir çok kişi, yakın olması dolayısıyla İran, Irak, Suriye ve Mısır gibi müslüman ülkelere gitmiştir.⁹¹ Böyle çarpık ve ikilemlî bir dinî eğitimin, ileride farklı görüş ve anlayışlara neden olacağı ortadadır.

Arvasî, farklı mezhep fikirleri doğrultusunda yapılan bir eğitimin ileride mezhep çatışmalarına, fikrî görüş ayrılıklarına neden olacağından dolayı, her zaman önlem alınması gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle dinî eğitim, otoriter kişilerin elinde sağlıklı bir şekilde, birleştirici mahiyette verilmeli, görüşündedir⁹². Doğu Anadolu Gerçeği isimli kitabında, konumuzla ilgili şu tavsiye ve görüşlerde bulunmaktadır.

“Din eğitim ve öğretiminin, bütün cemiyetlerin hayatında önemli bir yeri vardır. Bu konu da Batılı ülkelerin neler yapmakta olduğunu öğrenmek istiyorsak, onların çalışmalarını dikkatle takip etmemiz gerekir. Kısaca belirtelim ki, İngiltere’de, Belçika’da, Danimarka’da, Hollanda’da, Batı Almanya’da, İsveç’te, Norveç’te, Yunanistan’da, İsrail’de devletin ve cemiyetin “din eğitim ve öğretimine” ne kadar önem verdiği, bizzat yerinde görülerek ibret alınmalıdır. Çünkü, onlar bilirler ki, bir devlet ve cemiyet dinine sahip çıkmazsa, başka milletler ve cemiyetler “dine sahiplik” tavrı ile ortaya çıkar ve sahayı istismar ederler. Bazen, emperyalizm, “din kılığına” bürünerek tahribatını kolaylaştırır. Esefle belirtelim ki, şu anda, ülkemize, din adına çeşitli yollardan ve yönlerden pek çok sapık cereyan sokulmak istenmektedir.

...

Hiçbir devlet, kendini, şu veya bu komplekse kaptırarak “dininin yanlış anlatılmasına ve saptırılmasına” seyirci kalmaz. O, kanunlara ve nizamlara uyarak mutlaka “din eğitimi ve öğretimine” yakın alaka duymalı, bu işe, yad ellerin sahip çıkmasına engel olmak kadar, sahanın “yeraltına kaymasına” ve “ehliyetsiz ellere” düşmesine fırsat vermemek üzere, din eğitim ve öğretimini ciddi, samimi ve millî vicdanı tatmin edici bir biçimde planlanmalıdır. Aksi halde, din eğitim ve öğretimi ihmal edilirse, ciddiye alınmazsa veya yasaklanırsa, her diri ve canlı müessese gibi, din de “yeraltına” çekilir, istenmeyen gelişmelere kaynak olur, dini birlik ve insicam bozulur, farklı ve gizli “din grupları” ve “akımları” teşekkül eder, “millî vicdan bütünlüğünü kaybeder ve cemiyette çözümler görülür. Gerçekten de ülkemiz, bu açıdan, objektif ve ilmî bir tahlile muhtaç bulunmaktadır.

Asla unutmamak gerekir ki, İslâmiyet, Türk’ün bütünleşmesinde rol oynayacak ve oynayacak olan en önemli âmillerin başında gelmektedir. Bu sebepten, devletimiz ve milletimiz, kanunlar içinde kalarak dinimizin yanlış anlatılmasına, saptırılmasına ve

⁹⁰ T.İ.Ü., c. 1, s. 198.

⁹¹ Arvasî, Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1993, s. 41.

⁹² Age., s. 41.

istismar edilmesine asla fırsat vermemelidir. Din eğitim ve öğretimi, devletin denetimi altında ve samimi kadrolarca yürütülmelidir. Dinin, mutlaka, dosdoğru öğrenilmesine ve yaşanmasına samimiyetle ve ciddiyetle yardımcı olunmalı, bu konuda "millî vicdan" tatmin edilmeli ve asla, yasak savmak kabilinden bir tavrın içine girilmemelidir. Öte yandan, emperyalizmin bu konuda, asırlardan beri sürüp gelen tahribatı, çok akıllı, çok sabırlı ve çok başarılı plân ve programlar ile onarılmalıdır. Bunu başarmak için "yeni müçtehitlere" ihtiyacımız yoktur. Bu konu da gerçek "din otoritelerinin hayatları ve eserleri" bize yeter. Yeter ki, bunları hakkı ile tanıyan ve anlayan "din görevlileri" kadrosunu yetiştirelim. Aksi halde, iş "yeni" ve "uyduruk" müçtehit taslaklarına kalırsa ve herkes dinî hayata, kendi sübjektif yapısı içinde çare ararsa, saha iyice berbat olur. Dinimizi öğrenmek için, bize ecdadımızın bıraktığı kitaplık yeter, onun için, şimdi, İslâm Dünyası'nda zuhur eden ne idüğü belirsiz kişi ve cereyanlara karşı durmak en uygun yol olacaktır.

Bunun yanında, dinin, ferdin hayatında oynadığı rol de asla unutulmamalıdır. Materyalist, hedonist, nihilist, anarşist, terörist, uyuşturucu madde düşkünü ve serseri bir gençliğin doğmaması için, İslâm iman ve ahlâkının berrak ve aydınlık kaynaklarından istifade edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, ülkemizde, anarşist ve terörist bir nesil yetiştirmek isteyen hâin çevreler, her şeyden önce, insanlarımızın millî e mukaddes duygularını ve inançlarını yıkmak isterler. Çünkü, herkes bilir ki, dinsiz ve milliyetsiz kalan nesiller, kolayca, yabancı emellerin kuklaları haline gelirler.

Yine, unutmamak gerekir ki, Türk töresi, ahlâk nizamı, gelenek ve göreneklere, kültür ve medeniyeti, asırlardan beri İslâm ile kaynaşarak ve şekillenerek yepyeni bir "medeniyet" kurulmuştur. Kanaatimizce, bu tertip, hassasiyetle korunmalıdır. Bilindiği gibi, Batı Medeniyeti, Greko-Lâtin kültürü ve Hıristiyanlık din ve ahlâkının bir terkibi üzerine kuruludur. Evet, bizim de kendimize mahsus, orijinal bir kültür ve medeniyetimiz vardır ve ismi Türk-İslâm medeniyetidir. Bu terkibe sahip çıkmak, bunu, korumak ve geliştirmek bizim boynumuzun borcudur"⁹³.

3.4.4. Ülkemizde ve Avrupa'da Din Eğitimi ve Yasal Boyutu

Arvasî, "Ülkemizde Din Eğitimi" başlığı altında ülkemizde gerçekleştirilen din eğitimi ile ilgili şu görüşlere yer vermektedir:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi şartlarından kaynaklanan ve kendine has bir "lâiklik anlayışı" vardır. Türkiye'de devlet, lâiktir ve kendi işlerini yürütürken, tamamen "dinden bağımsız olarak" hareket eder.

Bununla birlikte, devlet, dinî hayatı başıboş bırakmaz, onu da kendi "gözetimi" ve "denetimi" altında tutar. Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ve teşkilâtını "devletin bünyesi içine" alır ve "Genel İdare içinde" kabul eder (1982 Anayasası-Madde 136.).

Öte yandan, aynı Anayasa'nın 24. Maddesine göre: "Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin denetimi ve gözetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi, ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kamuni temsilcisinin talebine bağlıdır".

⁹³ Age., s. 44.

Görünen odur ki, Türkiye’de, “lâiklik ilkesi” ile sanki “devlet, dinden ayrılmakta” ve fakat “din, devletten ayrılmamakta, onun gözetimi ve denetimi altında tutulmaktadır”. Bu durum, sadece müslümanlar için böyle olup, Yahudî ve Hıristiyan vatandaşlarımız, milletlerarası antlaşmalara göre, kendi “dinî cemaatlerini” kurmuş olup kendi din işlerini, eğitim ve öğretimlerini kendileri yürütürler.

T.C. Anayasası’nın 24. Maddesinde de belirtildiği üzere, ülkemizde “din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi kavramı” şu üç unsuru bünyesinde taşımaktadır: 1. Din kültürü, 2. Ahlâk öğretimi, 3. Din Eğitimi.

Sözü edilen madde, ilk ve ortaöğretim kurumlarında “Din kültürü ve ahlâk öğretimi” devlet okullarında da “zorunlu dersler” arasında sayar ve fakat “Din eğitim ve öğretimi” “ihtiyarî ders” olarak kabul eder”⁹⁴.

Arvasî’ye göre, okullarımızda okutulan “din ve ahlâk dersleri”, din eğitimi niteliğinde olmayıp, din kültürü ve ahlâk öğretimi niteliğinde olduğunu belirtmekte ve yazısında devamla şunları yazmaktadır:

“Vatandaşların ve bu arada, ekseriyeti teşkil eden müslüman kitlenin “din kültürü ve ahlâk öğretimi yanında, “din eğitimi” almaya da ihtiyacı vardır. Ancak, ne gariptir ki, okullarımızda henüz “ihtiyarî din eğitimi dersi” okutulmuyor ve bunun için bir zaman ayrılmış değildir. Oysa, müslümanların din eğitimi ve öğretimini, “cemaatlere” bırakmayıp kendi “gözetim ve denetimi” altında yürütmeyi vaat eden T.C. Anayasası’na göre, “zorunlu din kültürü ve ahlâk öğretimi” dışında, isteyenlere “ihtiyarî olarak din eğitimi” vermek de devletin görevleri arasında bulunmaktadır.

Kanaatimizce bu husus, daha fazla ihmal edilmeyip, isteyen vatan çocuklarına, “din eğitimi görme” fırsatı da verilmelidir. Bunun için, müfredat hazırlanmalı, zaman ayarlanmalı, yani ders saati arttırılmalı, uygulamaya ağırlık verilmelidir. Bu, din ve vicdan hürriyetinin bir gereğidir ve üstelik T.C. Anayasası ile tanınmış bir haktır. Herkesten önce, bu hakkın kullanılmasına Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı yardımcı olmak zorundadır. Şimdiki uygulama eksiktir, çünkü, çocuklarımıza “din kültürü ve ahlâk öğretimi dersleri” verilmekte, isteklilere “din eğitimi” verilmemektedir. Yani, şu anda, ilk ve orta dereceli okullarımızda, henüz “din eğitimi” yapılamamaktadır”⁹⁵.

Arvasî, yazılarında Türkiye’de yapılan din eğitimi ile Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen din eğitimi mukayeseli olarak okuyucularına aktarmış, aradaki farkı belirlemeye ve Hakkı Maviş’in Almanya, Avusturya ve Türkiye’de Din Eğitimi isimli kitabı kaynak göstererek, okuyucularını aydınlatmaya çalışmıştır. Arvasî, bu araştırmaya yönelik eserden yola çıkarak, Almanya ve Avusturya okullarında yapılan din eğitimi ile Türkiye’de gerçekleştirilen dinî eğitimi kısaca mukayese etmiştir.⁹⁶ Bilindiği üzere Arvasî, 1977 yıllarından itibaren Hergün gazetesindeki köşe yazılarını “Türk-İslâm Ülküsü” başlığıyla yazmış ve bunu daha sonra eser haline getirmiştir. Savunulan görüşler ve ileri atılan tezler, o yıllara aittir. “Türkiye’de ve Avrupa’da Din Eğitimi” başlığı altında şu fikirlere yer vermektedir:

⁹⁴ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 184.

⁹⁵ A.g.e., s. 185.

⁹⁶ T.İ.Ü., c. 1, s. 385; Bilgi için bkz. Türk Eğitim Sistemi Alternatif Perspektif, T.D.V., Ankara 1996, ss. 87-102.

"Almanya ve Avusturya'da ilköğretim dokuz yıl sürelidir. Almanya'da ilkokulların birinci sınıfından dokuzuncu sınıfa kadar, her sınıfta haftada beşer saat din dersi verilir. Bu, beş dersten biri mutlaka kilisede ""din dersi uygulaması"" tarzında yürütülür. Avusturya'da ise, birinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar olmak üzere, her sınıfta haftada ikişer saat din dersi okutulur. Ya Türkiye'de durum ne? Bir de ona bakalım. Bilindiği üzere, bizde ilkokullar beş yıl sürelidir ve din dersi sadece dördüncü ve beşinci sınıflarda okutulmaktadır ve haftada sadece bir saattir.

Öte yandan, Almanya ve Avusturya'da bulunan okulların yüzde doksanında "din eğitimi ve öğretimi" mecburidir. Din eğitimi ve öğretiminin ihtiyarî bulunduğu ve yüzde on nisbetindeki "umumî liselerde", din dersi okumak istemeyen dilekçe ile başvurur. Bizde uygulama tersinedir. Bütün okullarımızda din eğitimi ve öğretimi Anayasa gereği ihtiyarîdir ve din dersi okumak isteyen dilekçe ile başvurmak zorundadır. Alman ortaokul ve liselerinde haftada üç saat, Avusturya ortaokul ve liselerinde haftada iki saat din dersi her sınıfta okutulur. Üstelik Almanya'da bu üç saatten biri, yine kilisede uygulamalı olarak yürütülecektir. Ülkemize gelince, bizim orta okullarımızın ve liselerimizin sadece birinci ve ikinci sınıflarında haftada birer saat din dersi okutulur.

Yine aynı kaynaktan ve hayretle öğreniyoruz ki, bir Alman genci, liseyi bitirdiğinde 1962 saat, Avusturyalı genç 936 saat, Türk genci ise 192 saat din dersi görebilmiştir. Hatta, Türkiye'de İmama-Hatip Lisesi mezunu olan bir gencin gördüğü din dersi, saat itibariyle daha azdır. Çünkü, İmam-Hatip Lisesi mezunu 1692 saat din dersi okumuş bulunmaktadır"⁹⁷.

Ayrıca, "Federal Almanya'da Din ve Devlet" başlıklı yazısında da Almanya'daki dinî eğitime değinmekte ve şu görüşlere yer vermektedir:

"Bütün bunlara ek olarak, Federal Almanya'da tamamen kilisenin kontrolünde, 17 adet "yüksek din okulu" ile yine 17 adet "ilahiyat fakültesi", yani toplam olarak 34 adet yüksek din eğitimi ve öğretimi veren kurum mevcuttur. Bunun yanında hemen belirtelim ki, Federal Almanya'da: "Kilise vergisi vermeyen, herhangi bir sebeple kiliseden kaydını sildiren, yahut sözle ve yazıyla dinsizliğini ilan eden komünistlerin, dine düşmanlığı belli olanların cenaze merasimlerine, hiçbir Hıristiyan din adamı ve cemaati iştirak etmez"⁹⁸.

"Federal Almanya'da, siyasî hayat da "dine bulaşmış" durumdadır. Orada, dini isimler taşıyan "siyasî partilere" izin verilmiştir. Nitekim, Türkiye'de "aşırı dinci akımların kaygı verici" boyutlarda arttığını ve Türkiye'de "lâikliğin tehdit altında bulunduğunu" iddia eden Alman siyaset adamlarına rağmen, kendi ülkelerinde "Hıristiyan Demokrat Parti" ve "Hıristiyan Sosyal Birlik Partisi" adlı partiler vardır ve işin garibi, bunların teşkil ettiği koalisyon yıllardan beri iktidardadır. Üstelik "lâik Helmut Kohl" bunlardan ilkinin başkanı ve Devletin başbakanıdır.

Hayret ki, ne hayret! Ve biz bu durumda, ayağa kalkıp "Federal Almanya'da lâiklik tehlikede" diye feryad etmiyoruz"⁹⁹.

⁹⁷ T.İ.Ü., c. 1, s. 386.

⁹⁸ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 188 (Hakkı Maviş, Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi, İstanbul 1970, s. 85)'den

⁹⁹ Age., s. 189.

Arvasî, “İngiliz Maarif Kanunu ve Din Tedrisatı” başlıklı yazısında, İngiliz Maarif Kanunu ve bu kanunla tanzim edilen İngiltere’deki din tedrisâtı mevzuatı ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Ona göre, mukayeseli bir şekilde yapılan eğitim, eğitim tarihi açısından faydalı olarak görülmüştür. Çünkü, mukayeseli eğitimle milletlerin talim ve terbiyeleri çeşitli açılardan incelenir ve birbirleri ile mukayese edilir. Böylece, şu anda, yeryüzünde bulunan cemiyetlerin maarifleri, maksatları, temel felsefeleri, teşkilâtlanmaları ve başarıları gözden geçirilir¹⁰⁰.

1944 tarihli “İngiliz Maarif Kanunu”, ülkede yürütülecek dinî tedrisâta hususî bir önem vermekte, millî vicdanı tatmin edici bir din eğitimi ve öğretimini tanzim etmektedir. 1944 yılında kabul edilen İngiliz Maarif Kanunu hâlen yürürlükte bulunmaktadır. Arvasî, İngiliz Maarifinde “din eğitimi ve öğretimine” yön veren hususları yorum yapmadan aynen aktarmıştır:

“25/1. Bu bölümde münderiç(yer almış) şartlara tabii olarak, her kaza okulu ile özel okuldaki ders günü, bütün talebelerin okulda hazır bulunacakları tek ve toplu bir dinî âyin ile başlar... Bu imkan bulunamazsa, bu âyin ayrı ayrı yerlerde de yapılabilir.”

25/5. Bu kısımda belirtilen şartlar gereğince, talebenin dinî âyine veya din derslerine devamdan kısmen veya tamamen muaf tutulduğu yerlerde, Mahallî Eğitim İdaresi:

- a) Talebenin velisi, çocuğun okuldaki din tedrisâtı çevresinin dışındaki bir din öğretimi görmesini dilediği,*
- b) Arzu edilen din öğretimi sağlayan başka yere veya özel okullara çocuğun gönderilmesine maddeten imkan bulunamadığı,*
- c) Talebenin, okulda muaf tutulduğu ders saatleri zarfında, başka yerde, arzu edilen dinî öğretimi görmekte olduğu hususlarında tatmin edilmiş olmalıdır.*

Bu şartlar yerine getirildiği takdirde, başka şekilde din öğrenimi görmek üzere, talebe okuldan alınabilir.”

Din eğitimi ve öğretiminin yürütülmesi ile ilgili önemli birkaç madde daha:

“25/6. Mahallî Eğitim İdaresi, herhangi bir özel okulda, günlük ders programı içerisinde, talebeye verilmekte olan din derslerinin yapılmasına engel olacak şekilde, lâik derslerin zımında (sebebiyle) emir veremez. Bundan başka, din derslerine ayrılan saatlerde, talebenin bu derslerden faydalanmasını önleyecek mahiyette emirler verilemez...”

25/7. ...Yatılı bulunan bir talebenin velisi, müntesibi bulunduğu dinî topluluğun ibadetine ayrılmış bir pazar günü veya bir başka gün, bu mezhep adetlerine göre, çocuğunun ibadette hazır bulunmasını veya okul saatleri dışında, din derslerine devamını talep ettiği takdirde, okul idarecileri, bu hususta gerekli kolaylığı gösterirler. İcabi hale göre, ibadet veya ders için, okul içinde dahi yer temin edebilirler...”

“27. Okullarda, ancak, okul mütevelli heyetlerinin “din dersi vermeye ehildir” onayını alabilen kimseler “din dersi” okutabilmektedirler. İngiliz Maarif Kanunu’na göre, bu ülkede talebeye, haftada iki saat din dersi verilecektir. Ve görüldüğü gibi,

¹⁰⁰ S. Ahmet Arvasî. “İngiliz Maarif Kanunu ve Din Tedrisatı”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 19, Ocak 1983s. 80; (Bkz. İngiliz Maarif Kanunu-1944-Millî Eğitim Vekâleti, V. Millî Eğitim Şûrası Dökümanları, No: 18, Ankara 1953, s. V)’den.

“din dersleri mecburîdir”, ancak evinde daha iyisini yaptığını ispat edenler, din derslerinden muaf tutulabilirler”¹⁰¹.

“28/2. Yardım edilen bir okula tayin olunan bir öğretmenin, müfredat programı gereğince, okutması gereken dersleri tadrîste ehliyet ve kabiliyet göstermediği sabit olursa, Mahallî Eğitim İdaresi'nin muvafakati aranmaksızın, okul mütevellî heyetince, vazifesine son verilir”¹⁰².

“Aynı kanunun Ek-6. Maddesine göre, “din tedrisatına” ait “müfredat programı”, kamuna uygun olarak toplanacak hususî bir “şura” tarafından hazırlanır. Bu şurada, Mahallî Eğitim İdaresi, İngiltere Kilisesi, ilgili sahada çalışan öğretmen teşekkülleri ile mahallî din teşekkülleri temsilcileri bulunur. Bu hususî şura, gerekli müzakere ve çalışmadan sonra, “din müfredat programını” hazırlar; bu programın bir suretini “Mahallî Eğitim İdaresine”, bir suretini de bizzat “Millî Eğitim Bakanına” gönderir. Bakan, bu programı, yerine bir yenisi hazırlanuncaya kadar, ilgili okullara, sınıflara ve öğrencilere mahsus olmak üzere “din müfredat programı” sayar ve kendinin tayin edeceği bir tarihten itibaren tatbik eder”¹⁰³.

Bununla birlikte Arvasî, İngiltere'yi, Türkiye'nin iç işlerine karışmasından dolayı da eleştirmektedir:

“Her nedense İngiliz basını da Türkiye'deki dinî gelişmelerle pek fazla ilgilenir, Türkiye'de “lâikliğin tehlikede” olup olmadığını sık sık gündeme getirir. Halkımızın tabiri ile, “Kendi gözündeki mertegi görmez de eloğlunun çöpi ile uğraşır”. Millet de zanneder ki, İngiltere, tam ve kâmil mânada “lâik” bir ülkedir; yani, “din ile devlet işlerini birbirinden ayırmıştır.” Oysa durum tersinedir”¹⁰⁴.

Gelişmiş ülke sayılan Fransa'da 1951 yılında çıkarılan Barangé Kanunu, özel dinî okullara yardımı emretmektedir. Yine Fransa'da 1946 Anayasası ve son olarak 1958 yılında yapılan referandumun getirdiği anayasa değişikliği, “Devletin çeşitli dinî grupların bulunduğu bir ülkede, inançlara saygılı olacağı ve hiçbir şekilde bu sahaya müdahale etmeyeceği” ilkesini getirmiştir. Genellikle Fransa'da Dini Bilimler Grubu altında toplanabilecek eğitim kurumlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Teoloji Fakültesi,
2. Dini Hukuk Fakültesi,
3. Eski Şark Dilleri Yüksekokulları,
4. Din Felsefesi Fakültesi,
5. Sosyal Bilimler Enstitüsü,
6. Dini Müzik Enstitüsü,
7. İnanç Esasları ve Ayinleri Yönetme Yüksek Enstitüsü¹⁰⁵.

Görüldüğü gibi, batı ülkeleri eğitim sistemlerinde genel eğitim içinde din eğitimi önemli bir yer işgal etmektedir. Şüphesiz, lâik batı ülkelerinde yadırganmayan eğitim, dinî eğitimidir. Almanya, İngiltere, Avusturya, Norveç, İspanya, İsviçre vb. devletlerde din dersleri devlet okullarında resmen okutulmaktadır. Lâik Batı ülkelerinde din bir eğitim ve öğretim meselesi olarak ele alınmakta, kilise ile okul bu

¹⁰¹ Arvasî, Hasbihâl, c. 3, s. 191.

¹⁰² Agm., s. 83.

¹⁰³ Agm., s. 84.

¹⁰⁴ Hasbihâl, c. 3, s. 189.

¹⁰⁵ Osman Cilacı. “Günümüzde Din İhtiyacı ve Din Eğitimi”, S.Ü.İ.F.D., S. 20, 1989, s. 194.

konuda da yardımlaşmaktadır. Haftanın belli günlerinde okullara gelen kilise görevlileri, öğrencilerin ilgi duydukları dini konulardaki sorularını cevaplandırmaktadırlar¹⁰⁶.

Din eğitiminin yasal boyutuna gelince, genellikle “Din ve Vicdan Hürriyeti” başlıklı, Anayasamızın 24. Maddesi dayanak teşkil etmektedir. Burada, “din ve ahlâk eğitimi” ile “zorunlu din kültürü ve ahlâk öğretimi” üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu anayasa maddesinde yer alan hükümlerin kısıtlı olduğu görüşü de gündem konusu olmuştur. Söz konusu madde Şudur:

“Madde 24- Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal ekonomik, siyasi ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfus sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.”

Niyazi Altunya, bu maddeyi eleştirel mahiyette fikirler ileri sürmektedir. Şöyle ki:

“Eğitim hakkının din ve vicdan özgürlüğüne etkisi: Ülkemizde din bilgisinin kazanılması için çok iyi bir zemin olduğu söylenemez. Bir yanda Kur’ân’ın Arapça okutulmasında diretilmesi, öte yandan dinin siyasallaşmaya zorlanması, din olgusuna soğuk kanlı ve nesnel bakışı güçleştirmektedir. Yine de din bilgisinin doğru öğrenilmesi, iyi bir toplumbilim, tarih ve felsefe eğitiminden geçmeyi gerektiriyor. Temel insan hakları belgelerinde, korunan “din ve vicdan özgürlüğü”nü gereği olarak, eğitim kurumlarında dinler hakkında doğru bilgileri öğretmek gerekiyor. Toplumun genel eğitim düzeyi, dinin gerçek işlevine oturmasını kolaylaştıracaktır. Bu konu da “ya hep ya hiç” çi tutumlar yanlıştır. Anayasanın 24. Maddesinde yer alan “din kültürü ve ahlâk öğretimi zorunluluğu” bu özgürlüğün sağlıklı biçimde kullanılmasını engellemektedir”¹⁰⁷

Ayrıca Arvasî de, 17 Aralık 1988 tarihli konferansında, insan hakları ile ilgili konuşmasında konuyu İslâm çizgisinde değerlendirerek, Türk Ceza Kanunu’nun 163. Madde ve bu maddeyi aynen tekrarlayan Anayasamızın 24. Maddesindeki hükmün din ve vicdan hürriyeti açısından doğurduğu sıkıntılara işaret etmekte ve konferansının sonuna doğru da şunları söylemektedir:

¹⁰⁶ Agm., s. 193.

¹⁰⁷ Niyazi Altunya. Eğitim Sorunumuza Kuşbakışı-Görüşler ve Öneriler-, Ürün Yayınları, Ankara 1995, s. 51.

“Benim kanaatıma göre gerçek bir demokraside ne anayasa ne de ceza kanununa böyle bir kanun konulmaz. Oysa bizim anayasamızın 24. maddesinde ve ceza kanunumuzun 163. maddesinde böyle din ve vicdan hürriyetini kısıtlayıcı hükümler vardır. Galiba bunların kaldırılması zamanı gelmiştir.

163. maddenin gereği yerine getirilmeye kalkılırsa maaş alan ve dolayısıyla çıkar karşılığı görev yapan bütün diyanet kadrosunu ve dinî yayın yapan bütün basın-yayın organlarını tutuklayabilirsiniz. Takke ve tesbih satan bütün işportacıları yakalayabilirsiniz. Bunlar kanuna göre bir derece dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmektedirler. Yani mesele savcıların ve hakimlerin insaflarına bırakılmıştır”¹⁰⁸.

14 Haziran 1973 tarihinde kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesi: “Türk Millî Eğitiminin genel amacı; Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılablarına ve Anayasasının başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan insan haklarına ve Anayasasının başlangıcındaki temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir.”

“Madde 32.- İmam-Hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Millî Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır”.

Birleşmiş Milletler örgütünün, 10 Aralık 1948'de kabul ettiği, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 6 Nisan 1949'da onayladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, daha sonraki bir çok düzenlemelere temel oluşturacak bir hüküm getirmiştir. Söz konusu hükmün yer aldığı 26. Madde şöyledir:

“26/1. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğrenim, yeteneğine göre herkese eşit olarak sağlanır.

26/2. Eğitim, insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, tüm uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini daha da geliştirmelidir.

26/3. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikle hak sahibidir”¹⁰⁹.

Arvasî de, yukarıda söz konusu konferansında, konumuzla ilgili şu dayanaklarda bulunmaktadır:

“İnsan hakları evrensel beyannamesindeki, her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır. “Bu hak, din ve kanaat değiştirmek hürriyetini, dini veya kanaatı tek başına ve yahut topluca; açık olarak veya özel suretle öğretim, tatbikat,

¹⁰⁸ Bektâş Atmaca, “S. Ahmet Arvasî'nin Son Konferansı”, Ufuk Çizgisi, S. 4, Ocak 1990, s. 10.

¹⁰⁹ Altunya, Age., s. 43.

ibadet ve ayinlerle izhar hürriyetini gerektirir” tarzında ifade edilen 18. maddesiyle, “Her ferdin fikir ve irade hürriyetine hakkı vardır bu hak da fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her türlü vasıtayla aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir” biçiminde ifade edilen 19. maddesini gerçek bir demokrasinin temel prensipleri olarak kabul ediyorum”¹¹⁰.

Türkiye'nin imzaladığı çocuk haklarına dair sözleşmenin 14/1. ve 2. maddeleri:

“Taraf devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler. Taraf devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa, yasal vâsilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında, çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine saygı gösterirler”¹¹¹.

3.5. İslâm Eğitim Sistemi

Arvasî, mevcut terbiye sistemleri ile İslâm terbiye sistemini mukayese eder. Ona göre, pedagojimize yön veren ideolojimiz ve eğitim felsefemiz ne olursa olsun, her türlü terbiye faaliyeti, biyoloji, psikoloji ve sosyoloji ilimlerinin verilerinden yararlanmak zorundadır. Yani, terbiyecisi insanı, fert ve cemiyet olarak, biçimlendirmeye kalkıştığı zaman, onu, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan tanımaya mecburdur. Yine terbiyecisi, terbiyenin müfredatını, sistemini, metodunu ve vasıtalarını ilmî ve objektif verilere göre düzenlemek zorundadır.¹¹² Arvasî, terbiyenin bu ana prensiplerine dayanarak, İslâm terbiye sistemini açıklar. “İslâm, ferdi de, cemiyeti de, devleti de “Allah rızası için” kavrayan, insanları, “Allah'tan başkasına kul olmamaya” davet eden, hem güçlü şahsiyetlerin, hem güçlü devletin doğmasına kaynak olan bir terbiye sistemini savunur.”¹¹³

Arvasî, Türk-İslâm Ülküsü eserinin üçüncü cildinde, İslâm'ın eğitim ve öğretim sistemini ortaya koymaya çalışmıştır. İslam eğitiminin tarihi gelişimini¹¹⁴, İslâm eğitiminin metotlarını¹¹⁵, talim ve terbiyenin esasları ve niteliklerini, İslâm eğitim sisteminin amaçlarını¹¹⁶, diğer terbiye sistemleri ve İslâm eğitim anlayışını¹¹⁷ yazılarında dile getirmiştir.

Arvasî, “İslâm Terbiye Sistemi” başlıklı yazısında İslâm dininin de kendine has bir eğitim yapısının bulunduğunu belirtmiştir:

“Bütün dünyaya ilan etmemiz gerekir ki, gerçekten de bir “İslâm Eğitim Sistemi” vardır. Bu sistem, koyduğu temel inançlar, getirdiği tefekkür biçimi, müfredatı, teşkilâtı ve metodu itibari ile orijinaldir. Çünkü, bu sistem, doğrudan doğruya yüce ve mukaddes kitabımız Kur’ân-ı Kerim’den, Şanlı Peygamberimizin

¹¹⁰ Atmaca, Agm., s. 9.

¹¹¹ Zaman Gazetesi, 27 Temmuz 1999.

¹¹² Arvasî, T.İ.Ü., c. 3, s. 18.

¹¹³ Age., s. 19.

¹¹⁴ Age., s. 59.

¹¹⁵ Age., s. 49.

¹¹⁶ Age., s. 16.

¹¹⁷ Age., s. 9. 18.

*hayat ve tecrübelerinden, O'nun izinden giden yüce Sahabi kadrosunun ve Ehl-i Sünnet büyüklerinin tatbikatından kaynaklanmış bulunmaktadır*¹¹⁸.

Nitekim, tanınmış bir pedagogumuz olan merhum Nevzat Ayasbeyoğlu (1889-1966) ölümünden iki yıl sonra Millî Eğitim Bakanlığı'na yayınlanan "İslâmiyetin Eğitimimize getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Âyetlerinin Tahlili" isimli kitabında, başlı başına bir "İslâm Terbiye Sistemi" bulunduğunu kabul eder ve bu sistemin bizzat Şanlı Peygamberimizin başarılı tatbikatından kaynaklandığını şöyle belirtir: *"İslâm Terbiye Sistemi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) 22 yıldan fazla süren peygamberlik hayatı boyunca başarılan verimli uygulamalarla gelişmiştir. Peygamberin ferdî, içtimâî ve hususî hayatı, arkadaşları ve yakınları tarafından bütünü ayrıntılarıyla takib edilmiş, ve nakil olunmuştur. Kur'an ile hadis ve siyer kitapları, İslâm eğitiminin ana kaynaklarıdır. İslâm fakihleri yani, dinî hükümlerin bilginleri o kaynaklara göre, bu dinin hükümlerine inanmış ve bağlanmış mükellef bir insanın bütün faaliyetlerini, işleyişlerini gereği gibi değerlendirmek için ölçüler çıkarmışlardır. Bu ölçüleri bir araya toplayan kadroya da "ef'al-i mükellefin" demişlerdir. Onların ortaya koydukları sekiz ölçü şunlardır: Farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, haram, mekruh ve müfsit*¹¹⁹.

İslâmî terbiyeyi, "içtimâî bir vakıa olarak gören Arvasî, İslâmın bütün müminleri terbiye, tebliğ ve irşat işi ile mükellef tuttuğunu belirtmekte, Peygamber Efendimizin "Hepiniz çobansınız ve sürünüzden mesulsünüz" hadisini ve Kutsal Kitabımızın Âl-i İmran suresinin 110. âyetini¹²⁰ delil olarak gösterir ve şu açıklamalarda bulunur:

*"İslâm'da terbiye vazifesi, bütün müminleri kavrayan bir meseledir. Bununla birlikte, bu işi "hususî bir vazife" edinmiş bir "muallimler" ve "mürebberler" zümresinin bulunması da ayrıca emredilmiştir. Bu sebepten olacak, İslâm'da alimlerin ve muallimlerin hususî bir itibarı vardır. Şanlı Peygamberimiz: "Alimler, peygamberlerin vârisleridir" diye buyurmuşlardır. Yine o, "Benim alimlerim, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir" demişlerdir. Ayrıca yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Bir de içinizde öyle bir cemaat bulunmalıdır ki, (onlar herkesi) hayra çağırırlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışsınlar. İşte onlar, murada erenlerin tâ kendileridir"*¹²¹.

*Yüce kitabımızın bu emirlerine uyararak asırlarca İslâm Dünyasında, bu şuur içinde "mektepler" ve "medreseler" açılmış ve muhteşem kadrolar yoğrulmuştur*¹²².

Arvasî, İslâm'da terbiye sisteminin tarihi akış süreci içerisinde teşkilatlanıp gelişmesini ve medreselerde talim ve terbiyenin prensiplerini, Cahit Baltacı'nın Osmanlı Medreseleri isimli kitabından alıntılar yaparak ve düşüncelerini ve

¹¹⁸ Age., s. 11.

¹¹⁹ Nevzat Ayasbeyoğlu. İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Âyetlerinin Tahlili. M.E.B., İstanbul 1991, s. 23.

¹²⁰ Âl-i İmran III/110: "Sizler, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız".

¹²¹ Âl-i İmran III/104.

¹²² Age., s. 12.

araştırmalarını açıklayarak okuyucularına aktarmıştır¹²³. Ayrıca Arvasî, eserinde ilmin önemi üzerinde de durmaktadır¹²⁴.

3.5.1. İslâm Eğitiminin Belli Başlı Esasları

1. İslâm talim ve terbiyesi, insan kabiliyetini ve ferdî farkları göz önünde tutarak, insanı yüceltmeyi esas alır, insanı “en güzel ahlâk” ile ahlâklandırıp “Allah’tan gayrisına kul olmasını” önler. Her türlü ırk, renk, dil ve kültür farkına rağmen insanları “kardeş” olmaya davet eder. Irkları, renkleri, dilleri ve kültürleri inkar etmeksizin, bütün insanların Âdemoğulları olarak “din kardeşi” olmasını da ister. İnsana, ölümsüzlüğü ve ebedî hayatı vaad eder¹²⁵.

2. İslâm terbiyesi, hem “âlemşümûl İslâm kardeşliği” şuurunu esas alır, hem de milletlerin yapılarına, işleyişlerine ve ihtiyaçlarına göre teşkilâtlanır. Böylece, İslâm terbiyesinden geçen nesiller, öğrenirler ki, insanların bir diğerine “üstünlükleri”, derilerinin renkleri ile, kafataslarının biçimleri ile, iskelet yapıları ile, kan grupları ile tayin olunamaz. İslâm’da şahısların ve grupların üstünlükleri “takva” yani, iman ve ahlâk konusunda ortaya konan faziletler iledir¹²⁶.

Arvasî, bu görüşlerini Hucurat suresinin 13. âyetine dayandırmaktadır: “*Ey insanlar, gerçekten biz, sizi, bir erkekle, bir dışiden yarattık. Sizi, birbirinizle tanışasınız diye şubelere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, Allah yanında en şerefliiniz, takvaca en ileride olanınızdır*”¹²⁷.

3. İslâm terbiye sisteminde, Allah’a iman konusu temel teşkil etmektedir. Bu nedenle, İslâm maarifinde temel mesele, “tevhid imanını” fert ve cemiyet plânında gerçekleştirmektir. Bu sistemde, bütün faaliyetlerde olduğu gibi, her şey, “Allah içindir”. Özellikle, terbiye faaliyetleri bu yönde olmak zorundadır. Çünkü, yüce ve mukaddes kitabımızda “**Yaratan Rabbin adı ile oku!**”¹²⁸ ifadesi yer almaktadır¹²⁹.

İslâm terbiye sisteminin, her şeyden önce, genç nesillere “Allah ve Resulüne iman etmeyi” ve “Allah’tan başka ilah yoktur” prensibini öğrettiğini belirten Arvasî, “İslâm terbiyesi ve Allah’a iman” başlıklı yazısında, Allah’a iman öğretimi üzerinde durmaktadır. “*İslâm terbiyesi, Allah inancı üzerine kurulmuştur. Biz müslümanlar, her şeyden önce Allah’a iman etmeyi öğreniriz. Bu imanı, bizi “her iki dünyada mesut edecek” en önemli hakikat olarak biliriz. Öte yandan bize bu imanı tebliğ eden bütün peygamberleri ve bilhassa Şanlı Peygamberimiz Hz. Muhammed’i büyük bir aşk ve bağlılık ile daima salat ve selâm ile hatırlarız. Bizim kültür ve medeniyetimizde çocuklarımızın ilk kelimesi Allah’tır*”¹³⁰.

4. Arvasî, psikologların ve pedagogların tespitlerine göre, çocukların ve gençlerin terbiyesinde, onların kişiliklerinin oluşumunda, örnek şahsiyetlerin ve model kişilerin önemli bir yeri olduğunu belirtmekte ve devamlı şunları yazmaktadır:

¹²³ Age., s. 59, 63.

¹²⁴ Age., s. 30, 47.

¹²⁵ Arvasî, Emperyalizmin Oyunları, s. 24.

¹²⁶ Arvasî, Şüphe ve İman, s. 93.

¹²⁷ Hucurat XLIX/13.

¹²⁸ Alâk XCVI/1

¹²⁹ T.İ.Ü., c. 3. s. 20.

¹³⁰ Age., s. 21.

“Terbiyecilere göre, bilhassa çocuklar ve gençler, şahsiyetlerini, sevdikleri, saygı duydukları veya hayran oldukları “modellerden etkilenererek” kurarlar. Biz, onlara geçekten yüce ve üstün şahsiyetleri “örnek” olarak vermezsek, onlar, ne yapar yapar, kendilerine yakın veya uzak çevreden bazı “örnek kişiler” bulurlar. Üstelik onlar, bu konuda yeter derecede tecrübeli olmadıklarından, müsbet ve menfi tipleri birbirinden çok defa ayırmasını da bilmezler. Müşahedeler göstermiştir ki, bu konu da çocuklara ve gençlere yardım ve rehberlik edilmezse, onlar, kanlı katilleri, banka soyguncularını, anarşistleri, nihilistleri, materyalistleri, kara ve kızıl diktatörleri, kültür ve medeniyetimize zıt düşen tipleri bile kendilerine “model” olarak alabilirler.

Psikologlar ve pedagoglar, bilhassa çocuklarda ve gençlerde, “identification (kendine benzetme) mekanizmasının” çok kuvvetli olduğunu, onların behemahal, kendi şahsiyetlerini kurarken, “örnek insanlar” aradıklarını, riyazî bir kesinlik içinde ortaya koymuşlardır. Bu gerçeği, asırlar önce tespit eden yüce İslâmiyet, çocukların ve genç nesillerin terbiyesinde, her şeyden önce Şanlı Peygamberin “örnek alınmasını” istemiştir. Yüce ve mukaddes kitabımız Kur’an-ı Kerim’de, şanlı Peygamberimizin hayat ve yaşayışının, bütün müslümanlar için “en iyi örnek” olduğu hususu apaçık belirtilmiş, müminlerin O’na benzemeleri ve O’na “itaat” etmeleri kesin olarak emredilmiştir¹³¹.

Görüldüğü gibi, İslâm terbiye sisteminde, “baş örnek” Şanlı Peygamberimizdir. Sonra, derece derece, Ashap, büyük ahlâk kahramanları, büyük ilim ve fikir adamları, büyük mücahitler, millî ve mukaddes kahramanlarımız takiben gelmektedir. Bu nedenle, genç nesillerimizi, bunların sevgisinden mahrum etmemeliyiz.

5. Bütün eğitim sistemlerinde olduğu gibi, İslâm eğitim sisteminde de takip edilecek metotların önemi büyüktür. Arvasî, söz konusu usûllerle ilgili olarak “İslâm Terbiyesinde Usûl” başlıklı yazısında şunları yazmaktadır:

“İslâm terbiye sisteminde takibedilecek usûlleri bizzat Allah ve Resûlü tayin etmişlerdir. Âlimler, muallimler ve mürebbiler, halkla ve öğrencilerle münasebetlerinde, onların tayin ve tespit ettikleri ölçülere ve emirlere riayet etmek zorundadırlar.

Muallimler ve mürebbiler, vazife yaparlarken halkı ve öğrencilerini baskı altına almayacaklar, “ikrah ettirmeyecekler”, tesir ve telkinlerini, en güzel biçimlerde yapacaklardır. Bu konuda yüce ve mukaddes kitabımız Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “(İnsanları), Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle dâvet et. Mücadeleni, en güzel (yol) hangisi ise onunla yap”¹³².

İslâm terbiye sisteminde muallimler ve mürebbiler, halkın ve öğrencilerin işlerini kolaylaştıracaklar, onları kendilerinden ve derslerinden nefret ettirmeyeceklerdir. Nitekim Şanlı Peygamberimiz şöyle buyururlar: “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz”. Modern pedagoglar, talim ve terbiyede takibedilecek böyle bir metodun çok başarılı olabileceğini, ilmî araştırmalarla ortaya koymuşlardır. Gerçekten de akıllı bir muallim ve mürebbi, her şeyden önce kendini ve dersini öğrencilerine sevdirmesini başaran kimsedir. Modern

¹³¹ Age. S. 22.

¹³² Nahl XVI/23.

psikologlar, insanlar arasındaki “sempati bağlarının”, münasebetleri kolaylaştırdığını, talim ve terbiyenin müessiriyetini artırdığını ispatlamışlardır. Bunun aksine korkuya, nefrete, şiddete ve kaba kuvvete dayanan bütün faaliyetler, beşeri münasebetleri zorlaştırmakla kalmaz, başarısızlığa da mahkum eder. Şanlı Peygamberimiz, bütün hayatı boyunca, hiçbir mümine, hele gençlere ve çocuklara, bir tek fiske bile vurmamışlardır; onları sevgi ile, şefkat ile ve yakınlık duyguları ile fethetmişlerdir”¹³³.

6. Arvasî, İslâm eğitiminde teorik ve pratiğin terbiyenin temel esaslarından biri olduğunu vurgulamakta ve “ilim ile âmelin” içiçe olmasını önermektedir. İslâm terbiye sistemine göre müminler, doğru, güzel, iyi bildikleri şeyleri yapmak, bunun aksine yanlış, çirkin ve kötü şeyleri yapmamak ile mükellefirlenir. Bizim dinimize göre, “bilmek” başlı başına bir nimet olmakla birlikte, “bildiğini ve inandığını” yapmak ve yaşamak esastır¹³⁴.

3.5.2. İslâm’da Terbiyenin Maksadı

1. “İslâm terbiye sisteminde “maksat”, ferdi ve cemiyeti, İslâm’ın koyduğu “normlara” intibak ettirmek, onları, Allah’tan gayrısına boyun büktürmemek, bu dünyada huzur, refah ve güven içinde, kardeşçe yaşamaya davet etmek, insanlara “ebedî saadetin” sırlarını vermektir”¹³⁵.

2. Arvasî’ye göre, “terbiyenin” ve “maarifin”, asıl maksadı, fert ve cemiyet olarak insandaki “cehaleti ve zulmü” yok etmektir. Arvasî, bunu, şu şekilde açıklamaktadır:

“Bilirsiniz, İslâm kendi zıddına “cehalet” adını verir. Nitekim Şanlı Peygamberimiz, İslâm’dan habersiz ve İslâm’dan mahrum kalan zamanlara “Devr-i Cahiliye” adını verirler. Bu sebepten; “şirk ve küfre bulaşmış” o zamanki Arap toplulukları, müslüman tarihçiler tarafından “Cahiliye Devri Arapları” olarak anılmıştır. Öte yandan Sevgili Peygamberimiz, İslâm’a büyük bir “küfr-ü inadî” içinde direnen ve yakın akrabası olan azgın bir Kureyş liderine “Ebu Cehil” ismini yakıştırmışlardır. Bu korkunç İslâm düşmanı, o günlerden bu günlere kadar, hep bu isimle anılagelmiştir. Hiç şüphesiz, bugün de “Ebu Cehiller” mevcuttur.

Görülüyor ki, “İslâm” ve “cehalet” birbirinin zıddıdır. Bu ikisi bir arada barınamaz. İslâm’a göre, “cehalet” Hak’tan ve hakikatten mahrum kalmak demektir. Yine İslâm’a göre, cehaletten kurtulmak, “Kelime-i Tevhid’in” murunda yıkanmaktır. İslâm’da, “Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed O’nun Resulüdür” cümlesine “kelime-i tevhid” denir. İnsanlar bu muhteşem cümlenin ihtiva ettiği sırrı kavramakla, Hak’ın ve hakikatin üstündeki “örtüyü” kaldırmış olurlar. Zaten bildiğimiz gibi, “küfür” kelimesi, Arapça’da “örtü” demektir. Böyle olunca “kafir”, hakkı ve hakikati, cehaleti sebebi ile örten gizleyen kimse demektir”¹³⁶.

3. “İslâm’da ilim, irfan, araştırma ve terbiye, “kelime-i tevhidin” ışığında”, muhteşem ve muazzam bir “kitap” durumunda olan kainatın ve burada “ayet” “ayet” yazılı bulunan canlı, cansız bütün varlıkların bağrına yerleştirilmiş sırları

¹³³ Age., s. 49.

¹³⁴ Age., s. 42.

¹³⁵ Age., s. 11.

¹³⁶ Age., s. 16.

çözmek demektir. Bu sebepten yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de pek çok defa, insanların "düşünmesi", "akal yürütmesi", "ibret alması" emredilmekte, "yerlerin ve göklerin düşünüen insanlar için âyetlerle dopdolu" olduğu bildirilmektedir.

Gerçekten de "kelime-i tevhidden" mahrum idrakler, karanlıklar içinde, düşe kalka yol almaya çalıştıkları halde, müminler, "Allah'ın muru ile aydınlanmış" ve varlıkların bağına bir projektör gibi yönelen, "İslâm'ın basireti" ile "sırat-ı müstakim'de" yürürler. Bütün dünyaya rahatça meydan okunarak iddia edilebilir ki, hiçbir kültür ve medeniyet hamlesi İslâm medeniyet kadar Hak'a ve hakikata ve insanlığa hizmet edememiştir. Bir çok insaflı Doğulu ve Batılı mütefekkirin de itiraf ettiği gibi, hiçbir hamle ve başarı Şanlı Peygamberimizin ve yüce Ashab-ı Kiram kadrosunun; her sahada, ortaya koyduğu zaferle mukayese edilemez. O halde bu, müstesna kadroyu, bir an için, gönümüzün en müstesna köşesine bırakarak sorulur: "Şu veya bu biçimde öğdüğimiz Batı dünyasında, bir Mevlana bir Yunus Emre gösterebilir misiniz?" Evet, bulamazsınız. Çünkü, bu peygamber sevdası ile sevdalanmış, bu fikir ve gönül adamları, daha nice binlercesi ile birlikte, ancak bizim kültür ve medeniyetimizde bulunabilir"¹³⁷.

4. "İslâm, kendi muhteşem "diyalektiği" içinde, beşeriyeti, "cehaletten ilme", "zulmetten adalete", "ızdıraptan saadete", "fenadan bekâya", "esaretten hürriyete", "batıldan Hakk'a", " vahşetten medeniyete", "tabiattan kültüre", "hayvandan insana", "kaostan nizama", "kesretten vahdete", "sınırlıdan sonsuza", "sefaletten refaha", "yığından cemiyete", "ferdiyette şahsiyete", "maddeden manaya", "mahluktan Halik'a" doğru yüceltir. Yine İslâm, "çirkinden güzele", "yanlıştan doğruya", kötülükten iyiliğe", "haramdan helale" giden yolları açar, beşeriyeti, kendi fıtratı içinde tutarak ayağa kaldırmak ister. İslâm'da terbiyenin, maarifin maksadı budur. Bu sebepten İslâm, insanlığı, materyalizmin, hedonizmin, nihilizmin, kaba pragmatizmin ve bir felsefe sefaletini temsil eden bir çok diğer "izmin" pençesine düşüren "eğitim anlayışlarını" kesinlikle reddeder"¹³⁸.

5. "İslâm'da terbiye: insanın manevî ve maddî cihazlanmasıdır. Gerçekten de talim ve terbiyeden maksat, insanın fert ve cemiyet olarak hem manevî , hem de maddî yönden doyurulması, güçlendirilmesi, donatılması ve yüceltilmesi demektir. Bu sebepten, asırlarca İslâm mektepleri, medreseleri ve külliyeleri, bu espri içinde teşkilâtlanmış ve vazife görmüştür. Başta Bağdat, Endülüs ve Anadolu külliyeleri olmak üzere, bütün İslâm Dünyası, asırlarca beşeriyete nur ve ilim kaynağı olmuştur. Buralardan yalnız "din âlimleri" ve "mütefekkirleri" değil, büyük "kimyagerler, fizikçiler, matematikçiler, astronomi alimleri, doktorlar, mimarlar ve sanatkârlar da" mezun olmuşlardır. Hattâ ne gariptir ki, meşhur Papa II. Silvestr bile Endülüs İslâm Medreselerinde okumuş ve mezun olmuştur.

İslâm terbiye sisteminde, "din" ve "dünyanın" dengesi kurulmuştur. Bu terbiye, insanlara "saadet-i dâreynin" sırlarını, bilgilerini ve edebini veriyordu. Bu terbiye sistemi ile müminler, hem "ruhen", hem "bedenen" geliştirilip yüceltiliyordu. İnsanlar "dünyaperest" yapılmadan dünyaya hâkim olmanın yollarını öğreniyorlardı. Yine onlar, zengin, müreffeh ve güçlü medeniyetler kurarken, bütün bunların "Allah'ın nimeti" olduğunu bilerek "israf etmeden" ve "adaletten ayrılmadan" hareket ediyorlardı, çalışıyorlardı ve yardımlaşıyorlardı. Mektepte,

¹³⁷ Age., s. 17.

¹³⁸ Age., s. 18.

medresede ve külliyyede “ilim”, her şeyden önce “nizam-ı âlem”, “ilây-ı kelimetullah” ve “en güzel surette yaratılmış insanın” yüceltilmesi içindi. İlim ve teknik, insanın insana tahakkümünü kolaylaştıran çirkin bir vasıta değil, insanları, “Allah’ın hükümlerine” teslim olmaya çağıran en güzel yoldu”¹³⁹.

6. Netice itibarıyla, “İslâm terbiyesinde maksat, bizi, dünyada ve ahirette mesut edecek “değerleri” kendine mal edebilmektir. Allah ve Resulünün emir ve ölçülerini, samimiyetle, “bir yaşama biçimi” tarzında benimsemektir; İslâm’ı, “teorik bir bilgi sistemi” biçiminde hafızasında taşımak değil, onu, ferdî ve içtimâî hayatta yaşamaya ve yaşatmaya çalışmaktır; bütünü gayretleri ile çalışarak İslâm’ı, tam ve gerçek manada “iktisap” (kendilerine mal) edebilmektir. Fert fert her mümin, bu konuda sorumludur ve bu hususta hesap verecektir”¹⁴⁰.

4.5.3. İslâm’da Alimlerin ve Muallimlerin Vasıfları

Arvasî’ye göre, talim ve terbiye sürecinde en mühim unsur, eğitim işini yapmaya memur kadroların niteliğidir. Amaca ulaşmak için, tam anlamıyla bir muallimler, müderrisler ve âlimler kadrosu kurulmalıdır. Zira, bir milleti, yükseltenler de, alçaltanlar da öğretmenlerdir¹⁴¹. İslâm terbiye sisteminin, bu konuya çok ehemmiyet verdiğini belirten Arvasî, âlimlerin ve muallimlerin vasıflarını şu şekilde maddeleştirmektedir:

1. İslâm’a göre, âlimler ve muallimler, sadece Hakk’ın ve hakikatın emrinde olmalı,
2. “Politika cambazlarına” âlet olmamalı,
3. Gerçekleri, “dünyevî menfaatler” için saptırmamalı ve genç nesilleri yanlış yollara düşürmemeli,
4. Allah sevgisi ve korkusu ile dopdolu olmalı,
5. Dinî ve ilmî meselelerde yeterli olmalı,
6. Halka ve -öğrencilerine- doğru yolu göstermeli,
7. Şefkatli olmalı,
8. Halktan ve -öğrencilerinden- gelebilecek sıkıntılara katlanmalı ve sabırlı olmalı,
9. Kimsenin malında ve mülkünde gözü olmamalı,
10. Güzel ve yumuşak huylu olmalı,
11. Alçak gönüllü -mütevazı- olmalı,
12. Devamlı olarak ilmî çalışmalar yapmalı, kendini geliştirmeli ve halktan kopmamalı,
13. Kapısı herkese açık olmalı¹⁴².

¹³⁹ Age., s. 29.

¹⁴⁰ Age., s. 42.

¹⁴¹ Age., s. 45.

¹⁴² Age., s. 46.

3.6. Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi

3.6.1. Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri

Arvasî, terbiyenin oluşumunda, “mektep” ile “cemiyetin” bütünleşmesi gerektiğine inanmaktadır. Ona göre, çağdaş pedagoji genç nesillerin terbiyesinde, cemiyetin tecrübelerinden, cemiyetin benimsediği değerlerden, dinî ve millî günlerden istifade etmeyi esas almalıdır. Mektep ile cemiyetin elele gerçekleştirebildikleri bir terbiye, çok başarılı ve verimli olur. Zaten, demokrasilerde, mektep, cemiyet ile çatışmamaya ve millî vicdanı rahatsız etmemeye âzamî dikkat gösterir¹⁴³.

“Çağdaş ve demokratik bir talim ve terbiye, “içtimaî” ve “ferdî” değerleri birlikte yoğunlaşarak sonuç alacağını bilir. Yani, kendine uygun bir “terbiye sosyolojisi” ve “terbiye psikolojisi” geliştiremeyen bir maarif, özlediği hedeflere kolay kolay ulaşamaz” diyen Arvasî, Ramazan ayının, yaygın eğitim açısından üstlendiği fonksiyonu şöyle açıklamaktadır:

“Böyle olunca, bizim terbiyecilerimiz de maarifimizi destekleyecek bu çeşitten bir araştırmanın ve çalışmanın içine girmeye ve bu sahada vazife yapanlara yardımcı olmaya, bir bakıma mecburdurlar. Nitekim, bizim de çok değerli “millî tecrübelerimiz”, geleneklerimiz, dinî ve millî günlerimiz, vardır. Ayrıca, bunların “yaygın eğitim” içindeki yerleri ve değerleri de inkar edilemez. Bununla birlikte itiraf etmeliyiz ki, bu “değerlerimizi” talim ve terbiyemiz açısından ciddi bir tahlile tabi tutmamış bulunmaktayız. Bilfarz, “Ramazan ayı” bizim cemiyetimizde ve İslâm âleminde bu kadar mühim bir yer tutmuşken, çok geniş bir tesir sahası ve çok çeşitli tesirleri mevcut iken, günümüz müslüman pedagogları bu ayın terbiye sosyolojisi ve psikolojisi açısından durumunu ortaya koyabilmişler midir? Oysa, Ramazan Ayı, bu açıdan incelendiği takdirde, hayli mühim terbiye unsurları taşımaktadır.

Ramazan Ayının eğitim sosyolojisi açısından fonksiyonları:

1. *Ramazan ayı, bir içtimaî bütünleşme ayıdır. Çünkü, bu ayda, müminler birlikte aç kalır, birlikte doyar, birlikte iftar sevincini paylaşır, birlikte sahura kalkar, birlikte ibadet eder, birlikte dua ve niyazda bulunurlar. Üstelik, bu iş geceli gündüzlü tam bir ay devam eder. Her ramazan, cemiyete, yeni bir güç getirir.*
2. *Ramazan ayı, içtimaî dayanışma ayıdır. Çünkü, bu ayda müminler diğer aylara nazaran, kendilerini daha fazla cömert olmaya mecbur hissederler; maddî ve manevî kardeşlik şuurunu içinde akrabalar, komşular, dostlar, yakınlar, fakir ve fukara daha fazla aranıp kollarınırlar. Unutmamak gerekir ki, ramazan ayı, zekat, sadaka, fitre ve cömertlik ayıdır.*
3. *Ramazan ayı, içtimaî murakabe ayıdır. Çünkü, bu ay, diğer aylara nazaran, vaaz ve nasihatın arttığı, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim etrafında, müminlerin öbek öbek toplandığı, dinî ve ahlâkî kontrolün arttığı, nefis muhasebesinin güçlendiği bir aydır. Bu ayda cinayetler, hırsızlıklar, kötülükler, suçlar, haramlara temayül, günahlara alâka azalır. Alkol ve uyuşturucu madde tüketimi asgarî sınıra iner. Yani, ramazan ayı içtimaî huzur ayıdır.*

¹⁴³ Arvasî, “Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri”, Millî Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 22, Temmuz 1983, s. 86.

4. *Ramazan ayı, yaşlı nesiller ile genç nesilleri kaynaştıran aydır. Çünkü, bu ayda, çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar elele, omuz omuza ibadet eder, birbirlerini kucaklarlar. Evlerde, camilerde, birkaç neslin yanyana bulunması, ibadet etmesi, bir diğerine dua etmesi, birlikte selâ ve selâm okuması ne güzeldir. Böylece, genç nesiller, yetişkin nesillerden yüce inançlarımızı ve mukaddes duygularımızı devralır, bunlara süreklilik kazandırır ve cemiyetimizin yaşama gücünü artırurlar. Teravihlerin, mukaddes gecelerin ve günlerin genç nesiller üzerindeki müsbet tesirleri sayılamayacak kadar çoktur.*
5. *Ramazan ayı, cemiyete dinamizm getirir. Ramazan ayında geceler de gündüzler gibi hareketlidir. Bizim medeniyetimizde surf ramazan ayına mahsus, bir kültür birikimi de vardır. Bunları yaşamak ve yaşatmak gerekir. Bu güzel kültür mirasını geliştirmek, zenginleştirmek ve birer terbiye vasıtası haline getirmek ayrıca mühim bir vazifedir.*

.....

Ramazan ayının eğitim psikolojisi açısından fonksiyonu:

1. *Fert açısından ramazan, monoton şartlanmaları ve alışkanlıkları kıran ve yenileyen bir aydır. Çünkü, bir yıl müddetle yeme, içme, çalışma, dinlenme ve uyuma saatleri bakımından tam bir monotonluğa düşen insanı, ramazan, tam bir ay müddetle, bu şartlanmalardan ve alışkanlıklardan kurtarıp değiştirmeye ve yeni bir intibaka zorlar. Böylece, kişi, ramazan ayında, kendini âdeta yeniler ve alışkanlıklarının mahkumu olmaktan kurtulur.*
2. *Ramazan ayı, kişinin hayatına yeni bir disiplin getirir. Ramazan ayında kişi, zaman ve saat karşısında hassaslaşır. Beş vakit namaz ve ezan vakti, iftar ve sahur vakti, haftanın günleri ve ayın tarihi üzerinde ince bir dikkat teşekkül eder. Böylece, zamana ve programa uygun bir ferdî ve içtimâî hayat biçimi içinde, kendiliğinden bir disiplin doğar. Bu durum, müminlere güzel alışkanlık kazandırır.*
3. *Ramazan ayı, ferdî iradeyi güçlendirir. Bir müminin bir ay müddetle kendini faaliyete zorlayan biyolojik, fizyolojik ve psikolojik motivleri dizginleyebilmesi, böylece "ferdî iradesini" sosyalleştirmesi, terbiye açısından ne kadar mühimdir.*
4. *Ramazan, ferdî, cemiyetle bütünleştiren aydır. Ramazan, ferdî, cemiyet ile bütünleştirerek "içtimâî yalnızlıktan" kurtarır. Ramazan, fert ile cemiyet arasındaki bağları güçlendirir. Bu sebepten ramazan ayında intihar grafikleri düşük kaydeder, ruhî dengesizlik tezahürleri azalır. Cemiyetle müşterek hareket eden kişinin kendine güveni artar.*
5. *Ramazan, kişiye metafizik bir soluk aldırın aydır. Bir yıl boyunca, bitmez ve tükenmez bir madde boğuşması içinde yorulan insan ruhu, ramazan ayında, mânâ okyamusuna dalarak, metafizik bir soluk alarak âdeta, kendini yeniden keşfeder. Ramazan ayı, mümini, sınırlıdan sonsuza, ölümlüden ölümsüze, maddeden mânâyâ, yaratılmıştan-Yaradan'a götüren aydır. Ramazan ayında, sanki madde âlemi ile mânâ âlemi arasındaki perde, bir ay müddetle aralanır. İnsan, kendini, her iki dünyanın tam ortasında bulur.*
6. *Ramazan, ruhun kirlerden arındığı af ve mağfiret ayıdır. Bu ayda, mümin kişi, ibadetleri ile, duaları ile, niyazları ile, tövbe ve istiğfarı ile Yüce Allah'a*

yönelir; yalnız O'na hesap verir ve kendini arındırarak âdeta yeni baştan doğar"¹⁴⁴.

3.6.2. İlmihâl Öğretimi

İslâm dünyasında din öğretimi ve eğitimi genel anlamda, İslamiyet ile ilgili teorik bilgilerin verilmesi şeklinde müteala edilmiştir. Bu nedenle çocuklar ve yetişkinler âmeli sahada ve itikâdi sahada halkı bilgilendirmeye yönelik bir çok kitap yazılmıştır. Yalnız bu durum, eğitim öğretim hadisesi olarak değil, dinî bilgilerin sunulması olarak tezahür etmiştir. Nitekim, bu anlayışın sonucunda ilmihâllerle ilgili tedrisât şekilleri doğal olarak gelişmiştir.

Kısaca, namaz, abdest ve temel akaid bilgilerinin yer aldığı öğretici kitaplara verilen genel bir isim niteliği taşıyan ilmihâl eserleri, bir taraftan Kelâm ilminin konusu olan İslâm inanç esaslarını çok özet ve basite indirgeyerek, bir taraftan da Fıkıh'ın konusuna giren ibadet ve muamelâta dair lüzumlu şeyleri ve kişinin iç dünyasını, ruh âlemini düzenleyen, toplumsal uyumunu sağlayan daha çok Ahlâk ilmi ve Tasavvufun meşgul olduğu hususların bir kitap halinde sunulmasından ibarettir¹⁴⁵.

İlmihâl eserleri, geniş halk kitlelerine dinî bilgiler vermek, onları ruhen yükseltmek, yetişmekte olan gençlere İslâm'ı öğretmek ve yaşatmak, hattâ bir ölçüde İslâm'ı yaymak amacıyla kaleme alınmışlardır.

İlmihalcilik geleneği, bizde Anadolu Selçukluları zamanında başlamıştır. Bu geleneğin din eğitimi ve öğretimi açısından önemini açıklamaya gerek yoktur. Yukarıda bahsedildiği gibi, "ilmihaller, basitleştirilmiş dinî konuları içeren, bir müslümana hayatı boyunca lazım olacak nazarî (itikadî) ve uygulamalı (amelî) dinî bilgileri; ayrıca ahlâkî unsurları ihtiva eden eserlere denir. Bunlar bir taraftan İslâm akaidini, dinimizin inanç esaslarını verirken, bir taraftan da fıkıh konusuna giren ibadet ve muamelâta dair lüzumlu şeyleri ve tasavvufla birlikte ahlâk kurallarını insanımıza öğretirler. Bu bilgiler halka hitaben hazırlandıkları için dil bakımından da sade, akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmışlardır"¹⁴⁶.

Milletimizin tarihinde aşağı-yukarı 800 yıllık bir geçmişe sahip olan ilmihalcilik geleneği, bir yandan Türk dilinin gelişmesine ve düşünce tarzının şekillenmesine önemli katkıda bulunurken, bir yandan da halkımızın dinî kültürünün oluşması, ahlâk ve yaşayışının düzenlenmesinde önemli yeri bulunmaktadır. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız ilmihâller, Cibril hâdisi olarak da bilinen hadisin geniş bir şekilde açıklanmış, şerh edilmiş şeklidir¹⁴⁷. Ülkemizde, Anadolu Selçuklularından itibaren farklı mezheplerin sahasında, bir çok ilmihâl kitabı yazılmıştır.

¹⁴⁴ Agm., s. 88.

¹⁴⁵ Mikail Bayram, "Anadolu Selçuklularından Günümüze Din Eğitimi", Türkiye Din Eğitimi Semineri 1, Ankara 1981, s. 50.

¹⁴⁶ Agm., s. 51.

¹⁴⁷ Ömer b. El-Hattat (r.a.)'dan şöyle demiştir: "Bir gün biz Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında iken birden baktık ki elbisesi bembeyaz, saçları siyah, üzerinde yolculuk alâmeti olmayan biri karşımıza çıkageldi. Onu bizden kimse tanııyordu. Nihayet Peygamber (s.a.v.)'i n yanına oturdu. Dizlerini dizlerine dayadı, iki avucunu iki uyluğu üzerine koydu ve "Ya Muhammed, İslâm hakkında bana haber ver" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) : "İslâm; Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik etmem, namazı dosdoğru kılmam, zekâu vermeyem, Ramazanda oruç tutmam ve yoluna gücün yeterse Beyti haccetmemdir." buyurdu. Adam: "Doğru söylüyorsun" dedi. Biz onun hem Peygambere soru sorup hem de cevap vermesine taaccüp ettik.

Birinci bölümde bahsedildiği üzere, Arvasî Konya’da öğretmenlik görevini sürdürürken yanlış anlaşılmalara neden olmamak için büyüklerine mektup yazarak, Şafi mezhebinden Hanefi mezhebine geçmiştir. İlm-i Hâl eserini de Hanefi mezhebine göre hazırlamıştır. Arvasî, her şeyden önce, görev itibarıyla bir eğitimcidir. Eğitim sahasına kendini adanmış, çocukluğundan itibaren kendinden veya çevresinden gelen motivasyonlarla bu işe yönelmiş, şahsiyet sahibi bir insandır. Zira Arvasî, kendilerini ilme adanmış soylu bir aileye mensuptur. O, bütün hayatı gibi, mesleğini de Allah ve Resulü’nün hizmetine vakfetmiş olması nedeniyle, karşımıza idealist bir din eğitimcisi olarak çıkmaktadır. Yazılarında ve makalelerinde okuyucularını veya talebelerini, mesleği itibarıyla sürekli bilgilendirme çabası içerisinde. İslâmî bilgileri, köşe yazılarıyla veya makaleleriyle okuyucularına sunmaya çalışmıştır.

Arvasî de, kendi yorumuyla “ilm-i hâl” mefhumu üzerinde durmuştur. Arvasî, söz konusu kavramı şu ifadelerle açıklamaktadır:

- “İlm-i Hâl”, bir bakıma, bir müminin hayatını “beşikten mezara kadar” kuşatan İslâmî inançlar, emirler ve yasaklar nizamı demektir. Yani, bütün ihtişamı ile İslâm Nizamı’nda İslâm terbiyesi...
- “İlm-i Hâl”, bir bakıma, bir müminin, “doğum öncesinden başlayarak ölüm sonrasına kadar”, bütün hayatını, İslâmî iman ve atmosfer içinde mânâlandırılan yüce nizam demektir.
- “İlm-i Hâl”, bir bakıma, mücerret insanın “yaratılışından ebediyetlere doğru akışma kadar”, bütün sırları kucaklayan ilim...
- “İlm-i Hâl”, başta insan olmak üzere, bütün mevcudata, bütün mahlûkata, bütün ruhlar âlemine, meleklerle, cinlere ve her şeye İslâm’ın getirdiği yepyeni bir bakış tarzı demek... “İlm-i Hâl” bilmeyen, ne İslâm’ı bilir, ne de onun dünya ve kainata bakışını...
- “İlm-i Hâl” Yüce Allah’ın Şanlı Peygambere vahyettikleri... O’nun da bizlere “tebliğ” ettikleri herşey... Bir müminin bütün sorularına cevap veren İslâmî ilim...¹⁴⁸.

Arvasî, kitabı hazırlarken takip ettiği metodu hakkında ve kitabın ihtiva ettiği konularla ilgili olarak söz konusu eserinin önsözünde şu bilgilere yer vermektedir:

“Elinizde bulunan bu kitabın arkasında, binlerce ciltlik bir “kitaplık” var... Önce, dilimizde mevcut bulunan bütün “ilmihâl” kitapları gözden geçirilmiş, başta

---

Adam: “İman hakkında da bana haber ver” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) : “İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe iman etmendir. Kadere, hayrına ve şerrine de iman etmendir.” dedi. Adam: “Doğru söylüyorsun” dedi ve “ihsan hakkında bana bilgi ver” diye yine sordu. Rasûlüllah (s.a.v.) : “İhsan; sanki görüyormuşsun gibi Allah’a ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor.” Buyuru. Adam: “Doğru söylüyorsun” dedi ve; “Kıyamet hakkında bana haber ver” diye tekrar sordu. Rasûlüllah (s.a.v.): “(Bu konuda) sorulan sorandan daha âlim değildir.” diye cevap verdi. Adam: “Öyleyse kıyametin alâmetlerinden haber ver” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): Cariyenin efendisini doğurması, yalınayak sırtı çıplak fakir davar çobanlarının bina yaptırma yarışıklarını görmendir” diye cevap verdi. Hz. Ömer (anlatmaya devam ederek) şöyle dedi: Sonra adam gitti. Rasûlüllah (s.a.v.) bir müddet öyle durdu sonra bana: “Ya Ömer, soran kimdir biliyor musun?” dedi. Ben: “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim. Rasûlüllah (s.a.v.): “O, Cibril’dir. Size dininizi öğretmek için gelmişti” buyurdu.” Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Nevevî, Kırk Hadis, Çev.: Mahmut Toptaş, Çantaş Yayınları, s. 44.

¹⁴⁸ Arvasî, İlm-i Hâl, Burak Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 1997, Önsöz.

imam-ı Âzam, İmam-ı Gazalî ve İmam-ı Rabbanî Hazretleri olmak üzere, pek çok "Ehl-i Sünnet vel-Cemaat yolunun" büyüğüne ait eser ve bilgiler toplanmış, Allah ve Resulü'nün emir ve ölçüleri, mümkün olan hassasiyetle takibedilmiş ve bütün bunlardan sonra, günümüzün sosyolojik, psikolojik, pedagojik ve fennî gelişmeleri de nazara alınarak bir senteze gidilmeye çalışılmıştır. Bu sentez yapılırken, İslâm'dan asla ve kat'a taviz verilmemiş, Ehl-i Sünnet vel-Cemaat yolunun berrak aydınlığı, ısrarla takip edilmiştir.

...

Biz, bu kitabı telif ederken, istedik ki, okuyucu, hem "şeriatın", hem "tasavvufun" dengesini bulsun. Yani, o bir taraftan "şeriatı" öğrenirken diğer taraftan "tasavvufun" da zevkine varsın.

Kitabımızın birinci ana bölümünü, kaleme alırken, bu hususa, bilhassa ehemmiyet verdik. "Allah ve âlemler" başlığı altında, varlığın mahiyeti nedir? Nereden gelip nereye gidiyoruz? İslâm'a tevhid ve kesret, bir "Kitab-ı Ekber" olan kainat nedir?... gibi sorulara cevap ararken, "şeriatın çizdiği hudutlar" içinde kalarak "tasavvuf yoluna" baş vurmaya uygun gördük. Tasavvuf çizgimizi, bilhassa, İmam-ı Gazalî ve İmam-ı Rabbanî Hazretleri gibi din büyüklerine uygun tutmaya çalıştık. "Şeriat" ve "tasavvufu", tezatsız bir bütünlük içinde kavrayan bu yüce din büyüklerini, ne kadar anlayabildikse, o kadar konuşabildik... Hiçbir zaman, haddimizi aşmadık.

Daha sonra, "Yaratılmışlar âlemi" ile ilgili satırları yazarken, muasır ilmi gelişmeleri, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'in aydınlığında değerlendirmeye çalıştık. Bu esnada, büyük bir saadette tekrar tekrar öğrendik ki, İslâm, bütün asırların önünde bulunmaktadır ve Şanlı Peygamberimizin nuruna bütün zaman ve mekanlar muhtaçtır.

Bu kitapta, en hayati İslâmî bilgileri, "doğumundan ölümine kadar insan", "bir müslümanın 24 saati", "bir müslümanın bir haftası" ve "bir müslümanın bir yılı" başlıkları altında inceledik. Konuları ehemmiyet sırasından çok, insan gelişimindeki safhaların aktüalitesine göre işledik. Yani, insanı, "bebeklik", "ilk çocukluk", "ikinci çocukluk", "ergenlik ve mükelleflik", "gençlik ve ihtiyarlık" safhaları içinde ele aldık ve her safhada İslâmî emir ve ölçüleri ortaya koymaya çalıştık.

Bu kitabı yazarken, bütün içtimâî, iktisadî, ahlâkî ve harsî gelişmeleri, "İslâm'da aile" başlığı altında inceledik. Ailenin fonksiyonlarını belirtirken, topyekûn cemiyet hadiselerini, bunun içine sığdırmaya çalıştık. Başarılı olduk mu bilmem? Ayrıca, bütün cemiyet hadiselerini, aile içine sığdırma gayretimiz, sadece bir telif zarureti olarak müteala edilmemeli. İslâm'da "ailenin ehemmiyetini" belirtici bir tavır olarak da değerlendirilmelidir. Gerçekten de İslâm Sosyolojisi, aile üzerine kuruludur".

SONUÇ

Arvasî, eğitimde kişisel kabiliyetlerin önemi üzerinde durmuştur. Bunu niçin yapmıştır? Çünkü, her insan aynı kabiliyette, aynı fiziksel ve biyolojik yapıda değildir. Her insanın farklı bir yapısı vardır. Böyle olunca, kişiler arası farklılıklar, insanların farklı metod anlayışlarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Arvasî'nin de kendine has bir usûlbilimi vardır. O, üzerinde durduğu konuyu detaylarıyla birlikte analiz eder, problemlerin genişçe bir tahlilini yapar, sonuçta üzerinde durduğu konuyu sentezleştirir. Arvasî'nin üzerinde durduğu hususlar; eğitimde disiplin ve hürriyetin sınırı, fırsat ve imkan eşitliği, din eğitiminin esasları ve lüzumu, din eğitiminin verilmesinin gerekçeleri, din eğitiminin uluslararası ve yasalarımızın gereği verilmiş bir hak olduğu, din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin bütün sınıflarda ve doyurucu sayıda olması gerektiği, bu konuda Millî Eğitim Bakanlığımız ile Diyanet İşleri Başkanlığının birlikte çalışması gerektiği, din eğitiminin kısıtlanmaması ve ilga edilmemesi, Batı ülkeler standardında dinî eğitimin verilmesi...

Esasen Arvasî, meslek itibariyle bir pedagoji öğretmenidir. Bu nedenle, bütün eğitim sistemlerini araştırmış bir kişi olması nedeniyle çağdaş eğitimin verilerinden ve bir sosyolog olması nedeniyle de, toplumun sorunlarına yaklaşırken sosyoloji biliminin verilerinden yararlanmıştı. Arvasî'nin eğitim felsefesine göre, her toplum, kendi dünya görüşünü, millî, manevî ve maddî değerleri doğrultusunda eğitim meselesini ele almalı, eğitimi bu değerlerden uzak tutmamalıdır. Din eğitimi ve öğretimi de, bu bağlamda birleştirici ve bütünleyici olmalı, bunu yapmak için de manevî ve ahlâkî değerlerimiz, millî törelerimiz, gelenek ve göreneklerimiz göz önünde bulundurulmalıdır. Din eğitimi, devlet kendi tekeline almalı, müfredat programını, araç ve gereçlerini, teori ve pratiğini, haftalık ders saatini... vs. bizzat kendisi programlamalıdır. Ona göre, eğitim, şahıslara ve cemaatlere bırakılmamalıdır. Arvasî, "dinî eğitim" cemaatlere bırakılırsa toplumda farklı görüşler ve anlayışlar zuhur edeceğinden, netice itibariyle iyi bir sonuç vermez, düşüncesindedir.

Arvasî'yi araştıranlar göreceklerdir ki, onun şahsında "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi eğitimi ve öğretimi" önemli ve ciddi bir konudur. Çünkü, çocuklarımıza, manevî ve ahlâkî değerlerimiz çok küçük yaşlarda verilmesi gereken hususlardır. Bu nedenle ilköğretimin birinci sınıfından itibaren verilmelidir. Zira, tez çalışmamız boyunca, bu konular sık sık gündeme gelmiş, Arvasî'nin "din eğitimi ve öğretimi" hakkındaki hassasiyeti ve endişeleri sürekli söz konusu olmuştur. XII. Millî Eğitim Şûrası'nda onun "dinî öğretim müfredatı" ile ilgili mücadelesini görmekteyiz.

Ona göre, eğitim, fert ve toplum bazında olduğu gibi, milletimizin görüş ve kanaatları doğrultusunda da ele alınmalı ve bu konudaki görüşler belirgin ve net olmalıdır. İleri atılan fikirler, esnek bir yapıya sahip olmamalıdır. Milletimizin görüş ve kanaatlarını yüzeysel olarak ele alan, siyasî oyunlara alet eden, vatan evlatlarını sömürü eğitimcilerinin eline teslim eden yetkililerin hareketlerini ciddiyetten uzak olarak gören Arvasî, milletimizin çoğunluğunu teşkil eden Müslüman-Türk halkının, ciddi, samimi ve yeterli bir din eğitimi ve öğretimi beklentisinin yerine getirilmesinden yanadır. Düşüncelerini, sürekli bu plânda beyan gereği duymuştur.

Arvasî'nin yukarıdaki görüş ve kanaatları, ülkemizin fikir çalkantılarının revaçta olduğu 12 Eylül öncesi dönemlere rastlamaktadır. Bu yüzden, yazılarında ve makalelerinde bir heyecan ve idealizm hâkimdir. Bu heyecan ki, Arvasî'yi motive etmiş, onun dehasıyla birleşince, çok güzel eserler meydana çıkmıştır. Yanlış eğitim anlayışlarının acı ve feci neticelerini milletimizin müşahede ettiği 12 Eylül öncesi, Arvasî, eğitim meselesinin çözümü ile uğraşmanın en hayati ve mukaddes vazife olduğu gerçeğini idrak etmiştir. Arvasî, bütün bu acı ve gerçekten korkunç gerçekler önünde, eğitim meselemize ve bilhassa istismarlara tabii tutulan din eğitimi konusuna ışık tutmak amacıyla bir çok makale ve yazı kaleme almış ve hâl çaresi aramıştır.

Pedagoji öğretmenliğine yıllarını vermiş olan Arvasî, eğitim meselelerini ferdi ve içtimaî planda çok iyi bilen bir fikir adamıdır. Bu yapısıyla, tüm eğitim sistemlerinden haberdar olan Arvasî, çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitimine çok önem vermiş, onların, millî vâfımıza, ahlâk anlayışımıza ve manevî unsurları içeren bilgilere göre yetiştirilmesi gereğine inanmıştır.

Arvasî, gençliğin eğitimi ile ilgili görüşlerini ihtiva eden yazıları bulunmaktadır. Onun meslek hayatının önemli bir bölümü öğretmen yetiştiren okullarda, pedagoji öğretmenliği yaparak geçmiştir. Bu zaman zarfında, gençliğin problemlerini ve onların psikoloji yapısını yakından tanımıştır. Arvasî, Türk-İslâm Ülküsü kitabının üçüncü cildinde "Gençlik ve Terbiye" başlıklı yazısında gençliğin eğitimi ve eğitimin niteliği hakkında şu düşüncelere yer vermektedir:

"Genç nesillerini yabancı kültür ve medeniyetlere kaptırmış bir milletin, ilk yapacağı iş, süratle ve mutlaka millî ve mukaddes tecrübeleri tevarüs etmek üzere, genç nesilleri, yeni baştan kendi tarihi kültür ve medeniyeti ile irtibatlandırmaktır. Maskesi ve iddiası ne olursa olsun, kültür emperyalizmine "dur" demelidir. Böylece, maarif, her şeyden önce millî ve mukaddes tecrübeyi "temele almalı", genç nesilleri, bu ruh ve şuur içinde yoğurduktan sonra, beşerî tecrübe ile namuslu bir "mukayese" ve "tenkit" esprisi içinde temas kurmalıdır. Elbette "beşerî tecrübe" küçümsenemez. Ama unutmamak gerekir ki, beşerî tecrübenin en önemli unsuru "millî tecrübedir". Bu tecrübeye dayanmayan bir terbiyenin "millî karakteri" yoktur. Nitekim, Şanlı Peygamberimiz: "Hangi kavme benzerseniz, ondan olursunuz", diye buyurmamışlar mıydı?

Bir milletin geleceği, ümidi ve başarısı "genç nesillerin" terbiyesine bağlıdır. Bir millet, istikbalini, genç nesiller için hazırladığı terbiye ölçüsünde teminat altına alır. Terbiye, bir milletin dününü, bugününü ve yarınını bir bütün halinde kavrayarak zamanın ve zeminin şartları içinde ileri ve güçlü bir hayat hamlesi biçiminde değerlendirmelidir. Bir milletin, bir ailenin çocuklarına bırakacağı en değerli miras ve vereceği en büyük hediye, iyi bir terbiyedir. Nitekim Şanlı Peygamberimiz, "Hiçbir baba çocuğuna, iyi bir terbiyeden daha güzel bir hediye veremez" diye buyuruyorlar. Yine Şanlı Peygamberimize göre, "Hayırlı bir evlat yetiştiren bir kimsenin âmel defteri, kendi ölümünden sonra da kapanmaz"(T.İ.Ü., c.3, s.36).

Arvasî'nin önem verdiği konulardan biri de "ahlâk eğitimi"dir. O, İslâm terbiye sisteminde ahlâk eğitiminin yerini belirler. Ona göre, İslâm terbiye sistemi, Allah'ın birliği, sevgisi ve rızası üzerine kurulmuştur. Bu terbiye sistemi, her şeyden önce Şanlı Peygamberin ahlâkı ile ahlâklanmak ve O'nun yüce yaşayışını örnek almak demektir. İslâm terbiye sistemi, laboratuvarlarını, sanat galerilerini, akademi, enstitü ve üniversitelerini bu sağlam ve yüce zemin üzerinde kurar ve geliştirir. Arvasî'nin

ahlâk eğitimi ile ilgili görüşlerinin özü “Terbiyenin Temeli: Güzel Ahlâk” başlıklı yazısında yatmaktadır:

“İnsanoğlu, maddî ve manevî cephesi ile bir bütündür. Terbiye, insanı, bu bütünlük içinde ele alır, onu, bedenlen ve ruhen güçlü kılmaya ve yüceltmeye çalışır. Sağlam bir terbiye sistemi, insanın hiçbir cephesini ihmal etmez. İslâm, böyle bir terbiye sistemi getirmiştir. O, insanın hem bedenini, hem zihnini, hem heyecanlarını, hem de iradesini bir arada ele alarak terbiye etmek ister. Yani, İslâm’da “beden terbiyesi”, “zihin terbiyesi”, heyecanların terbiyesi” ve “irade terbiyesi”, belli mukaddes ölçüler içinde, bir bütünlük teşkil eder.

Şanlı Peygamberimizin savunduğu ve bizzat yaşadığı “terbiye sisteminde”, insanı bedenlen güçlendiren güreş, yüzme, koşu, ok atma, kılıç kullanma, ata binme gibi “sportif faaliyetler” ile düşünme, araştırma, inceleme, okuma-yazma seferberliğine girişme gibi “zihnî faaliyetler”, güzel konuşma, güzel yazma, şiir söyleme ve islâmî tezyinat gibi güzel sanat faaliyetleri, yani, “heyecanların terbiyesi” ile “Kitap” ve “Sünnet”in aydınlığında olgunlaştırılan “irade terbiyesi”, bir diğerini tamamlayan bir ahenk içindedir.

Bütün bunlarla birlikte, hemen belirtelim ki, İslâm terbiye sisteminde, “irade terbiyesinin” çok önemli bir yeri vardır. Nitekim, Şanlı Peygamberimiz: “*İslâm, güzel ahlâktan ibarettir*” diye buyurmuşlardır. İslâm’a göre, bir terbiye sisteminde ahlâk yoksa, başka bir şey yok demektir. Bizim terbiye sistemimizde her şeyin başı, yüce bir ahlâka ulaşmaktır. Aksi halde, ahlâktan mahrum bir maarifin elinde ilim de, sanat da, tefekkür de, fen de çirkinleşir ve zulme hizmet eder. Bu sebepten, klasik pedagoglar, haklı olarak, din ve ahlâktan mahrum bir ilim ve fenni, “hırsızın elindeki fenere, katilin elindeki silaha” benzetmişlerdir” (T.İ.Ü. c.3, s. 26).

Arvasî, din ve vicdan hürriyeti ile birlikte insan haklarının öğretilmesi gereğine de inanmaktadır. Bu konu ile ilgili yazıları ve konferansı vardır. Bunlardan çıkardığımız sonuç şudur: Gerçekten dinî ihtiyaçların tatmini, bir toplumda sadece dinî inanç ve ibadet imkanının mevcudiyeti ile teminat altına alınamaz; bunlarla birlikte dinî eğitimin, dinî yayın ve anlatımın imkan ve serbestliğinin de mevcudiyetine ve fertlerin dinin emirlerini serbestçe yerine getirebilmelerine ihtiyaç vardır. Bir şeye inanmak (iman), insanın beyninde, kalbinde saklı bir hâl olup itikat serbestisi ancak inançların ortaya konması, açıklanması halinde söz konusu olabileceği gibi; ibadet serbestisi de ferdin Allah’a karşı kulluk vazifelerini dinin emrettiği gibi ve gönlünün dilediği tarzda hiçbir müdahale ve kayda tabii olmaksızın serbestçe yapabilmesi demek olduğundan sadece inanma ve ibadet imkanının din ihtiyacını tatmine yeterli olmadığı, bunun için her şeyden önce dinî talim, tedris, telkin ve tebliğ yapılmasına ihtiyaç olduğu ortadadır.

İman sahibi ve inandığını yaşayan insan nazarında komünizm, sadece fikir sapıklığının ve Rus emperyalizminin açık bir ifadesidir. Zira, Arvasî’nin mücadele ortamı da, komünizmin teorilerinin Türkiye’de kol gezdiği anlara rastlamaktadır. Faaliyet itibarıyla, Arvasî de gerek şuurlu ve gerekse şuursuzca bu fikirlerle mücadele etmek zorunluluğu hissetmiştir. Seyyid Ahmet Arvasî’nin fikirleri ve mefkuresi de bu teori ve nazariyelere karşı tepki mahiyetindedir. Bunlara tepki gösterirken, o, aynı zamanda okuyucularını ve hemfikir kitlesini de eğitmiş ve Türk-İslâm mefkûresini sistemleştirmiştir.

Seyyid Ahmet Arvasî ile ilgili yapmış olduğumuz bu araştırmamızda, bulgularımızı çoğaltmak mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

- Anadol, Cemal. Türkiye’de Din ve Vicdan Hürriyeti, İstanbul, Burak Yayınevi, 1998, 136 s.
- Arvas, Muhip. “Merhum Babamızın Anlattığı Hatıralardan...”, *Ufuk Çizgisi (Aylık Fikir Kültür ve Sanat Dergisi)*, Yıl: 1, S. 4, Ocak 1990, s.s. 28-29.
- Arvasî, Seyyid Ahmet. “Artık, İmtihan Teknik ve Vasıtaları Değişmelidir”, *Milli Eğitim ve Kültür (İki Aylık İlmî Araştırma, İnceleme, Kültür, Sanat ve Fikir Dergisi)*, Yıl: 6, S. 26, Mart 1984, s.s.30-31.
- Doğu Anadolu Gerçeği, İstanbul, Burak Yayınevi, 4. Baskı, 1993, 96 s.
- “Eğitim Enstitüleri Kapanacak mı?”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 2, Mart 1979, s.s. 158-160.
- Eğitim Sosyolojisi, İstanbul, Burak Yayınevi, 1995, 144 s.
- Hasbihâl (6 c.), İstanbul, Burak Yayınevi, 1. Baskı, Eylül 1990.
- “İçtimâî Mesuliyet ve Terbiye”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 23, Eylül 1983, s.s. 78-79.
- “İktisadi Hayat ve Talim ve Terbiyenin Değeri”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 25, Ocak 1984, s.s. 21-22.
- İlm-i Hâl, İstanbul, Burak Yayınevi, 3. Baskı, 1997, 454 s.
- “İngiliz Maarif Kanunu ve Din Tedrisatı”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 19, Ocak 1983, s.s. 80-84.
- İnsan ve İnsan Ötesi, İstanbul, Burak Yayınevi, 4.Baskı, 134s.
- Kendini Arayan İnsan, Ankara, Başak Yayınları, 3. Baskı, 1980, 240 s.
- “Maarifte sistem Arayışları”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 27, Mayıs 1984, s.s. 16-17.
- “Manevi Kalkınma”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, Mayıs S. 21, 1983, s.s. 94-95.
- Manevi Yönelişler, İstanbul, Burak Yayınevi, Aralık 1996, 188 s.
- “Milli Eğitimin Fonksiyonları”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 20, Mart 1983, s.s. 94-95.
- “Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi”, *Milli Eğitim ve Kültür (Üç Aylık İlmî Araştırma ve İnceleme Dergisi)*, Yıl: 1, S. 1, Aralık 1978, s.s. 3-22.
- “Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 22, Temmuz 1983, s.s. 86-88.
- Size Sesleniyorum 1, “Ne dediler?”, *Türkiye Gazetesindeki Yazıları*, İstanbul, Modem Yayınları, Şubat 1989, s.s. 369-387.
- Türk-İslâm Ülküsü (3 c.), İstanbul, Burak Yayınevi, 5. Baskı, 1989.

- Atmaca, Bektaş. "Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasî'nin Son Konferansı (Din ve Vicdan Hürriyeti Üzerine)", *Ufuk Çizgisi* (Aylık, Fikir, Kültür ve Sanat Dergisi), Yıl: 1, S. 4, Ocak 1990, s.s. 7-10.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi* (İman-İbadet), Ankara, D.İ.B.Y., 190 s.
- Baltacı, Cahit. "Türkiye'de Genel Eğitim İçinde Din Eğitimi", *Din Öğretimi Dergisi*, S. 3, Nisan 1985, s.s. 84-86.
- Carrel, Alexis. *İnsan Denen Meçhul*, Çev.: Refik Özdek, İstanbul, Timaş Yayınları, 1998, 382 s.
- Cebeci, Dilaver. "Ahmet Arvasî ve Üç Sonsuz Çizgi", *Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 184, Şubat 1989, s. 32.
- Dikeçligil, Hüsnü. *Milli Eğitim Davamız*, İstanbul, Kutluğ Yayınları, 1995, 286 s.
- Din Eğitimi* (Açık Oturum). Yön.: Vehbi Vakkasoğlu, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1982, 71 s.
- Din Eğitimi Raporu*. Ankara İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Haz.: Süleyman Hayri Bolay, Mümtaz'er Türköne, Ankara, 1995, 197 s.
- Ekici, Necdet. *Çağımızın Temel Çelişkisi: İdeoloji ve İnsan*, Ankara, Günalp Yayıncılık, Mart 1993, 121 s.
- Erdem, Muammer. "Eğitimin ve Öğretimin Amaçları", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, Yıl: 6, S. 28, Temmuz 1984, s.s. 11-20.
- Feyz Fikir Kültür Aktüalite Dergisi*. "Oğlu Seyyid Murat Arvasî ile Babası Hakkında...", Yıl: 7, S. 79, Ocak 1998, s.s. 4-8.
- Feyz Dergisi*. "Sırdaşı Mustafa Necati Özfatura'nın Dilinden Seyyid Ahmet Arvasî...", S. 79, s.s. 9-10.
- Güneysu, Uğray. "Kendini Arayan İnsan: Arvasî", *Hergün Gazetesi*, 31.12.1995.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Milliyetçi Eğitim Sistemi*, İstanbul, Töre Devlet Yayınları, 1972, 141 s.
- İşık, İhsan. *Seyyid Ahmet Arvasî*, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yayınları, İstanbul 1990, s.s. 47-48.
- Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli*. D.İ.B.Y., Ankara, 1988.
- Kuvancı, Mustafa. *Seyyid Ahmet Arvasi* (Hayatı-Tefekkürü-Eserleri), Burak Yayınevi, İstanbul, 228 s. (Yanlışlıkla Kavuncu yazılmıştır).
- Küçük, Abdurrahman. "İlkokullarda Din Eğitimi ve Öğretimi", *Millî Eğitim ve Kültür Dergisi*, S. 10, Haziran 1981, s.s. 23-32.
- Link, Henry C. *Çağımızda Dine Dönüş*, Çev.: Nahit Oralbi, İstanbul, 1.Baskı, Dergah Yayınları, Ekim 1979, 174 s.
- Özbuğday, Şükrü. "Devlet-Millet Bütünleşmesi Açısından Din Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, S. 75, Mart 1997, s.s. 20-21.
- Özfatura, Mustafa Necati. "Ahmet Arvasî Çağımızın Yesevî'si idi...", *Kültür Dünyası* (Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi), Yıl: 1, S. 8, Aralık 1997, s.s. 22-23.
- Öznur, Hakkı. "Başöğretmen Arvasî", *Gündüz Gazetesi*, 13.01.1996; *Ülkücü Hareket -1- (1908-1980)*, Asya Kitap Kulübü Yayınları, Mart 1996, s.s. 339-345.
- Sert, Doğan. "Timsâl Bir Şahsiyet", *Nizâm-ı Âlem Ocakları Dergisi*, Aralık 1997, s.s.14-15.
- Sezen, Yümni. "Çağdaş Düşünce Tarihimizde Seyyid Ahmet Arvasî", *Ufuk Çizgisi Dergisi*, S. 4, Ocak 1990, s.s. 11-15.

- Sezgin, Osman. "Arvasî'nin Vefatı ve Gençliğe Düşen Vazifeler", Zaman Gazetesi, 07.01.1989.
- Tek, Hayati. "İz Bırakanlarla Mülakat (S.A. Arvasi ile)", Bizim Ocak Dergisi, S. 70, Ocak 1990, s.s. 30-36.
- Türkçe Sözlük, Haz.: Mehmet Ali Ağakay, 3. Baskı, Ankara, Yeni Matbaa, 1959, 856 s.
- Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi. İmam-Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmî Toplantı, İstanbul, İslâm Medeniyeti Vakfı, 1993, 172 s.
- Ufuk Çizgisi Dergisi. "Seyyid Ahmet Arvasi ile Yayınlanmamış Son Röportaj", S. 4, Ocak 1990, s.s. 31-34.
- Ünverdi, Mehmet. "Milletçe Kalkınmamızda Din", Fikir ve Sanatta *Hareket* Dergisi, Nisan 1969, s.s. 10-11.
- Yazıcı, O. Olcay. "Vefatının 9. Yılında, Türkiye'nin Özlediği Münevver: Seyyid Ahmet Arvasî", Kültür Dünyası (Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi), Yıl: 1, S. 8, Aralık 1997, s.s. 16-21.

ÖZGEÇMİŞ

1969 yılında Isparta'da doğdu. İlk öğrenimini Isparta'nın Merkez Çobanisa Köyü'nde, orta öğrenimini Isparta İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl, 1988 yılında Erzurum-Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanıp, 1993 yılında buradan mezun oldu. Eylül 1993'de memur olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde göreve başladı. Burada, istihdam edilirken Nisan 1994 – Temmuz 1995 yılları arasında vatanî görevini yaptıktan sonra, bir müddet memuriyete devam etti. Ekim 1996'da, kendi mesleği olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliğine kurumlar arası naklen geçiş yaptı. Önce Erzurum-Dadaş İlköğretim Okulu'nda daha sonra da, Erzurum-Ömer Duygun İlköğretim Okulu'nda öğretmenlik görevini ifâ etti. Hâlen Ömer Duygun İlköğretim Okulu'nda görevine devam etmektedir.